Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

На правах рукопису

МАЦКЕВИЧ АНДРІЙ РОМАНОВИЧ

УДК 81’367.63’37-155]:070=161.2=411.21’06

ТИПОЛОГІЯ СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ Й АРАБСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
Бацевич Флорій Сергійович,
доктор філологічних наук, професор

Львів – 2014

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 4
ВСТУП 5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТЕКСТУ 12
1.1 Напрями вивчення модальності у західноєвропейській лінгвістиці 12
1.2 Поняття модальності в арабському мовознавстві: становлення і розвиток 22
1.3 Стилетвірні ознаки українського й арабського публіцистичного тексту 33
Висновки до розділу 1 40

РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА АНАЛІЗУ МОДАЛЬНОСТІ ЯК ЛІНГВІСТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ 44
2.1 Методологія зіставно-типологічного аналізу модальності 44
2.2 Функціонально-семантичний підхід у дослідженні модальності 52
2.3 Аналіз модальності як семантико-прагматичної категорії тексту 57
Висновки до розділу 2 62

РОЗДІЛ 3 ТИПИ СЕМАНТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ Й АРАБСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ 64
3.1 Типи грамем категорії способу дії в українському й арабському публіцистичному тексті 64
3.2 Типи модальних та вставних елементів в українському й арабському публіцистичному тексті 99

3.3 Типи модально-оцінних засобів в українському й арабському публіцистичному тексті 122
Висновки до розділу 3 147

РОЗДІЛ 4 ТИПИ ПРАГМАТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ Й АРАБСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ 150
4.1 Типи точок зору в українському й арабському публіцистичному тексті 150
4.2 Типи структур емпатії в українському й арабському публіцистичному тексті 162
4.3 Типи комунікативних смислів в українському й арабському публіцистичному тексті 177
Висновки до розділу 4 191
ВИСНОВКИ 194
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 199
СПИСОК ДОВІДНИКОВИХ ДЖЕРЕЛ 227
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ 229
ДОДАТКИ 243

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АПТ – арабський публіцистичний текст

УПТ – український публіцистичний текст

ІРМ – ірреальна модальність

РМ – реальна модальність

ТЗ – точка зору

ВСТУП

Дисертація присвячена вивченню типології семантико-прагматичних засобів вираження модальності в українському й арабському публіцистичному тексті. У роботі виявлено типи семантичних (ірреально-впевнених, аксіологічно-біполярних) та прагматичних (гіперболізованих, іронічно-саркастичних) засобів вираження модальності, а також їх співвідношення в українській і арабській публіцистиці.

Логіко-філософська генеза модальності [Аристотель 1952, с. 11, 292; Кант 1994, с. 81-84], розвинена входженням цієї категорії у фокус мовознавчих досліджень [Балли 1955, с. 44; Виноградов 1975а], детермінує міждисциплінарну різноплановість її наукових трактувань: *логічних* [Амеліна 2011; Chellas 1980], *логіко-лінгвістичних* [Колшанский 1961; Панфилов 1977] та власне *лінгвістичних* [Ляпон 1971; Ніка 2009, с. 40; Palmer 2001]. Як наслідок, питання про природу модальності виявилося одним із найскладніших у теоретичному мовознавстві, де численні спроби впорядкувати набір модальних характеристик мовних одиниць досі не сприяли однозначному розумінню її лінгвістичних меж як категорії *граматичної* [СЛТ 2, с. 134; Lyons 2001, p. 304-316], *граматично-семантичної* [СЛТ 4, с. 163; DLP, p. 308], *семантичної* [Bybee 1995] тощо.

Водночас витлумачення модальності як здатності кожної мови до вираження “я” мовця у процесі спілкування, що засвідчує і універсальну лінгвістичну природу цієї категорії, і можливості різних мов забезпечити таке вираження з огляду на їхню приналежність до одного зі структурно-морфологічних типів (полісинтетичного, ізолюючого, аглютинативного й флективного), є домінантою її лінгвістичних дефініцій [Бацевич 2010, с. 190; Бондарко 1990, с. 59, 64] загалом та в зіставно-типологічному аспекті [Филиппова 2012, с. 106-110; Bybee 1985, p. 165-169; Bybee 1994, p. 176-242; Haan 1997; Wided Boudemagh http; El-Hassan 1990 / 1400; Kamal Gatt’a Nasir Al-Tamimi http; Palmer 2001] зокрема.

Актуалізація комунікативних аспектів мовлення увиразнює роль модальної семантики у спілкуванні крізь призму вияву людського чинника в мові – суб'єктивного "я" мовця як об'єкта спостереження у лінгвістичній прагматиці [Бацевич 2010, с. 5, 9-10; Козловський 1991; Милосердова 1991, с. 5; Нестеренко 2008, с. 74; Падучева 1996; Сафонова 2007]. Лінгвопрагматичний статус семантичних засобів вираження модальності розширює дію суб'єктивного компонента, який у текстах є пресупозитивним детермінантом утілення точки зору мовця [Валгина http; Гальперин 1981, с. 118]. Звідси модальність як синтетична категорія текстотвірного характеру стає рушієм лінгвістичної прагматики, пов'язаним із суб'єктивним чинником експліцитної організації засобів мовного коду у спілкуванні, важливість дослідження якого мотивується антропоцентричною спрямованістю сучасної функціонально-комунікативної лінгвістики, що постулює неможливість пізнання сутності мови без звернення до її носія.

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена необхідністю з'ясування антропоцентричних вимірів модальності як семантико-прагматичної категорії для розкриття потенціалу суб'єктивно-модальних засобів різних мов у процесі їхнього функціонування. Зіставно-типологічний аналіз семантичних і прагматичних засобів вираження модальності в українському й арабському публіцистичному тексті сприятиме визначенню закономірностей і відмінностей у проявах людського чинника в мовах різної типологічної будови – українській та арабській, що є важливим фактором для успішності перебігу процесу міжкультурної комунікації носіїв цих мов.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано у межах наукової теми кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка "Семантико-прагматична організація різномовних дискурсів" (номер державної реєстрації 0110U003154). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 37/3

від 28 березня 2012 року); перезатверджено спеціалізованою вченою радою К 26.053.15 (протокол № 7.2 від 15 жовтня 2014 року).

Мета дисертації – виявити типологію семантико-прагматичних засобів вираження модальності в українському й арабському публіцистичному тексті.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

− сформулювати теоретичні засади вивчення модальності як лінгвістичної категорії в західноєвропейському й арабському мовознавстві;

− розробити методологічну модель зіставно-типологічного аналізу модальності як антропоцентричної, семантико-прагматичної категорії тексту;

− визначити tertium comparationis як основу зіставлення семантико-прагматичних засобів вираження модальності в українському й арабському публіцистичному тексті;

− здійснити зіставну інтерпретацію семантичних засобів вираження модальності в українському й арабському публіцистичному тексті та виявити їхні типи;

− встановити типи прагматичних засобів вираження модальності й з'ясувати характер їх співвідношення з семантичними засобами в українському й арабському публіцистичному тексті;

− виявити закономірності у типологічній характеристиці семантико-прагматичних засобів вираження модальності, а також їхні відмінності в українському й арабському публіцистичному тексті.

Об'єкт дослідження – модальні структури, конструкції і слова в українському й арабському публіцистичному тексті.

Предмет дослідження – семантичні та прагматичні засоби вираження модальності в українській та арабській публіцистиці.

Фактичний матеріал дисертації сформований з 61 українського та 61 арабського публіцистичного тексту (загальна кількість друкованих знаків – понад один мільйон), джерелом якого є довільна (нестатистична) текстова вибірка з сучасної україно- та арабомовної періодики ("День", "Дзеркало тижня", "Ї", "Український тиждень" та "'Al-'Aĥbār" (Ліван), "'As-Safīr" (Ліван),

“’Al-‘Arabī” (Кувейт), “Mağallatu-l-‘ulūmi-l-’insāniyyati” (Іран)), надрукованої у 1999-2013-их рр. Репрезентативність вибірки забезпечено широким масштабом генеральної сукупності текстів, об’єднаних робочим визначенням публіцистики – різножанрових текстів, що становлять авторський проблемно-аналітичний погляд, мотивований суспільно-політичними пресупозиціями української та арабської лінгвокультур у формі когнітивно-риторичних констант.

Методи дослідження. Функціонально-комунікативна методологія ґрунтується на методах, спрямованих на антропозорієнтоване вивчення мови. Основний загальнонауковий метод – *гіпотетико-дедуктивний*, за допомогою якого сформульовано гіпотезу щодо антропоцентричної сутності модальності як семантико-прагматичної категорії. Основний лінгвістичний метод – *зіставно-типологічний*, що включає *прийом установлення* tertium comparationis (основи зіставлення) – функціонально-семантичного набору засобів вираження модальності, – а також *прийом зіставної, двосторонньої, семасіологічної інтерпретації*, підпорядкований *методиці паралельного дослідження*, яка складається з поетапного використання: 1) *лінгвістичного опису*, зокрема *прийомів первинної, вторинної сегментації* та *внутрішньої інтерпретації*, спрямованих на виділення й систематизацію емпіричної бази дослідження – семантичних засобів вираження модальності; 2) *прагматичного аналізу*, застосованого для визначення антропоцентричних вимірів семантичних засобів вираження модальності шляхом установлення їх співвідношення з модальними категоріями лінгвопрагматики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у роботі *вперше* на матеріалі української та арабської публіцистики *здійснено* зіставно-типологічне дослідження семантико-прагматичних засобів вираження модальності в аспекті визначення їхніх спільних типів (ірреально-впевнений, якісно-оцінний (позитивний / негативний) тип семантичних засобів вираження модальності, мотивований гіперболізованим, іронічно-саркастичним типом прагматичних засобів вираження цієї категорії) і відмінних (грамемний склад категорії способу дії: традиційно тричленний в українській мові, умовно

чотиричленний – в арабській; набір модальних лексико-граматичних елементів: модальні слова в українській мові, модальні слова та вирази – в арабській; синтаксично-вставна позиція модальних елементів: релевантна в українській мові, нерелевантна – в арабській); *обґрунтовано* прагматичну мотивованість модальної семантики суб'єктивними виявами мовця; *доповнено* характеристику понятійного апарату лінгвопрагматики, зокрема таких категорій, як: "точка зору", "фокус емпатії", "комунікативний смисл"; *набула подальшого розвитку* функціонально-комунікативна методологія зіставно-типологічного аналізу модальності як універсального антропоцентру спілкування.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання у курсах зіставного мовознавства (зокрема, у таких його розділах, як: "Методика зіставного мовознавства", "Зіставна граматика", "Зіставна лексикологія і фразеологія"), лінгвістичної прагматики, міжкультурної комунікації, теорії та практики перекладу, стилістики української і арабської мов. Матеріали дослідження та його окремі положення використано автором роботи у практиці викладання курсів "Арабська мова. Мовна практика", "Арабська мова. Теоретична граматика" й "Арабська мова. Теорія і практика перекладу" у Львівському національному університеті імені Івана Франка.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були предметом обговорення на: *п'ятьох* міжнародних конференціях: "Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість" (Острог, 2012, 2013), "Мова і культура" імені Сергія Бураго (Київ, 2012), "Семантика мови і тексту" (Івано-Франківськ, 2012), "Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації" (Острог, 2012); *п'ятьох* всеукраїнських конференціях: "Vivat academia" (Львів, 2011, 2012, 2013, 2014), "Ярослав Дашкевич і українське сходознавство" (Львів, 2011); *трьох* щорічних науково-звітних конференціях Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2012, 2013, 2014).

Публікації. Основні положення й результати дисертації викладено у 8 публікаціях, з яких: 6 статей у фахових виданнях України, 1 – у періодичному виданні іншої держави, 1 – у матеріалах доповідей однієї конференції.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (266 найменувань, з яких 68 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (20 позицій, із яких 6 – іноземними мовами), списку джерел ілюстративного матеріалу (122 найменування). Повний обсяг дисертації – 289 сторінок, основний зміст викладено на 194 сторінках.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт і предмет, наукову новизну одержаних результатів, описано методи дослідження, окреслено практичне значення одержаних результатів, указано форми апробації дисертації.

У першому розділі "Теоретичні засади вивчення модальності публіцистичного тексту" розглянуто історію становлення категорії модальності як об'єкта зіставно-типологічного дослідження від часу її логіко-античної інтерпретації до етапу входження у функціонально-комунікативний фокус сучасної лінгвістичної дослідницької проблематики в західноєвропейському й арабському мовознавстві; визначено, що модальність як текстотвірна, семантико-прагматична категорія, реалізована у низці експресивних, оцінно-суб'єктивних значень, мотивованих точкою зору мовця, становить одну зі стилетвірних ознак публіцистичного тексту як джерела виявлення архетипів (суспільно-політичних пресупозицій) сучасної української / арабської масової свідомості у формі когнітивно-риторичних констант.

У другому розділі "Методологічна база аналізу модальності як лінгвістичної категорії" встановлено функціонально-комунікативну модель зіставно-типологічного аналізу об'єкта дослідження як універсального, семантико-прагматичного антропоцентру спілкування, обґрунтовано вибір функціонально-семантичного напряму пошуку семантико-прагматичних

засобів вираження модальності в українській та арабській мовах на матеріалі публіцистичних текстів.

У третьому розділі “Типи семантичних засобів вираження модальності в українському й арабському публіцистичному тексті” описано типи українських та арабських семантичних експлікаторів модальності, серед яких: спосіб дії, модальні та вставні елементи, а також модально-оцінна лексика й інтонація.

У четвертому розділі “Типи прагматичних засобів вираження модальності в українському й арабському публіцистичному тексті” проаналізовано типи українських та арабських семантичних експлікаторів модальності у вимірах прагматичних категорій, серед яких: точка зору, фокус емпатії та комунікативний смисл.

Примітка. Арабський матеріал й арабська графіка основного тексту дисертації транслітеровані згідно з принципами, сформульованими В. Рибалкіним [Рыбалкин 2003, с. 4-6].

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТЕКСТУ

1.1 Напрями вивчення модальності у західноєвропейській лінгвістиці

Термін “модальність” (від лат. “modus” – міра, спосіб) трактується різнопланово, а діапазон його розуміння коливається від невизнання як такого до визначення як текстоутворювальної категорії [СЛ, с. 383; Ткачук 2003, с. 13]. При цьому інтердисциплінарна сутність категорії модальності вводить її в поле досліджень логіки і філософії (гносеологічні питання), психології (аспекти теорії мисленнєвої діяльності) та лінгвістики [Бацевич 2010, с. 190; Ткачук 2003, с. 14], змушуючи дослідників враховувати різногалузеві наукові методи вивчення з відповідним термінологічним апаратом та моделями [Ткачук 2003, с. 14]. Тому питання про природу і межі модальності – одне з найскладніших та найсуперечливіших у теоретичному мовознавстві, де спроби впорядкувати набір модальних характеристик мовних одиниць досі не сприяли появі єдиного й однозначного розуміння лінгвістичних меж цієї категорії [Ляпон 1971, с. 230].

Уперше поняття модальності було сформулювано ще в IV ст. до н. е. в Аристотелевій логіці як кваліфікація відношень, що виникають між суб’єктом і приписуваною йому ознакою – предикатом, для розмежування суджень проблематичних (модальність можливості), асерторичних (модальність дійсності) та аподиктичних (модальність необхідності) [Бернацька 2011, с. 7; Ніка 2009, с. 34; Сафонова 2004, с. 75; Фейс 1974, с. 17].

З початку-середини XIX століття відбулося перенесення цієї класичної логічної теорії до мовознавства, що втілилося у формальній спробі зіставлення граматичних значень категорії способу дієслова з аподиктичними, асерторичними і проблематичними судженнями [Ніка 2009, с. 36-37; СК; Jespersen 1958, p. 319]. Такий ізоморфізм логічного та лінгвістичного розуміння

модальності був спрощеним і свідчив про підміну понять: замість відношень між суб'єктом і предикатом інтерпретувалась лише одна форма – дієслівна, вся сукупність позначуваних модальних відношень зосереджувалася у межах однієї категорії – способу дії [Нестеренко 2008, с. 72; Ніка 2009, с. 36-38]. Під впливом логіки дослідження лінгвістичної модальності, зосереджене на аналізі грамем категорії способу дії, перетворилося на "річ в собі", що потребувала широкого врахування функціональних показників, суб'єктивної активації у контексті вияву мовленнєвих маніфестацій мовця [Ніка 2009, с. 53].

На цій підставі виникає опозиційне розуміння модальності, що формується як своєрідне подолання логіки в лінгвістиці – обстоювання суто лінгвістичної модальності [Ніка 2009, с. 38]. Саме так, на думку М. Ляпон [Ляпон 1971, с. 230], модальні кваліфікації судження з точки зору дійсності, можливості й необхідності не можуть бути орієнтирами для лінгвістичної концепції модальності, оскільки вони не лише не вичерпують семантичного діапазону реалізованих у мові засобів об'єктивізації викладу, але й навіть не відтворюють низки смислових відтінків, пов'язаних тільки з уточненням ступеня достовірності твердження. Однак, слід зазначити, що, наприклад, Г. Колшанський [Колшанский 1961, с. 98] та В. Панфілов [Панфилов 1977, с. 38] усе ж пропонують враховувати логічний план модальності у контексті її лінгвістичного аналізу, зважаючи, зокрема, на те, що у структурі речення формально втілюється суб'єктно-предикатна структура судження, зафіксована логіко-граматичним або актуальним членуванням речення.

Водночас поглиблений пошук власне мовних аспектів дослідження категорії модальності (на противагу її логічної інтерпретації), а також вивчення її формальної специфіки у межах конкретної мови з врахуванням відповідних типологічних особливостей та функціональних ознак бере відлік від теорій Ш. Баллі та В. Виноградова [ЛЭС, с. 304].

Зокрема, в праці швейцарського лінгвіста Ш. Баллі "Syntaxe de la modalité explicite" (1942) вперше була окреслена модальність як об'єкт лінгвістичного опису [Нестеренко 2008, с. 71]. Хоча відтоді вже понад півстоліття триває

активне вивчення цієї категорії, однак вважається, що саме концепція модальності Ш. Баллі – найпоширеніша в західноєвропейській лінгвістиці [Безноса http; Нестеренко 2008, с. 71; Сафонова 2004, с. 78].

На думку швейцарського філолога, в будь-якому висловленні реалізується протиставлення фактичного змісту (диктуму) й індивідуальної оцінки (модусу), де модальність – це "душа речення", що, як і думка, "утворюється загалом внаслідок активної мисленнєвої операції мовця" над диктумом [Балли 1955, с. 44]. Модусна частина висловлення, основною формою вираження котрої є головне речення у складі складнопідрядного з підрядним додатковим, стає головним смисловим елементом лінгвістичної модальності як синтаксичної категорії, у вираженні якої домінантну роль відіграють модальні дієслова – підклас дієслів на позначення судження мовця про предмет мовлення, котрі відрізняються від інших дієслів тим, що можуть приєднувати додаткове підрядне речення [Палійчук 2009, с. 432; Сафонова 2004, с. 78]. При цьому концептуальна основа диктумно-модусної інтерпретації модальності зводиться до функціонального знаменника – увиразнення позиції мовця-суб'єкта у процесі породження висловлення [Ніка 2009, с. 15].

Розвиток модальної теорії Ш. Баллі здійснювався або розмежуванням понять модусу і модальності, або їх ототожненням. У першому випадку модус використовується як текстово-дискурсивна, епістемічно-когнітивна категорія, що фіксує в тексті результат пізнавального процесу мовця, спрямованого на певну ситуацію, яка стала об'єктом авторської референції, рефлексії та аксіології [Нестеренко 2008, с. 75; Ніка 2009, с. 19]. Натомість модальність – суб'єктивна категорія модусу, що характеризує реальність чи ірреальність відношень до дійсності з погляду мовця [Нестеренко 2008, с. 75; Ніка 2009, с. 19; Телеки 2007, с. 10-11]. Звідси категорія модальності – поняття вужче, ніж модус, і реалізується у значеннях реальності / ірреальності [Нестеренко 2008, с. 75; Телеки 2007, с. 10-11]. У другому випадку модальність дорівнює модусу, набуваючи широких дефінітивних меж; тому модальність – це комплексна

категорія, що протиставляється у реченні нейтрально-інформативному змісту і виражає суб'єктивне значення мовця [Нестеренко 2008, с. 74].

На думку О. Ніки [Ніка 2009, с. 16], широке розуміння модальності (як категорії, що поглинає модус) характерне для західноєвропейської лінгвістики, а її вужче розуміння (як складника модусу) практикується у східнослов'янській лінгвістичній традиції. Однак, традиційні академічні підходи [ЛЭС, с. 303-304; УМЕ, с. 367-368] загалом відповідають широкому трактуванню модальності у Ш. Баллі, хоча нашаровують та вказують на різні модальні значення (реальності / ірреальності, наказовості, можливості / неможливості, оптативності і т. д.) [Лысова http]. Спільним фактом двох підходів можна визначати функціональний аспект тези про суб'єктивність у мові та мовленні, яку розвинув Ш. Баллі у властивому людській свідомості протиставленні психологічного плану "я" (модус – план суб'єктивний, індивідуальний, частковий, властивий реченню-висловленню як результат мисленнєвої діяльності суб'єкта мовця) психологічному плану "не-я" (диктум – план об'єктивний, онтологічний, загальний) [Бацевич 2010, с. 193; Ніка 2009, с. 3].

В. Виноградов як продовжувач модальної теорії Ш. Баллі [Кузьмина 2011, с. 8; Соловьева http] та її основоположник на матеріалі дослідження східнослов'янських мов [Безноса http] здійснив спробу комплексної, всебічної характеристики модальності, простеживши історію вивчення цієї категорії та виявивши функціональний обсяг, конкретний зміст, а також засоби вираження її значень [Сафонова 2004, с. 77; Церцвадзе http]. Широко цитована у радянській, вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці робота В. Виноградова "Про категорії модальності і модальні слова в російській мові" (1950) стала для свого часу узагальненим оглядом і підсумком дослідницьких пошуків, визначала термінологічну та дефінітивну окресленість цієї категорії [Ніка 2009, с. 53].

Модальність В. Виноградов позначав як невід'ємну семантичну категорію на рівні речення, що "включає в себе, як важливу конструктивну ознаку, модальне значення, тобто містить у собі вказівку на відношення до дійсності" [Виноградов 1975а, с. 55]. Звідси значення модальності встановлюється з точки

зору суб'єкта мови [Виноградов 1975а, с.58; Виноградов 1975б, с. 268], а тому основною ознакою визначення модальності можна вважати ставлення мовця до дійсності у висловленні [Смущинська 2001, с. 12; Телеки 2007, с. 6]. Концепція В. Виноградова була застосована у функціональній граматиці [Смущинська 2001, с. 12], яка становила перехід лінгвістичної мотивації модальності та типології модальних значень від пізнання їхньої формальної специфіки в системно-структурному аспекті як мовного інвентаря одиниць до врахування суб'єктивного знаменника мовленнєвих маніфестацій мовця [Ніка 2009, с. 53].

Долаючи вплив логіки у тривалому ототожненні модальності з граматичною категорією способу дії, Ш. Баллі та В. Виноградов розширюють можливості вираження модальних значень, виводячи модальну семантику за межі дієслова-предиката [Бернацька 2011, с. 7]. Водночас функціональні аспекти модальної теорії Ш. Баллі та В. Виноградова акцентуються у подальших нових напрямах розвитку лінгвістики, зокрема таких як: лінгвопрагматика, теорія мовленнєвих актів, лінгвістика тексту та ін., що орієнтовані за межі розгляду мови як "речі в собі" з урахуванням позиції мовця, відкриваючи простір для когнітивно-комунікативних, когнітивно-епістемічних досліджень, зосереджених на суб'єктивній сфері мови [Ніка 2009, с. 15].

Під радикалом функціонально-комунікативного та лінгвопрагматичного впливу проблематику модальності в українському мовознавстві опрацьовано, наприклад, у таких аспектах: аналіз об'єктивного та суб'єктивного типів модальності мовних одиниць [СЛТ 2, с. 134; УМЕ, с. 367-368; Шабат http], співвідношення категорій диктуму й модусу у змістовій організації речення [Телеки 2007], понятійно-термінологічне розмежування модусу й модальності [Нестеренко 2008; Ніка 2009, с. 19-20], типологія та аналіз структури функціонально-семантичного поля суб'єктивної модальності [Ткачук 2003], дослідження модальних значень семантико-синтаксичної і комунікативної структури речень [Доценко http; Педченко 2009; Чолкан http], а також авторизованих конструкцій [Агафонова 1999].

Водночас вказані дослідницькі аспекти в українській лінгвістиці стосуються переважно проблематики опрацювання модальності речення, хоча саме модальність тексту, а особливо дискурсу, все частіше становить об'єкт аналізу в новітніх антропозорієнтованих напрямах мовознавства [Ніка 2009, с. 3; Пикалюк 2009; Сафонова 2007, с. 102]. Звідси вважається, що механізм витворення модальних смислів у тексті (дискурсі) – складніший, на противагу реченнєвій модальності [Сафонова 2007, с. 102]. Модальна семантика, нашарована у реченнях, забезпечує цілісність тексту (дискурсу), втілюючи особистість автора, його точку зору як об'єднавчий фактор для усієї системи формальних і змістових елементів з урахуванням цільової установки, інтенції мовця, умов спілкування та його особистісних орієнтацій – інтелектуальних, моральних, естетичних тощо, – а тому модальність – це елемент текстотворення і текстосприйняття, що загалом постає пресупозитивним ставленням мовця (автора), під радикалом якого розгортаються текстові події [Бацевич 2010, с. 194; Ваулина http; Дресслер 1978, с. 125; Романова 2008; Сафонова 2007, с. 102]. До текстової (дискурсивної) модальності українські філологи зверталися, зокрема, для дослідження її семантико-прагматичної природи на матеріалі художньої прози [Сафонова 2007; Смущинська 2001], модусної організації староукраїнських текстів [Ніка 2009] та семантико-синтаксичного аналізу модальної граматики дискурсу [Брицин 2006].

Проте суб'єктивна сфокусованість лінгвістичних дослідницьких пошуків загалом увиразнює модальність як широку універсальну еклектичну категорію з великим різнорідним діапазоном значень, що можуть пов'язуватися з втіленням точки зору автора тексту і, як наслідок, важко піддаються несуперечливому та системному аналізу, зумовлюючи багатоманіття модальних інтерпретацій та підходів [Бернацька 2011, с. 7; Ніка 2009, с. 53]. Тому, попри наявність чималої кількості літератури, присвяченої проблемам сутності модальності як мовної категорії, межі вживання терміна "модальність" втратили визначеність у практиці філологічних досліджень [Бацевич 2010, с. 190; Ваулина 1988, с. 3, 7; Колшанский 1961, с. 94; Приходько 2011, с. 260;

Смущинська 2001, с. 13; Шабат http]. До того ж, як стверджують Л. Бірюлін і Є. Корді [Бирюлин 1990, с. 67], важко знайти двох авторів, які розуміли б модальність однаково. Звідси, модальність визначається або як відношення змісту висловлення до дійсності [Колшанский 1961, с. 94], або як відношення мовця до змісту висловлення, а також відношення змісту висловлення до об'єктивної дійсності [СЛТ, с. 237], або як відношення змісту висловлення до дійсності та оцінка цього відношення з боку того, хто говорить [СЛТ 2, с. 134], або як вияв конкретного зв'язку змісту, вираженого у вербальному повідомленні, з дійсністю [Харченко http] і т. д.

Водночас багатоманітність тлумачень модальності свідчать про універсальність її змісту, неоднакове розуміння природи й відсутність чітких меж у визначенні поняття [Нестеренко 2008, с. 71], яке в науці про мову кваліфікують по-різному: як категорію семантичну [Виноградов 1975а; Bybee 1995], граматичну [Адмони 1964; Будагов 1983, с. 234; Костусяк http; Краснова 2002, с. 111; СЛТ 2, с. 134; СЛТ 3, с. 94; Lyons 2001, p. 304-316], лексико-граматичну [Иванова 2013; Филиппова 2012, с. 106], граматико-семантичну [СЛТ 4, с. 163; DLP, p. 308], логіко-граматичну [Панфилов 1977; Hogeweg 2009], логіко-семантичну [Колшанский 1961], логічну [Амеліна 2011; Chellas 1980], синтаксичну [Вихованець 1993, с. 62, 116-118; Гак 1986, с. 58-59; Загнітко 2009; Золотова 1998, с. 115-137; Русская грамматика: Т. 2. 1980, с. 216; СУЛМ 1972, с. 17-21, 118, 228; Федосеева 2005; Шкіцька 2005; Шульжук 2010, с. 46-49], функціонально-семантичну [Беляева 1985; Бондарко 1971; Бондарко 2001, с. 5; Войналович 2013; УМЕ, с. 367-368], семантико-прагматичну [Козловський 1991; Милосердова 1991, с. 5; Падучева 1996, с. 298-320; Сафонова 2007] тощо.

Оскільки ж серед учених досі не існує остаточної узгодженості стосовно семантичного наповнення терміна "модальність" [Ткачук 2003, с. 26], то, згідно з В. Ткачуком, можна виділити два напрями її розуміння в лінгвістиці: перший підхід – невизнання цього терміна, що детерміновано нечіткістю і різноманіттям дослідницьких формулювань [Ткачук 2003, с. 26]. У першому

підході висловлюються сумніви, що під терміном “модальність” прихована група понять, які майже не пов’язані між собою, а відтак потрібно розглядати не модальність, а ці поняття і, визначивши їх, закріпити в термінологічному апараті лінгвістики [Ткачук 2003, с. 26-27]. Другий підхід об’єднує прихильників різних варіацій логічного розуміння терміна “модальність”, вважаючи її логічною (С. Амеліна, Е. Мороховська), логіко-семантичною (Г. Колшанський), логіко-граматичною (В. Панфілов) категорією [цит. за пр.: Ткачук 2003, с. 27]. Усі ці підходи ґрунтуються на повному чи частковому перенесенні (деколи механічному і непослідовному) в лінгвістику логічних модальностей, пов’язаному зі встановленням чіткого взаємозв’язку між мисленням і мовленнєвою діяльністю, що зумовлюється дослідженням прагматичних аспектів побудови правильних висловлень, які вимагають глибокого вивчення особливостей смислотворення [Ткачук 2003, с. 22-27].

Натомість Н. Сафонова серед різноманіття визначень модальності у сучасній лінгвістиці виділяє вузький та широкий підходи [Сафонова 2004, с. 75]. У вузькому розумінні модальність характеризує міру реальності чи нереальності змісту висловлення [Сафонова 2004, с. 75]. Прихильники широкого підходу включають у це поняття, виражене мовними засобами (вербальними та невербальними), відношення мовця (зокрема, емоційно-експресивну оцінку) до дійсності, до змісту мовлення, до співрозмовника, до самого себе, до оточення й форми мовлення [Сафонова 2004, с. 75].

Х. Наррог також вказує на широке трактування модальності, однак субкатегоризує її вузьке визначення, виділяючи такі підходи: 1) широке визначення модальності як виразника різних відношень / ставлень мовця (О. Єсперсен, Дж. Лайонс); 2) вузьке визначення модальності як виразника відношень реальності або ірреальності (С. Чанг і А. Тімберлейк, Ф. Кіфер, М. Мітхун, Х. Наррог); 3) вузьке визначення модальності як виразника відношень можливості й необхідності [цит. за пр.: Narrog 2005, p. 678].

При цьому Т. Нестеренко стверджує, що українське мовознавство також засвоює відповідні дві тенденції визначення модальності – вузьку та широку

[Нестеренко 2008, с. 72]. Перша з них ототожнює це поняття з категорією способу, що вважається показником модальності, оскільки виражає оцінку дійсності, зв'язок між дією та суб'єктом з погляду мовця чи заперечення цього зв'язку; звідси модальність характеризується як реальна та ірреальна [Нестеренко 2008, с. 72]. Однак більшість українських мовознавців уважає спосіб дієслова, що реалізує реальну / ірреальну дію, суто морфологічною категорією (К. Городенська, А. Загнітко, В. Русанівський), тому абсолютне ототожнення модальності з морфологічною категорією способу є її спрощеним розумінням та призводить до омонімії термінів модальність дієслова і спосіб дієслова [цит. за пр.: Нестеренко 2008, с. 72]. Друга тенденція полягає в тому, що модальні значення (наприклад, граматикалізоване поняття реальності / ірреальності) розглядають у контексті формування комунікативної настанови речення [Нестеренко 2008, с. 73-74]. Звідси модальність визначається складною семантичною категорією, сутність якої полягає у вираженні відношень між елементами, що формують комунікативний процес – між мовцем, висловленням, об'єктивною дійсністю [Нестеренко 2008, с. 74]. Актуалізація ж комунікативних аспектів мовлення зумовлює кваліфікацію модальних засобів не просто ізольовано, у межах лише мовної системи, а з погляду їхнього функціонування в мовленні, ролі в спілкуванні крізь призму вияву людського чинника в мові – саме це і становить одну з рис сучасної лінгвістики – антропоцентричність, різні вияви якої, зокрема, чи не найповніше досліджує лінгвістична прагматика [Бацевич 2010, с. 5, 9-10; Нестеренко 2008, с. 74].

Однак усе ж можна говорити про те, що домінантою цієї лінгвістичної категорії виступає ставлення до найзагальнішої ознаки (модусу сприйняття світу) – реальності / нереальності [Бацевич 2010, с. 190; Palmer 2001, p. 1-4]. Саме це відношення до дійсності як реальної або ірреальної постає термінологічною домінантою у визначенні модальності у працях О. Бондарка [Бондарко 1990, с. 59], І. Вихованця [УМЕ, с. 367], О. Доценко [Доценко http], М. Ляпон [ЛЭС, с. 303], О. Селіванової [СЛ, с. 383] та ін. Таким чином, особа мовця, його позиція, точка зору в явному чи прихованому вигляді включена в

будь-яке тлумачення модальності; тобто дійсність завжди представлена в сприйнятті автора (мовця, адресанта) тексту [Бацевич 2010, с. 190].

При цьому, якщо вважати модальність явищем, пов'язаним з оцінкою змісту висловлення мовцем, її змістові межі розширюються настільки, що охоплюють не лише різні типи інтелектуальної інтерпретації інформаційної основи повідомлюваного, але й також усі можливі засоби його суб'єктивної обробки [Ляпон 1971, с. 231-233; Парамонова http; Тураева 1994, с. 109].

Отже, попри різноаспектність виділених трактувань модальності, вони об'єднані спільною ознакою оцінки мовцем (адресантом, автором) змісту комунікативної одиниці (речення, висловлення, повідомлення, тексту), тобто модальність – експліковане мовними засобами ставлення / відношення мовця до змісту повідомлюваного, що проявляється як складна конфігурація модальної інформації, вираженої різнорідними засобами, зокрема на рівні граматико-будівельних і лексико-номінативних елементів мови [Бацевич 2010, с. 193; Королева 1989, с. 18; Ніка 2009, с. 40, 49]. Тому модальність визначається як презентація дійсності з точки зору суб'єкта мовлення – "я" мовця, але з позиції типізованої, об'єктивованої засобами самої мови [Степанов 1981, с. 241]. З цієї позиції, у випадку встановлення сутності модальності, головним є не факт відношення змісту комунікативної одиниці до дійсності, а те, що в ній наявні відповідні сигнали ставлення мовця [Ткачук 2003, с. 46]. Звідси найважливішим у визначенні мовної природи категорії модальності постає суб'єктивний чинник [Бацевич 2010, с. 193], або людський фактор у мові чи антропоцентричність загалом [Смущинська 2001, с. 5] – саме це вводить модальність, як важливий механізм суб'єктивності в мові [Приходько 2011, с. 262], не лише у сферу досліджень семантики, а й лінгвістичної прагматики, як науки про вияв суб'єктивного чинника в мові, мовленні й комунікації – модусах існування мови [Бацевич 2010, с. 29, 193; Ваулина 1988, с. 14; Иваненко http; Козловський 1991; Милосердова 1991, с. 5; Ніка 2009, с. 51; Падучева 1996].

Таким чином, модальність, попри різноплановість трактувань, можна вважати універсальною антропозорієнтованою категорією, що постає як

формалізоване мовними засобами ставлення мовця до змісту комунікативної одиниці.

1.2 Поняття модальності в арабському мовознавстві: становлення і розвиток

Різноплановість трактувань модальності, засвідчених західною (зокрема й українською) лінгвістикою, а також логіко-антична генеза цього поняття, зумовлює актуальність дослідження цієї мовної універсалії у межах підходів східного мовознавства, а саме арабського.

Історично категорія модальності, яка разом із категоріями якості, кількості та відношення характеризувала зв'язки між суб'єктом і предикатом у судженнях, була сформульована в логічній теорії – класичній логіці, викладеній Аристотелем [Ніка 2009, с. 34; Сафонова 2004, с. 75; ФЭС, с. 381]. Відповідно до цього Аристотель у "Першій аналітиці" виділяв три типи суджень, враховуючи їхні модальні характеристики: 1) "судження про те, що властиве" (асерторичне судження); 2) "судження про те, що необхідно властиве" (аподиктичне судження); 3) "судження про те, що можливо властиве" (проблематичне судження) [Аристотель 1952, с. 11, 292; Ніка 2009, с. 34].

Зважаючи на те, що середньовічна арабська культура в цілому зазнала грецького впливу внаслідок ознайомлення через переклади з працями Галена, Гіпократа, Птолемея, Евкліда й, зокрема, Аристотеля (власне, середньовічна арабо-мусульманська логіка формувалася під впливом ідей грецької античної філософії) [Фильштинский 1985, с. 266, 280], можна припустити, що ідея Аристотелевої модальності імплікується у межі арабської логіки. Так, сучасний арабський учений Джірар Джагамі [Ğīrār Ğahāmī 1992, ş. 315], на матеріалі дослідження логічної теорії ібн Рушда (1126-1198 [Сагадеев 1973, с. 38, 44]), вказує на арабський термін الجهة [*'al-ğihatu*], до якого добирає латинський відповідник "modus" та французький відповідник "le mode"; при цьому дослідник зауважує, що الجهة [*'al-ğihatu*] у праці ібн Рушда "Короткий виклад «Герменевтики» Аристотеля" (تلخيص كتاب أرسطوطاليس في العبارة [*Talḥīšu kitābi*

’Arisţūţālīsa fī-l-‘ibārati]) це – اللفظة التي تدل على كيفية وجود المحمول للموضوع ... أجناس الفاظ [*’al-lafžatu-l-latī tadullu ‘alā kayfiyyati wuğūdi-l-maћmūli li-l-mawđū‘i ... ’ağnāsu ’alfāži-l-ğihāti ğihatayni: ’iћdā-humā ’ađ-đarūriyyu ... wa-ś-śāniyatu ’al-mumkinu*] – “слово, яке вказує на якість існування предиката щодо суб’єкта, … і має два види: необхідний та … можливий” [цит. за пр.: Ğīrār Ğahāmī 1992, ş. 197]. Ібн Рушд також пояснював, що “необхідний” вид поняття الجهة [*’al-ğihatu*] поділяється на “обов’язковий” (الواجب [*’al-wāğibu*]) та “неможливий” (الممتنع [*’al-mumtani‘u*]) підвиди, а тому “необхідним” вважають те, що або вказує на “необхідність буття” (ضروري الوجود [*đarūriyyu-l-wuğūdi*]), або на “необхідність небуття” (ضروري العدم [*đarūriyyu-l-‘adami*]), тобто на його неможливість; натомість “можливий ” вид поняття الجهة [*’al-ğihatu*] вказує лише на те, що є “ймовірним” (محتمل [*muћtamalun*]) [’Abū-l-Walīdu bnu Rušd 1978, ş. 145]. При цьому ібн Рушд зазначав, що два види поняття الجهة [*’al-ğihatu*] існують тому, що його значення повинне відповідати “реальності” (الموجود [*’al-mawğūdu*]), яка є подвійною: або “потенційною” (بالقوة [*bi-l-quwwati*]), або “дійсною” (بالفعل [*bi-l-fi‘li*]); а тому “необхідним” називають те, що є дійсним, а “можливим” – те, що є потенційним, наприклад: الإنسان واجب أن يكون حيواناً، أو ممكن أن يكون فيلسوفاً [*’Al-’insānu wāğibun ’an yakūna ћayawānan, ’aw mumkinun ’an yakūna faylasūfan*] “Людина повинна бути твариною або може бути філософом” [’Abū-l-Walīdu bnu Rušd 1978, ş. 145, 147].

Таке визначення поняття الجهة [*’al-ğihatu*] у логічній теорії ібн Рушда [цит. за пр.: Ğīrār Ğahāmī 1992, ş. 197] збігається з трактуванням об’єкта модальної логіки, заснованої Аристотелем, яка, з одного боку, розкриває характер зв’язку між суб’єктом та предикатом у модальних судженнях чи між окремими простими судженнями в складному модальному судженні [Гетманова 1995, с. 276], а з іншого – вивчає логічні оператори, які називаються модальностями і вказують на спосіб (“modus”) розуміння судження про об’єкт, явище чи подію, причому в якості стандартних модальностей зазвичай використовуються такі, як: “необхідність” і “можливість” [НФЭ, с. 593; ФЭС, с. 381].

Отже, поняття الجهة [*’al-ğihatu*] – це арабський термінологічний відповідник категорії модальності, сформульованої в логічній теорії Аристотеля. Водночас поняття الجهة [*’al-ğihatu*] у значенні “модальність” з різними класифікаційними моделями постає у працях інших коментаторів Аристотелевої логіки, зокрема: аль-Фарабі (872-950 [Ковыршина 2006, с. 212]), ібн Сіни (980-1037 [Ковыршина 2006, с. 194]), ас-Саві (помер у XII ст. [Michot 2007, p. 107]) [цит. за пр.: ’Abū-l-Walīdu bnu Rušd 1978, ş. 146-147].

Аль-Фарабі у коментарі до Аристотелевої “Герменевтики” (العبارة [*’al-‘ibāratu*]) визначав модальність (الجهة [*’al-ğihatu*]) як слово, що сполучається з предикатом засновку (محمول القضية [*maħmūlu-l-qađiyyati*], де засновок – القضية [*’al-qađiyyatu*] – поняття логіки Аристотеля, що означає судження, на підставі якого виводиться певний висновок [Кунцман 2002, с. 47]), та вказує на “якість існування” (كيفية وجود [*kayfiyyatu wuğūdi*]) цього предиката щодо суб’єкта; зокрема, це такі слова: “можливий” (ممكن [*mumkinun*]), “необхідний” (ضروري [*đarūriyyun*]), “ймовірний” (محتمل [*muħtamalun*]), “неможливий” (ممتنع [*mumtani‘un*]), “обов’язковий” (واجب [*wāğibun*]), “огидний” (قبيح [*qabīħun*]), “гарний” (جميل [*ğamīlun*]), “необхідно” (ينبغي [*yanbaĝī*]), “потрібно” (يجب [*yağibu*]), “ймовірно” (يحتمل [*yuħtamalu*]), “можна” (يمكن [*yumkinu*]), “не можна” (يمتنع [*yamtani‘u*]) і т. д. [цит. за пр.: ’Abū-l-Walīdu bnu Rušd 1978, ş. 146].

Водночас ібн Сіна, як і аль-Фарабі й ібн Рушд, у праці “Герменевтика” (العبارة [*’al-‘ibāratu*]) модальність позначив поняттям الجهة [*’al-ğihatu*], стверджуючи, що це – слово, яке вказує на “відношення” (النسبة [*’an-nisbatu*]) предиката щодо суб’єкта, причому це відношення вимірюється категоріями “необхідності чи її відсутності” (نسبة ضرورة أو لا ضرورة [*nisbatu đarūratin ’aw lā đarūratin*]), що, відповідно, вказують на “впевненість” (تأكد [*ta’akkudun*]) або “можливість” (جواز [*ğawāzun*]) [цит. за пр.: ’Abū-l-Walīdu bnu Rušd 1978, ş. 146]. Окрім цього, ібн Сіна у працях “Порятунок” (النجاة [*’an-Nağātu*]) і “Джерела мудрості” (عيون الحكمة [*‘Uyūnu-l-ħikmati*]) так само, як ас-Саві у праці “Насирійські спостереження” (البصائر النصيرية [*’al-Başā’iru-n-naşīriyyatu*]), поділяє модальність на три “види” (الجهات ثلاث [*’al-ğihātu śalāśun*]), що, де-факто,

тотожні відповідній класифікації ібн Рушда: 1) “обов’язкова модальність” (الواجبة [*’al-wāğibatu*]) – вказує на “постійність буття” (دوام الوجود [*dawāmu-l-wuğūdi*]), наприклад: يجب أن يكون الإنسان حيواناً [*Yağibu ’an yakūna-l-’insānu ħayawānan*] “Людина повинна бути твариною”; 2) “неможлива модальність” (الممتنعة [*’al-mumtani‘atu*]) – вказує на “постійність небуття” (دوام العدم [*dawāmu-l-‘adami*]), наприклад: يمتنع أن يكون الإنسان حجراً [*Yamtani‘u ’an yakūna-l-’insānu ħağaran*] “Людина не може бути каменем”; 3) “можлива модальність” (الممكنة [*’al-mumkinatu*]) – вказує на “непостійність буття й небуття” (لا دوام وجود و لا عدم [*lā dawāmu wuğūdin wa lā ‘adamin*]), наприклад: يمكن أن يكون الإنسان كاتباً [*Yumkinu ’an yakūna-l-’insānu kātiban*] “Людина може бути письменником” [цит. за пр.: ’Abū-l-Walīdu bnu Rušd 1978, ş. 146-147].

Відповідно до цього, середньовічні логіки-дослідники модальності в арабській мові загалом однаково вказують на те, що репрезентант-носій цієї категорії – “слово” (لفظة [*lafžatun*]), яке вказує на “якісні відношення” (كيفية [*kayfiyyatun*]) між суб’єктом і предикатом судження. Водночас у класифікації логіко-модальних якісних відношень арабської мови можна зауважити, що середньовічні вчені узагальнено дотримувалися полярного підходу, поділяючи їх на “реальні-дійсні” بالفعل [*bi-l-fi‘li*] (“обов’язкові” й “неможливі” або “необхідні” відношення) та “реальні-потенційні” بالقوة [*bi-l-quwwati*] (“можливі” відношення). Таким чином, визначення модальності за допомогою поняття الجهة [*’al-ğihatu*] в арабській середньовічній логіці загалом збігається з відповідним трактуванням класичної логіки, викладеної Аристотелем, яка описує цю категорію як таку, що “… передусім передає характер об’єктивних зв’язків між предметом та ознакою, суб’єктом і предикатом судження, а також визначає ступінь достовірності висловленого з позицій мовця” [Ніка 2009, с. 36].

Проте, якщо категорія модальності Аристотеля зі сфери логіки була згодом (прибл. на поч. XIX ст. [Jespersen 1958, p. 319]) перенесена західними граматистами на основі філософії Х. фон Вольфа, а потім І. Канта до сфери мови з проекцією на категоріальну диференціацію способу дієслова (асерторичні, аподиктичні та проблематичні судження логіки були формально

закріплені в регулярній опозиції грамем дійсності, можливості, необхідності категорії способу дії) [Ніка 2007, с. 31; Ніка 2009, с. 36], то арабські граматисти, на думку Шагіра ель-Хассана та Відед Будемаг, до кінця XX ст. не торкалися цього питання [Boudemagh http; El-Hassan 1990 / 1400, p. 166], адже, у цілому, середньовічне арабське мовознавство первісно виникло для виконання релігійних завдань – тлумачення та захисту Корану, і хоча поступово відбувався відхід лінгвістичних досліджень від цієї проблематики, проте зв'язку з богослов'ям остаточно втрачено не було [Рыбалкин 2003, с. 91-92].

Власне, у сучасному арабському мовознавстві поняття модальності الجهة [*'al-ğihatu*], яке ще й доповнюється спільнокореневим варіантом الوجه [*'al-wağhu*] [Kamal Gatt'a Nasir Al-Tamimi http], використовується для позначення відношень мовця до висловленого [Ān Rūbūl 2003, ş. 265; Şābiru-l-Ħabāša 2008, ş. 86] й ілюструється іншомовними термінологічними відповідниками: англійським "modality" ['Aħmadu-l-Mutawakil 1985, ş. 161; Ān Rūbūl 2003, ş. 265; Kamal Gatt'a Nasir Al-Tamimi http] та французьким "modalité" [Ān Rūbūl 2003, ş. 265; Şābiru-l-Ħabāša 2008, ş. 86; Mas'ūd Şaħrāwī 2005, ş. 206].

Проте, з одного боку, сучасний арабський дослідник лінгвопрагматики Мас'уд ас-Сахраві застосовує поняття الجهة [*'al-ğihatu*] як термінологічний відповідник "максими способу" (مسلمة الجهة [*musallamatu-l-ğihati*]), проілюстрований французьким відповідником "modalité", у теорії Г.-П. Грайса про "принцип співробітництва" (مبدأ التعاون [*mabda'u-t-ta'āwuni*]) у комунікації [Mas'ūd Şaħrāwī 2005, ş. 33-34]; хоча теж саме поняття "максими способу" Сайф ад-Дін Дагфус та Мухаммад аш-Шайбані перекладають як قضية الكيف [*qā'idatu-l-kayfi*], ілюструючи його англійським (maxime of manner) та французьким (maxime de manière) відповідниками [Ān Rūbūl 2003, ş. 270]. А з іншого боку, у 1990 р. Шагір ель-Хассан, стверджуючи про вже згадану недослідженість арабськими граматистами категорії модальності, виводить з цією метою власний термін – الموقفية [*'al-mawqifiyyatu*], проілюстрований англійським відповідником "modality" [El-Hassan 1990 / 1400, p. 161]. У 2010 р. термін Шагіра ель-Хассана запозичує Відед Будемаг для контрастивного

дослідження англійської, французької та арабської мов [Boudemagh http]. Хоча у 1985 р. Ахмад аль-Мутавакіль у своїй монографії “Прагматичні функції в арабській мові” для позначення поняття модальності використав лексему الجهة [*’al-ğihatu*], так само проілюстровану англійським відповідником “modality” [’Aħmadu-l-Mutawakil 1985, ş. 161]. Звідси можна припустити, що в сучасному арабському мовознавстві досі триває пошук термінологічного відповідника для категорії модальності, незважаючи на ще середньовічну традицію вживання поняття الجهة [*’al-ğihatu*] для позначення логічної модальності [Zayed http].

Саме так аль-Хадж Муса Саліс визначає поняття الجهة [*’al-ğihatu*] як універсальну мовну категорію дієслівного виду (авторський англійський відповідник *“aspect” – “вид”* [СЛТ, с. 540]), що вказує на “стан дії” (حالة الحدث [*ħālatu-l-ħadaśi*]) і в арабській мові може виражатися різними формальними засобами: зазвичай, це – “додавання префіксів та суфіксів” (زيادة السوابق و اللواحق [*ziyādatu-s-sawābiqi wa-l-lawāĥiqi*]) до “граматичної форми дієслова” (صيغة الفعل [*şīĝatu-l-fi‘li*]) для позначення “часу та способу здійснення” дії (المدة و كيفية الحصول [*’al-muddatu wa kayfiyyatu-l-ħuşūli*]), а також різноманітні мовні звороти у функції “допоміжних слів” (الكلمات المساعدة [*’al-kalimātu-l-musā‘adatu*]); так само дослідник стверджує, що з категорією “дієслівного виду” (الجهة [*’al-ğihatu*]) пов’язана “модальність”, яку він позначає лексемою الموقف [*’al-mawqifu*], проілюстрованою англійським відповідником “modality” [’Al-Ħāğ Mūsā Śāliś http]. У визначенні поняття الموقف [*’al-mawqifu*] аль-Хадж Муса Саліс цитує Рамзі Ба’альбакі, підкреслюючи суб’єктивну сутність модальності, що полягає у “вираженні відношення або точки зору мовця щодо висловленого” (التعبير عن موقفه [المتكلم] و وجهة نظره تجاه الخبر الذي يخبر عنه [*’at-ta‘bīru ‘an mawqifi-hi* [*’al-mutakallimi*] *wa wiğhatu-nažari-hi tuğāha-l-ĥabari-l-laźī yuĥbiru ‘an-hu*]) [цит. за пр.: ’Al-Ħāğ Mūsā Śāliś http]. При цьому модальність (الموقف [*’al-mawqifu*]), подібно до категорії дієслівного виду (الجهة [*’al-ğihatu*]), може втілюватися “формою дієслова” (صيغة الفعل [*şīĝatu-l-fi‘li*]) разом з різними “граматичними засобами”-частками (أدوات نحوية [*’adawātun naħwiyyatun*]), які, зокрема, вживаються: а) для “ствердження висловлення” (تأكيد الخبر [*ta’akīdu-l-ĥabari*]),

наприклад: частка إنّه [*’inna-hu*] у сполученні з займенниковим суб’єктом – إنّه قادر أنْ ينفذ عزمته [*’Inna-hu qādirun ’an yanfuźa ‘azmata-hu*] “*Дійсно*, він здатний здійснити свій намір”; або сполучення часток -لـ / إنّ / و [*wa / inna / la-*] – و إنّه لـقادر أنْ ينفذ عزمته **[***Wa inna-hu la-qādirun ’an yanfuźa ‘azmata-hu*] “*І дійсно, саме він* здатний здійснити свій намір”; або сполучення частки завершеності дії قد [*qad*] з формою перфекта дієслова – قد جاء قادر أنْ ينفذ عزمته [*Qad ğā’a qādirun ’an yanfuźa ‘azmata-hu*] “*Уже прийшов* той, хто здатний здійснити свій намір”; б) для “заперечення висловлення” (نفي الخبر [*nafyu-l-ĥabari*]), наприклад: сполучення заперечної частки لا [*lā*] з формою імперфекта дієслова – لا أذكر هذا الشارع [*Lā ’aźkuru hāźā-š-šāri‘a*] “*Я не пам’ятаю* цієї вулиці”; або сполучення заперечної частки لم [*lam*] з усіченою формою імперфекта дієслова – لم أذكر هذا الشارع [*Lam ’aźkur hāźā-š-šāri‘a*] “*Я не пам’ятав* цієї вулиці”; в) для вказівки у висловленні на “сумнів” (الشكّ [*’aš-šakku*]), “ймовірність” (الاحتمال [*’al-’iħtimālu*]) та “прохання” (الرجاء [*’ar-rağā’u*]), наприклад: вживання частки з займенниковим суб’єктом لعلّك [*la‘alla-ka*] – لعلّك كنت واهما [*La‘alla-ka kunta wāhiman*] “*Можливо*, ти був неправим”; або сполучення частки قد [*qad*] з формою імперфекта дієслова – قد تكون واهماً [*Qad takūnu wāhiman*] “*Можливо, ти є* неправим” [’Al-Ħāğ Mūsā Śāliś http].

Ще один дослідник – Мубарак Мубарак – у “Французько-англо-арабському словнику лінгвістичної термінології” [MMA, ş. 183] позначає модальність лексемою مشروطية [*mašrūţiyyatun*] з англійським (modality) та французьким (modalité) відповідниками. При цьому модальність як مشروطية [*mašrūţiyyatun*] – це “спосіб, який використовує мовець або адресат для вираження свого відношення” (الطريقة التي يعتمدها المتكلم أو الكاتب في التعبير عن موقفه [*’aţ-ţarīqatu-l-latī ya‘tamidu-hā-l-mutakallimu awi-l-kātibu fī-t-ta‘bīri ‘an mawqifi-hi*]) [MMA, ş. 183].

Проте визначення модальності у Мубарака Мубарака [MMA, ş. 183] з акцентуванням на суб’єктивному аспекті (відношенні мовця) не збігається з тлумаченням цього ж поняття в інших лексикографічних джерелах, що для його позначення вживають лексему الجهة [*’al-ğihatu*], потрактовану у межах логіки як

“зв’язок суб’єкта з предикатом щодо необхідності, можливості або неможливості” (نسبة الموضوع إلى المحمول من حيث الضرورة أو الإمكان أو الامتناع [*nisbatu-l-mawđū‘i ’ilā-l-maћmūli min ћayśu-đ-đarūrati ’awi-l-’imkāni ’awi-l-’imtinā‘i*]) [MLM, ş. 2407; QM].

Водночас вплив західної теорії на визначення модальності, що інколи проявляється й у вживанні транслітерованих термінів المودلايتي [*’al-mūdalāytī*] та المودل [*’al-mūdalu*] з англійським відповідником “modality” [MLI], ще раз вказує на неоднозначність підходів сучасних арабських філологів до цього поняття.

Зокрема Сабір аль-Хабаша [Ṣābiru-l-Ћabāša 2008, ş. 86] запозичує лінгвопрагматичне (суб’єктивно орієнтоване) визначення модальності (الجهة [*’al-ğihatu*]) з монографії Анни Ребуль і Жака Мєшлера “Прагматика сьогодні: нова наука у взаємозв’язку” (арабський переклад Сайфа ад-Діна Дагфуса та Мухаммада аш-Шайбані за редакцією Лятіфа Зайтуні) [Ān Rūbūl 2003, ş. 265], трактуючи її як семантико-прагматичну категорію, що позначає різні типи відношень мовця до змісту висловлення ((الحكم) الموقف الذي يتخذه القائل من محتوى كلامه [*’al-mawqifu-l-laźī yattaĥiźu-hu-l-qā’ilu min muћtawā kalāmi-hi (’al-ћukmi)*] “відношення, яке виражає мовець у змісті свого мовлення, тобто в судженні”), та виділяючи такі види модальних значень: 1) “модальність, пов’язана з можливістю” (جهة متعلقة بالإمكان [*ğihatun muta‘alliqatun bi-l-’imkāni*]), наприклад: كتب زيد قصة / يمكن أن يكتب زيد قصة [*Kataba Zaydun qiṣṣatan / Yumkinu ’an yaktuba Zaydun qiṣṣatan*] “Зайд (на)писав оповідання” – “Зайд може (на)писати оповідання”; 2) “модальність, пов’язана з необхідністю” (جهة متعلقة بالوجوب [*ğihatun muta‘alliqatun bi-l-wuğūbi*]), наприклад: راسل زيد أبويه / يجب أن يراسل زيد أبويه [*Rāsala Zaydun ’abaway-hi / Yağibu ’an yurāsila Zaydun ’abaway-hi*] “Зайд листувався зі своїми батьками” – “Зайд повинен листуватися зі своїми батьками”; 3) “модальність, пов’язана з темпоральністю” (الجهة متعلقة بالزمن [*ğihatun muta‘alliqatun bi-z-zamani*]), наприклад: زيد يحب ليلى / كان زيد يحب ليلى [*Zaydun yuћibbu Laylā / Kāna Zaydun yuћibbu Laylā*] “Зайд любить Лайлу” – “Зайд (довго) любив Лайлу (значення минулого тривалого часу [Гранде 2001, с. 158])” [Ṣābiru-l-Ћabāša 2008, ş. 86]. При цьому, запозичаючи далі ідеї Анни

Ребуль і Жака Мєшлера [Ān Rūbūl 2003, ş. 265], Сабір аль-Хабаша стверджує, що формально модальність виражається різними засобами, зокрема, вказати на можливість можна лексично за допомогою: дієслів (يمكن [*yumkinu*] “можна”, يحتمل [*yuħtamalu*] “ймовірно”), часток та їхніх сполучень (قد [*qad*], ربما [*rubba-mā*] “можливо”) тощо [Ş̄ābiru-l-Ħabāša 2008, ş. 86].

Водночас лінгвопрагматична концентрованість у Сабіра аль-Хабаші [Ş̄ābiru-l-Ħabāša 2008, ş. 86] визначення модальності навколо проявів суб’єктивного чинника в мові [Милосердова 1991, с. 5] суголосна думкам аль-Хаджа Муси Саліса [’Al-Ħāğ Mūsā Śāliś http] та Мубарака Мубарака [ММА, ş. 183] про дефінітивне акцентування (суб’єктивних) відношень мовця як основи його модального проявлення в комунікації.

Натомість Шагір ель-Хассан, користуючись модальною теорією представника Лондонської школи лінгвістичного функціоналізму [ЛЭС, с. 276] Ф. Р. Палмера [Palmer 2001], виділяє такі функціонально-семантичні типи модальності [Шевцова http] в арабській літературній мові: 1) епістемічна модальність (“epistemic modality”) – використовується у висловленнях, що стосуються суб’єктивних суджень мовця про можливість або ймовірність, і виражається за допомогою, наприклад, таких засобів: похідні форми від кореня مكن [*m-k-n*] (يمكن / من الممكن [*yumkinu* / *mina-l-mumkini*] “можна”) чи حمل [*ħ-m-l*] (يحتمل / من المحتمل [*yuħtamalu* / *mina-l-muħtamali*] “ймовірно”), зокрема у мові газет; дієслівна частка قد [*qad*] (окрім випадків сполучення з дієсловами минулого часу) та сполучення часток ربّما [*rubba-mā*] зі значенням невпевненості (“можливо, мабуть”); зворот لا بد أنّ [*lā budda ’anna*] зі значенням “очевидно, що …”, яке вказує на “єдиний можливий висновок” (الاستنتاج الواحد المحتمل [*’al-’istintāğu-l-wāħidu-l-muħtamalu*]) у судженні мовця; 2) деонтична модальність (“deontic modality”) – використовується у мові для вираження необхідності умов / станів / ситуацій об’єктивної дійсності у контексті обіцянок / гарантій / погроз (наприклад: частка -ـلـ [*la-*] для підсилення висловленого, що іноді сполучається з часткою майбутнього часу سوف [*sawfa*] й набуває значень: “обов’язково”, “неодмінно” тощо; також частка لن [*lan*] “ніколи” для вказівки

мовця на обіцянку щодо заперечення дії в майбутньому), дозволів (наприклад: بوسعه أن، بإمكانه أن، يمكنه أن، له أن [*bi-wus‘i-hi ’an, bi-’imkāni-hi ’an, yumkinu-hu ’an, la-hu ’an*] “він може” або لا أسمح له أن [*lā ’asmaħu la-hu ’an*] “він не може”), зобов’язань / необхідності (наприклад: наказова форма дієслова, а також звороти – عليه أن [*‘alay-hi ’an*] або يجب (عليه) أن [*yağibu* (*‘alay-hi*) *’an*] “він повинен” для вказівки на рішуче зобов’язання мовця, ينبغي أن [*yanbaĝī ’an*] “слід, треба” для вираження простого зобов’язання, لا يتوجب عليه أن [*lā yatawağğabu ‘alay-hi ’an*] “він не мусить” для заперечення зобов’язання) [El-Hassan 1990 / 1400, p. 151, 153-155, 158-164].

Відповідно до цього, на думку Шагіра ель-Хассана (а також Відед Будемаг, яка запозичує його ідеї [Boudemagh http]), модальність в арабській мові виражається не лише лексично, але й граматично за допомогою модальних слів (дієслів або часток), до яких додається “вкладне речення” (“embedded sentence”), як правило, після часток أنْ [*’an*] або أنّ [*’anna*], наприклад: ينبغي أنْ [*yanbaĝī ’an*] + *S* – “слід, щоб … + S”, де “S” – “вкладне” (підрядне) речення, що додається [El-Hassan 1990 / 1400, p. 164-165].

Хоча Камаль Джатт’а аль-Тамімі вважає модальність семантичною категорією, засобами вираження якої виступають численні лексичні одиниці дієслівного і недієслівного характеру. Наприклад, для втілення модальної можливості можуть вживатися: а) дієслова з відповідною семантикою (أن **يرجّح** يكون علي في الدار [***Yurağğaħu*** *’an yakūnu ‘Alī fī-d-dāri*] “Ймовірно, Алі в будинку”), б) прийменникові фрази (أن يصل أخي غدا من بغداد **من الأرجح** [***Mina-l-’arğaħi*** *’an yaşilu ’aĥī ĝadan min Baĝdāda*] “Цілком можливо, що мій брат завтра прибуде з Багдада”), в) іменні звороти (أن يكون السباق قد انتهى **أغلب الظن** [***’Aĝlabu-ž-žanni*** *’an yakūna-s-sibāqu qadi-’ntahā*] “Найбільш ймовірно, що змагання вже завершаться”) [Kamal Gatt’a Nasir Al-Tamimi http]. Таким чином, Камаль Джатт’а аль-Тамімі, на відміну від Шагіра ель-Хассана, не вказує на лексико-граматичний зв’язок дієслів, фраз та зворотів з наступним підрядним реченням після частки أن [*’an*].

Думку Камаля Джатт'а аль-Тамімі про широкі модальні лексичні засоби в арабській мові поділяє Яссер Салім Хіляль аль-Мухайні [Yasser Salim Hilal Al Mukhaini http], який також зазначає, що модальність – це радше семантична категорія, аніж семантико-граматична, котра становить об'єкт дослідження традиційної арабської риторики, а саме її розділу – "науки про значення" (علم المعاني [*'ilmu-l-ma'ānī*]).

Узагальнено дослідницькі трактування категорії модальності в арабському мовознавстві можна відобразити у таблиці 1.1 [Додаток 1, с. 243].

Отже, невідповідність у межах досліджуваного матеріалу поняття الجهة [*'al-ğihatu*] модальному трактуванню його суті крізь призму відношень мовця щодо висловленого (Мас'уд ас-Сахраві [Mas'ūd Ṣaḥrāwī 2005, ş. 33-34]) чи спроба введення нового арабського терміна для позначення категорії модальності (спільнокореневий відповідник – الوجه [*'al-waǧhu*] – у Камаля Джатт'а аль-Тамімі [Kamal Gatt'a Nasir Al-Tamimi http], الموقفية [*'al-mawqifiyyatu*] у Шагіра ель-Хассана та Відед Будемаг [Boudemagh http; El-Hassan 1990 / 1400, p. 166], مشروطية [*mašrūṭiyyatun*] у Мубарака Мубарака [MMA, ş. 183] або الموقف [*'al-mawqifu*] в аль-Хаджа Муси Саліса ['Al-Ħāǧ Mūsā Śāliś http], а також транслітеровані лексеми المودلايتي [*'al-mūdalāytī*] та المودل [*'al-mūdalu*] [MLI]) свідчать про спроби переходу від середньовічних модальних теорій арабської логіки до становлення різних нових, власне лінгвістичних, дослідницьких парадигм вивчення модальності арабської мови, які ґрунтуються на теоріях західного мовознавства, зокрема Ф. Р. Палмера [Palmer 2001], Анни Ребуль і Жака Мєшлера [Ān Rūbūl 2003; Ṣābiru-l-Ħabāša 2008, ş. 86] та ін., і супроводжуються пошуками арабського термінологічного відповідника поняттю модальності, серед яких домінуюче місце займає загальновживана для середньовічних арабських логіків лексема الجهة [*'al-ğihatu*] ['Aḥmadu-l-Mutawakil 1985, ş. 161; 'Al-Ħāǧ Mūsā Śāliś http; Ān Rūbūl 2003, ş. 265; Ṣābiru-l-Ħabāša 2008, ş. 86; Fīlīb Bilānšīh 2007, ş. 206].

Звідси ж неоднозначність у виділенні засобів вираження модальності в арабській мові, що варіюються від морфолого-синтаксичних / граматичних

(граматична форма дієслова з різними частками [’Al-Ħāǧ Mūsā Śāliś http]) до лексичних (дієслова з відповідною семантикою, прийменникові фрази, іменні звороти, частки та їхні сполучення [Kamal Gatt’a Nasir Al-Tamimi http; Yasser Salim Hilal Al Mukhaini http; Şābiru-l-Ħabāša 2008, ş. 86]) або лексико-граматичних (модальні дієслова / частки у конструкції з підрядним реченням [Boudemagh http; El-Hassan 1990 / 1400, p. 151, 153-155, 158-161]). Так само варіюються дослідницькі погляди на категорійний статус модальності, що трактують цю категорію як семантичну [Kamal Gatt’a Nasir Al-Tamimi http; Yasser Salim Hilal Al Mukhaini http] або функціонально-семантичну [Boudemagh http; El-Hassan 1990 / 1400, p. 151, 153-155, 158-161] чи семантико-прагматичну [’Al-Ħāǧ Mūsā Śāliś http; Şābiru-l-Ħabāša 2008, ş. 86; MMA, ş. 183].

Водночас, якщо враховувати традиційний поширений поділ модальності на об’єктивний та суб’єктивний типи в структурі комунікативної одиниці [Бацевич 2010, с. 190-191], можна зауважити, що, загалом, у середньовічних арабських працях з логіки у визначенні модальності превалює відношення предиката щодо суб’єкта у категоріях дійсності, необхідності та можливості (об’єктивна модальність як складник предикативності комунікативної одиниці, що виражає відношення повідомлюваного до об’єктивної дійсності), а в сучасному арабському мовознавстві – антропозорієнтований, функціонально-комунікативний, лінгвопрагматичний аналіз різноманітних відношень мовця до змісту власного мовлення (суб’єктивна модальність як низка різних відношень адресанта до повідомлюваного).

1.3 Стилетвірні ознаки українського й арабського публіцистичного тексту

Хоча модальність можна вважати однією з ознак публіцистичного тексту, що реалізується зазвичай у низці оцінно-суб’єктивних значень з високим ступенем експресії (схвалення, несхвалення, обурення, злості, іронії, незадоволення, погрози, розгубленості, сумніву, недовір’я тощо), мотивованих

точкою зору мовця [Гальперин 1981, с. 115; Онищенко http], однак, у цілому, публіцистичний стиль, попри вагоме місце у комунікативній взаємодії мовців, характеризується максимальною змінністю та невизначеністю стилетвірних рис, яким властива функціональна інтертекстуальність, що мотивує різноманіття контекстів існування публіцистики [Кибрик http; Кочан 2008, с. 331; Ревзина 2005, с. 76; Фильчук 2009, с. 57-63]. При цьому необхідність дослідження публіцистичного тексту виникає не лише в аспекті пошуку лінгвонаціональних стилетвірних ознак, але й в аспекті їхньої зіставно-типологічної реалізації, зокрема в українській та арабській мовах.

З одного боку, в українській мові публіцистичний текст (від лат. publicus – "суспільний, народний") – це один з функціональних різновидів літературної мови у сфері засобів масової інформації, який використовується для впливу та формування суспільної свідомості [Кочан 2008, с. 331; СЛТ 2, с. 230; УМ, с. 196; УМЕ, с. 539]. Звідси ж виникає ряд синонімічних назв терміна "публіцистичний стиль", позначеного, зокрема, як: політичний [Кожина 2008, с. 342], політико-ідеологічний [Кожина 2008, с. 342; Кожина 1968, с. 160; Швец 1979, с. 22], супільно-публіцистичний [Швец 1979, с. 22], медійний стиль [Кибрик http] або стиль масово-політичної інформації [Взаємодія художнього і публіцистичного стилів … 1990, с. 180; Шевченко 2001, с. 344].

Натомість, з іншого боку, в арабській мові, на думку Н. Фінкільберг, особливо помітна відсутність або ослабленість стилістичної маркованості мовних засобів усіх рівнів, що виявляється у відносній розмитості функціональних типів арабського тексту, зокрема у порівнянні з функціональними стилями в українській мові, попри спільні для обох парадигм функціонально-стилістичні параметри (домінантна мета спілкування, характер комунікантів, ситуація спілкування і т. д.) [Финкильберг 2004, с. 153-154].

Хоча 'Алі 'Абд аль-Вахід Вафа вказує, що всі стилі сучасної арабської мови вирізняються дуже чітко: достатньо лише однієї "фрази" (إعبارة [*'ibāratun*]), щоб носій мови (арабофон) з легкістю визначив її стиль, незалежно чи це поезія, чи промова, чи лист, чи газетна стаття, чи наукове дослідження і т.

д. [‘Alī ‘Abdu-l-Wāḥid Wāfā 2004, ş. 179]. Як наслідок, усе ж можна стверджувати, що сучасна арабська публіцистика (так само як і українська), яка об’єднує авторські нариси й коментарі, передові статті, ораторські виступи, фельєтони тощо, – самостійний та досить складний функціональний різновид мовлення [Белкин 1986, с. 3]. Однак труднощі точного розуміння й адекватної інтерпретації арабських публіцистичних текстів ґрунтуються, по-перше, на обмеженому знанні ситуативного контексту, необхідності посиленої уваги до ходу міркувань автора, а по-друге – на характерному для більшості таких тексів використанні розлогих синтаксичних конструкцій; тому у дослідженні публіцистичного стилю в арабській мові слід приділяти максимум уваги ретельному опрацюванню як змістового, так і, особливо, мовного плану кожного тексту [Белкин 1986, с. 4; Финкильберг 2004, с. 153-154].

Водночас окремим явищем постає малодослідженість розвитку арабської стилістики (на противагу української); звідси тема вивчення національних особливостей функціонально-стилістичних параметрів арабського тексту (зокрема публіцистичного, сформованого в засобах масової інформації, а саме в газетах, заснованих у кінці XVIII - на початку XIX століть внаслідок європеїзації, озахіднення країн Арабського Сходу, серед яких: Єгипет та Сирія [Крачковский 1956а, с. 88-89; Крачковский 1956б, с. 68-69; Крымский 1971, с. 155, 224, 568-569; Фильштинский 1991, с. 487]) недостатньо опрацьована закордонними й арабськими лінгвістами, а тому фактом залишається слабкий розвиток арабських стилістичних проблем, як у плані їхнього внутрішньосистемного дослідження (стилі арабської мови), так і в плані міжсистемного вивчення (стилістичний аспект у зіставно-типологічному дослідженні арабської та української мов) [Финкильберг 2004, с. 18-19, 149; Abdul-Raof Hussein 2001, p. 1; Stetkevych 2006, p. 95].

Системно-структурними параметрами публіцистичного тексту в українській мові можна вважати: а) на словотвірному рівні – використання словоформ з суфіксами *-ість*, *-ство* (*-цтво*), *-інн-я* (*-енн-я, -анн-я*) та ін. (*особливість, співробітництво, підвищення*), з префіксами *не-*, *нео-*, *про-* та ін.

(*неухильний, неоколоніалізм, проросійський*), вживання складних слів (*соціально-економічний, масово-політичний*); б) на морфологічному рівні – використання дієслівних форм наказового способу в різних видах закликів, а також дієприкметників пасивного стану минулого часу тощо; в) на лексико-семантичному рівні – вживання суспільно-політичної термінології (*демонстрація, держава, мітинг, партія, уряд*) та різноманітних експресем, тобто мовних одиниць, здатних створювати емоційно-експресивну виразність й протистояти нейтральним формам словесного вираження (антоніми та синоніми, рідковживані слова, термінологічна / професійна / розмовна / книжна лексика, неологізми й архаїзми), причому всі лексеми, як правило, чітко поділяються на позитивно-оцінні й негативно-оцінні; г) на синтаксичному рівні – вживання іменних словосполучень (*складна політична обстановка*), речень з однорідними членами, різних відокремлень, риторичних запитань і звертань, складних речень простої будови, приєднувальних конструкцій, використання інверсії, заперечних конструкцій у функції ствердження, а також цитат, крилатих висловів та різних структур речень, властивих розмовній мові [Алєксєєва 2009, с. 114-115, 186; Бабич 2003, с. 15-16; Взаємодія художнього і публіцистичного стилів … 1990, с. 166-177; Коваль 1978, с. 11; СЛТ 2, с. 230-231; УМЕ, с. 539-540]. Вказані мовні засоби української публіцистики перебувають у постійній динаміці оновлень, зумовленій зміною соціальних та естетичних оцінок засобів сучасної літературної мови, і підпорядковуються таким стилетвірним ознакам: спрямованості на новизну; динамічності; актуалізації сучасності; інформаційності; політичній, суспільній, морально-етичній оцінці об’єкта публіцистичного викладу; синтезі логізації та образності мовного вираження; документально-фактологічній точності; декларативності; закличності; єдності стандарту й експресії; авторській пристрасті; емоційності, простоті, доступності та переконливості [Мацько 2003, с. 272; Плющ 2005, с. 10]. Всі ці й інші ознаки, виражені різноманітними мовними засобами, створюють складну полемічну логіко-оцінну публіцистичну експресію, у якій чітко проявляється модальність; при цьому експресивність наближує

публіцистику до стилю художньої літератури, а полемічність і логіка викладу думок – до наукового стилю [Гальперин 1981, с. 115; Кочан 2008, с. 331; Мацько 2003, с. 272; СУЛМ 1973, с. 511; УМ, с. 196; УМЕ, с. 539].

Для сучасної арабської публіцистики характерна особлива система лінгвостилістичних особливостей, що проявляється у частотності використання мовних засобів, їх своєрідному перерозподілі: відносному переважанні іменників над дієсловами, жіночого роду, певних форм іменників (الجرّ [*'al-ğarru*]), відносних прикметників, індикатива, дієслівних форм 3-ї особи, іменних та атрибутивних словосполучень, об'єктних словосполучень із масдарами, що зберігають ознаку процесуальності, у якості головного слова, простих речень, ускладнених різноманітними зворотами, складнопідрядних конструкцій; а також у специфіці використання емоційно-експресивних засобів, які надають додаткової стилістичної забарвленості текстам публіцистичного стилю, для яких вони, власне, і є найбільш характерними [Погорецька 2009-2010, с. 78]. Водночас, згідно з А. Спіркіним, найважливіша особливість арабської публіцистичної мови – це суспільно-політична лексика, яка складає її ядро і за ознакою оцінності поділяється на три розряди: позитивнооцінну, негативнооцінну і нейтральну [цит. за пр.: Погорецька 2009-2010, с. 79].

При цьому в арабській стилістичній думці можна умовно виділити два підходи у дослідженні публіцистики. Перший підхід ("архаїзований" [Белкин 1986, с. 4]) охоплює процеси оновлення стилістичної стратифікації сучасної арабської мови шляхом синтезу теорій західної стилістики (علم الأسلوب [*'ilmu-l-'uslūbi*] чи الأسلوبية [*'al-'uslubiyyatu*] – англ. "stylistics", фр. "la stylistique" [Şalāḥ Faḍl 1998, ş. 6-7; 'Abdu-s-Salām 'al-Masadī, ş. 5; Muḥammad 'Abdu-l-Muţallab 1994, ş. 11]) й арабської риторики (علم البلاغة [*'ilmu-l-balāĝati*] – "наука про красномовство / риторика" [Долинина 1981, с. 8; Куделин 1983, с. 214; Спиркин Некоторые … http; Сурдель 2006, с. 515; Фильштинский 1985, с. 247, 440; Muḥammad Bnu 'Abdi-r-Raḥmān 'al-Qazwīnī 'al-Ĥaţīb, ş. 33]), початок історії якої сягає доісламських часів ['Aḥmad 'al-Hāšimī 1999, ş. 6-12]. Такий підхід дає змогу узагальнено співвідносити публіцистичний стиль з системою

традиційних арабських стилів [’Aħmad ’al-Hāšimī 1999, ş. 44-45; ‘Alī ’al-Ğārim 1999a, ş. 12-17], виформуваних на матеріалі середньовічних текстів (зокрема, це – Коран, доісламська та ісламська (омейядська й аббасидська) поезія [’Aħmad ’al-Hāšimī 1999, ş. 5]), а саме з: “ораторським стилем” (الأسلوب الخطابي [*’al-’uslūbu-l-ĥiţābiyyu*] – як емоційно-оцінна, вольова, піднесена мова [УМЕ, с. 539]), “художнім стилем” (الأسلوب الأدبي [*’al-’uslūbu-l-’adabiyyu*] – як мова, у якій індивідуально-авторський вибір вербальних засобів спрямований на експресивність вираження [Белкин 1986, с. 3; Плющ 2005, с. 10]) і “науковим стилем” (الأسلوب العلمي [*’al-’uslūbu-l-‘ilmiyyu*] – як мова, у якій логіка викладу думок спрямована на полеміку [Плющ 2005, с. 10]) [Белкин 1986, с. 4; Şalāħ Fađl 1998, ş. 5-7; Muħammad ‘Abdu-l-Muţallab 1994; Muħammad ‘Abdu-l-Mun‘am Ĥafāğī 1992, ş. 5]. Натомість другий підхід (“модернізований” [Белкин 1986, с. 4]) пов’язаний з асиміляцією / запозиченням علم الأسلوب / الأسلوبية [*‘ilmu-l-’uslūbi / ’al-’uslubiyyatu*], що зумовлює застосування й реалізацію західного визначення публіцистичного стилю на ґрунті арабської мови (звідси публіцистику можна шукати, наприклад, у сфері масової інформації й співвідносити з поняттями “стилю засобів інформації” – أسلوب وسائل الإعلام [*’uslūbu wasā’ili-l-’i‘lāmi*] чи “газетного стилю” – الأسلوب الصحفي [*’al-’uslūbu-ş-şuħufiyyu*] як джерела авторських “коментарів” (التعاليق [*’at-ta‘ālīqu*]), “газетних доповідей” (التقارير الصحفية [*’at-taqārīru-ş-şuħufiyyatu*]), “газетних розслідувань” (التحقيقات الصحفية [*’at-taħqīqātu-ş-şuħufiyyatu*]), “новин” (الأخبار [*’al-’aĥbāru*]) тощо [УМЕ, с. 539; Hinrīš Blīś 1999, ş. 56]) [Белкин 1986, с. 4; ‘Adnān Bnu Źarīl 2000, с. 7].

Як наслідок, арабська публіцистика, з одного боку, може поєднувати стилістичні засоби, зафіксовані давньою риторикою (метафори, порівняння, перифрази, синтаксичні паралелізми, ритмізацію мовлення тощо), а з іншого – без риторичних надмірностей наслідувати “європейські стилі” (الأساليب الإفرنجية [*’al-’asālību-l-’ifranğiyyatu*]) на матеріалі, наприклад, публіцистики французької та англійської мов, що подекуди спричиняє вихід за межі літературних норм арабської мови (порушення порядку членів речення, їхнього зв’язку одне з одним, узгодження частин висловлення тощо) [Белкин 1986, с. 4; ‘Alī ‘Abdu-l-

Wāḥid Wāfā 2004, ş. 184]. Однак у публіцистичних арабських текстах завжди наявні експресивний і емоційний елементи, які виражаються різноманітними мовними засобами [Белкин 1986, с. 3; Спиркин Функционально … http].

Тому, щоб дати визначення арабського публіцистичного тексту, застосуємо загальне функціонально-стилістичне трактування, пристосоване й для українського публіцистичного тексту, котре може бути визначено як проміжне щодо двох підходів арабської стилістичної думки. Звідси публіцистичний стиль – це функціональний різновид літературної мови, який використовується в газетах, періодичних громадсько-політичних виданнях та інших засобах масової комунікації, де основною стратегією побудови тексту є доступність, яскравість, чіткість викладу, полемічність, образність, експресивність, що спрямовані на формування громадської думки [Кочан 2008, с. 331], тобто кваліфікація суспільних, політичних та інших явищ, орієнтування адресанта на відповідне їх розуміння, створення навколо цих явищ певної громадської думки, переконання в істинності того чи іншого положення [СУЛМ 1973, с. 511]; причому чітко виражена в окремих публіцистичних творах експресивність наближує публіцистику до стилю художньої літератури, полемічність і логіка викладу думок – до наукового стилю, а емоційно забарвлена, піднесена мова з ознаками вольової оцінності – до понять “ораторський стиль”, “риторичний стиль” [Плющ 2005, с. 10].

У контексті функції формування громадської думки публіцистичний текст – це також джерело і засіб виявлення архетипів сучасної української / арабської масової свідомості, тобто ряду різних неформульованих тверджень, що становлять непорушні пресупозиції (презумпції), на які спирається мовець, щоб орієнтуватися та визначеним способом реагувати на суспільно-політичні реалії, актуалізовані у межах потреб і зацікавлень того суспільства, членом якого він себе вважає [Бацевич 2009, с. 141; Мовленнєві жанри … 2010, с. 20]. Ці пресупозиції можуть виявлятися, зокрема, як ідеологеми, розповсюджувані засобами масової інформації, що насичують текст аксіологічно-експресивними когнітивно-риторичними константами (ключові оцінно-одновимірні поняття, в

термінах яких відбувається категоризація текстової дійсності, задаючи її тематичну цілісність) разом з означеннями й описовими зворотами з відповідною чіткою оцінною ознакою (позитивні / меліоративні та негативні / пейоративні відношення, втілювані прямо у комунікативній стратегії конфлікту, або непрямо – у стратегії інтелектуальної, об'єктивної оцінки) та формують масову свідомість для вироблення й пропагування в суспільстві певного ставлення (зокрема, модального) до громадських проблем, залучення емоційного фактора до сприйняття матеріалу, нав'язування оцінки [Бацевич 2003, с. 168-173; Ленкова 2010, с. 94; Сахарук 2012, с. 166]. Тому публіцистика (зокрема, українська й арабська) може втілюватися як механізм набуття елементів соціокультурної комунікативної компетенції мовця, що контекстно проявляється в оперуванні й розумінні звичаїв, норм, цінностей, соціальних стереотипів тощо, притаманних для суспільно-політичної сфери певної лінгвокультури. Формальні ж засоби вираження українського та арабського публіцистичного тексту хоч і становлять визначений набір мовних ознак, однак, постійно змінюються у пошуках усе нових засобів полемічної логіко-оцінної експресії. Отже, домінантна стилетвірна ознака української та арабської публіцистики – не лише форма, але й її підпорядкованість функції впливу та формування масової свідомості [Взаємодія художнього і публіцистичного стилів … 1990, с. 166; Пономарів 2000, с. 12-13].

Таким чином, публіцистичний стиль – це функціональний різновид літературної мови, який використовується в засобах масової комунікації, де основні стратегії побудови тексту – доступність, яскравість, полемічність, образність, експресивність, чіткість викладу – спрямовані на формування громадської думки як джерела і засобу виявлення архетипів (суспільно-політичних пресупозицій) української / арабської масової свідомості у формі когнітивно-риторичних констант.

Висновки до розділу 1

Термін “модальність” (від лат. “modus” – міра, спосіб) трактується різнопланово, а діапазон його розуміння коливається від невизнання як такого до визначення як текстоутворювальної категорії. Уперше поняття модальності було сформоване ще в IV ст. до н. е. в Аристотелевій логіці як кваліфікація відношень, що виникають між суб’єктом і приписуваною йому ознакою, – предикатом, для розмежування суджень проблематичних (модальність можливості), асерторичних (модальність дійсності) та аподиктичних (модальність необхідності). З початку-середини XIX століття відбулося перенесення цієї класичної логічної теорії до мовознавства, що втілилося у формальній спробі зіставлення граматичних значень категорії способу дієслова з аподиктичними, асерторичними і проблематичними судженнями. Такий ізоморфізм логічного та лінгвістичного розуміння модальності був спрощеним і свідчив про підміну понять: замість відношень між суб’єктом і предикатом інтерпретувалась лише одна форма – дієслівна, вся сукупність позначуваних модальних відношень зосереджувалася у межах однієї категорії – способу дії.

Поглиблений пошук власне мовних аспектів дослідження категорії модальності (на противагу її логічної інтерпретації), а також вивчення специфіки її оформлення у межах конкретної мови з урахуванням відповідних типологічних особливостей та функціональних ознак бере відлік від теорій Ш. Баллі та В. Виноградова, які розширюють можливості вираження модальних значень, виводячи семантику модальності за межі дієслова-предиката. Водночас функціональні аспекти модальної теорії Ш. Баллі та В. Виноградова акцентуються у подальших нових антропозорієнтованих напрямах розвитку лінгвістики, зокрема таких як: лінгвопрагматика, теорія мовленнєвих актів, лінгвістика тексту та ін., що орієнтовані за межі розгляду мови як “речі в собі” з урахуванням позиції мовця, відкриваючи простір для когнітивно-комунікативних, когнітивно-епістемічних досліджень, зосереджених на суб’єктивній сфері мови.

Водночас увиразнення суб’єктивної природи модальності як текстової категорії, що може пов’язуватися з точкою зору автора, визначає розширення її

термінологічного статусу з урізноманітненням підходів лінгвістичної інтерпретації. Тому межі вживання терміна “модальність” втратили визначеність у практиці філологічних досліджень. Однак, незважаючи на різноаспектність лінгвістичних трактувань модальності, вони об’єднані спільною ознакою оцінки мовцем (адресантом, автором) змісту комунікативної одиниці (речення, висловлення, повідомлення, тексту), тобто модальність, загалом, постає як експліковане мовними засобами ставлення / відношення мовця до змісту повідомлюваного в межах комунікативної одиниці, що проявляється як складна конфігурація модальної інформації, вираженої різнорідними засобами, зокрема на рівні граматико-будівельних та лексико-номінативних елементів мови.

Поняття الجهة [*’al-ğihatu*] – це арабський термінологічний відповідник категорії модальності, що була сформульована в логічній теорії Аристотеля, проаналізованій у працях його східних коментаторів IX-XII ст. (зокрема, в ібн Рушда, аль-Фарабі, ібн Сіни й ас-Саві). Проте, якщо категорія модальності Аристотеля зі сфери логіки була згодом, у XIX ст., перенесена західними граматистами до сфери мови з проекцією на категоріальну диференціацію способу дієслова, то арабські граматисти до кінця XX ст. не торкалися цього питання. Водночас невідповідність поняття الجهة [*’al-ğihatu*] модальному трактуванню його суті крізь призму відношень мовця щодо висловленого чи спроба введення нового арабського терміна для позначення категорії модальності (наприклад: الوجه [*’al-wağhu*] / الموقفية [*’al-mawqifiyyatu*] / الموقف [*’al-mawqifu*] / مشروطية [*mašrūṭiyyatun*] / المودلايتي [*’al-mūdalāytī*] / المودل [*’al-mūdalu*]) свідчать про спроби переходу від середньовічних модальних теорій арабської логіки до становлення різних нових, власне лінгвістичних, дослідницьких парадигм вивчення модальності арабської мови, які ґрунтуються на теоріях західного мовознавства і супроводжуються пошуками арабського термінологічного відповідника поняттю модальності, серед яких домінуюче місце займає загальновживана для середньовічних арабських логіків лексема الجهة [*’al-ğihatu*]. Звідси ж зрозумілою постає, з одного боку, неоднозначність у

виділенні засобів вираження модальності в арабській мові, що варіюються від морфолого-синтаксичних / граматичних до лексичних або лексико-граматичних, а з іншого – варіативність трактування категорійного статусу модальності як категорії семантичної чи функціонально-семантичної або семантико-прагматичної. Як наслідок, якщо враховувати традиційний поширений поділ модальності на об'єктивний та суб'єктивний типи в структурі комунікативної одиниці, можна зауважити, що, загалом, у середньовічних арабських працях з логіки у визначенні модальності превалює відношення предиката щодо суб'єкта у категоріях дійсності, необхідності та можливості (об'єктивна модальність як складник предикативності комунікативної одиниці, що виражає відношення повідомлюваного до об'єктивної дійсності), а в сучасному арабському мовознавстві – антропозорієнтований, функціонально-комунікативний, лінгвопрагматичний аналіз різноманітних відношень мовця до змісту власного мовлення (суб'єктивна модальність як низка різних відношень адресанта до повідомлюваного).

Водночас категорія модальності, яка реалізується зазвичай у низці оцінно-суб'єктивних значень з високим ступенем експресії (схвалення, несхвалення, іронії, обурення, погрози, сумніву тощо) і мотивується точкою зору мовця, становить одну зі стилетвірних ознак матеріалу дослідження – публіцистичного тексту. При цьому українська й арабська публіцистика, попри змінність та невизначеність стилістичних ознак, яким властива функціональна інтертекстуальність, що мотивує різноманіття контекстів їхнього існування, – це функціональний різновид літературної мови, який використовується в газетах, періодичних громадсько-політичних виданнях та інших засобах масової комунікації, де основною стратегією побудови тексту є доступність, яскравість, чіткість викладу, полемічність, образність, експресивність, що спрямовані на формування громадської думки як джерела і засобу виявлення архетипів (суспільно-політичних пресупозицій) сучасної української / арабської масової свідомості у формі когнітивно-риторичних констант.

Основні положення та результати дослідження першого розділу дисертації викладено в публікаціях автора [Мацкевич 2012г].

РОЗДІЛ 2
МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА АНАЛІЗУ МОДАЛЬНОСТІ ЯК ЛІНГВІСТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

1.3 Методологія зіставно-типологічного аналізу модальності

Антропоцентрична скерованість сучасної функціонально-комунікативної лінгвістики актуалізує аналіз модальності як одного з антропоцентрів спілкування, а саме – формалізованого мовними засобами ставлення мовця до змісту комунікативної одиниці [Бацевич 2010, с. 5; Ярцева 1988].

Філософські підвалини антропоцентризму, закладені ще в епоху античності, були розвинуті в лінгвістичному плані В. фон Гумбольдтом, який одним із перших формулює необхідність дослідження мови в її зв'язках з людиною [Ніка 2009, с. 7; Рамишвили 2000, с. 23-24]. Звідси мова виступає "діапазоном людського існування", що впливає і вказує на людину, її індивідуальність та світогляд [Рамишвили 2000, с. 9].

Ідея взаємозв'язку мови з мовцем, опрацьована В. фон Гумбольдтом, була інтерпретована в працях Л. Вайсгербера [Вайсгербер 2004], Б. Л. Ворфа [Уорф 1965], О. Потебні [Потебня 1999; Потебня 1874], Е. Сепіра [Сепир 1965], Г. Штейнталя [Штейнталь 1964] та ін., започаткувавши культурно-діяльнісне і психолого-соціальне вивчення мовної проблематики, узагальнене згодом М. Гайдеґґером [Гайдеґґер 2007, с. 84] у метафорі "оселя буття" для позначення онтологічності мови як важливої умови людського життя [Ніка 2009, с. 7].

При цьому такий антропозорієнтований підхід до дослідження мови не тільки мотивує зверненість до носія та творця лінгвальної субстанції, її суб'єктивного продуцента , але й протиставляється системно-структурному опису мови як "речі в собі" [Бацевич 2010, с. 5; Ніка 2009, с. 7-8].

Як наслідок, виникає функціонально-комунікативне розуміння завдань сучасної лінгвістики, зосереджених навколо дослідження суб'єктивного

фактора в мові та його модифікаційних виявів у мовленні, що передбачає опис функціональної специфікації мовних одиниць для з'ясування їх місця і ролі в системі мови з урахуванням комунікативно-прагматичних і смислових інтенцій мовця [Ніка 2009, с. 7-8; Ярцева 1988]. Філософсько-наукові засади функціонально-комунікативної парадигми встановлено екзистенційною феноменологією (М. Гайдеґґер [Гайдеґґер 2007], Е. Гуссерль [Гуссерль http], М. Мерло-Понті [Мерло-Понти http]) – напрямом сучасного гуманітарного знання, що визначає аналіз реального функціонування мови з позиції її носія – людини – одним із шляхів пізнання об'єктів світу [Бацевич 2010, с. 30-35].

Синтезом функціонального аналізу, що акцентував на комунікативній функції мови і невіддільних від неї суб'єктивних значеннях, які аналізувалися зокрема з прагматичного погляду, позначені дослідження Празького лінгвістичного осередку [Ніка 2009, с. 8-9].

Зокрема, теорія актуального членування речення, сформульована В. Матезіусом – одним із представників чеського функціоналізму [Матезиус 1967], – визначає відхід від формально-граматичного реєстру порядку слів у реченні на противагу встановленню способів словопорядку як виразників інтенцій мовця і, відповідно, джерел його проявлення в мові [Ніка 2009, с. 9].

Водночас акцент на суб'єктивній інтерпретанті речення-висловлення, зумовлений зверненням до комунікативної функції мови та мовця, набув систематизованого викладу в диктумно-модусній концепції, теорії актуалізації Ш. Баллі [Ніка 2009, с. 10]. При цьому "речення як найпростіша можлива форма повідомлення думки" [Балли 1955, с. 43] – це спосіб представлення позамовної дійсності крізь суб'єктивну, модусну призму мовця, що складається з його ставлення до описуваних подій, уявлення про достовірність тієї чи іншої інформації, системи цінностей тощо [Ніка 2009, с. 10-12; Шмелева 1984, с. 87].

Розвиток диктумно-модусної концепції Ш. Баллі продовжив Е. Бенвеніст [Бенвенист 1974, с. 140], увиразнивши позицію суб'єкта у процесі породження висловлення шляхом зосередження на комунікативних типах речень як

функціональних виявах модальності, що формують суб'єктивний контекст проявлення мовця [Ніка 2009, с. 13-14].

Наступним кроком в еволюції антропозорієнтованого, функціонально-комунікативного вивчення суб'єктивних виявів мовця постає вихід дослідження модальності за межі речення-висловлення у сферу тексту-дискурсу [Ніка 2009, с. 3; Пикалюк 2009; Сафонова 2007, с. 102]. Звідси модальність інтерпретується як одна з категорій текстотворення і текстосприйняття, пов'язана з втіленням точки зору мовця (автора), що становить його пресупозитивне суб'єктивне ставлення, під радикалом якого розгортаються текстові події [Бацевич 2010, с. 194; Ваулина http; Дресслер 1978, с. 125; Романова 2008; Сафонова 2007, с. 102].

Водночас антропоцентрична детермінованість модальної семантики суб'єктивними виявами мовця в тексті-дискурсі, з одного боку, становить узагальнену домінанту лінгвістичних трактувань модальності, а з іншого – вводить цю категорію в предметне поле лінгвопрагматики, що досліджує найрізноманітніші прояви людського чинника у мові [Бацевич 2010, с. 5, 190]. Звідси людський / суб'єктивний фактор або антропоцентричність загалом – основна ознака мовної природи категорії модальності, що у функції важливого механізму суб'єктивності в мові входить не лише у сферу досліджень семантики, але й лінгвістичної прагматики [Бацевич 2010, с. 193; Козловський 1991; Милосердова 1991, с. 5; Падучева 1996; Приходько 2011, с. 262; Смущинська 2001, с. 5]. Семантико-прагматичне увиразнення антропоцентричної природи модальності розширює її змістові межі настільки, що охоплює не лише різні типи інтелектуальної інтерпретації інформаційної основи повідомлюваного, але й також усі можливі засоби його суб'єктивної обробки [Ляпон 1971, с. 231-233; Парамонова http; Тураева 1994, с. 109].

Широта такого розуміння модальності визначає цю категорію універсалією, що пов'язана з різними численними виявами образу автора-адресанта і, відповідно, може становити об'єкт зіставно-типологічного дослідження [Бацевич 2010, с. 194; Ваулина http; Дресслер 1978, с. 125;

Романова 2008; Сафонова 2007, с. 102; Филиппова 2012, с. 106-110; Bybee 1985, p. 165-169; Bybee 1994, p. 176-242; Haan 1997; Palmer 2001, p. 1].

Звідси функціонально-комунікативна методологія як спосіб пізнання і доведення антропоцентричної сутності модальності [СЛ, с. 344], визначеної у функції робочої гіпотези дослідження, базується на зіставно-типологічному методі, спрямованому на пошук семантико-прагматичних засобів вираження досліджуваної категорії на матеріалі української й арабської публіцистики.

Історично виникнення зіставно-типологічної лінгвістики сягає IV ст. до н. е. – часу появи граматики давньоіндійського мовознавця Паніні, у якій санскрит зіставляється з розмовними варіантами давньоіндійської мови Північної Індії (пракритами); розвиток ідей зіставного мовознавства тривав крізь століття в античний період (наприклад, граматика латинської мови М. Варрона, а також праця Макробіуса (400 р. до н. е.) з порівнянням дієслівних систем грецької і латинської мов) і продовжувався в XVII ст. (багатомовний зіставний опис, наприклад, у “Граматиці Пор-Рояль”, в якій порівнювалися грецька, латинська, давньоєврейська, французька, італійська, іспанська, англійська й німецька мови), XVIII - XIX ст. (поява багатомовних лексикографічних праць, – зокрема “Порівняльного словника всіх мов і наріч …” (1786-1787), який містив список слів із 200 мов і діалектів Європи та Азії, – а також зіставлення структур мов з їхньою типологічною класифікацією у працях Ф. фон Шлегеля й А. Шлегеля, допрацьованих В. фон Гумбольдтом) та на початку XX ст. (типологічні ідеї Е. Сепіра й Дж. Грінберга; протиставлення зіставного дослідження порівняльно-історичному у Ф. де Соссюра, розвинене Ш. Баллі у принципі зіставного вивчення мов із синхронної точки зору; опис суттєвих (характерологічних) ознак окремо взятої мови в зіставному плані з іншими мовами у представників Празького лінгвістичного осередку) [Кочерган 2006, с. 24-28]. Однак від кінця 30-х років до другої половини XX ст. зіставно-типологічні дослідження майже не проводились, а тому поширеною є думка про зіставне мовознавство як один із наймолодших лінгвістичних напрямів, що виник у 50-ті роки XX ст. завдяки

працям Л. Деже, Р. Ладо, Г. Нікеля, Дж. Ді П'єтро, Я. Фісяка, Р. Якобсона та ін. [Кочерган 2006, с. 24, 29; Чернікова 2011, с. 159-160]. У цей час так само виникає проблема розмежування зіставного (контрастивного) мовознавства від типології, ускладнена єдністю теоретичної основи у застосуванні одного й того самого методу аналізу – зіставного (типологічного / зіставно-типологічного) [Гак 1989, с. 7; Кочерган 2006, с. 49; Чернікова 2011, с. 159-160].

Звідси завдання зіставно-типологічного методу визначаються у двох аспектах: зіставному – дослідження мовного явища (або групи явищ) в двох (або більше) мовах з метою знаходження подібностей і відмінностей – та типологічному – встановлення мовного типу як сукупності спільних (зокрема, універсальних) ознак для існування певного елемента у різних мовах [Гак 1989, с. 7; Кочерган 2006, с. 369; СЛ, с. 621; Чернікова 2011, с. 159-160]. Тому, з одного боку, мета й завдання функціонально-комунікативного, зіставно-типологічного дослідження модальності будуються на встановленні схожості (ізоморфізму) й розбіжностей (аломорфізму) між семантико-прагматичними засобами вираження модальності в двох неспоріднених мовах (українській та арабській) [Демесинова http; Кёрквуд 1989, с. 382; Комарова http; Кочерган 2006, с. 349, 360; Скаличка 1963, с. 21]. З іншого ж боку, отримані результати дослідження можуть бути підставою для висновків про типологічну відповідність семантико-прагматичних засобів вираження модальності з метою виділення спільного мовного типу її вияву в українській й арабській мовах на матеріалі довільної вибірки публіцистики [Кочерган 2006, с. 369; ЛЭС, с. 512].

Спосіб застосування зіставно-типологічного методу регламентується його методикою, що складається з окремих, поетапно реалізованих, прийомів, спрямованих на одностороннє / двостороннє (або, у випадку порівняння декількох мов, багатостороннє) вивчення зіставлюваних мов [Кодухов 1974, с 273; Кочерган 2006, с. 79-81; Штернеманн 1989, с. 144].

Початковим пунктом одностороннього підходу виступає одна з порівнюваних мов (вихідна мова / source language), з якою зіставляється інша мова (цільова мова / target language) [Кочерган 2006, с. 79-81; Сусов http;

Штернеманн 1989, с. 153-154]. Натомість за умов двостороннього підходу основою зіставлення є “третій член” (tertium comparationis) – дедуктивно сформульоване метамовою, не належне до жодної із зіставлюваних мов явище, способи вираження якого простежуються в порівнюваних мовах [Жлуктенко 1977, с. 11; Кочерган 2006, с. 80; Штернеманн 1989, с. 144].

Для рівноцінного зіставлення українських й арабських семантико-прагматичних засобів вираження модальності обрано двосторонній підхід, протиставлений односторонньому пізнанню “образу другої мови в дзеркалі першої” [Кочерган 2006, с. 81].

Двостороннє зіставлення української та арабської мов потребує визначення tertium comparationis як порівняльного предмета, що детермінується прийомом встановлення основи зіставлення семантико-прагматичних засобів вираження модальності [Кодухов 1974, с. 273-274].

Порівняння українських й арабських семантико-прагматичних модальних засобів здійснюється на зіставній основі функціонально-семантичного трактування модальності (як категорії, що виражає різні види відношення висловлення до дійсності, а також різноманітну кваліфікацію мовцем того, про що йдеться в повідомленні [Бацевич 2010, с. 190]), обраного на підставі визнання його традиційності й поширеності серед підходів до розуміння сутності модальності, зокрема її суб’єктивної (антропоцентричної, семантико-прагматичної) природи [Бацевич 2010, с. 189-190; ЛЭС, с. 303].

Водночас основу зіставлення можна аналізувати у межах двох аспектів: семасіологічного та ономасіологічного [Кодухов 1974, с. 274; Кочерган 2006, с. 81]. Семасіологічний (формально-семантичний) аспект визначається характером виражених мовними елементами значень (функцій), тобто скерований від “форми до значення”; натомість для ономасіологічного (функціонально-семантичного) аспекту, спрямованого від “значення до форми”, основою зіставлення стають факти й явища ідеальної (а не матеріальної) сторони мовних одиниць [Кодухов 1974, с. 274; Кочерган 2006, с. 81; Омашева http]. Семасіологічний та ономасіологічний аспекти взаємодоповнювальні

(ономасіологічне дослідження значень продовжується семасіологічним аналізом засобів їхнього вираження у формах зіставлених мов) [Кодухов 1974, с. 274; Омашева http]. Однак дослідження модальності як антропоцентричної категорії з широким змістовим спектром, пов'язаної з усіма можливими засобами проявлення суб'єктивного "я" мовця, зумовлює необхідність обмеження модальної семантики у її найбільш поширених функціонально-семантичних засобах вираження [Бацевич 2010, с. 193-194; ЛЭС, с. 303-304], а саме: грамемах категорії способу дії, модальних словах та вставних елементах, а також інтонації (емоційно-експресивна функція якої доповнює лексичну вираженість модально-оцінних відношень, що становлять семантичну сутність категорії модальності у досліджуваному матеріалі [Алєксєєва 2009, с. 186; ЛЭС, с. 303-304; Погорецька 2009-2010, с. 79; УМЕ, с. 539-540]). Звідси пошук семантико-прагматичних засобів вираження модальності зводиться до семасіологічного, двостороннього зіставлення її формальних, функціонально-семантичних способів утілення в українській й арабській мовах.

Встановлена основа зіставлення детермінується прийомом зіставної інтерпретації, застосованим згідно з методикою паралельного дослідження, що будується на двосторонньому, семасіологічному порівнянні дослідницьких результатів, отриманих за допомогою методу лінгвістичного опису, доповненого методом прагматичного аналізу [Кодухов 1974, с. 276].

Застосування методу лінгвістичного опису передбачає використання прийомів: 1) первинної сегментації (виділення одиниць емпіричної бази дослідження на матеріалі функціонально-семантичних засобів формування модальних значень в українській та арабській мовах, зокрема: категорії способу дії, модальних і вставних елементів, модально-оцінної лексики й інтонації); 2) вторинної сегментації (членування виділених одиниць емпіричної бази дослідження, що полягає у формальному поділі категорії способу дії на грамеми, модальних слів на лексико-граматичні класи за частиномовним походженням, вставних елементів на слова / словосполучення / речення, модально-оцінної лексики на номінації / означення / предикати, інтонації на

графічно-розділові знаки); 3) внутрішньої інтерпретації (класифікація одиниць емпіричної бази дослідження за розподілом втіленої модальної семантики – реальної / ірреальної (категорія способу дії), впевненої / невпевненої (модальні та вставні слова), якісно-позитивної / негативної (модально-оцінна лексика, доповнена інтонацією)) [Кодухов 1974, с. 219-220, 232-233; Кочерган 2010, с. 360-361; СЛ, с. 433-434]. Результати внутрішньої інтерпретації на матеріалі встановлених одиниць первинної та вторинної сегментацій узагальнюються для зіставлення семантичних засобів вираження модальності в українській та арабській мовах.

Методологічна спрямованість дослідження модальності як антропоцентричної, семантико-прагматичної категорії зумовлює необхідність встановлення функціонально-комунікативних підстав формування модальної семантики, пов'язаної з прагмалінгвістичним аналізом її суб'єктивної основи – мовця з його ціннісними позиціями та світоглядними орієнтаціями, що можуть бути об'єднані макропрагматичним поняттям точки зору [Бацевич 2010, с. 157, 195-196; Ваулина http; Ніка 2009, с. 53]. Звідси семантичні засоби вираження модальності, як об'єкт прагматичного аналізу, вважаються суб'єктивним чинником експліцитної організації засобів мовного коду, джерело якого – прагматична категорія точки зору мовця, детермінована структурою авторської емпатії і проявлена у комунікативних смислах українського й арабського публіцистичного тексту [Бацевич 2010, с. 195-196]. Тому мета прагматичного аналізу, сутнісно спрямованого на вивчення людських вимірів комунікації з опертям на засоби мовного коду, – це встановлення функціонально-комунікативних зв'язків семантичних засобів вираження модальності з їхніми лінгвопрагматичними джерелами вираження – точкою зору мовця, його емпатією та комунікативними смислами – для двостороннього, семасіологічного зіставлення отриманих результатів на матеріалі української й арабської публіцистики [Бацевич 2009, с. 24; Бацевич 2010, с. 41].

Методологію зіставно-типологічного дослідження модальності узагальнено можна відобразити у таблиці 2.1 [Додаток 1, с. 244].

Таким чином, функціонально-комунікативна методологія дослідження модальності як антропоцентричної категорії будується на застосуванні зіставно-типологічного методу, спрямованого на двостороннє, семасіологічне порівняння семантико-прагматичних засобів вираження модальності в українській та арабській мовах на матеріалі публіцистичних текстів.

2.2 Функціонально-семантичний підхід у дослідженні модальності

Характеристика модальності як встановлюваного мовцем відношення до змісту комунікативної одиниці – загальновідома, хоча й досить невизначена [Бондарко 1990, с. 59; Колшанский 1961, с. 94], що, як наслідок, зумовлює максимально широкий, узагальнений, абстрактний підхід до цієї категорії, залишаючи за межами наукового пізнання значення, види, форму та інші сутнісні категоріальні ознаки модальності, необхідні для її подальшого дослідження [Ніка 2009, с. 49; Панфилов 1977, с. 37]. Водночас у лінгвістиці традиційно виділено два типи модальності в структурі комунікативної одиниці – об'єктивну і суб'єктивну [Бацевич 2010, с. 190; Ваулина, 1988, с. 10; Змеёва 2012, с. 69; Панфилов 1977, с. 39; Приходько 2011, с. 261-262].

У межах науки про мову традиційне [Бацевич 2010, с. 190] і розповсюджене [Смущинська 2001, с. 14] визначення модальності сформульовано, зокрема, у працях І. Вихованця [УМЕ, с. 367], М. Ляпон [ЛЭС, с. 303], О. Ніки [Ніка 2009, с. 39-40], О. Селіванової [СЛ, с. 383] та ін., що трактують модальність як широку універсальну функціонально-семантичну категорію, яка виражає різні види відношення висловлення до дійсності (об'єктивна модальність), а також різні види суб'єктивної кваліфікації мовцем того, про що йдеться в повідомленні (суб'єктивна модальність).

Об'єктивна модальність – обов'язковий "вимір" семантики будь-якої комунікативної одиниці (висловлення, мовленнєвого жанру, тексту, дискурсу) [Бацевич 2010, с. 190-191]; одна з категорій, що формує предикативну одиницю – речення [ЛЭС, с. 303] й виражає відношення того, про що повідомляє

адресант (мовець, автор), до об'єктивної дійсності в аспекті реальності / ірреальності, можливості / неможливості, бажаності / небажаності, необхідності / вірогідності змісту повідомлюваного [Бацевич 2010, с. 191]. Об'єктивна модальність виступає також основою диференціації текстів за принципом реальності / нереальності (ірреальності, потенційності, абсурдності) світу, зображеного у них [Бацевич 2010, с. 191]. Основний граматикалізований засіб оформлення об'єктивної модальності – спосіб дієслівної дії; звідси об'єктивна модальність будується на протиставленні форм дійсного способу, як носія об'єктивно-модального значення реальності, ірреальним способам дієслівної дії [Ваулина 1988, с. 11-12; Ляпон 1971, с. 232; УМЕ, с. 367; Чолкан http].

Суб'єктивна модальність – на противагу об'єктивній модальності, не становить обов'язкового елемента кожного висловлення, а може нашаровуватися на основну модальну кваліфікацію, яка звичайно передається способом дієслова [Гальперин 1981, с. 115; УМЕ, с. 367]; тобто суб'єктивна модальність – це факультативна семантична ознака комунікативної одиниці й спілкування загалом, що реалізується як низка різноманітних відношень адресанта (мовця, автора) до повідомлюваного: позитивних / негативних, очікуваних / неочікуваних, приємних / неприємних, прийнятних / неприйнятних, серйозних / несерйозних, впевненості / невпевненості, згоди / незгоди та багатьох інших [Бацевич 2010, с. 191]. Таким чином, суб'єктивна модальність створює додаткову модальну інтерпретацію висловлень [УМЕ, с. 367], а також її семантичний об'єм ширший ніж семантичний об'єм об'єктивної модальності: значення, які складають зміст категорії суб'єктивної модальності, неоднорідні, потребують упорядкування; багато з них не мають прямого відношення до граматики [ЛЭС, с. 303]. Суб'єктивна модальність охоплює всю гаму реально існуючих у природній мові різноаспектних і різнохарактерних способів кваліфікації повідомлюваного, а її смислову основу формує поняття оцінки в широкому значенні, що включає не лише логічну (інтелектуальну, раціональну) кваліфікацію повідомлюваного, але й різні види емоційної (ірраціональної) реакції [ЛЭС, с. 303].

Засоби суб’єктивної модальності функціонують як модифікатори основної модальної (об’єктивної) кваліфікації, вираженої дієслівним способом; вони здатні перекривати об’єктивно-модальні характеристики, утворюючи в модальній ієрархії висловлення кваліфікацію “останньої інстанції”; при цьому об’єктом факультативної оцінки може бути не лише предикативна основа, але й будь-який інформативно значимий фрагмент повідомлюваного [ЛЭС, с. 303]. Звідси модальність висловлення – це комплекс різних за своєю природою семантичних компонентів, а саме – об’єктивних значень, що відображають явища дійсності і суб’єктивних значень, що вказують на ставлення суб’єкта думки до відображуваної дійсності [Вихованець 1993, с. 116].

Водночас протиставлення об’єктивної і суб’єктивної модальності – умовне [ЛЭС, с. 304]. На думку О. Пєшковського, категорія модальності виражає лише одне відношення – відношення мовця до того зв’язку, який встановлюється ним же між змістом цього висловлення і дійсністю, тобто “відношення до відношення” [цит. за пр.: ЛЭС, с. 304]). У низки лінгвістів виникають обґрунтовані заперечення щодо термінів “суб’єктивна модальність” і “об’єктивна модальність”, оскільки будь-який тип модальності як ставлення (тобто перш за все оцінка) адресанта (мовця, автора) до того, про що йдеться в повідомленнях, завжди суб’єктивне [Бацевич 2010, с. 192; Милосердова 1991, с. 5; Ніка 2009, с. 51]. Однак, оскільки протиставлення інформативно-нейтрального диктуму та суб’єктивно-оцінного модусу Ш. Баллі, а також взаємозв’язок відношень висловлення з об’єктивною дійсністю й суб’єктивною точкою зору мовця-адресанта у В. Виноградова сутнісно тотожні концепції модальності з її поділом на об’єктивну та суб’єктивну, то з одного боку, ці терміни мають досить тривалу традицію свого вживання у спеціальній літературі і переважно вже стали звичними [Бацевич 2010, с. 192].

З іншого ж боку, встановлена дихотомічна природа категорії модальності не сприяла її вичерпному тлумаченню, оскільки лінгвісти або описують об’єктивну модальність, залишаючи поза увагою модальність суб’єктивну, або зосереджують свою увагу на засобах вираження суб’єктивної модальності,

нівелюючи об’єктивну модальність [Сафонова 2004, с. 74]. При цьому існування суб’єктивної модальності може заперечуватись, якщо з позицій логіки домінантами її визначення вважати категорії буття – об’єктивні і незалежні від суб’єкта пізнання [Лысова http; Смущинська 2001, с. 15]. Натомість під впливом когнітивного, функціонально-комунікативного, динамічного підходу до мови, модальність вважається тільки суб’єктивною категорією, що постає як ставлення (суб’єктивна оцінка) адресанта (мовця, автора) до того, про що йдеться в повідомленні [Бацевич 2010, с. 192, 194]. П. Елон так само вказує, що сфери суб’єктивного і об’єктивного в мові, як і в дійсності, завжди взаємопов’язані, а тому категорія модальності є діалектичною єдністю об’єктивного та суб’єктивного [цит. за пр.: Палійчук 2009, с. 433]. Звідси модальність становить дволику категорію, у якій проявляється відносність меж між різними її типами [Ніка 2009, с. 63; Ранинен 2011, с. 89]. На думку Ю. Степанова [Степанов 1981, с. 241-242], модальність, втілена як своєрідна проекція мовної антиномії “об’єктивного-суб’єктивного” у В. Гумбольдта [Гумбольдт 2000, с. 76-77], – це не стільки об’єктивна чи суб’єктивна категорія, скільки об’єктивно-суб’єктивна, адже вона “є представленням дійсності з погляду суб’єкта мовлення – “я” мовця, але з погляду типізованого, об’єктивованого “раз і назавжди” – для такого стану мови – засобами самої мови” [Степанов 1981, с. 241-242]. Ф. Бацевич також стверджує ідею про відсутність чітких розмежувальних бар’єрів між об’єктивним і суб’єктивним типами, оскільки “їх у багато чому об’єднує спільність мовних засобів утілення, а також природа оцінки як основи існування категорії модальності, що синтезує об’єктивне і суб’єктивне в пізнанні людини” [Бацевич 2010, с. 192].

Тому суб’єктивну модальність у порівнянні з об’єктивною модальністю не можна вважати факультативним і другорядним різновидом модальності, а радше рівнозначним її компонентом чи навіть невід’ємною частиною у межах цілого [Сафонова 2009, с. 79].

Звідси модальність – універсальна функціонально-семантична категорія, що, попри різноплановість трактувань, постає як експліковане мовними засобами суб'єктивне ставлення мовця до змісту комунікативної одиниці крізь призму об'єктивної дійсності [Бацевич 2010, с. 193; Ніка 2009, с. 40, 49].

Оскільки функціонально-семантична співвіднесеність мовних явищ із вираженням ставлення мовця до повідомлюваного визначається аксіологічно, то джерелом модальності постає оцінка, її суб'єктом – мовець, об'єктом – різні аспекти відношення змісту комунікативних одиниць до дійсності, засобами – мовні одиниці, категорії, які належать різним рівням мовної системи, а також їхні комбінації: від слів-носіїв різноманітних семантичних нюансів до порядку слів у реченнях (висловленнях), спеціальних типів складних речень, інтонації та невербальних і паравербальних засобів мовлення [Бацевич 2010, с. 191; ЛЭС, с. 303; Ніка 2009, с. 63].

Загалом, попри різноманітність модальних способів утілення, якщо визначати модальність універсальною функціонально-семантичною категорією, то найважливішими формальними засобами формування її семантики на рівні комунікативних одиниць вважаються: грамеми категорії способу дії, модальні слова та вставні елементи, а також модально-оцінна лексика (яка становить семантичну сутність категорії модальності у досліджуваному матеріалі [Алєксєєва 2009, с. 186; ЛЭС, с. 303-304; Погорецька 2009-2010, с. 79; УМЕ, с. 539-540]) й інтонація [Бацевич 2010, с. 194; Королева 1989; УМЕ, с. 367-368].

Водночас широта функціонально-семантичного трактування модальності, у центрі якого постає презентація дійсності з точки зору суб'єктивно-оцінних відношень мовця, зумовлює проявлення цієї категорії як складного набору модальної інформації з великим діапазоном значень, виражених за допомогою різнорідних можливих засобів суб'єктивної обробки повідомлюваного, що можуть не збігатися у різних мовах [Бацевич 2010, с. 193; Ніка http; Ніка 2009, с. 40, 49, 53; Степанов 1981, с. 241].

Саме так, наприклад, інтонація, може не лише акцентувати різноманітні емоційно-експресивні відтінки суб'єктивного відношення до повідомлюваного

[ЛЭС, с. 303], але й варіюватися у засобах їхнього вираження. З одного боку, інтонаційні засоби широко використовуються в українському мовленні і супроводжують основний зміст повідомлення емоційно-експресивними відтінками впевненості, сумніву, іронії тощо; зокрема, суб'єктивної оцінки висловленому надають фразовим наголосом, що може поєднуватися зі зміною порядку слів, наприклад, переміщенням головного члена речення у початкову позицію: "*Розумна порада!*" (іронічне заперечення) [УМЕ, с. 367-368].

З іншого боку, в арабській мові інтонація так само вказує на різні модальні відношення мовця, однак підвищена інтонація, наприклад, інколи позначає не тільки негативну оцінку адресанта, але і його захоплення певною ідеєю, причому, у деяких випадках (відповідно до контексту) підвищену тональність мовлення слід оцінювати лише як драматичний ефект, що, загалом, не становить показника справжнього відношення мовця до повідомлюваного [Финкильберг 2004, с. 194; Шагаль 2001, с. 256-257].

Як наслідок, розуміння модально-суб'єктивного відношення мовця до повідомлюваного в інтонаційних (а також і в решти) засобах може значною мірою залежати від контексту, його екстралінгвістичних складових, зокрема від соціокультурних умов, які визначають характер ментальності адресанта та адресата й особливо актуалізуються на рівні міжкультурного спілкування, зумовлюючи водночас необхідність врахування комунікативно-прагматичних аспектів у функціонально-семантичному трактуванні модальності задля проявлення її семантико-прагматичної сутності.

2.3 Аналіз модальності як семантико-прагматичної категорії тексту

Під впливом сучасного когнітивного, функціонально-комунікативного, динамічного підходу до мови, який активно впливає на всі напрями і проблеми науки про мову, модальність починають сприймати як антропоцентричну категорію, яка виявляється в межах комунікативних одиниць і пов'язується з дією суб'єктивного чинника в мові, тобто з виявами прагматики [Бацевич 2010,

с. 194]. Традиційний функціонально-семантичний підхід у вивченні категорії модальності доповнюється її сучасним семантико-прагматичним розумінням, де важливою є не лише актуалізація комунікативних аспектів мовлення з погляду їхнього контексту функціонування, але й роль модальних засобів у спілкуванні крізь призму вияву людського чинника в мові – суб'єктивного "я" мовця, що власне становить дослідницький об'єкт лінгвістичної прагматики [Бацевич 2010, с. 5, 9-10; Нестеренко 2008, с. 74].

У другій половині XX століття актуалізація суб'єктивно-модального значення під впливом антропозорієнтованого підходу до мови визначає формування у лінгвістиці погляду на модальність як категорію не тільки речення-висловлення, але й тексту – суб'єктивного відображення об'єктивної дійсності, що супроводжується мовленнєвим втіленням образу мовця-автора, його прагмалінгвістичною проекцією у семантичних компонентах текстового змісту [Зятькова http; Палійчук 2009, с. 433; Романова 2003, с. 13; Смущинська 2001, с. 18]. Звідси модальність як семантико-прагматична категорія загалом постає ставленням автора до повідомлюваного, що виражає його суб'єктивне "Я", яке в тексті може виступати пресупозицією, під радикалом котрої розгортаються текстові події (в широкому сенсі слова) [Бацевич 2010, с. 194]. Тому семантико-прагматичне визначення категорії модальності втілюється у її трактуванні як одного із найважливіших елементів текстотворення і текстосприйняття [Валгина http].

Одним із перших модальність до текстових категорій зарахував І. Гальперін [Ваулина http], згідно з яким модальність тексту – це не просто сума модальних відношень усіх висловлень, а радше коефіцієнт вияву особи автора, величина якого залежить від міри проявлення образу адресанта та його світогляду в тексті [Гальперин 1981, с. 118]. Відсутність повного ізоморфізму між модальністю висловлення / речення та текстовою модальністю визначає комплексний, полімодальний характер цієї категорії, суб'єктивної за природою, що нерівномірно виявляється в різних фрагментах тексту, втілюючись, зокрема у: характеристиці текстових об'єктів, розподілі та переакцентуації

предикативних і релятивних відрізків висловлення, авторських сентенціях та умовиводах, актуалізації окремих частин тексту, характері використання образних засобів (епітетів, порівнянь, описових зворотів і т. д.), прийомах, що певним чином реалізують семантичні категорії тексту тощо [Гальперин 1981, с. 118; Смущинська 2001, с. 18; Тураева 1994, с. 109-110]. При цьому, крім інтралінгвальних модальних засобів у тексті, актуалізуються екстралінгвальні, де семантичні ресурси, наприклад, дійсного способу виходять далеко за межі відображення реальності – він стає засобом вираження більшого: уявлень, почуттів мовця [Брицин 2006; Ніка 2009, с. 53].

Текстова модальність як макропрагматична категорія визначає процес відбору екстралінгвістичного і лінгвістичного матеріалу, що становить результат суб'єктивного осмислення текстової дійсності мовцем, пов'язаний з вибором об'єктів тексту та їхніх характеристик (наприклад, за умови стратегії іронічного ставлення до змісту тексту) і проявлений у формальних модальних засобах [Бацевич 2010, с. 155, 194-195; Кухаренко 1988, с. 78].

Текстотвірність модальності, з одного боку, детермінує сприйняття тексту не як суми окремих мовних одиниць, а як цілісності, а з іншого – ґрунтується не на аналізі характеристик окремих мовних одиниць, а на встановленні їхніх функцій у складі цілого; звідси модальне відношення мовця постає концентрованим втіленням смислу тексту, що об'єднує всю систему його мовленнєвих структур [Ваулина http; Палійчук 2009, с. 434].

Водночас, оскільки сприйняття особистості автора крізь призму його модальних відношень у тексті – процес двосторонній, зорієнтований на зв'язок адресанта / мовця / автора з адресатом / слухачем / читачем, то модальне ставлення адресанта до адресата (у випадку обговорення його особи: вчинків, дій, міркувань тощо) може бути джерелом руху інформації у тексті і втілюватися в спеціальні мовленнєві жанри (зауваження, повчання, догана, нагородження, обговорення й оцінка поведінки когось тощо) [Бацевич 2010, с. 195; Ваулина http; Зятькова http; Палійчук 2009, с. 433; Петров 1985, с. 146].

Таким чином, модальність – це категорія текстотвірного й дискурсивного характеру, що постає експліцитною семантико-прагматичною організацією адресантом засобів мовного коду у тексті, детермінованою авторським суб'єктивним ставленням до повідомлюваного змісту з орієнтацією на об'єктивну дійсність та адресата [Бацевич 2010, с. 194-195].

Звідси актуалізація антропоцентричної сутності текстової модальності визначає лінгвопрагматичний статус її семантичних засобів вираження, котрі втілюють відношення адресанта до тексту й постають основою вияву його суб'єктивного "Я", пов'язаного з вираженням референційного центру власних світоглядних позицій та ціннісних орієнтацій – "точки зору" – одного з ключових понять сучасної когнітивно і функціонально-комунікативно зорієнтованої лінгвістики [Бацевич 2010, с. 156; Ваулина http; Зятькова http; Палійчук 2009, с. 433; Шмид 2003, с. 109]. При цьому аналіз модальності точки зору мовця ґрунтується на встановленні структури авторської емпатії, що постає засобом розгортання його комунікативних смислів у тексті [Бацевич 2010, с. 162]. Тому без з'ясування антропоцентричних вимірів модальності крізь призму її співвідношення з категоріями лінгвопрагматики (точкою зору, структурою емпатії та комунікативними смислами) адекватність аналізу суб'єктивно-модальної сутності комунікативних одиниць може бути порушена.

Якщо точкою зору вважати найзагальнішу когнітивно-психологічну пресупозицію мовця, що детермінує його світосприйняття, а емпатією – виклад (аспект "упакування") подій, фактів тощо з певних позицій, які поділяє мовець, тоді можна стверджувати, що між поняттями "точка зору" і "емпатія" існує взаємозв'язок: з одного боку, вони виступають фізичним місцем, ідеологічною ситуацією або практичною життєвою орієнтацією, з якою пов'язана комунікативна ситуація [Бацевич 2010, с. 157, 165; ПЭ, с. 890], а з іншого – точка зору мовця ґрунтується на виборі об'єктів емпатії, їх фокусування, тобто, перш за все, розподілі на основні й другорядні, формуванні суб'єктивного ставлення, яке виявляється за допомогою фокуса емпатії, а також такої вагомої складової прагматики спілкування, якою є модальність подання власного

бачення об’єктів емпатії; звідси фокус емпатії стає суб’єктивною пресупозицією вияву точки зору мовця [Бацевич 2010, с. 189].

Отже, категорія модальності взаємопов’язана з такими лінгвопрагматичними поняттями як точка зору й емпатія; водночас між категоріями модальності і точки зору, попри спільну ознаку пов’язаності зі ставленням адресанта (мовця, автора) до повідомлюваного, існують відмінності, які полягають у тому, що: а) точка зору – поняття ширше: вона містить модальність, тобто модальність – це одне із утілень точки зору, що постає як вияв когнітивно-аксіологічних процесів у свідомості адресанта, його ставлення до інформаційного складника дискурсів (текстів), мовленнєвих жанрів тощо, певний комунікативний “сигнал” для адресата (слухача, читача); б) модальність – це експлікована організація засобів мовного коду, натомість точка зору адресанта здатна втілюватися непрямо, приховано; однак, непряме втілення точки зору адресанта все ж вимагає експлікації модальних комунікативних смислів у дискурсі (тексті), мовленнєвому жанрі [Бацевич 2010, с. 195-196]. Так само відмінності існують між поняттями модальності й емпатії, що, попри приналежність до одного рівня абстракції розгортання й втілення точки зору адресанта (мовця, автора), полягають в аспектах реалізації спільної функції складників “упаковки” інформації в повідомленнях: емпатія та її фокус скеровані на інформаційно-пропозитивний, а модальність – на інформаційно-аксіологічний бік зображуваного (загалом того, про що йдеться в спілкуванні); емпатія відповідає за “конфігуративні” аспекти повідомлюваної інформації, тобто формування фокуса, тла тощо, а модальність – за оцінку співвідношення з об’єктивною дійсністю крізь призму суб’єктивного ставлення адресанта до повідомлюваного [Бацевич 2010, с. 196].

Таким чином, поняття точки зору та емпатії – це категорії одного рівня узагальнення, де модальність висловлення або дискурсу (тексту) загалом виступає ставленням автора до повідомлюваного, виражає його точку зору, емпатію, позиції та ціннісні орієнтації, на основі яких формуються комунікативні смисли адресанта та адресата, що виявляються апріорно як

очікування адресатом реалізації конкретних модальних відношень адресанта у побудові тексту, який відповідає актуальним контекстним і ситуативним умовам спілкування, чи апостеріорно як реалізація у тексті визначених модальних відношень адресанта, що, залежно від ситуації й контексту спілкування, або збігаються, або не збігаються з комунікативними очікуваннями адресата, детермінуючи, таким чином, успішність / неуспішність комунікації.

Висновки до розділу 2

Розуміння модальності як антропоцентричної категорії зумовлює вибір функціонально-комунікативної методології дослідження суб'єктивних (людських), лінгвопрагматичних вимірів у модальній семантиці. В основі методології, філософсько-наукові засади якої закладені екзистенційною феноменологією – напрямом сучасного гуманітарного знання, що визначає одним із шляхів пізнання об'єктів світу аналіз функціонування мови з позиції її носія, – використання зіставно-типологічного методу, спрямованого на двостороннє, семасіологічне порівняння семантико-прагматичних засобів вираження модальності в українській та арабській мовах на матеріалі публіцистичних текстів.

Водночас, попри різноманіття лінгвістичних підходів до модальності, традиційним і розповсюдженим є її визначення як широкої універсальної функціонально-семантичної категорії, що виражає суб'єктивне ставлення мовця до змісту висловлення крізь призму об'єктивної дійсності. У такому розумінні найважливішими засобами формування модальної семантики на рівні комунікативних одиниць вважаються: грамеми категорії способу дії, модальні слова та вставні елементи, а також модально-оцінна лексика й інтонація.

Однак функціонально-семантичне трактування модальності, детерміноване, зокрема, аксіологічною сутністю модальних значень, зумовлює проявлення цієї категорії як складного набору модальної інформації з великим

діапазоном значень, виражених за допомогою різнорідних засобів суб'єктивної обробки повідомлюваного, що можуть не збігатися в українській та арабській мовах. Розуміння модальних відношень мовця до повідомлюваного також може значною мірою залежати від контексту, його екстралінгвістичних складових, зокрема від соціокультурних умов, які визначають характер ментальності адресанта та адресата й особливо проявляються на рівні міжкультурного спілкування, зумовлюючи водночас необхідність врахування комунікативно-прагматичних аспектів у функціонально-семантичному трактуванні модальності задля проявлення її семантико-прагматичної сутності.

Під впливом сучасного когнітивного, функціонально-комунікативного, динамічного підходу до мови, який активно впливає на всі напрями і проблеми науки про мову, модальність починають сприймати як антропоцентричну категорію, що може виступати одним із найважливіших елементів текстотворення і текстосприйняття, пов'язаним з дією суб'єктивного чинника в мові, тобто з виявами прагматики.

Звідси актуалізація антропоцентричної сутності текстової модальності визначає лінгвопрагматичний статус її семантичних засобів вираження, котрі втілюють відношення адресанта до тексту й постають основою вияву його суб'єктивного "я", пов'язаного з вираженням референційного центру власних світоглядних позицій та ціннісних орієнтацій – "точки зору". При цьому аналіз модальності точки зору мовця ґрунтується на встановленні структури авторської емпатії, що постає засобом розгортання його комунікативних смислів у тексті. Тому без з'ясування антропоцентричних вимірів модальності крізь призму її співвідношення з категоріями лінгвопрагматики (точкою зору, структурою емпатії та комунікативними смислами) адекватність аналізу суб'єктивно-модальної сутності комунікативних одиниць може бути порушена.

Основні положення та результати дослідження другого розділу дисертації викладено в публікаціях автора [Мацкевич 2013г].

РОЗДІЛ 3
ТИПИ СЕМАНТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ Й АРАБСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ

3.1 Типи грамем категорії способу дії в українському й арабському публіцистичному тексті

Спосіб дії – граматична категорія дієслова, яка вказує на відношення дії до дійсності, тобто виражає модальне ставлення мовця до можливості, бажаності, необхідності та інших умов здійснення дії чи реалізації стану [Безпояско 1993, с. 226; Плющ 2005, с. 280; СЛ, с. 573; УМЕ, с. 636].

Водночас спосіб дії, як граматичний засіб вираження багатоманітних модальних відношень, неоднаково (формально і значеннєво) виявляється у різних мовах, що актуалізує зіставно-типологічне дослідження, зокрема, української та арабської мов [Palmer 2001, p. 4, 104].

У традиційній граматиці сучасної української літературної мови спосіб дії кваліфікують як самостійну тричленну дієслівну категорію, що об’єднує грамеми дійсного, умовного та наказового способу (з урахуванням випадків уживання одного способу дії у значенні іншого [СЛ, с. 573]) [Вихованець 2004, с. 256]. Підставою для виділення категорії способу, що становить її семантичну суть, служить відношення дії, процесу чи стану до дійсності з погляду мовця, що визначається як реальність / ірреальність дії / процесу / стану; при цьому значення реальної дії чи реального стану / процесу (як об’єктивної констатації факту щодо дійсності [Бацевич 2010, с. 190-191; ЛЭС, с. 303, 321]) передає дійсний спосіб і протиставляється ірреальним чи нереальним модальним діям, процесам, станам (як експлікаторам різноманітних відношень того, про що повідомляє суб’єкт мовлення, до об’єктивної дійсності в аспекті можливості / неможливості, бажаності / небажаності, необхідності / вірогідності змісту повідомлюваного [Бацевич 2010, с. 190-191; Загнітко 2001, с. 116; ЛЭС, с. 303,

321]), виразниками яких є недійсні способи, а саме: наказовий і умовний [Вихованець 2004, с. 256; УМЕ, с. 636]. Водночас деякі українські мовознавці, серед котрих В. Русанівський, традиційну триграмемну категорію способу дії доповнили грамемами спонукального та бажального способу [цит. за пр.: Вихованець 2004, с. 257], що вважаються семантичними різновидами наказового і формальними варіантами умовного способу [УМЕ, с. 636]. За такого підходу категорія способу дії стає п’ятикомпонентною: вона об’єднує грамему дійсного способу, яка вказує на значення реальної дії / стану / процесу, а також умовного способу, що передає значення гіпотетичної дії чи гіпотетичного процесу і стану, та грамеми наказового, спонукального й бажального способу, що виражають значення бажаної дії чи бажаного процесу і стану з різним ступенем апелятивності [Вихованець 2004, с. 257].

Дійсний спосіб (індикатив) традиційно позначає реальну дію, тобто таку, яка відбувалася, відбувається чи буде відбуватися, або ж заперечує наявність дії; категорія дійсного способу не має спеціальних граматичних показників й тісно зв'язана з категорією часу, виражаючись її граматичними засобами, а тому значення дійсного способу передається особовими закінченнями в дієсловах теперішнього і майбутнього часів, а в минулому часі – родовими формами; наприклад: *трудиться, виступимо, буду вчитися, ходила* [Вихованець 2004, с. 256-257; Жовтобрюх 1965, с. 370; Плющ 2005, с. 280; СЛ, с. 573; УМ, с. 171].

Наказовий спосіб (імператив) виражає значення необхідності виконання дії співрозмовником (співрозмовниками), особами, що не беруть участі в розмові й самим мовцем [Безпояско 1993, с. 228; Вихованець 2004, с. 258; СУЛМ 1969, с. 387]. Форми наказового способу утворюють морфологічну парадигму, складену з трьох особових синтетичних форм: 2-ї особи однини, 1-ї і 2-ї особи множини (наприклад: *ходи, ходімо, ходіть*) [Безпояско 1993, с. 228]. Синтетичні морфологічні форми доповнюються аналітичними, утвореними формами теперішнього (для недоконаного виду) / майбутнього (для доконаного виду) часу в поєднанні з наказовою часткою *хай / нехай* (наприклад: *нехай (хай) іде / піде*) [Безпояско 1993, с. 228-229; СУЛМ 1969, с. 387].

Умовний спосіб (кон'юнктив) має аналітичну форму вираження, утворену поєднанням дієслова у формі минулого часу (особова форма) або інфінітива (неособова форма) з часткою *би* (*б*) (наприклад: *пішов би, піти б*) [Вихованець 2004, с. 258; Горпинич 2004, с. 193; СУЛМ 1969, с. 391, 393]. Умовний спосіб позначає такі гіпотетичні дії, які реалізуються за наявності відповідних умов: здійснення раніше за них або паралельно з ними інших дій, що зумовило типову для дієслів умовного способу синтаксичну конструкцію – складнопідрядне речення з підрядною умовною частиною, у якій визначено умови виконання певної нереальної дії, вираженої в головній частині; характерно і те, що ця підрядна частина поєднується з головною сполучниками *якби, аби, коли б* і под. й виступає переважно в препозиції щодо неї (наприклад: *якби / коли б / аби побачив, то я б прийшов*) [Вихованець 2004, с. 257].

Спонукальний спосіб (юсив) виражає таку бажану дію, яка може відбутися лише тоді, якщо на те є добра воля особи, до якої звертається мовець, (тобто без вимоги від співрозмовника чи співрозмовників обов'язково виконати бажану для мовця дію), що спричиняє послаблення волевиявлення мовця та апелятивності [Безпояско 1993, с. 232; Вихованець 2004, с. 261; СЛТ, с. 530]. Цей спосіб і за формою, і за змістом становить контамінацію наказового й умовного способів [Безпояско 1993, с. 232; Вихованець 2004, с. 261]. Ситуаційною ознакою спонукального способу, як і наказового, є поєднуваність форм умовного способу у 2-й особі однини й множини та в 1-й особі однини із звертанням; при цьому можуть уживатися як особові, так і неособові форми умовного способу (наприклад: *підвіз би мене, юначе*) [Безпояско 1993, с. 232; СУЛМ 1969, с. 395]. Якщо форма "*би / б*+дієслово в минулому часі" уживається в паралельній особовій конструкції, але має при собі звертання, то вона набуває умовності, зберігаючи й спонукальність (наприклад: *підійшов би ти, сину, до неї – їй би легше стало*) [Безпояско 1993, с. 232]. У реченнях з неособовими формами спонукального способу можуть опускатися як звертання, так і звичайні в таких конструкціях додатки, виражені іменниками або займениками у давальному відмінку однини та множини (наприклад: *спинитися б, вороного*

прив'язати) [Безпояско 1993, с. 232; СУЛМ 1969, с. 396]. В інших особових формах, утворених за допомогою частки *хай / нехай*, де немає прямого значення апелятивності, розвивається значення бажальності [Безпояско 1993, с. 232].

Бажальний спосіб (оптатив), як наслідок, позбавлений значення апелятивності, оскільки його семантика базується на волевиявленні мовця, спрямованому до самого себе або до осіб (явищ), які не беруть участь в розмові [Безпояско 1993, с. 232; Вихованець 2004, с. 262; СЛТ, с. 293; УМЕ, с. 636]. Систему форм бажального способу визначають по-різному: їх обмежують або тільки особовими формами, серед яких форми 1-ої особи однини та 3-ої особи однини й множини (наприклад: *просив би, просили б*), або розмежовують особові й неособові форми, причому до особових зараховують форми умовного способу, поєднані з частками *хай* (*нехай*) (наприклад: *хай би я озвучував текст*), а до не особових форм – інфінітив з часткою *б* (*би*) (наприклад: *поїхати б до моря*) [Вихованець 2004, с. 262].

Отже, якщо, з одного боку, в українській мові традиційно категорія способу дії об'єднує грамеми дійсного, наказового й умовного способів, де останні дві можуть доповнюватися спонукальним та бажальним різновидами [Безпояско 1993, с. 227], то, з іншого – в арабській мові національна лінгвістична традиція не сформулювала окремого поняття для позначення явища дієслівних способів, вивівши натомість міжчастиномовну концепцію إعراب [*'i'rābun*] [Аникина 2004, с. 37-39; Рыбалкин 2003, с. 233].

Концепція керування або إعراب [*'i'rābun*] – одна з ключових теорій класичного арабського мовознавства, що в західній лінгвоарабістиці не має відповідного терміна для адекватного перекладу, проте часто перекладається як "флективність" [Рыбалкин 2003, с. 231, 233-234; Хамрай 2009, с. 154].

Самі ж арабські граматисти визначають إعراب [*'i'rābun*] як зміну закінчень слів (які називаються معرب [*mu'rabun*]), відповідно до їхнього синтаксичного положення, протиставляючи цю категорію поняттю بناء [*binā'un*] – незмінності закінчень слів (які називаються مبني [*mabniyyun*]), незалежно від їхнього синтаксичного положення [Рыбалкин 2003, с. 236; Bassām Qaṭṭūs 2000, ş. 11-14;

Muħammad ‘Alī ’as-Sirāğ 1983, ş. 36]. Така класифікація ґрунтується не на семантиці, а на морфології, і підкреслюється синтаксичною роллю слів [Гранде 2001, с. 159]. Вихідний імпліцитний постулат для إعراب [*’i‘rābun*] – те, що головні й другорядні члени речення (або معمول [*ma‘mūlun*], мн. معمولات [*ma‘mūlātun*]) підлягають керуванню (عمل [*‘amalun*]) різноманітних слів-“факторів” (عامل [*‘āmilun*], мн. عوامل [*‘awāmilu*]), котрі впливають на їхню флексію [Рыбалкин 2003, с. 231-232; Ħasan Nūr ’ad-Dīn 1996, ş. 33]. عامل [*‘āmilun*] керує шляхом постановки фінальної флексії معمول [*ma‘mūlun*] в один з чотирьох різновидів (як підкатегорій-гіпонімів для гіпероніма إعراب [*’i‘rābun*]): 1) رفع [*raf‘un*], який характеризується фінальним коротким голосним ضمة [*đammatun*] (تنوين ضمة [*tanwīnu đammatin*]): *-u* (*un*); 2) نصب [*naşbun*], який характеризується фінальним коротким голосним فتحة [*fatħatun*] (تنوين فتحة [*tanwīnu fatħatin*]): *-a* (*an*); 3) جر [*ğarrun*] (в термінології басрійських граматистів), або خفض [*ĥafđun*] (в термінології куфійських граматистів), який характеризується фінальним коротким голосним كسرة [*kasratun*] (تنوين كسرة [*tanwīnu kasratin*]): *-i* (*in*); 4) جزم [*ğazmun*], який характеризується нульовою фінальною флексією (سكون [*sukūnun*]) або інтонаційною паузою (الوقف [*’al-waqfu*] [Sībawaihi 1970, p. 1]) [Рыбалкин 2003, с. 232; Sībawaihi 1970, p. 1; ‘Alī ’al-Ğārim 1999ğ, ş. 8; Muħammad Zarqān ’al-Farĥ 2000, ş. 5].

Водночас у традиційній арабській граматиці не здійснюється категоріальне розрізнення між частинами мови, що перебувають в стані керування / керованості, а тому словозміна імені й дієслова розглядається у межах однієї категорії – إعراب [*’i‘rābun*], при цьому об’єднання імен і дієслів ґрунтується не на семантиці, а на формальній спільності закінчень, характерних для іменних та дієслівних форм [Акинина 2004, с. 37; Рыбалкин 2003, с. 232-233]. Показники словозміни виконують важливу функцію в арабській мові, зокрема в іменах і дієсловах словозмінна підкатегорія الرفع [*’ar-raf‘u*] вказує на те, що форма слова самодостатня, тобто може самостійно виражати визначений смисловий зміст, наприклад, дієслівна форма يكتبُ [*yaktubu*] означає “пише”, натомість непрямі форми يكتبَ [*yaktuba*] і يكتبْ [*yaktub*] – несамодостатні,

оскільки без свого оточення (серед якого – частки) не здатні виражати конкретний смисл [Акинина 2004, с. 53-54; ʻAlī ʾal-Ǧārim 1999b, ş. 58].

Не відображаючи увесь спектр смислових відношень, в західній арабістиці словозмінні підкатегорії за значенням умовно прирівнюються до відмінків для імен (الرفع [*ʾar-rafʻu*] – називний, النصب [*ʾan-naşbu*] – знахідний, الجر [*ʾal-ǧarru*] – родовий) і до способів для дієслів (الرفع [*ʾar-rafʻu*] – дійсний, النصب [*ʾan-naşbu*] – умовний, الجزم [*ʾal-ǧazmu*] – наказовий) [Акинина 2004, с. 39; Рыбалкин 2003, с. 232; Хамрай 2009, с. 154].

Арабське дієслово існує у трьох основних формах: 1) перфект (الفعل الماضي [*ʾal-fiʻlu-l-māđī*] – дієслово завершеної дії) – форма, що нагадує суфіксальне дієвідмінювання і є "незмінною / нефлективною" (مبني [*mabniyyun*]), 2) імперфект (الفعل المضارع [*ʾal-fiʻlu-l-muđāriʻu*] – дієслово незавершеної дії) – "змінна / флективна" (معرب [*muʻrabun*]) форма префіксально-суфіксального дієвідмінювання, 3) імператив (فعل الأمر [*fiʻlu-l-ʾamri*] – дієслово наказового способу) – "незмінна / нефлективна" (مبني [*mabniyyun*]) форма нульової афіксації [Акинина 2004, с. 50; Гранде 2001, с. 146-147,152-158, 166, 174; ʻAlī ʾal-Ǧārim 1999ğ, ş. 8]. Час арабського дієслова виявляється тільки в контексті, оскільки перфект, як і імперфект, передає значення теперішнього, минулого й майбутнього часу, однак містить відтінок результативності, на відміну від імперфектної незакінченості дії; натомість імператив, хоч і розглядається арабськими граматистами поруч форм часу [Wright 1996b, p. 23; Muḥammad Zarqān ʾal-Farĥ 2000, ş. 89], проте постає лише ствердженням наказу [Гранде 2001, с. 165-166; Рыбалкин 2003, с. 224; Хамрай 2009, с. 180]. Звідси в арабській літературній мові, узагальнивши погляди, зосібна, таких західних граматистів, як: Б. Гранде [Гранде 2001, с. 159-160], О. Ковальов і Г. Шарбатов [Ковалев 2004, с. 217-218], В. Райт [Wright 1996a, p. 51-52] та П. Чєрнов [Чернов 1995, с. 297-298], можна умовно виформувати парадигму категорії способу дії, яка, традиційно, разом з грамемою наказового способу, що має власну форму вираження (імператив), об'єднує для перфекта й імперфекта грамеми дійсного й умовного способів, для імперфекта грамему усіченого способу, а також

здатна нашаровуватися, зокрема, для імперфекта й імперативу грамемою енергетичного способу та для перфекта грамемою бажального способу.

Дійсний спосіб – позначає реальний зв'язок предиката з суб'єктом, незалежно від погляду мовця на цей зв'язок, тобто безвідносно до того, чи вважає він цей зв'язок бажаним, сумнівним, умовним і т. д. [Гранде 2001, с. 160]; дійсний спосіб вживається в перфекті (ماض [*māđin*]) й імперфекті (مضارع مرفوع [*muđāri'un marfū'un*]), що передають значення теперішнього, минулого й майбутнього часу, однак перфект містить відтінок результативності, на відміну від імперфектної незавершеності дії, натомість час дієслова виявляється тільки в контексті (наприклад, перфект дієслова فعل [*fa'ala*] може перекладатися як "він зробив" або "він робить" (зі значенням доконаності), або "він зробить") [Гранде 2001, с. 165-166, 578, 581; Хамрай 2009, с. 180; Юшманов 1999, с. 30; Wright 1996a, p. 52]; таким чином, характерна особливість дійсного способу арабського дієслова (як і українського) – це його обов'язковий зв'язок з часами у формах перфекта й імперфекта [Ковалев 2004, с. 217].

Умовний спосіб – використовується в арабській мові для позначення дії, яку мовець вважає ймовірною, можливою, бажаною, сумнівною, причинно-наслідковою і т. д. [Гранде 2001, с. 162; Ковалев 2004, с. 406]. Умовний спосіб (مضارع منصوب [*muđāri'un manşūbun*]) виражається сполученням часток (у функції модальних) з дієсловами, утвореними за допомогою заміни закінчення імперфекта дійсного способу *-u* на *-a* й опущення кінцевих літер-нунів (نون [*nūnun*]) після довгих голосних (наприклад: يكنسُ [*yaknasu*] "він підмітає" – كي يكنسَ [*kay yaknasa*] "щоб він підмів") [Гранде 2001, с. 160; Ковалев 2004, с. 406; Рыбалкин 2003, с. 232]. До часток умовного способу імперфекта належать: أنْ [*'an*], كي [*kay*], لـ [*li-*] "щоб" (а також їхні різноманітні комбінації – لكي [*li-kay*], لأنْ [*li-'an*] "для того, щоб", ألا [*'allā*], لئلا [*li-'allā*], كيلا [*kay-lā*], لكيلا [*li-kay-lā*] "для того, щоб не"), حتى [*ħattā*] "для того, щоб" / "до тих пір, поки", فـ [*fa-*], و [*wa*] "для того, щоб" / "з тим, щоб" / "і в такому випадку", أو [*'aw*] "для того, щоб" / "або ж", إذا [*'iźan*] "у такому випадку" [Гранде 2001, с. 162; Ковалев 2004, с. 406; Wright 1996b, p. 24]. Водночас арабське дієслово так само часто набуває

лексико-граматичної форми імперфекта умовного способу (український аналог – лексико-граматичне вираження грамем умовного способу дії як модально-допоміжних елементів у структурі складеного присудка, наприклад: *міг би прийти, неможливо було б* і т. д. [СУЛМ 1969, с. 385; Шульжук 2010, с. 78-79]), зокрема, після дієслів, що виражають можливість, прагнення, сумнів, повинність та інші модальні значення (наприклад: طلب [*ţalaba*] “вимагати”, حبّ [*ħabba*] “любити”, سعى إلى [*sa‘ā ’ilā*] “прагнути до”, استطاع [*’istaţā‘a*] “могти”, أراد / ودّ [*’arāda / wadda*] “бажати, хотіти”, يمكن [*yumkinu*] “можна”, يجب / ينبغي [*yağibu / yanbaĝī*] “необхідно” та ін.), а також після модальних слів і словосполучень-предикативів (наприклад: المهمّ أنْ [*’al-muhimmu ’an*] “важливо, щоб”, من الخطاء أنْ [*mina-l-ĥaţā’i ’an*] “помилково”, من المستحيل أنْ [*mina-l-mustaħīli ’an*] “неможливо” та ін.) [Ковалев 2004, с. 406; Чернов 1995, с. 311-312]. Слід зазначити, що дія, виражена формою умовного способу імперфекта стосується (як правило) майбутнього [Гранде 2001, с. 163] чи (рідше) теперішнього часу [Чернов 1995, с. 298] та (подекуди) набуває смислового відтінку минулого часу (якщо фатхова умовна грамема темпорально локалізована відповідною формою препозитивного дієслова дійсного способу дії з модальним значенням: або у формі перфекта, або у формі імперфекта з перфектом дієслова كان [*kāna*] у препозиції) [Чернов 1995, с. 298; Шагаль 1983, с. 399], протиставляючись, таким чином, умовному способу в українській мові, який може вказувати на передбачувану, можливу, бажану дію, котра, як правило, набуває часового значення лише в контексті [Жовтобрюх 1965, с. 371; СУЛМ 1969, с. 392]. Варто також зауважити, що частка لنْ [*lan*] “(ніколи) не / ніяк не / в жодному разі не”, яка керує формою умовного способу імперфекта, виражаючи реальну (дійсну), пов’язану з майбутнім часом, дію, на відміну від форми майбутнього часу імперфекта дійсного способу, вказує на більшу категоричність заперечення дії (наприклад: لنْ يفعلَ هذا [*lan yaf‘ala hāźā*] “він у жодному випадку не зробить цього”) [Гранде 2001, с. 162; Ковалев 2004, с. 407]. Щодо дієслів перфекта, то, з одного боку, для вираження значення реально-умовної дії (пов’язаної з дійсним способом) використовуються сполучення перфектних форм з умовними

частками, серед яких: إذا / إنْ / متى [*matā / ’in / ’iźā*] “якщо”, та з умовно-неозначеними іменами, зокрема: ما [*mā*] “що б не”, مَنْ [*man*] “хто б не”, أيّ / أيّة [*’ayyun / ’ayyatun*] “який / яка б не” (наприклад: متى / إنْ / إذا رجع هذا النصَّ فقرأه جيدًا [*matā / ’in / ’iźā rāğa‘a hāźā-n-naşşa fa-qara’a-hu ğayyidan*] “якщо він повторить цей текст, то прочитає його добре”) [Ковалев 2004, с. 477-478; Чернов 1995, с. 357-366]; з іншого боку – для вираження ірреально-умовної (нездійсненої) дії (пов’язаної з умовним способом) вживається форма перфекта з подвійною часткою ... لـ- ... لو [*law ... la- ...*] “якщо б …, то …” (наприклад: لو كان الفقر رجلا لقتلته [*law kāna-l-faqru rağulan la-qataltu-hu*] “якщо бідність була б людиною, я вбив би її”) [Ковалев 2004, с. 478; Чернов 1995, с. 359-362, 365-366].

Усічений спосіб (مضارع مجزوم [*muđāri‘un mağzūmun*]) – утворюється від форми імперфекта дійсного способу відкиданням (усіченням / апокопою / сукунізацією [Wright 1996a, p. 60]) закінчення *-u* й кінцевих літер-нунів після довгих голосних (наприклад: يكنسُ [*yaknasu*] “він підмітає”– لمْ يكنسْ [*lam yaknas*] “він не підмів”) [Гранде 2001, с. 163-164, 581; Ковалев 2004, с. 476]. Усічений спосіб містить широкий спектр значень та синтаксичних функцій і вживається у таких випадках: 1) після заперечної частки لمْ [*lam*] “не”, причому дієслово у формі імперфекта, зазвичай, отримує значення минулого часу, що рівнозначне запереченню перфекта дійсного способу (наприклад: لمْ يخرجْ [*lam yaĥruğ*] “він не вийшов”); 2) після частки لمّا [*lammā*] “ще не”, котра становить заперечення минулої дії аж до теперішнього часу (наприклад: لمّا يعلمْ [*lammā ya‘lam*] “він ще не дізнався”); 3) після частки لـ- [*li-*] для вираження наказу або побажання (в 1-ій та 3-ій особах, натомість в 2-ій, як правило, вживається наказовий спосіб; наприклад: ليذهبْ [*li-yaźhab*] “нехай він піде!”, لنذهبْ [*li-naźhab*] “ходімо!”); 4) у сполученні з часткою لا [*lā*] “не” для вираження заборони в усіх трьох особах (наприклад: لا تأكلْ [*lā ta’kul*] “не їж!”, لا يقربْ [*lā yaqrub*] “нехай він не наближається”); 5) після умовних часток (серед яких: إذا / إنْ / متى [*matā / ’in / ’iźā*]) та умовно-неозначених імен (серед яких: ما / مَنْ / أيّ [*mā / man / ’ayyun*]) для вираження реально-умовної дії, пов’язаної з дійсним способом (наприклад: إنْ يذهبْ زيد ذهبْتُ معه [*’in yaźhab Zaydun źahabtu ma‘a-hu*] “якщо Зайд піде, я піду з

ним”); 6) усічений спосіб вживається в другій частині речення, якщо перша частина містить наказ, заборону, побажання або ввічливе запрошення, без спеціального слова, яке б вказувало на умову, але з відтінком умовності відповідно до змісту (наприклад: أنصرْني أنصرُكَ [*’unşur-nī ’anşuru-ka*] “допоможи мені, допоможу тобі” з відтінком “якщо ти мені допоможеш, я тобі допоможу”) [Гранде 2001, с. 163-164, 510; Ковалев 2004, с. 475]. Отже, усічена форма виражає значення наказу, заборони, побажання або прохання, вираженого у формі ввічливого наказу, а тому В. Райт пропонує називати її юсивом або спонукальним способом (хоча на наказ також вказує імператив, а на побажання, необхідність, обов’язок і т. д. – умовний спосіб [Гранде 2001, с. 164]) [Wright 1996b, p. 22]. Окрім того, усіченою формою, з одного боку, позначається реально-умовне значення способу дії, подібно до перфекта після відповідних часток та імен [Гранде 2001, с. 164; Ковалев 2004, с. 475], а з іншого – так само виражається просте заперечення минулого часу без тих відтінків значення (як у частки لنْ [*lan*]), що виходили б за межі семантики дійсного способу [Гранде 2001, с. 164]. Тому усічену форму хоча іноді й називають “умовним способом”, однак вираження умови займає невелике місце в значеннях цього способу, з-посеред яких, зокрема, вирізняється семантичний спектр заборонного (прогібітив / ветатив [СЛТ, с. 248]), умовляльного (когоратив [СЛТ, с. 249]) й бажального способів (котрі водночас можна розглядати і як відтінки значення умовного способу [СЛТ, с. 248-250] або навіть наказового способу з різним ступенем апелятивності [Вихованець 2004, с. 257]), а також наказового, спонукального та дійсного способів; звідси, на думку Б. Гранде, логічно застосовувати індиферентну назву згідно з формою флексії, яку використовують арабські граматисти: مضارع مجزوم [*muḍāri‘un mağzūmun*] – “усічена форма” або “усічений” спосіб імперфекта [Гранде 2001, с. 164].

Наказовий спосіб або імператив – вживається лише в 2-ій особі для ствердження наказу й утворюється з 2-ої особи усіченого способу імперфекта опусканням префікса особи, при цьому, щоб уникнути двоприголосного початку, імператив отримує протетичний голосний (з гамзою), а саме: *’u-*, якщо

типовий голосний в імперфекті *u* та *ʾi-* в решті випадків (наприклад: أكنسْ [*ʾuknus*] “підмітай!”) [Гранде 2001, с. 165; Ковалев 2004, с. 217-218; Рыбалкин 2003, с. 232]. Імператив трьохлітерного дієслова іноді заміняється незмінним словом за моделлю (морфологічним типом структури слова [Гранде 2001, с. 102-103]) فَعالِ [*faʿāli*], яке позначає наказове розпорядження (наприклад: نَزالِ [*nazāli*] “зійти!”) [Гранде 2001, с. 166; Wright 1996a, p. 62].

Енергетичний спосіб або підсилена форма / спосіб – утворюється в імперативі або імперфекті усіченого способу додаванням закінчень-нунів -ـَنَّ- [*-anna*] (نون التأكيد الثقيلة [*nūnu-t-taʾkīdi-ś-śaqīlatu*] “важкий нун підсилення”) або -ـَنْ- [*-an*] (نون التأكيد الخفيفة [*nūnu-t-taʾkīdi-l-ĥafīfatu*] “легкий нун підсилення”) та вживається: 1) для підкреслення неминучості дії в майбутньому, причому до дієслова додається ще й частка підтвердження لـ- [*la-*] (наприклад: لأجدنّه [*la-ʾağidanna-hu*] “я його обов’язково знайду”), 2) для підсилення наказу, побажання, заборони і т. д. після часток, що керують умовним або усіченим способом (наприклад: لنْ تقتلنّه [*lan taqtulanna-hu*] “ти його в жодному випадку не вб’єш”) [Гранде 2001, с. 167-168; Чернов 1995, с. 351]. Підсилена форма хоч і подекуди називається “способом” [Wright 1996a, p. 61; Wright 1996b, p. 24, 44], проте не вважається власне такою категорією, оскільки її значення тільки нашаровуються на всі інші способи, підкреслюючи їхню дію або стан, що неодмінно настануть або повинні настати [Гранде 2001, с. 168; Чернов 1995, с. 351]. Водночас це граматичне явище зустрічається все рідше і характеризується тенденцією до зникнення [Чернов 1995, с. 351; Юшманов 1999, с. 35].

Варто також зазначити, що В. Райт [Wright 1996b, p. 4-5] окремо виділяє значення оптатива або бажального способу дії [СЛТ, с. 293] для дієслова у формі перфекта, яке вказує на бажання, моління та прокльони (наприклад: لا لقيتم ما بقيتم ضرّا [*lā laqiytum mā baqiytum đurran*] “щоб ви, допоки живете, не знали горя!”); водночас бажальне значення перфекта стосується майбутнього часу [Гранде 2001, с. 154-155], темпорально локалізуючись як у дійсному способі дії, і при цьому може вважатися семантичним відтінком або умовного способу

[СЛТ, с. 248], або наказового способу з нейтралізованим ступенем апелятивності [Вихованець 2004, с. 257, 262].

Узагальнено розподіл семантики та форми вираження грамем української й арабської категорії способу дії (відповідно до їх традиційного визначення) можна відобразити у таблиці 3.1 [Додаток 1, с. 245].

Таким чином, залежно від поглядів західних граматистів на сутність концепції إعراب [*ʾiʿrābun*], парадигма категорії способу дії в арабській мові може, зокрема, складатися з грамем дійсного, умовного, наказового способів, а також усіченого способу (який співвідноситься з широким спектром семантики в аспекті бажання, спонукання і т. д.) чи, навіть, нашаровуватися значеннями бажального або енергетичного способу. Як наслідок, виникає ускладненість модально-семантичної кореляції грамем категорії способу дії в українській та арабській мовах: наприклад, арабський умовний спосіб дії може бути аналогом значень не лише українського умовного способу дії, але й дійсного (так само значення арабського усіченого способу дії охоплюють семантику традиційного триграмемного розуміння категорії способу дії в українській мові).

При цьому теоретично форма грамем категорії способу дії в українській та арабській мові може виражатися, зокрема: 1) морфологічно (в українській мові – рядами парадигматично зв’язаних форм, наприклад, у дійсному способі; в арабській мові – формами перфекта (за винятком морфолого-синтаксичного вживання в конструкціях умовних речень) та імператива (включно з незмінюванюваними словами-наказами за моделлю فَعالِ [*faʿāli*]), незалежними від дії синтаксичних факторів – مبني [*mabniyyun*]), 2) морфолого-синтаксично (в українській мові – поєднанням парадигматично зв’язаних форм з певними синтаксичними шаблонами, наприклад, в умовному способі; в арабській мові – за допомогою керування різноманітних модальних слів-“факторів” (переважно, часток з формами імперфекта) флексією дієслів (معرب [*muʿrabun*])), 3) лексико-граматично (в українській мові – вираженням грамем способу дії (наприклад, умовного) як модально-допоміжних елементів у структурі складеного

присудка; в арабській мові – препозитивним сполученням модальних слів та словосполучень-предикативів, зокрема, з формами умовного способу дії).

Водночас вираження ставлення / відношення мовця (його модальності) до умов здійсненя дії чи реалізації стану становить дефінітивну основу дослідження категорії способу дії як лінгвістичної підстави для функціонально-семантичного виділення реальної / ірреальної модальності. На матеріалі публіцистичного тексту ця категорія, з одного боку, аналізується у межах її трактування як традиційної самостійної тричленної категорії українського дієслова (дійсний, умовний, наказовий способи, доповнені грамемами спонукального та бажального способів), а з іншого – як словозмінної підкатегорії для арабського дієслова у граматичній концепції західної арабістики (дійсний, умовний, усічений, наказовий способи). Визначений дослідницький підхід зумовлює виявлення зіставно-типологічних особливостей на матеріалі української та арабської публіцистики.

Дійсний спосіб дії в українських та арабських (транслітерованих у додатку 2 [с. 264-289]) публіцистичних текстах втілює модальність реальності, що позначає ствердження чи заперечення дії, яка відбувається (теперішній час), відбувалася (минулий час) або відбудеться (майбутній час).

В українській публіцистиці, з урахуванням аналізованих текстів, семантика дійсного способу передається морфологічно особовими закінченнями в дієсловах теперішнього і майбутнього часів, а в минулому часі – родовими формами.

Приклад 1.1 (особові форми дієслів теперішнього часу дійсного способу *“чекають”*, *“гарантує”*):

“На Україну чекають великі соціальні струси, до яких треба готуватися. Економічна політика Партії регіонів гарантує подальшу деградацію економіки і зубожіння абсолютної більшості населення […]*”* [УТ 4, с. 12].

Приклад 2.1 (родові форми дієслів минулого часу дійсного способу *“не зронив”*, *“спричинив”*):

“У кожному разі жоден місцевий чиновник з органів державної влади не зронив жодного слова оцінки законопроекту № 9073 “Про засади державної мовної політики”, який спричинив бурю в суспільстві як своїм антиукраїнським змістом, так і скандальним ухваленням” [ДТ 4].

Приклад 3.1 (особова синтетична форма дієслова майбутнього часу дійсного способу *“вирощуватиме”* і її аналітичний тип *“буде передруковано”*):

“Влада знову вирощуватиме покоління, яке знає українську наполовину [...]. *Документи в регіонах, де ухвалений цей закон, також буде передруковано* [...]*”* [Д 4].

В арабській публіцистиці семантика дійсного способу виражається дієслівними формами перфекта (ماض [*māđin*]) або формою імперфекта (مضارع مرفوع [*muđāri‘un marfū‘un*]), що залежно від контексту, передають значення теперішнього, минулого й майбутнього часу.

Приклад 4.1 (форма імперфекта дієслів дійсного способу تصعد [*taṣ‘adu*] *“сягають”*, تتقاطع [*tataqāṭa‘u*] *“перетинаються”*):

"تاريخياً تصـعد العلاقات التركية - الإسرائيلية في الأوقات التي تتقاطع فيها المصالح الوطنية لكل من تركيا وإسرائيل [...]".

“Історично турецько-ізраїльські відносини сягають тих часів, коли перетинаються національні інтереси, як Туреччини, так і Ізраїлю [...]*”* [АС 1].

Приклад 5.1 (форма перфекта дієслова дійсного способу جرت [*ğarat*] *“вступила”* у значенні минулого часу):

"جرّت المعارضة المسلحة الجيش السوري إلى معركة جديدة تنذر بمزيد من الدمار والموت المجاني [...]".

“Озброєна опозиція вступила з сирійською армією в нову битву, яка призведе до ще більших руйнувань та кровопролиття [...]*”* [АС 4].

Приклад 6.1 (форма імперфекта дієслова дійсного способу يبزغ [*yabzuġu*] *“перемагати”* після уточнювальної частки майбутнього часу سوف [*sawfa*] *“буде”*, а також форма імперфекта дієслова يعود [*ya‘ūdu*] “*повернеться”* у значенні майбутнього часу):

"من وسط ظلمة الليل سوف يبزغ فجر جديد ويعود لبغداد تألقها بعد أن تتخلص من كل كوابيسها".

“Похмуру темну ніч у центрі міста буде перемагати новий світанок, який поверне Багдаду його блиск після того, як він звільниться від усіх своїх жахів” [AP 20, с. 51].

Приклад 7.1 (форма імперфекта дієслова дійсного способу تؤثر [*tu’aśśiru*] *“впливати”* після уточнювальної частки-префікса майбутнього часу سـ [*sa-*] *“будуть”*):

"كما أن علاقات متميزة تركية - إسرائيلية ستؤثر في حسابات أنقرة للجدوى السياسية من علاقاتها الاقتصادية المتميزة مع إيران، خصم إسرائيل الإقليمي اللدود".

“Так само близькі турецько-ізраїльські відносини будуть впливати на плани Анкари щодо політичної вигоди від її близьких економічних відносин з Іраном – запеклим регіональним ворогом Ізраїлю” [AC 1].

Подібно до уточнювальних препозиційних часток майбутнього часу імперфекта у прикладах 6-7.1, форма перфекта дійсного способу може доповнюватися у постпозиції часткою минулого часу قد [*qad*] (приклад 8.1) або її варіантом з підсилювальною часткою لـ [*la-*] (لام التوكيد [*lamu-t-tawkīdi*] “лям підсилення [змісту висловлення]”) – لقد [*la-qad*] (приклад 9.1).

Приклад 8.1 (форма перфекта дієслова дійсного способу اختار [*’iĥtāra*] *“обрав”* у постпозиції до частки минулого часу قد [*qad*] *“вже”*):

"وقد اختار الغرب بعناية أشد العناصر عداء للعرب وأكثرها عنصرية وهو الصهيونية اليهودية حتى يضرب به العالم العربي ويشتت انتباهه".

“Захід уважно вже обрав найбільш ворожий та расистський елемент щодо арабів – єврейський сіонізм, щоб вдарити ним арабський світ та розсіяти його увагу” [AP 10].

Приклад 9.1 (форма перфекта дієслова дійсного способу تفوق [*tafawwaqa*] *“перевершили”* у постпозиції до частки минулого часу, підсиленої часткою لـ [*la-*] – لقد [*la-qad*] *“вже* [*точно*]*”*):

"لقد تفوق «الإخوان المسلمون» على إسرائيل في القتل، لكن الفرق أن اسرائيل تقتل من تعتبرهم أعداء إرهابيين، بينما مرسي يقتل مواطنين مصريين، كثيرون منهم انتخبوه للرئاسة، بل واحتفلوا بفوزه، وهم لا يعلمون أن مرشحهم الفائز هو الذي سيقتلهم رمياً بالرصاص ..."

“«Брати мусульмани» вже [*точно*] *перевершили Ізраїль у вбивстві, однак різниця в тому, що Ізраїль вбиває тих, кого вважає ворогами-терористами, натомість Мурсі вбиває єгипетських громадян, більшість з яких голосувала за нього як президента і навіть святкувала його перемогу, не знаючи, що їхній кандидат-переможець буде вбивати їх шляхом розстрілу…”* [АС 6].

При цьому, якщо вживання часток майбутнього часу становить вираження переконаності автора в перспективі здійснення / реалізації текстових подій (зі значенням *“буде”* у прикладі 6.1 та *“будуть”* у прикладі 7.1), а вживання частки минулого часу – в їхній завершеності, доконаності та результативності (зі значенням *“вже”* у прикладах 8-9.1), то, як наслідок, авторський виклад, окрім модальності реальності дії, може набувати модальний відтінок упевненості адресанта у власній аргументації.

Водночас форма імперфекта арабських дієслів дійсного способу *“буде перемагати”* (приклад 6.1) та “*будуть впливати”* (приклад 7.1) у постпозиції до часток майбутнього часу здатна виступати семантичним аналогом аналітичної грамеми відповідного українського дієслова *“буде педруковано”* у прикладі 3.1. Натомість аналогом семантики перфекта дійсного способу арабських дієслів *“обрав”* (приклад 8.1) і *“перевершили”* (приклад 9.1) у постпозиції до частки минулого часу може виступати родова форма дієслів минулого часу дійсного способу *“приєднала”* та *“стала”*, підсилена препозиційно обставинним прислівником *“вже”* (графічна виділеність якого великими літерами надає висловленню, окрім значення впевненості, також модальне значення серйозності) у прикладі 10.1:

“Грубо та зримо Україна ВЖЕ приєднана до російського блоку, ВЖЕ стала співучасником російської зовнішньої політики з усіма наслідками, що з цього випливають” [Д 19].

Варто ще зауважити факт домінування грамеми дійсного способу дієслова як засобу вираження семантики модальності реальності дії у проаналізованих українських та арабських публіцистичних текстах, що, відповідно, становить також і засіб актуалізації текстових подій як сучасних,

реальних та важливих для мовця, а тому може доповнюватися модальними значеннями впевненості та серйозності публіцистичного викладу. Така зорієнтованість української й арабської публіцистики на реальний – сучасний, актуальний – модальний зміст поширюється ірреальними модальними відношеннями, спрямованими у темпорально невизначений план моделювання текстової дійсності в семантичних аспектах можливості / неможливості, бажаності / небажаності, необхідності / вірогідності тощо. Протиставлення ж модальних відношень, позначених дійсним способом дієслова, ірреальним, позначеним рештою грамем способу дії, хоч і становить семантичне підґрунтя для виокремлення цієї категорії як граматичної, зокрема в українській мові, проте потребує зіставно-типологічних зауважень на матеріалі дослідження українських та арабських публіцистичних текстів.

Наказовий спосіб дії, як засіб вираження апелятивної модальної семантики необхідності виконання дії мовцем, утворюється в українській публіцистиці або синтетично особовими формами дієслів першої (приклад 11.1) й другої особи множини (приклад 12.1), а також другої особи однини (приклад 13.1), або аналітично поєднанням наказової частки *“хай / нехай”* з дієслівною формою теперішнього (приклад 14.1) чи майбутнього часу (приклад 15.1).

Приклад 11.1 (дієслово наказового способу дії першої особи множини *“борімося”*, що становить першу частину конструкції складного безсполучникового речення):

“… страх перед владою – не всесильний. Борімося – поборемо” [Д 19].

Приклад 12.1 (дієслово наказового способу дії другої особи множини *“згадайте”*):

“Потрібно розуміти, що перебування в одному місці понад 10 тис. чоловік в умовах нинішнього конфлікту держави і суспільства може стати полем бою. Згадайте, де з’явилися перші відверто-антивладні гасла й заклики. На стадіоні, під час футбольного матчу” [ДТ 11].

Приклад 13.1 (дієслово наказового способу дії другої особи однини *“приходь”*):

“Хочеш зустріти друзів, яких давно не бачив? Приходь до Українського дому” [УТ 14, с. 14].

Приклад 14.1 (наказова частка *“хай”* з формою дієслова теперішнього часу *“продовжує”* у препозиції до інфінітива у складеному дієслівному присудку):

“Можливо, Віктор Федорович і вважає це модернізацією. Але на мою думку, це, швидше, контрибуція. Коли вже суспільство «не має сил жити краще», то хай продовжує платити переможцеві…” [ДТ 19].

Приклад 15.1 (наказова частка *“нехай”* з формою дієслова майбутнього часу *“пробачать”*):

“Ця історія стара як світ, і національний колорит у ній присутній тільки тому, що президент Янукович у чомусь споріднений з гетьманом Скоропадським, нехай пробачать мені апологети «гетьманства»” [ДТ 15].

В арабській публіцистиці наказовий спосіб дії (فعل الأمر [*fi‘lu-l-’amri*]) втілюється формами дієслів імператива для другої особи, як правило, однини.

Приклад 16.1 (форма імператива другої особи однини إستقل [*’istaqilla*] *“звільняйся …!”*, підсилена інтонаційно знаком наголосу і винесена як тема тексту у заголовок):

"إستقل يا نجيب!"

“Звільняйся, Наджібе [*прем’єр-міністр Лівану* (букв.: *“глава нашого уряду”*) *Наджіб Мікаті* (رئيس حكومتنا نجيب ميقاتي [*ra’īsu ħukūmati-nā Nağīb Mīqātī*])]*!”* [АХ 20].

Приклад 17.1 (форма імператива другої особи однини: أقتل [*’uqtul*] *“вбивай”*, أمعن [*’am‘in*] *“ретельно* (*вбивай*)*”*, إعلم [*’i‘lam*] *“знай”*):

"أقتل يا مرسي المصريين وامعن في القتل، ولكن إعلم ان القتل لن يحميك من مصيرك ولن يقضي على الثورة. رسالتك وصلت يا مرسي وبقدر قتلك للمصريين فإن رد الثورة عليك سوف يصلك قريباً.. أقرب ما تتصور".

“Вбивай, Мурсі, єгиптян, ретельно вбивай, однак знай, що вбивства не захистять тебе від власної долі і революцію не знищити. Послання тобі,

Мурсі, відправлено і скільки б ти не вбивав єгиптян, відповідь революції буде швидко… Швидше, ніж ти уявляєш” [АС 6].

Відмінність дієслівних форм українського наказового способу дії у зіставленні з формами арабських дієслів імператива виявляється у різному рівні семантичної апелятивності проаналізованого матеріалу як реалізації потенціалу його наказовості / імперативності. Український публіцистичний текст у наказових формах не стільки тяжіє до апелятивної імперативності, а радше до закличності, спонукальності – мовець-адресант не наказує, а радить (приклад 13.1) і закликає / спонукає до дії, яку вважає важливою (приклади 11-12.1), чи навіть перепрошує (приклад 15.1) та докоряє (приклад 14.1). Натомість в арабській публіцистиці форми імператива можуть втілювати семантику наказу у повній апелятивній мірі, як вимогу до необхідності дії (приклад 16.1), що часто набуває ознак погрози (приклад 17.1).

Проте семантичний аналог послабленої апелятивності (спонукальності / закличності) українських наказових дієслівних форм властивий для арабського публіцистичного тексту у використанні дієслів імперфекта усіченого способу дії (مضارع مجزوم [*muđāri‘un mağzūmun*]) після наказової частки لـ [*li-*], зокрема у прикладі 18.1 (усічена форма дієслова першої особи множини у постпозиції до наказової частки لـ [*li-*] – لننتهز [*li-nantahiz*] *“скористаймося”*):

"[...] لننتهز مناسبة ذكرى تحرير الجنوب [...] لنذكر أنفسنا بأن الكيان الصهيوني هو العدو والمحتل والمعتدي [...]".

“[…] *скористаймося нагодою річниці звільнення півдня* [*Лівану*] […]*, щоб* […] *нагадати собі, що сіоністське єство* [*Ізраїлю*] *є ворогом, окупантом й агресором* […]*”* [АХ 14].

Для семантики усіченого способу дії також характерні значення умовного та дійсного способів дії на позначення, відповідно, або реальної умови (приклад 44.1), або заперечення минулого часу дієслова після частки لم [*lam*] *“не”* у прикладі 19.1 (усічена форма дієслова تقعْ [*taqa‘*] у постпозиції до частки لم [*lam*] – *“не* (*був*)*”*):

"ثلاث حروب شنها الصرب على سلوفينيا وكرواتيا والبوسنة والهرسك, وفي النزاع الاخير لم تقع حرب بالصورة التقليدية بين طرفين بل إبادة جماعية أزهقت آلاف الأرواح وهدمت مئات المساجد والمآذن, وأوربا لا تزال تفكر وتدرس!!!"

“Три війни провели серби проти Словенії, Боснії та Герцоговини; останній конфлікт не був звичайною війною між її учасниками, а радше геноцидом, який вбив тисячі життів і знищив сотні мечетей та мінаретів [*у той час, коли*] *Європа все ще думає й вивчає* [*ситуацію*]*!!!”* [АР 1].

Умовний спосіб дії, як засіб вираження ірреальної модальної семантики гіпотетичності реалізації дії за наявності певних умов, на матеріалі українського публіцистичного тексту утворюється аналітично поєднанням особової форми дієслова минулого часу (приклад 20.1) або інфінітива (приклад 21.1) з часткою *“би” / “б”*, що переважно вживається у синтаксичній конструкції складнопідрядного речення умови (приклад 22.1).

Приклад 20.1 (аналітичне поєднання особової форми дієслова минулого часу *“відповідала”* з часткою *“б”*):

“Зараз немає жодної гілки влади, яка б строго відповідала нормам Конституції України” [Д 13].

Приклад 21.1 (аналітичне поєднання інфінітива *“опинитися”* з часткою *“би”*):

“Не може бути визнано терпимим моральне становище країни, сусіди якої найбільш за все стурбовані тим, як би опинитися від неї подалі […]*”* [Ї, с. 176].

Приклад 22.1 (аналітичне поєднання особової форми дієслова минулого часу *“виглядало”* з часткою *“б”* у головній частині складнопідрядного речення з підрядною частиною умови після частки *“би”*, що входить до складу умовного сполучника *“якби”*, доданого до дієслова минулого часу *“було”* із заперечною часткою *“не”*):

“Це виглядало б дуже смішним, якби не було так небезпечно […]*”* [Д 14].

Слід, проте, відрізняти ірреальну модальну умову у прикладі 22.1, виражену особовими формами дієслів минулого часу умовного способу дії

(*“виглядало б”*, *“якби не було”*) у складнопідрядному реченні з підрядною умовною частиною, від аналогічних синтаксичних конструкцій, де умова реальна й втілена особовими формами дієслів теперішнього часу дійсного способу (*“не виконує* (*або погано виконує*)*”*,*“займається”*, *“корумпувалося”*) або їхніми допоміжними модальними варіантами у сполученні з дієслівною зв’язкою (*“не може бути”*) чи інфінітивом (*“має спробувати змінити”*) після умовного сполучника (*“якщо”*) у прикладі 23.1:

“Якщо церковне співтовариство не виконує (або погано виконує) своє головне завдання – служіння Богові у згоді з його заповідями, якщо церковне співтовариство займається переважно служінням певним кланам, станам, окремим політикам, жадібним і агресивним устремлінням певних осіб, груп або цілих держав, якщо церковна ієрархія корумпувалася і не може бути прикладом для віруючих – то віруючий має спробувати змінити ситуацію, залишаючись формально в межах церковного співтовариства” [Д 12].

Ще фактом постає закріпленість за грамемами умовного способу дії модальних ірреальних значень спонукання та бажання, здатних становити окремі форми спонукального й бажального способів дії – контамінацію умовної (форма) і наказової (зміст) грамем, що відрізняються рівнем апелятивності – послабленим у першому випадку та нейтралізованим – у другому.

Ірреальна модальність спонукання, як засіб вираження бажаної дії, можливість реалізації якої залежить від особи-об’єкта звертання адресанта, втілюється грамемою умовного способу дії у вокативній ситуації у формі питального речення (приклад 24.1), інколи з виразно іронічно-саркастичним змістом (приклад 25.1).

Приклад 24.1:

“Переді мною сидів і монотонно говорив молодий чоловік. Він важко добирав слова, напружувався й періодично червонів від власних словосполучень. Хвилинами мені його було жаль… Завершивши свій спіч, чоловік поцікавився, чи немає в мене до нього запитань. […] *На що з посмішкою я йому відповів: «Можливо, ви б мені пояснили* [ситуація звертання, адресованого співробітнику

Міністерства закордонних справ Республіки Білорусь (МЗС РБ)], *в якій частині на території РБ діють, а в якій не діють міжнародні конвенції, що регулюють діяльність дипломатичного корпусу, а при цьому доклали список осіб, із якими посол України може і не має права спілкуватися у Білорусі?». На цьому розмова скінчилася…"* [ДТ 11].

Приклад 25.1:

"Надзвичайно оригінальною та невинною була нещодавня «імпровізація» Путіна – його пропозиція «об'єднати» (їхньою мовою це означає «прєднати») «Газпром» і «Нафтогаз». Чому б не піти далі й не об'єднати міністерства закордонних справ РФ та України – а згодом і посольства [ситуація звертання, адресованого до "[Володимира] Путіна" – голови Уряду Російської Федерації станом на час написання автором статті – 12 травня 2010 року]*? Це ж скільки коштів можна заощадити?!"* [Д 10].

Ірреальна модальність бажання, як нейтрально-активний семантичний засіб вираження волевиявлення адресанта, спрямованого до себе чи інших осіб / явищ, втілюється морфологічно вживанням безособової форми дієслова умовного способу дії у функції головної частини складнопідрядного речення з підрядною з'ясувальною частиною (*"хотілося б"* у прикладі 26.1) або лексико-граматично поєднанням дієслівної форми умовного способу дії з інфінітивом (*"не хотілося б* [...] *цитувати"* у прикладі 27.1) чи предикативно-модальним прислівником (*"бажано було б"* у прикладі 28.1).

Приклад 26.1:

"Хотілося б, аби це було не так, але загалом і в цілому патріарх Кирило досить уміло використовує свої проповіді, для того щоб у м'якій формі продовжити пропаганду ідей, сформульованих свого часу в так званій «Російській доктрині» (вкрай націоналістичній і ультраконсервативній)" [Д 12].

Приклад 27.1:

"У цій статті не хотілося б вкотре цитувати аргументи за і проти підписаної угоди (вичерпний аналіз переваг і недоліків новонародженого

міжнародного договору нададуть експерти у галузі економіки та політології)” [Д 11].

Приклад 28.1:

“Бажано було б, якби він [*патріарх Кирило*] *висловлювався чітко, як це прийнято в християнській церкві, коли говорять про єдиний християнський народ усього світу”* [Д 12].

В арабській публіцистиці, натомість, умовний спосіб дії дієслова (مضارع منصوب [*muḍāri‘un manṣūbun*]), попри формальну увиразненість флексією з голосівкою фатхою (“фатхова форма”), на відміну від української дієслівної грамеми-аналога, не обмежується позначенням ірреальних гіпотетичних (причинно-наслідкових), спонукальних та бажальних дій чи станів і характеризується ширшою семантикою модальних значень.

Саме так, на противагу морфологічній та морфолого-синтаксичній модальній семантиці ірреальної умови української грамеми-аналога, умовний спосіб дії на матеріалі арабського публіцистичного тексту може втілювати лексико-граматично значення необхідності шляхом уживання імперфекта дієслова у фатховій (“умовній”) формі (تزول [*tazūla*] *“*[*воно*] *завершилося”*) у постпозиції до іменного звороту – частки لا [*lā*] та імені з флексією фатхою без танвіна (لا بدّ [*lā budda*] *“необхідно”*) разом з наступною часткою умовного способу (أنْ [*’an*] *“щоб”*) у прикладі 29.1:

"وأعظم هذه المصائب بدأت عام 1917، عندما أعطت بريطانيا وعد بلفور وفتحت أبواب فلسطين لاستعمار أوربي جديد، قتل البشر ودمر الحجر ومحا الذكر. هذه أكبر المحن التي لم يمر على فلسطين مثلها منذ أربعة آلاف عام، ولكنها لابد أن تزول".

“Найбільше лихо почалося у 1917 році, коли Британія видала Декларацію Бальфура й відкрила двері Палестини новому європейському колоніалізму, що вбив людей, зруйнував будинки й стер пам’ять. Це (є) *найбільше горе, яке будь-коли за чотириста років переживала Палестина, однак необхідно, щоб воно завершилося”* [АР 18].

Лексико-граматична модальна необхідність здатна ще набувати семантичного відтінку обов’язку за допомогою варіативного вживання умовної

синтаксичної конструкції, що складається з незмінюваного модального дієслова повинності у формі імперфекта дійсного способу يجب [*yağibu*], прийменника على [*ʻalā*] разом із займенниковою енклітикою-суб'єктом дії та умовною часткою أنْ [*ʼan*] й постпозитивним дієсловом імперфекта умовного способу дії, а також з перфекта дієслова дійсного способу كان [*kāna*] у препозиції до всіх членів за умови темпоральної локалізації дії минулим часом.

Приклад 30.1 (імперфект дієслова дійсного способу يجب [*yağibu*] *"повинні"* з умовною часткою أنْ [*ʼan*] *"що"* та наступним дієсловом у формі імперфекта умовного способу дії نذكر [*naźkura*] *"пам'ятати"*, яке водночас містить префікс займенникового суб'єкта дії ـنـ [*na-*] *"ми"*):

"يجب أن نذكر أن ارتكاب الجرائم باسم الدين قد حدث في الأديان جميعا".

"Ми повинні пам'ятати, що злочини в ім'я віри скоювалися (*вже*) *у всіх релігіях"* [AC 2].

Приклад 31.1 (імперфект дієслова дійсного способу يجب [*yağibu*] *"повинен"* у сполученні з прийменником على [*ʻalā*] разом із займенниковою енклітикою-суб'єктом дії -ه [*-hi*] *"він"* та умовною часткою أنْ [*ʼan*] з наступним дієсловом імперфекта умовного способу дії يقاتل [*yuqātila*] *"боротися"*):

"[...] يجب عليه أن يقاتل بضراوة أعداء الدين لإعلاء كلمة الله".

"[...] *він* [المتطرف [*ʼal-mutaţarrifu*] *"екстреміст"*] *повинен запекло боротися з ворогами віри, щоб прославляти слово Боже"* [AC 2].

Приклад 32.1 (еліпсис імперфекта дієслова способу يجب [*yağibu*] *"повинні"* у сполученні прийменника على [*ʻalā*] з займенниковою енкліктикою-суб'єктом дії ـنا [*nā*] *"ми"*, а також умовної частки أنْ [*ʼan*] із заперечною часткою لا [*lā*] – ألاّ [*ʼallā*] *"не"* та постпозитивним дієсловом імперфекта умовного способу дії ننسى [*nansā*] *"забувати"*):

"[...] علينا ألا ننسى أن تلك الثقافات هي أكثر عراقة وحكمة ومخزوناً من تلك التي تحاول الهيمنة اليوم".

"[...] *і ми повинні не забувати, що ті* [*різноманітні світові*] *культури давніші, мудріші та багатші від тієї* [*іншої "домінуючої культури, репрезентованої американською культурою"* – الثقافة المهيمنة, والمتمثلة بالثقافة الأمريكية)

[*’aś-śaqāfatu-l-muhaymanatu wa-l-mutamaśśilatu bi-ś-śaqāfati-l-’amrīkiyyati*])], *що намагається домінувати сьогодні”* [АР 12].

Приклад 33.1 (препозитивне вживання перфекта дієслова дійсного способу минулого часу كان [*kāna*] *“були”*, поєднане з еліпсисом імперфекта дієслова дійсного способу يجب [*yağibu*] *“повинні”* у сполученні прийменника على [*‘alā*] з займенниковою енкліктикою-суб’єктом дії نا [*nā*] *“ми”*, а також умовної частки أنْ [*’an*] з наступним дієсловом імперфекта умовного способу дії نتوقف [*natawaqqafa*] *“зупинитися”*):

"[...] كان علينا أن نتوقف مرات عدة للتفتيش من نقاط عسكرية [...]".

“[...] *ми повинні були зупинитися декілька разів для обшуку у військових постах* [...]*”* [АР 2].

Водночас, з одного боку, модально-семантичним аналогом арабського умовного способу дії, як засобу вираження темпорально локалізованої необхідності зі значеннєвим відтінком обов’язку, в українському матеріалі виступає лексико-граматична форма ірреальних (гіпотетичних) відношень, втілених складеним дієслівним присудком, членами якого є модальне дієслово повинності (*“мали”*) з інфінітивом (*“радіти”*) та умовною часткою (*“б”*) у прикладі 34.1:

“Ми мали б радіти тому, що поки що не голодуємо (а таку перспективу не виключають навіть звиклі малювати рожеве майбутнє політики)” [Д 15].

З іншого боку, модальна семантика необхідності обов’язку арабського умовного способу дії може нашаровуватися спонукальністю, властивою українській грамемі умови, якщо проаналізувати виклад текстового матеріалу як авторське застереження-заклик, розширивши контекст розуміння висловлення, зокрема у прикладі 32.1:

"إن الهجمة العالمية للثقافة المهيمنة, والمتمثلة بالثقافة الأمريكية تحديدا, تواجه مقاومة في كل مكان, وتختلف قوة تلك المقاومة من بلد لآخر, ومن مجتمع لمجتمع, لكن هي مقاومة, تمتد من أوربا, إلى الشرق بكل تلوّن ثقافاته, إلى ثقافات المجتمع البدائية في إفريقيا وكثير من بقاع العالم, وبالتأكيد لن تستسلم أيّ منها بسهولة ويسر, وعلينا ألا ننسى أن تلك الثقافات هي أكثر عراقة وحكمة ومخزوناً من تلك التي تحاول الهيمنة اليوم".

“Дійсно, світовий напад домінуючої культури, зустрічає опір повсюди і сила цього опору відрізняється в різних країнах та суспільствах, однак це – опір, що простягається від Європи до Сходу з усім різноманіттям його культур, до первісної культури суспільства в Африці та багатьох частинах світу; безперечно, ніхто з них не здасться просто й легко, і ми повинні не забувати, що ті культури давніші, мудріші та багатші від тієї [*культури*]*, що намагається домінувати сьогодні”* [AP 12].

Так само лексико-граматично в арабській публіцистиці форма умовного способу дії втілює бажальне значення сполученням перфекта / імперфекта модального дієслова-волевиявлення дійсного способу дії з часткою умовного способу (أنْ [*’an*]) й наступним дієсловом імперфекта умовного способу дії.

Приклад 35.1 (перфект модального дієслова-волевиявлення дійсного способу дії تمنّى [*tamannā*] *“побажав”* з умовною часткою أنْ [*’an*] *“щоб”* та імперфектом дієслова у фатховій формі يختفي [*yaĥtafiya*] *“зникли”*):

"وبالرغم من أنه دُهش في جولاته من خصوبة الأراضي، ونشاط المزارعين الفلسطينيين، وجودة الفواكه والثمار التي زرعوها، واستقبالهم له بكل حرارة وكرم، إلا أنه وصفهم بألفاظٍ عنصرية، وتمنى، وهو يجول في تلك السهول والتلال الخصبة، أن يختفي هؤلاء الفلسطينيون ويذهبوا إلى الجحيم، ويأتي مكانهم الإسرائيليون القدماء «ليستعيدوا أرض أجدادهم»".

“Попри те, що родючість земель, працьовитість палестинських фермерів, висока якість вирощуваних ними фруктів й плодів, а також їхня гостинність здивувала [*англійського консула Джеймса Фана* (القنصل الإنجلزي جيمس فن [*’al-qunşulu-l-’inğliziyyu Ğīms Fan*])] *підчас своїх подорожей, усе ж він описав їх расистськими словами і, мандруючи тими родючими рівнинами й пагорбами, пабажав, щоб ті палестинці зникли і пішли до пекла, а на їхнє місце прийшли давні ізраїльтяни «задля повернення землі своїх предків»”* [AP 18].

Приклад 36.1 (імперфект модального дієслова-волевиявлення дійсного способу дії تريد [*turīdu*] *“хоче”* з умовною часткою أنْ [*’an*] *“щоб”* та імперфектом дієслова у фатховій формі تقرأ [*taqra’a*] *“дізнатися”*):

"وربما يكون المعنى الحقيقي لهذا القرار ان المملكة السعودية تريد ان تقرأ نيات اميركا السياسية بشأنها في الاعوام التالية".

“Можливо, справжнє значення цього рішення полягає у тому, що Королівство Саудівська Аравія хоче дізнатися політичні наміри Америки щодо себе на наступні роки” [АС 19].

Іншим модальним значенням умовного способу дії в арабській публіцистиці є лексико-граматична семантика модально-реальної можливості – здатності здійснити певну дію її суб’єктом чи реалізувати певний стан, – що виражається дієсловом імперфекта умовного умовного способу дії з умовною часткою أنْ [*’an*] у постпозиції до перфекта (у випадку реалізованої / вичерпаної можливості у минулому часі та її теперішнім наслідком – приклад 37.1) або імперфекта дієслова дійсного способу (у випадку нереалізованої / невичерпаної можливості у теперішньо-майбутньому часі – приклад 38.1).

Приклад 37.1 (імперфект дієслова умовного способу дії يفرض [*yafraḍa*] *“нав’язати”* з умовною часткою أنْ [*’an*] у постпозиції до перфекта дієслова дійсного способу дії استطاع [*’istaṭā‘a*] *“зумів”*):

"في الحقيقة استطاع الاستعمار الغربي أن يفرض ثقافته اللادينية العلمانية على جيل الشباب و من ثم ظهرت العلمانية و العبثية و الإحساس بالغربة و اللامبالاة و اللامعقولية في الحياة، بين الشباب المثقفين كنتائج لهذه الثقافة المفروضة".

“Насправді, західний імперіалізм зумів нав’язати свою світську, атеїстичну культуру поколінню молоді і звідси секуляризм, абсурдизм, відчуття чужини, байдужості та нерозсудливості з’явилися в житті серед освіченої молоді, як наслідки цієї нав’язаної культури” [АМ, с. 46].

Приклад 38.1 (імперфект дієслова умовного способу дії يمكن [*yumkinu*] *“можуть”* з умовною часткою أنْ [*’an*] у постпозиції до імперфекта дієслова дійсного способу дії يقيمه [*yuqīma-hu*] *“очолити (його)”*):

"[...] النظام السعودي قريب من اي نظام يمكن ان يقيمه الاسلاميون وخاصة «الاخوان المسلمون» [...]".

“[…] саудівський уряд ймовірніше за будь-який інший уряд можуть очолити ісламісти, зокрема «Брати мусульмани» […]*”* [АС 19].

Формально (лексико-граматично) в українському публіцистичному тексті також втілюється значення можливості, що, проте, семантично є модально-

ірреальним, на відміну від модально-реальної можливості умовного способу дії в арабській мові. Засобом вираження семантики ірреальної (нереалізованої) можливості виступає складений дієслівний присудок з модальним дієсловом можливості в умовному способі дії (*"могла б"*) та інфінітивом (*"стати"*) у прикладі 39.1:

"Річниця правління Віктора Януковича могла б стати приводом до пристрасного розбору його державних вчинків. Але розмова, яка відповідала б події, боюся, не вийде. І через малість вчинків. І через слабко виражену їх державність" [ДТ 20].

При цьому дефінітивно встановлена темпоральна локалізованість дії форми імперфекта умовного способу дієслова (як правило, майбутнім часом [Гранде 2001, с. 163]) у лексико-граматичному сполученні з формами перфекта / імперфекта модальних дієслів дійсного способу (а саме: зі значенням необхідності у прикладах 29-33.1, можливості – у прикладах 37-38.1, спонукальності – у прикладі 32.1 та бажання у прикладах 35-36.1) чи модальними іменними зворотами (зокрема зі значенням необхідності у прикладі 29.1) становить важливу семантичну та формально-граматичну зіставно-типологічну особливість досліджуваного матеріалу. З одного боку, реально-модальні відношення, детерміновані, зокрема, майбутнім часом, закладені у фатхову форму імперфекта дієслів протиставляються семантиці модально-ірреальних відношень у формі українського умовного способу дії. З іншого ж боку – лексико-граматичне втілення умовного способу дії в арабській мові контрастує з морфологічною формою української умовної грамеми чи її морфолого-синтаксичним вираженням у межах складно-підрядного речення з підрядним умови (окрім випадку лексико-граматичної семантики бажання у прикладах 26.1 і 28.1).

Водночас у контексті вищевказаного висновку ще два модально-реальні значення умовного способу дії в арабській публіцистиці – семантика мети, а також майбутнього часу з його категоричним запереченням – не мають аналогів для грамеми умови в досліджуваному українському матеріалі.

Модальність мети втілюється у синтаксичній конструкції, до якої входять частка з відповідним значенням (أنْ [*’an*] *“щоб”*) та дієслова імперфекта умовного способу дії у функції підрядного речення мети (при цьому в українській мові семантика мети хоча й може бути формалізована синтаксично, зокрема, у складнопідрядному реченні з підрядною частиною мети, проте не пов’язана з морфологічним вираженням парадигматичними рядами дієслівних форм – грамемами категорії способу дії [СУЛМ 1969, с. 386-387]).

Приклад 40.1 (частка мети у сполученні з імперфектом дієслова умовного способу дії – ليخفوا [*li-yaĥafū*] *“щоб приховати”*):

"كل هذه أساطير يخدع بها «الإخوان» أنفسهم وأتباعهم ليخفوا حقيقة أنهم باتوا مكروهين من الشعب المصري الذي خدعوه وقمعوه وقتلوه".

“Усе це – казки, про які брешуть самі «Брати-[*мусульмани*]*» та їхні прибічники, щоб приховати правду, що вони стали ненависними для єгипетського народу, котрий вони обманювали, гнобили та вбивали”* [AC 6].

Семантика майбутнього часу, яка апріорно детермінується формою імперфекта умовного способу дії (приклад 6.1 – дієслово імперфекта у фатховій формі تتخلص [*tataĥallaṣa*] *“(він) звільниться”* після сполучення часток بعد أنْ [*ba‘da ’an*] *“після того, як (він звільниться)”* [AP 20, с. 51]), може набувати модального значення категоричного / рішучого заперечення дії у випадку вживання препозиційної частки لن [*lan*] *“ніколи не”*.

Приклад 41.1 (дієслово імперфекта умовного способу дії يهدأ [*yahda’a*] *“згасне”* у постпозиції до заперечної частки لن [*lan*] – *“ніколи не (згасне)”*):

"[...] فهذا العنف العنصري للاجتياح الإسرائيلي أودع في باطن الأرض الفلسطينية بالفعل ثأراً هائلا لن يهدأ إلا باجتثاث مَن ارتكب الجريمة سواء على مستوى الأفراد أو على مستوى التركيبة المجتمعية أو السياسية".

“[...] *насправді, це расистське насильство ізраїльської інвазії заклало в глиб палестинської землі колосальну енергію помсти, що ніколи не згасне, допоки ті, хто скоював цей злочин, не будуть знищені, незалежно, чи це окремі особи, чи суспільні або політичні структури”* [AP 19].

Однак попри відсутність аналогій для української умовної грамеми у семантиці мети та категоричного заперечення майбутнього часу, втіленої у

формі імперфекта умовного способу дії арабського дієслова, а також попри непрямі аналогії у значеннях необхідності, бажання, спонукання та можливості, чи не основним фактом зіставно-типологічного аналізу досліджуваного матеріалу постає саме контрастність модально-реальних відношень у фатховій формі щодо основоположної для терміновизначення українського умовного способу дії семантики гіпотетичної (причинно-наслідкової) ірреальної умови.

Звідси засобом вираження модально-ірреальної умовної семантики на матеріалі арабського публіцистичного тексту виступає синтаксична форма складнопідрядного речення з підрядним умови – аналог українського складнопідрядного умовного речення. Підрядне ірреально-умовне речення приєднується до головного двома частками у функції подвійного сполучника ... لـ- ... لو [*law ... la- ...*] *“якщо б / якби ..., то ... б ...”*, перша частина якого – у препозиції до підрядного речення, а друга – до головного; при цьому предикативні центри обох частин складного речення становить перфект дієслова.

Приклад 42.1 (перша частина подвійного ірреально-умовного сполучника لو [*law*] у препозиції до форми перфекта допоміжного дієслова كان [*kāna*], аналітично пов’язаної з формою імперфекта смислового дієслова дійсного способу дії يقف [*yaqifu*] *“(якби / якщо) стояла б”*; друга ж частина сполучника -لـ [*la-*] у препозиції до форми перфекта дієслова كان [*kāna*] *“то (вона) була б”*):

"علماً أنه لو كان الحزب يقف خلف العملية، لكان هو من يبعث برسالة دقيقة الى العدو [...]".

“Відомо, що якби (якщо) Хезболла стояла (б) за цим актом, то вона була б тим, хто передає чітке послання ворогові [...]*”* [АХ 3].

Модально-реальна умова виражається в арабській публіцистиці так само синтаксично складним реченням з підрядною умовною частиною, приєднаною до головного речення сполучником-часткою إذا [*’iźā*] *“якщо”* з постпозитивним предикативним центром у формі перфекта дійсного способу дії.

Приклад 43.1 (реально-умовний сполучник إذا [*’iźā*] з постпозитивним перфектом дієслова дійсного способу تزوّج [*tazawwağa*] *“(якщо) ... одружиться”*):

"[...] إذا تزوّج فلسطيني يحمل الهوية الفلسطينية، بفلسطينية تحمل الهوية الإسرائيلية أو العكس، فستلاحقهما التعقيدات إلى آخر حياتهما الزوجية [...]".

“[...] *якщо палестинець, який має палестинські документи, одружиться з палестинкою, яка має ізраїльські документи, чи навпаки, тоді їх обох переслідуватимуть складнощі до кінця подружнього життя* [...]*”* [AX 2].

Модально-семантичні функції сполучника إذا [*’iźā*] може виконувати й інша частка-сполучник – إنْ [*’in*] *“якщо”* – у препозиції до дієслова імперфекта усіченого способу дії (مضارع مجزوم [*muḍāri‘un maǧzūmun*]).

Приклад 44.1 (реально-умовний сполучник-частка إنْ [*’in*] з постпозитивним імперфектом дієслова усіченого способу дії يكنْ [*yakun*] після заперечної частки لم [*lam*] – *“не* (*є*)*”*):

"[...] هو في حقيقة الأمر اعتقاد خاطئ إن لم يكن أكثر".

“[...] *це, насправді, помилкове переконання, якщо не* (*є*) *більше”* [AX 17].

Водночас і арабські (приклад 45.1), і українські форми модально-реальної умови (приклад 46.1), втілені у складно-підрядних конструкціях з відповідним значенням, здатні набувати ірреальної гіперболізованої семантики у випадку проявлення мовно-риторичних особливостей тексту, а саме – іронічно-саркастичного викладу текстових подій, що стають об’єктом авторської насмішки (іронії), тональність якої може перероститу у їдке, викривальне, особливо дошкульне глузливо-критичне ставлення адресанта, переповнене ненависті і гнівного презирства (сарказм) [ЛСД, с. 313, 611].

Приклад 45.1 (реальна іронічно-саркастична умова як гіперболізована ірреально-умовна модальність, втілена формою перфекта дієслова дійсного способу дії майбутнього часу وجدت [*waǧadta*] *“знайдеш”* у головній частині складнопідрядного речення з підрядним умови, приєднаним сполучником-часткою إذا [*’iźā*] *“якщо”* з постпозитивним перфектом дієслова فتحت [*fataḥta*] *“розкриєш”*):

"لا شك أن الغزو الثقافي يعتبر ظاهرة سلبية تواجهها الشعوب المختلفة التي ترزح تحت سيطرة الاستعمار. [...] و ينقد المادية الغربية (الأمريكية) قائلا: (إن هؤلاء الأمريكان قوم خلقوا من الإسمنت المسلح، لا روح فيهم و لا ذوق و لا ماضٍ. إذا فتحت صدر الواحد منهم وجدت في موضع القلب دولارا)".

“*Безсумнівно, що культурна інвазія* [*“Заходу”* (الغرب [*’al-Ĝarbu*])] *вважається негативним явищем, з яким стикалися різноманітні народи, що потерпали під владою імперіалізму*. [...] *Критикуючи західний (американський) матеріалізм*, [*Тауфік аль-Хакім* (توفيق الحكيم [*Tawfīqu-l-Ħakīm*]) – автор роману “Пташка зі Сходу” (رواية عصفور من الشرق [*riwāyatu ‘Uşfūrin mina-š-Šarqi*]), що стає для адресанта ілюстративним матеріалом утілення власного ставлення до текстових подій], *каже: «Дійсно, ці американці – народ, створений із залізобетону: у них немає ані душі, ані смаку, ані минулого. Якщо розкриєш груди хоча б одного з них, то на місці серця знайдеш долар»”* [АМ, с. 27, 30].

Приклад 46.1 (реальна іронічно-саркастична умова як гіперболізована ірреально-умовна модальність, втілена особовою формою дієслова дійсного способу дії майбутнього часу *“звучатиме”* у головній частині складнопідрядного речення з підрядним умови, приєднаним сполучником *“якщо”* з постпозитивним інфінітивом *“звести”*):

“В МЗС давно і послідовно підозрюють у змові весь Євросоюз на чолі з Європарламентом. Надійно розгубивши усі дипломатичні навики і здатність інколи промовчати, в МЗС перейшли на відверте хамство. Якщо реакцію міністерства на всі звинувачення європейських політиків звести до однієї фрази, то вона звучатиме так «Да пашлі ви!»” [УТ 7, с. 14].

Розподіл модальних відношень (реальних та ірреальних) у семантиці грамем категорії способу дії, а також способи (форма) їх вираження в українському й арабському матеріалі відображені, відповідно, у таблицях 3.3 і 3.2 [Додаток 1, с. 246-247].

Таким чином, зіставно-типологічні особливості категорії способу дії в аналізованій українській та арабській публіцистиці виявляються у двох планах: формальному і семантичному.

Формально вираження модальності у грамемах категорії способу дії виявляється по-різному як в українському, так і в арабському матеріалі, проте об’єднується у межах трьох шляхів:

1) морфологічного (парадигматично зв’язані ряди українських дієслів у формі дійсного (приклади 1-3.1 і 10.1), умовного (приклади 20-21.1, 24-26.1) та наказового способів дії (приклади 11-13.1 і 15.1); арабські дієслова у формі перфекта (приклад 5.1) й імперфекта (приклад 4.1) дійсного способу дії, разом з формами імператива наказового способу дії (приклади 16-17.1));

2) морфолого-синтаксичного (парадигматично зв’язані ряди українських дієслівних форм умовного (приклад 22.1) або дійсного (приклади 23.1 і 46.1) способу дії у складнопідрядному реченні з підрядним умови (приклад 22-23.1, 46.1); арабські дієслова зі значенням умови у формі перфекта (приклад 42-43.1, 45.1) та усіченого способу дії (приклад 44.1) як постпозитивні щодо умовних сполучників предикативні центри складнопідрядного речення з підрядною умовною частиною);

3) лексико-граматичного (українські форми наказового (приклад 14.1), умовного (приклади 27.1, 34.1, 39.1) або дійсного (приклад 23.1) способу дії у функції модальних дієслів з різними семантичними відтінками у препозиції до інфінітива у складеному дієслівному присудку, а також форма умовного способу дії у функції зв’язки з предикативно-модальним прислівником у складеному іменному присудку (приклад 28.1); частки та їхні сполуки як модальні модифікатори семантики постпозитивних арабських дієслів у формі імперфекта (приклади 6-7.1) і перфекта (приклади 8-9.1) дійсного, усіченого (приклад 18-19.1) й умовного (приклади 29.1, 40-41.1) способів дії, а також дієслова та їхні комбінації з частками як модальні модифікатори семантики постпозитивних дієслів умовного способу дії (приклади 30-33.1, 35-38.1)).

Семантика ж модальних відношень категорії способу дії в українському та арабському матеріалі може співвідноситися у значеннях:

- дійсного способу дії (для позначення темпорально локалізованих модальних відношень в українській (приклади 1-3.1, 10.1) та арабській мовах (приклади 4-9.1), що здатні також набувати семантики впевненості мовця у власній аргументації (в українському матеріалі – приклади 3.1 і 10.1; в арабському матеріалі – приклади 6-9.1);

- наказового способу дії (для позначення апелятивної модальності у семантиці українських (приклади 11-15.1) й арабських дієслів (приклади 16-17.1));

- умовного способу дії (для позначення модальної гіпотетичності реалізації дії за певних умов в українській (приклади 20-23.1, 46.1) й арабській мовах (приклади 42-45.1), що може ще нашаровуватися модальністю необхідності (в українському матеріалі – приклад 34.1; в арабському матеріалі – приклади 29-33.1) та можливості (в українському матеріалі – приклад 39.1; в арабському матеріалі – приклади 37-38.1), а також доповнюватися семантикою спонукальності (в українському матеріалі – приклади 24-25.1; в арабському матеріалі – приклади 18.1 і 32.1) та бажальності (в українському матеріалі – приклади 26-28.1; в арабському матеріалі – приклади 35-36.1)).

Однак значення наказового способу дії характеризується в досліджуваній українській публіцистиці меншим рівнем реалізації апелятивного потенціалу (приклади 11-15.1) у порівнянні з арабським матеріалом (приклади 16-17.1). Так само значення умовного способу дії, на противагу українській темпоральній індетерміновості, може пов’язуватися у фатховій формі арабського дієслова зі значенням дійсного способу дії (наприклад, вказівкою на майбутній час, зокрема, у прикладі 41.1) та, відповідно, з реальною модальністю (приклади 29-33.1, 35-38.1), набуваючи навіть невластивої для українського умовного способу дії семантики мети (приклад 40.1) і категоричного заперечення майбутньої дії (приклад 41.1).

Водночас розподіл семантики модальних відношень для грамем способу дії в обох мовах виявляється по-різному. Звідси в арабській мові значення українського дійсного способу дії втілюють відповідні форми перфекта (приклади 4-5.1, 8.1, 9.1), імперфекта (приклади 6-7.1) та форми усіченого способу дії (приклад 19.1), значення наказового способу дії – форми імператива (приклади 16-17.1) та усіченого способу дії (приклад 18.1), значення умовного способу дії – фатхова форма дієслів (на противагу українській грамемі аналогу, пов’язана з темпорально локалізованими, реально-модальними відношеннями

дійсного способу (приклади 29-33.1, 35-38.1, 40-41.1)), а також усічена форма (приклад 44.1) і перфект (приклади 42-43.1, 45.1); спонукальну, як і бажальну семантику виражає фатхова й усічена форми (спонукальність у прикладах 32.1 і 18.1, бажальність у прикладах 35-36.1).

Вказана контамінація семантики різних українських ґрамем у межах однієї арабської дієслівної форми, наприклад усіченої чи фатхової, вирізняє арабський публіцистичний текст і протиставляє його українському досліджуваному матеріалу. Водночас ця зіставно-типологічна особливість радше ще раз підтверджує умовність формального перенесення західними арабістами морфолого-синтаксичної концепції إعراب [*ʾiʿrābun*] на ґрунт граматики індоєвропейських мов.

Як наслідок, якщо, з одного боку, розмежування модально-реальних відношень від модально-ірреальних відбувається в українській мові протиставленням дійсного способу дії решті ґрамем цієї категорії, то в арабській мові таке розмежування ускладнюється: з модально-реальною семантикою дійсного способу дії, окрім відповідних форм перфекта та імперфекта, пов'язуються форми усіченого та умовного способів дії. З іншого боку, аналіз публіцистичного матеріалу обох мов вказує і на умовність протиставлення значення модальної реальності дії модальній ірреальності, що детермінується не стільки мовною нормою, скільки контекстом уживання, коли за умов проявлення мовно-риторичних особливостей тексту, зокрема, гіперболізації текстових подій з іронічно-саркастичною тональністю автора модально-реальна дія набуває семантики модальної ірреальності (приклади 45-46.1, результати аналізу яких узагальнені у таблиці 3.4 [Додаток 1, с. 248]).

Отже, розмежування реально-ірреальних модальних відношень можливе лише за умов вичерпного і ретельного аналізу контекстуальних умов вживання ґрамем категорії способу дії, залежних від семантико-стилістичних особливостей викладу адресантом текстового матеріалу.

3.2 Типи модальних та вставних елементів в українському й арабському публіцистичному тексті

Модальні слова – це ті елементи мови, що втратили своє конкретне лексичне значення й функціонують як засіб описового вираження модальності [СЛТ, с. 238]. Вони вказують на відношення людини до явищ дійсності та їхніх різноаспектних зв'язків [СЛТ 2, с. 134; СЛТ 3, с. 94] або надають комунікативній одиниці значення реальності / ірреальності з точки зору її відношення до дійсності, чи становлять засіб утілення оцінно-емотивного ставлення мовця до змісту повідомлення [СЛ, с. 382; СЛТ 4, с. 164].

В українській мові модальні слова – лексико-граматичний клас незмінних слів, що виражають ставлення мовця до висловленої ним думки й містять оцінку явищ дійсності та їхніх зв'язків з погляду ймовірності, можливості, необхідності тощо; у реченні основною синтаксичною функцією модальних слів є функція вставного слова з модальним значенням; за значенням модальні слова поділяють на дві групи: 1) ті, що передають значення реальності, достовірності, ствердження (*безперечно, дійсно, звичайно* і под.), 2) ті, що виражають значення можливості, ймовірності, припущення (*здається, ймовірно, можливо* та ін.); модальні слова походять від різних частин мови, які набули синтаксичної функції вставних слів, але здебільшого цей клас слів зростає за рахунок прислівників прикметникового походження (*безумовно, зрозуміло, певно* і т. д.), тому їх нерідко зараховують до модальних прислівників, водночас інша група модальних слів сформувалася на основі дієслівних форм третьої особи (*здається, може, розуміється*) [Жлуктенко 1960, с. 108; УМ, с. 95-96; УМЕ, с. 367].

Суміжний з модальними словами засіб вираження суб'єктивно-модальних відношень в українській мові становлять модальні частки [ЛЭС, с. 303; СЛТ 2, с. 134; УМЕ, с. 367], що, за функціонально-семантичними ознаками, поділяються на частки: 1) що оформляють певний комунікативний тип речення (наприклад, питальні: *чи, хіба, невже*; або оклично-підсилювальні: *як, який, що*

(то) за); 2) що виражають ставлення мовця до змісту всього висловлення (найчастіше – значення сумніву, припущення, несумісності з дійсністю, невпевненості щодо вірогідності повідомлюваного – *ніби, мовби, навряд* та ін., – або, навпаки, тверду впевненість у важливості чи винятковості повідомлюваного – *авжеж, ні, так* і под.); 3) що виділяють за змістом один із компонентів висловлення (наприклад: *навіть, ось, тільки*) [СУЛМ 1969, с. 501-510].

До модальних слів та виразів в арабській мові зараховують дієслова (серед яких: يلزم [*yalzimu*] “потрібно, треба”, طلب [*ţalaba*] “вимагати”, حبَّ [*ħabba*] “любити”, سعى [*sa‘ā*] “прагнути”, استطاع [*’istaţā‘a*] “могти”, ودَّ / أراد [*wadda / ’arāda*] “бажати, хотіти”, يمكن [*yumkinu*] “можна”, يجب / ينبغي [*yağibu / yanbaĝī*] “необхідно”, لا يجوز [*lā yağūzu*] “не можна”, يجوز [*yağūzu*] “можливо, може бути” [Ковалев 2004, с. 407-408; Чернов 1995, с. 311-312, 320]), частки (أنْ / كي / لـ- [*’an / kay / li-*] “щоб” (а також їхні різноманітні комбінації – لأنْ / لكي [*li-kay / li-’an*] “для того, щоб”, ألا / لئلا / كيلا / لكيلا [*’allā / li-’allā / kay-lā / li-kay-lā*] “для того, щоб не”), حتى [*ħattā*] “для того, щоб” / “до тих пір, поки”, و / فـ- [*fa- / wa*] “для того, щоб” / “з тим, щоб” / “і в такому випадку”, أو [*’aw*] “для того, щоб” / “або ж”, إذاً [*’iźan*] “у такому випадку”, لنْ [*lan*] “(ніколи) не / ніяк не / в жодному разі не” [Гранде 2001, с. 162, 422-423; Ковалев 2004, с. 406; Чернов 1995, с. 314]) та іменні безособові звороти (серед яких: المهمّ / مِنَ المهمّ [*’al-muhimmu / mina-l-muhimmi*] “важливо”, مِنَ الخطاء [*mina-l-ĥaţā’i*] “помилково”, مِنَ المستحيل [*mina-l-mustaħīli*] “неможливо”, مِنَ الممكن [*mina-l-mumkini*] “можна”, مِنَ الطبيعيّ [*mina-ţ-ţabī‘iyyi*] “природно”, بشرط [*bi-šarţin*] “за умови”, مِنَ المقرّر [*mina-l-muqarrari*] “вирішено”, لا بدّ مِنْ [*lā budda min*] “необхідно”, لا شكّ [*lā šakka*] “без сумніву, безсумніво”, لا فرق [*lā farqa*] “байдуже”, مِنَ المعروف [*mina-l-ma‘rūfi*] “відомо” [Ковалев 2004, с. 406; Чернов 1995, с. 312-313]), що у сполученні з формами дієслів умовного способу (مضارع منصوب [*muđāri‘un manşūbun*] [Гранде 2001, с. 160-163, 581]) або їхніми граматичними замінами-масдарами (تأويل مصدر [*ta’wīlu maşdarin*] [Гранде 2001, с. 561; Muħammad Zarqān ’al-Farĥ 2000, ş. 104-105]) з флексією даммою або фатхою можуть виражати значення ймовірності,

можливості, бажаності, сумніву, причинної наслідковості, мети, прагнення, повинності, припущення, категоричного заперечення і т. д. [Гранде 2001, с. 162; Ковалев 2004, с. 406-409; Чернов 1995, с. 308-325].

Вставні компоненти – це мовні одиниці, що виявляють ставлення мовця до висловлюваної ним думки і передають різні модальні значення (можливості, впевненості, вірогідності, сумніву тощо) [УМ, с. 34-35; УМЕ, с. 89]. Вставні конструкції вступають у смислові зв'язки з реченням у цілому або з окремими його частинами й можуть стояти на початку, всередині та в кінці основного речення [ЛЭС, с. 81; СЛТ 2, с. 44-45; УМЕ, с. 89]. Вставні одиниці вирізняються інтонацією вставності, що фіксується на письмі комами, тире і дужками [ЛЭС, с. 81; УМЕ, с. 89-90; Шагаль 1983, с. 665].

Вставними одиницями в українській мові можуть виступати: 1) вставні слова, що виражаються модальними словами (*звичайно, можливо*), а також іменниками (*без сумніву, за повідомленням*), субстантивованими прикметниками (*найголовніше, найсуттєвіше*), займенниками (*між нами, крім того*), прислівниками (*нарешті, по-перше*), дієсловами (*здається, скажімо*); 2) вставні словосполучення, що за своїми значенням і функцією подібні до вставних слів, а за будовою – до підрядних словосполучень: *певна річ, слово честі*; 3) вставні речення, що мають структуру простих двоскладних або односкладних речень та, порівняно зі вставними словами і словосполученнями, відзначаються більшою смисловою насиченістю, поширеністю, можливістю членування: *міркую собі, можна сказати* [УМЕ, с. 89-90]. При цьому межа між вставними словами, вставними словосполученнями й вставними реченнями іноді умовна [УМЕ, с. 90].

Вставні одиниці в українській мові можуть означати: а) достовірність повідомлення, впевненість: *безперечно, дійсно*; б) невпевненість, сумнів, можливість, припущення: *здається, очевидно*; в) емоційну оцінку повідомлюваного (почуття радості, задоволення, жалю, співчуття, здивування, прикрості, обурення тощо): *на жаль, на диво*; г) логічну впорядкованість мовлення, висновок, наслідок, виділення основного в повідомленні: *по-перше,*

отж; ґ) джерело повідомлення: *за словами ..., на думку ...*; д) заклик до співрозмовника для привернення, активізації його уваги: *знаєте, погодьтесь*; є) оцінку повідомлення щодо його звичайності: *як звичайно, як завжди* [УМ, с. 34-35; УМЕ, с. 90].

Вставні (парентетичні [Ніка 2009, с. 27; СЛТ, с. 79]) одиниці в арабській лінгвістичній традиції охоплюються синонімічними спільнокореневими поняттями الاعتراض [*’al-’i‘tirāđu*] та المعترضة [*’al-mu‘tarađatu*] “парентеза” (англ. “parenthesis” [ММ‘А, с. 49, 372, 466]) [Гранде 2001, с. 565; ’Aš-Šarīf ’al-Ğurğānī 1985, ş. 31, 82, 92] для позначення вставки у висловленні “слова або виразу, що вводиться в уже повнозначний контекст і зазвичай виділяється на письмі дужками, комами чи тире” (الكلمة أو العبارة التي تعترض سياق الكلام مع تمام المعنى بدونها. و توضع عادة بين قوسين أو شولتين أو شرطتين حتى لا تختلط الأمور على القارئ [*’Al-kalimatu ’awi-l-‘ibāratu-l-latī ta‘tariđu siyāqa-l-kalāmi ma‘a tamāmi-l-ma‘nā bi-dūni-hā. Wa tūđa‘u ‘ādatan bayna qawsayni ’aw šawlatayni ’aw šarţatayni ħattā lā taĥtaliţa-l-’umūru ‘alā-l-qāri’i*]) [Sāmī ‘Aţā Ħasan http; ММ‘А, ş. 372], причому це явище співвідноситься з поняттям плеоназму – الحشو [*’al-ħašwu*] (англ. “pleonasm” [Sāmī ‘Aţā Ħasan http; ММ‘А, ş. 109]) [’Aš-Šarīf ’al-Ğurğānī 1985, ş. 31; 18], – як “надлишковим або необов’язковим додаванням смислу у висловленні” (زيادة اللفظ على المعنى لغير ضرورة أو فائدة [*ziyādatu-l-lafži ‘alā-l-ma‘nā li-ĝayri-đ-đurūratin ’aw fā’idatin*] [ММ‘А, с. 150]) [’Ibn ’al-’Aśīr, ş. 40; ’Aš-Šarīf ’al-Ğurğānī 1985, ş. 31]. Звідси вставні члени вказують на відношення мовця до повідомлюваного й можуть виділяти таким чином його думку (تقرير معنى [*taqrīru ma‘nān*] [’Aš-Šarīf ’al-Ğurğānī 1985, ş. 82]), наприклад, для вказівки на міру впевненості у змісті висловлення (بالفعل [*bi-l-fi‘li*] “насправді”, ربّما [*rubba-mā*] “мабуть”), або позначати джерело повідомлення (في اعتقاد [*fī-’tiqādin*] “на думку”) чи перехід до нової думки (أوّلا \ ثانيا [*’awwalan / śāniyan*] “по-перше / по-друге”) [Шагаль 1983, с. 665-666], логічно впорядковуючи мовлення та набуваючи на початку, всередині чи в кінці висловлення [Семенов 1941, с. 112], зокрема, форми окремих слів (наприклад, частка إنّ [*’inna*] – **إنّ** هذا القرار مختصّ بمقاطعة سوريا فقط، و لا يشمل لبنان [***’Inna** hāźā-l-qarāra muĥtaşşun bi-muqāţa‘ati Sūriyā fa-qaţ, wa lā yašmalu*

Lubnāna] “*Дійсно*, ця постанова стосується лише області Сирії і не поширюється на Ліван” [Семенов 1941, с. 112]), словосполучень (наприклад, بدورها [*bi-dawri-hā*] – сполучення частки з іменем та займенниковою енклітикою: و صحيح أن الأزمة الأخيرة – **بدورها** – جاءت إلى العالم العربي بالتغييرات [*Wa ṣaḥīḥun ’anna-l-’azmata-l-’aḥīrata – **bi-dawri-hā** – ğā’at ’ilā-l-‘alāmi-l-‘arabiyyi bi-t-taĝyīrāti*] “Вірно те, що остання криза, *своєю чергою*, принесла в арабський світ зміни” [Шагаль 1983, с. 664]), речень (наприклад: هناك – **فيما أظنّ** – مجموعة من التغيّرات الهامّة [*Hunāka – **fī-mā ’ažunnu** – maǧmū‘atun mina-t-taĝayyurāti-l-hāmmati*] “Сталося, *як я вважаю*, багато важливих перемін” [Шагаль 1983, с. 665]).

Узагальнено розподіл в українській та арабській мовах формальних (лексико-граматичних) особливостей втілення семантики модальних відношень за допомогою модальних слів і вставних компонентів можна відобразити у таблиці 3.5 [Додаток 1, с. 249].

Таким чином, якщо в українській мові модальні слова становлять окремий лексико-граматичний клас незмінних слів, що зазвичай (окрім більшості модальних часток) займають у висловленні синтагматично автономну позицію і функціонують у ролі вставних слів, то в арабській мові модальні слова та вирази загалом функціонально пов’язані з лексико-граматичним вираженням різноманітних значень умовного способу дії (مضارع منصوب [*muđāri‘un manṣūbun*]), не набуваючи ознак вставних членів. Водночас у межах традиційного, функціонально-семантичного трактування модальності (як категорії, що виражає різні види відношень (реальних / ірреальних) висловлення до дійсності, а також вказує на різноманітні види суб’єктивної кваліфікації (якісно-емоційної оцінки) мовцем того, про що йдеться в повідомленні) [Бацевич 2010, с. 191; ЛЭС, с. 303; УМЕ, с. 367], модальні слова та вставні компоненти в українській мові співвідносяться з функцією вираження суб’єктивно-модальних відношень мовця, натомість в арабській мові модальні слова (у сполученні з формами умовного способу дії – مضارع منصوب [*muđāri‘un manṣūbun*]) здатні вказувати і на реальну / ірреальну

модальність тексту, а вставні компоненти – на різноаспектну семантику суб'єктивно-модального ставлення мовця до текстових подій.

Отже, загалом українські й арабські модальні слова та вставні елементи – формальні засоби вираження модальних відношень мовця у їх семантико-функціональному трактуванні. Водночас широта визначення модальності як категорії для позначення різноманітних суб'єктивних відношень мовця до змісту тексту зумовлює відсутність чітко встановлених частиномовних меж слів, які можна вважати модальними [Каксин 2011, с. 39; СЛ, с. 383]. Тому модальні слова як лексико-граматичний клас одиниць, не обмежуючись визначеним набором засобів втілення, можуть доповнюватися лексичними елементами різних частин мови, що здатні виражати модальну семантику [Каксин 2011, с. 39]. У такому розумінні модальні (так само, як і вставні) елементи споріднюються з поняттям дискурсивних слів – міжчастиномовною функціонально-комунікативною категорією – носієм авторської суб'єктивності, – що пов'язана з функцією втілення антропних ознак у тексті [Бацевич 2010, с. 102-103, 112].

При цьому в українському й арабському публіцистичному тексті семантика модальних слів охоплює ставлення мовця до текстових подій з точки зору міри їхньої достовірності. Такий різновид модальних відношень можна позначити семантичним спектром, сконденсованим навколо дихотомії значень впевненості-невпевненості адресанта у текстовому викладі.

Семантика впевненості у досліджуваному матеріалі проявляється як засіб підтвердження авторської аргументації та увиразнення логіки міркувань адресанта. В українському публіцистичному матеріалі таку семантичну функцію виконують модальні слова, зокрема прислівники:

- *"справді"* (приклад 1.2: *"Так, справді, проти відділень і розділень серед християн направлено багато слів Біблії, і такі розділення серед однодумців – це велика біда"* [Д 12]);

- *“насправді”* (приклад 2.2: *“Усі турбувалися, чи зуміють міліціонери до Євро-2012 вивчити англійську. Насправді (і набагато раніше) слід було згадати про те, що багато з них не знають української”* [ДТ 6]);

- *“дійсно”* (приклад 3.2: *“Дійсно, давня історична Польща, для якої цінності нації, історії, того, що називають “польщизна”, є особливо важливими – це схід і це традиційні землі”* [Д 17]);

- *“очевидно”* (приклад 4.2: *“Зокрема, за даними опитування, проведеного в другій половині червня Центром Разумкова, 65,1% громадян вважають прийняття закону про мовну політику передвиборчим кроком Партії регіонів і лише 25% виступають за надання російській офіційного статусу в деяких регіонах. Очевидно, що не всі з останніх проголосують за ПР, тож електоральна ставка заздалегідь програшна”* [УТ 16, с. 10]).

В арабському матеріалі семантичними аналогами українських модальних слів є:

- ім’я з флексією танвіном фатхи فعلا [*fi‘lan*] *“справді”* (приклад 5.2: "وفعلا أمر بن غوريون بإنشاء لجنة حكومية [...]" *“Справді, Бен Гуріон наказав створити урядову комісію* [...]*”* [АС 10]);

- сполучення частки-прийменника بـ- [*bi-*] й імені з флексією кясрою بالفعل [*bi-l-fi‘li*] *“насправді”* (приклад 6.2: "[...] فهذا العنف العنصري للاجتياح الإسرائيلي أودع في باطن الأرض الفلسطينية بالفعل ثأراً هائلا لن يهدأ إلا باجتثاث مَن ارتكب الجريمة سواء على مستوى الأفراد أو على مستوى التركيبة المجتمعية أو السياسية" [...]*“ насправді, це расистське насильство ізраїльської інвазії заклало вглиб палестинської землі колосальну енергію помсти, що ніколи не згасне, допоки ті, хто скоював цей злочин, не будуть знищені незалежно, чи це окремі особи, чи суспільні або політичні структури”* [АР 19]);

- ім’я з флексією танвіном фатхи حقيقة [*ħaqīqatan*] *“насправді”* (приклад 7.2: " [...] وبذلك يكون البيان - حقيقة - مقدمة صادقة لحوار إنساني عظيم, يفتح الطريق أمام مستقبل جديد للبشرية تسوده العدالة والحرية والرخاء" [...]*“ таким чином, заява буде, насправді, щирим вступом до великого людського діалогу, що відкриє дорогу перед новим*

майбутнім для людства, в якому пріоритетами стануть справедливість, свобода та добробут" [АР 11]);

- сполучення частки في [*fī*] з іменем з флексією кясрою في الحقيقة [*fī-l-ħaqīqati*] *"насправді"* (приклад 8.2: "في الحقيقة استطاع الاستعمار الغربي أن يفرض ثقافته اللادينية العلمانية على جيل الشباب و من ثم ظهرت العلمانية و العبثية و الإحساس بالغربة و اللامبالاة و اللامعقولية في الحياة، بين الشباب المثقفين كنتائج لهذه الثقافة المفروضة" *"Насправді, західний імперіалізм зумів нав'язати свою світську атеїстичну культуру поколінню молоді і звідси секуляризм, абсурдизм, відчуття чужини, байдужості та нерозсудливості з'явилися в житті серед освіченої молоді, як наслідки цієї нав'язаної культури"* [АМ, с. 28]);

- іменна частка (детермінант знахідного відмінка постпозитивного імені) إنّ [*'inna*] *"дійсно"* (приклад 9.2: "ان الجرائم التي يرتكبها الاخوان المسلمون تتزايد كل يوم وبالرغم من بشاعتها فهي تكشف حقيقة الاخوان" *"Дійсно, злочини, які коять Брати-мусульмани зростають кожного дня і, попри їхню жахливість, вони викривають правдиву сутність Братів"* [АС 2]);

- ім'я у сполученні з наступною іменною часткою – الواضح أنّ [*'al-wāđiħu 'anna*] *"очевидно, що"* (приклад 10.2: "والواضح أن مقتل المسؤولين الأربعة كان صيداً سياسياً ثميناً للمعارضة السورية [...]" *"Очевидно, що вбивство чотирьох осіб було цінним політичним трофеєм для сирійської опозиції* [...]*"* [АХ 18]).

Впевненість адресанта у достовірності змісту тексту переростає в істинність публіцистичного матеріалу як самоочевидного, апріорно зрозумілого для адресанта й адресата, що втілюється в українській мові за допомогою модальних слів, серед яких:

- прислівник *"звісно"* (приклад 11.2: *"Ми кардинально різнимося з росіянами. Їх зовсім не цікавить повна халепа і розгардіяш у себе на ґанку, зате вони обов'язково пхатимуть свій ніс до вашої оселі і засуджуватимуть ваших предків.* [...] *Все тому, що вони, на відміну від нас, – максималісти. Ними опановують великі ідеї і цілі. Звісно, у цієї нації є проблеми з несумірністю амбіцій та можливостей"* [ДТ 16]);

- прислівник *“зрозуміло”* (приклад 12.2: *“Зрозуміло, що перебування Януковича в ілюзорному «покращеному» світі насамперед вигідно його оточенню, яке може маніпулювати главою держави у власних інтересах”* [УТ 1, с. 8]);

- прислівник *“безперечно”* (приклад 13.2: *“Український націоналізм народився в XIX столітті, однак це не привело до створення незалежної національної держави.* [...] *При цьому український націоналізм, безперечно, відіграв свою роль, забезпечивши Україну на ранньому етапі її існування як формально незалежної держави відповідною ідеологією* [...]” [ДТ 3]);

- прислівник *“безсумнівно”* (приклад 14.2: *“*[...] *якби посол ФРН в Австрії (навіть не на прес-конференції, а на своїй кухні) заявив би, що німці та австрійці – це один народ зі спільною історією,* [...] *австрійці безсумнівно провели б мітинги і демонстрації біля німецького посольства*” [Д 18]);

- іменник *“поза сумнівом”* (приклад 15.2: *“Будь-яка криза, які проблеми й поневіряння вона приносила б, поза сумнівом має в собі позитивний початок. Він полягає в наданій нам можливості побачити нарешті хворобу, що раніше затаїлася, і позбутися її*” [Д 15]).

Натомість в арабському матеріалі відповідниками значення істинності українських модальних слів виступають:

- сполучення частки-прийменника -بـ [*bi-*] з іменем з флексією кясрою – بالطبع [*bi-ţ-ţab‘i*] – або спільнокореневий варіант імені з флексією танвіном фатхи – طبعا [*ţab‘an*] *“звісно”* (приклад 16.2: "لكن الفئة الأكثر معاناة في هذه الدولة هم العرب الفلسطينيون بالطبع" *“Однак група, яка зазнає найбільших страждань у цій державі* [*“Ізраїль”* (اسرائيل [*’Isrā’īlu*])], *це, звісно, араби-палестинці”* [АР 19]; приклад 17.2: "[...] طبعا كان جوابنا هو الموافقة [...]" *“*[...] *звісно, наша відповідь була згодою* [...]*”* [АР 6]);

- пасивний дієприкметник I породи у сполученні з іменною часткою – مفهوم أنّ [*mafhūmun ’anna*] *“зрозуміло, що”* (приклад 18.2: "ومفهوم ان هذا يعني ان «الاخوان المسلمين» وحلفاءهم السلفيين سيتعهدون للاميركيين بالاستمرار في امدادهم بالنفط من كل منطقة الخليج" *“Зрозуміло, що це значить – «Брати-мусульмани» та їхні салафітські*

союзники будуть обіцяти американцям продовження поставок нафти з усього регіону Перської затоки” [AC 19]);

- сполучення частки-прийменника -بـ [*bi-*] з іменем з флексією кясрою – بالتأكيد [*bi-t-ta’kīdi*] *“безперечно”* (приклад 19.2: "إنه بالتأكيد مفهوم مناقض للفلسفة الموجودة في قلب الصهيونية [...]" *“Звісно, ця концепція* [*“бінаціональної держави”* (دولة ثنائية القومية [*dawlatu śunā’iyyati-l-qawmiyyati*])] *несумісна з тією філософією, що існує в серці сіонізму* [...]*”* [AP 19]);

- сполучення заперечної частки لا [*lā*] з іменем з флексією фатхою без танвіна з постпозитивною часткою في [*fī*] – لا شكّ في [*lā šakka fī*] *“безсумнівно / поза сумнівом”* (приклад 20.2: "[...] لا شك في أهمية هذه المكاسب للانتفاضات [*li-l-’intifāđāti*])] *здобутки важливі* [...]” [AX 19]; *“Безсумнівно, ці* [*“революційні”* (приклад 21.2: "[...] ولا شك في أن هناك أسباباً سياسية واجتماعية وثقافية *“Поза сумнівом, що тут є політичні, соціальні та культурні причини* [...]*”* [AC 9]).

Слід зауважити, що لا شكّ [*lā šakka*] як конструкція видового іменного заперечення може також отримувати синонімічний перекладацький еквівалент *“немає сумніву”* (приклад 22.2: "لا شك أن الغزو الثقافي يعتبر ظاهرة سلبية تواجهها الشعوب المختلفة التي ترزح تحت سيطرة الاستعمار [...]" *“Немає сумніву, що культурна інвазія* [*“Заходу”* (الغرب [*’al-Ĝarbu*])] *вважається негативним явищем, з яким стикалися різноманітні народи, що потерпали під владою імперіалізму”* [AM, с. 27]). З одного боку, такий варіант міжмовної трансформації підкреслює предикативну сутність арабського модального звороту [Гранде 2001, с. 420], а з іншого – робить його аналогом не стільки українських модальних слів, а радше парентетичних елементів-речень (які, однак, вступають у граматичні зв’язки за допомогою, або іменної частки أنّ [*’anna*], що керує флексією-фатхою наступного імені у прикладі 22.2, або частки-прийменника في [*fī*], що керує флексією-кясрою імені у постпозиції у прикладі 20.2).

Семантика впевненості виступає ще у функції кваліфікації адресантом текстових подій як звичайних та постійних і виражається в українському публіцистичному тексті, зокрема, такими модальними словами-прислівниками:

- *“завжди”* (приклад 23.2: *“Південь України – особливо вразливе місце. Там деструктивні зусилля завжди були відчутнішими”* [Д 1]);

- *“звичайно”* (приклад 24.2: *“Звичайно, режим Януковича прагне зберігати власний суверенітет і залишатися непідвладним Москві, демонструвати непоступливість у питаннях «національних» інтересів, але тільки там, де є їх особисті”* [УТ 6, с. 12-13]).

В арабському матеріалі аналогом значень звичайності та постійності українських модальних слів виступають:

- ім’я з флексією танвіном фатхи – دائما [*dā’iman*], а також його спільнокореневий варіант з флексією кясрою, детермінованою часткою-прийменником – على الدوام [*‘alā-d-dawāmi*] *“завжди”* (приклад 25.2: "مشكلة العقل العربي أنه لايفكر دائما إلا في الصدام وهوعاجز عن القيام به" *“Проблема арабського мислення в тому, що воно завжди зосереджене лише на зіткненні й позбавлене участі в ньому”* [АР 11]; приклад 26.2: "كانت صربيا على الدوام ترى في البوسنة والهرسك امتدادا طبيعيا لصربيا الكبرى [...]" *“Сербія завжди вважала Боснію і Герцоговину життєвим простором для Великої Сербії* [...]*”* [АР 1]);

- ідафна конструкція імен з препозитивною часткою-прийменником -ـب [*bi*], що може супроводжуватися постпозитивною іменною часткою إنّ [*’inna*], приєднаною часткою-сполучником (فإنّ) بطبيعة الحال [*bi-ţabī‘ati-l-ħāli (fa-’inna)*] *“звичайно, (що)”* (приклад 27.2: "بطبيعة الحال فإن الولايات المتحدة تقود التدخل الخارجي غير المباشر [في سوريا] وتقود في الوقت نفسه الدعوة الى التدخل الخارجي المباشر" *“Звичайно, що Сполучені Штати керують непрямою іноземною інтервенцією* [*в Сирію*] *і водночас закликають до прямої іноземної інтервенції”* [АС 11]; приклад 28.2: "وبطبيعة الحال لم يفت الوزيرة الاميركية ان تذكر ان «حضور إيران متجسد بعمق في سوريا»، وأن التحذيرات الروسية من أن التدخل الخارجي يمكن ان يثير حرباً إقليمية [...]" *“Звичайно, американський посол не змогла не нагадати про те, що «присутність Ірану – глибоко втілена в Сирії», та про російські застереження щодо іноземного втручання, яке може спричинити регіональну війну* [...]*”* [АС 11]).

Авторська модально-публіцистична впевненість поширюється також семантикою узагальнення або конкретизації і набуває ознак категоричності.

Узагальнена впевненість в українській публіцистиці втілюється за допомогою модальних слів, у функції яких також можуть виступати:

- означальний займенник *“усе”* (приклад 29.2: “*Пам’ятаю, як необачно й байдуже у школах за часів СРСР ставилися до викладання української мови: вивчив – добре, ні – не страшно, і тоді було менше уроків, ніж із російської, підручники переважно видрукувані також російською мовою. Телебачення, радіо, пісні – усе не українською”* [Д 4]);

- означальний займенник *“жодний”* (приклад 30.2: *“Немає жодної сфери суспільного життя, де російськомовний житель Донбасу був би хоч якось обмежений”* [ДТ 6]);

- неозначений займенник *“будь-який”* (приклад 31.2: *“*[...] *Партія регіонів зможе на власний розсуд формувати за допомогою підконтрольних ОВК персональний склад дільничних виборчих комісій, скасовувати рішення останніх або визнавати вибори недійсними на тій чи іншій виборчій дільниці, результат на якій буде особливо негативним для влади. Й офіційні спостерігачі цьому не завадять – у ПР достатньо голосів у кожній ОВК, щоб усунути їх із засідань будь-якої комісії”* [УТ 10, с. 11]).

В арабському матеріалі узагальнена впевненість виражається такими лексико-граматичними засобами:

- ім’я كلّ [*kullun*] *“всі”*, як перший член ідафної конструкції, у сполученні з формою множини постпозитивного імені у визначеному стані (приклад 32.2: "[...] وانما كل قيادات «الاخوان المسلمين» [...] فهم يقولون ما لا يفعلون [...]" *“*[...] *дійсно, всі очільники «Братів-мусульман»* [...] *кажуть те, що не виконують* [...]” [АС 7]);

- ім’я أيّ [*’ayyun*], що може виступати першим членом ідафної конструкції й отримує перекладацький еквівалент *“жоден”* у заперечному реченні, а також *“будь-який”* – у стверджувальному (приклад 33.2: "ولا تخشى أي من هذه الحكومات أيًا من ممارسات البطش واستخدام القوة المفرطة مع الشعب الفلسطيني الأعزل [...]، ولا في تعارض هذه الممارسات من مقولات الديمقراطية التي تتشدق بها آلة الإعلام الغربي عن الكيان الصهيوني بسبب الدعم الكامل من قبل الولايات المتحدة وحلفائها الأوربيين" *“Жоден з цих урядів* [*Ізраїлю*] *не боїться ані застосування насильства, використання надмірної сили до беззбройного*

палестинського народу [...], *ані суперечностей цієї практики із демократичними висловлюваннями, які тиражуються для сіоністського єства західними засобами масової інформації внаслідок повної підтримки з боку Сполучених Штатів та їхніх європейських союзників"* [АР 8]; приклад 34.2: "بات واضحاً أن ميزان القوى الدولي يمنع على مجلس الأمن إصدار أي قرار بتدخل عسكري مباشر في سوريا بهدف إسقاط النظام" *"Стало ясно, що міжнародний баланс сил утримує Раду Безпеки від прийняття будь-якого рішення щодо прямої військової інтервенції в Сирію з метою усунення режиму"* [АХ 16]). У значенні *"жодний"* також може вживатися сполучення часток ما من [*mā min*] з наступним іменем у родовому відмінку ("ما من ثورة في التاريخ تنجح كليا [...]" [*mā min śawratin fī-t-tā'rīĥi tanğaħu kulliyyan*] *"*[...] *жодна революція в історії не досягає повного успіху"* [АС 5]).

Конкретизована ж модальна впевненість в українському публіцистичному тексті втілюється, зокрема, видільною часткою *"лише"* (приклад 35.2: *"Використання закону про мови як передвиборчого технологічного заходу – це лише тактична мета"* [Д 5]). В арабському матеріалі засобом утілення конкретизованої модальної впевненості виступає сполучення дієслова ليس [*laysa*], з часткою إلا [*'illā*] – ليس إلا [*laysa 'illā*] – *"лише"* (приклад 36.2: "[...] والعنف الذي ينشره الجيش الإسرائيلي والمستوطنون، والذي لم يسبق له مثيل. ليس إلا التعبير الدموي، والمثير للشفقة، عن حقد استعماري ومنتقم أمام ثورة نعرف نتيجتها المحتومة" *"*[...] *безпрецедентне насильство, яке здійснюють ізраїльська армія та колоніальні поселенці, є лише кривавим і жалюгідним вираженням колоніальної мстивої ненависті щодо революції, неминучі наслідки якої ми знаємо"* [АР 19]).

Категорична впевненість модальних відношень автора може набувати семантики рішучості ствердження / заперечення публіцистичного змісту як незворотного вироку для його об'єктів.

В українському матеріалі рішучість втілюється лексико-граматичними модальними одиницями, серед яких:

- заперечний займенник *"ніхто"* у сполученні з заперечною формою дієслова (приклад 37.2: *"У тому, що Віктор Ющенко стане лузером на останніх виборах, ніхто й не сумнівався"* [ДТ 2]);

- прислівник *“ніколи”* у сполученні з заперечною формою дієслова (приклад 38.2: *“Українці ніколи не ставили перед собою надзавдань”* [ДТ 16]).

В арабському публіцистичному тексті носіями семантики рішучого заперечення виступають:

- ім’я з препозитивною заперечною часткою та постпозитивним дієсловом – لا أحد [*lā ’aḥada*] *“ніхто не …”* (приклад 39.2: "لا أحد يسأل الفلسطينيين عن خياراتهم وطموحاتهم وآمالهم.." *“Ніхто не питає палестинців про їхні бажання, прагнення та надії…”* [АР 4]);

- заперечна форма дієслова усіченого способу дії з препозитивною часткою لم [*lam*] та постпозитивною часткою قط [*qaţţu*] – *“ніколи не …”* (приклад 40.2: "إن تاريخ البشرية لم يشهد قط جريمة دون دافع" *“Дійсно, історія людства ніколи не була свідком злочину без причини”* [АР 11]);

- заперечна форма дієслова імперфекта дійсного способу дії з препозитивною часткою لا [*lā*] та постпозитивним іменем з флексією танвіном фатхи أبدا [*’abadan*] *“ніколи не …”* (приклад 41.2: "والسعوديون لا يشكون ابداً في ان الاسلاميين سيبذلون اقصى ما بوسعهم لإقناع الاميركيين بأنهم سيبقون على تحالفهم معهم اذا ما آلت السلطة اليهم في السعودية" *“Саудівці* [*“саудівське керівництво”* (النظام السعودي [*’an-niẓāmu-s-sa‘ūdiyyu*])] *ніколи не сумніваються в тому, що ісламісти докладуть максимум зусиль, аби переконати американців, що вони будуть з ними в союзі, коли зміниться влада в Саудівській Аравії”* [АС 19]);

- заперечна форма дієслова імперфекта умовного способу дії з препозитивною часткою لن [*lan*] *“ніколи не …”* (приклад 42.2: "[...] لن ينفع أحداً [...] القراءات الاستراتيجية ولا التحليل والتمنيات ولا الدعاء" *“[…] ані стратегічні розрахунки та аналіз, ані прохання й молитви ніколи нікому не принесуть користі”* [АХ 16]).

Рішучість ствердження в українському матеріалі втілюється або прислівником з відповідним модальним значенням (зокрема, прислівник *“абсолютно”* у прикладі 43.2: *“Їх* [*“наших олігархів”*] *абсолютно не хвилює те, що вони випадають зі світових трендів”* [ДТ 16]), або найвищим ступенем порівняння прикметників (зокрема, прикметник *“найдавніших”* у прикладі 44.2: *“Імперська ідея, ідея російської винятковости, особливого російського «права»*

визначати місця инших у цьому світі, комплекс національної непомильности якраз і належать до найдавніших колективно-підсвідомих стереотипів, що активно використовуються російськими політичними елітами антизахідного штибу, які не гребують спекуляцією на реальних і позірних національних травмах, фобіях і комплексах росіян" [Ї, с. 174]).

Модальними аналогами української семантики рішучості в арабському публіцистичному тексті постають:

- ім'я з флексією танвіном фатхи تماما [*tamāman*] *"абсолютно"* (приклад 45.2: "[...] إن ذهن المتطرف عاجز تماماً عن رؤية الواقع" *"Дійсно, розум екстреміста абсолютно позбавлений здатності бачити дійсність"* [АС 2]);

- форми найвищого ступеня імен-прикметників (зокрема, прикметники أعظم [*'a'žamu*] *"найбільше (лихо)"* та أكبر [*'akbaru*] *"найбільше (горе)"* як перші члени ідафної конструкції у прикладі 46.2: وأعظم هذه المصائب بدأت عام 1917، عندما أعطت بريطانيا وعد بلفور وفتحت أبواب فلسطين لاستعمار أوربي جديد، قتل البشر ودمر الحجر ومحا الذكر. هذه أكبر المحن التي لم يمر على فلسطين مثلها منذ أربعة آلاف عام، ولكنها لابد أن تزول" *"Найбільше лихо почалося у 1917 році, коли Британія видала Декларацію Бальфура й відкрила двері Палестини новому європейському колоніалізму, що вбив людей, зруйнував будинки й стер пам'ять. Це* (*є*) *найбільше горе, яке будь-коли за чотириста років переживала Палестина, однак необхідно, щоб воно завершилося"* [АР 18]).

При цьому слід зауважити, що впевненість, втілена в досліджуваному матеріалі модальними словами може становити передумову для активізації автором уваги адресата у разі створення вокативної ситуації. У такому випадку адресант апелює до адресата як до читача публіцистичного тексту ("*я образив би читача"* у прикладі 47.2 та يا عزيزي القارئ [*yā 'azīzī-l-qāri'a*] *"дорогий мій читачу"* у прикладі 48.2), котрий постає не просто його співрозмовником, а однодумцем, про що свідчить авторський перехід від вживання форми однини займенникового суб'єкта для першої особи ("Я – адресант") до залучення відповідної форми множини ("Ми – адресант і адресат") у прикладах 47.2 та

48.2, що становлять розширений контекст уже проаналізованих вище прикладів 15.2 і 32.2.

Приклад 47.2:

“Чи сумісна віра, служіння Богові з брудними політичними та фінансовими махінаціями, в яких беруть участь не лише політики, але й деякі близькі до них священники? – відповідаючи тут на ці прості питання, я образив би читача, запідозривши його в інфантилізмі, у нерозумінні базових духовних істин.

Будь-яка криза, які проблеми й поневіряння вона не приносила б, поза сумнівом має в собі позитивний початок. Він полягає в наданій нам можливості побачити нарешті хворобу, що раніше затаїлася, і позбутися її. [...] *Ті, хто наповниться рішучості не просто позбутися симптомів хвороби, а вилікуватися від неї, поза сумнівом вийдуть з усього нинішнього і грядущого катаклізму оновленими. Але для цього їм доведеться проробити дуже болісну операцію: вирвати з серця помилкову, нав’язану політиками й торгашами віру в матеріальне процвітання і посадити там паросток справжньої віри, зрощуючи і захищаючи яку ми станемо невразливими перед обличчям будь-якої небезпеки. Підтвердженням тому є досвід святих і людей, близьких до стану святості, тобто людей, які живуть не для себе. І жодний загальний скепсис, жодне безвір’я не в змозі будуть перемогти знайдену справжню віру, від кризи якої ми всі сьогодні страждаємо”* [Д 15].

Приклад 48.2:

"[...] وانما كل قيادات «الاخوان المسلمين» [...] فهم يقولون ما لا يفعلون، ويعدون ولا يوفون بوعودهم اطلاقا، وهم مستعدون لعمل أي شيء من أجل الاحتفاظ بالسلطة. [...] جرب يا عزيزي القارئ أن توجه النقد لمرشد «الاخوان» على «فيس بوك» أو «تويتر» وسوف تنهمر عليك شتائم فاحشة يقذفك بها شباب متدين خصصه مكتب الارشاد لمهمة سب معارضي «الاخوان» على «الانترنت». كيف يكون كذابا شتاما من يقدم نفسه على أنه أخ مسلم، بينما الاسلام يحضنا على الاستقامة والصدق وحسن المعاملة؟ [...] أتوقع في الفترة القادمة المزيد من اجراءات القمع والاعتداءات والاغتيالات ضد كل من يعارض «الاخوان». واجبنا الآن اسقاط الدستور المشوه اللقيط بكل الطرق السلمية"

“[...] *дійсно, всі очільники Братів-мусульман* [...] *кажуть те, що не виконують, обіцяють і абсолютно не дотримуються своїх обіцянок, вони готові робити будь-що заради утримання влади.* [...] *Спробуй, дорогий мій читачу, спрямувати критику на керівництво «Братів» у «Фейсбуці» чи «Твітері» і на тебе тоді посиплеться купа образ, адресованих від віруючої молоді, призначеної керівним офісом, щоб конфліктувати з опозиціонерами «Братів» в «Інтернеті». Яким чином брехуном-хулителем є той, хто вважає себе братом-мусульманином, коли іслам закликає нас до щирості, чесності та хороших відносин?* [...] *Я побоююсь, що в наступний період буде більше репресій, насильства та замахів, спрямованих проти всіх, хто вступає в опозицію до «Братів». Наш обов’язок тепер відмінити спотворену, перекручену конституцію всіма мирними засобами”* [АС 7].

Семантика невпевненості модальних відношень адресанта публіцистичного тексту втілюється в українському матеріалі модальними словами, у функції яких, зокрема, виступають:

- частки (*“мабуть”* у прикладі 49.2: *“Мабуть, я надто великий оптиміст, якщо все ще вірю, що народ таки покаже себе”* [УТ 5, с. 32]);

- прислівники (*“можливо”* у прикладі 50.2: *“Можливо, нижча «планка» підтримки Януковича не зупиниться, як у президента Ющенка, на 3%, але й 10% означатимуть цілковиту неможливість виграти вибори”* [Д 7]; *“ймовірно”* у прикладі 51.2: *“Ймовірно, такі аргументи лунатимуть аж до 2015-го”* [УТ 1, с. 8]);

- дієслова (*“здається”* у прикладі 52.2: *“Вони* [*“націонал-демократи України”*] *проґавили тотальне пограбування України в 1990-ті роки, замість формування народного капіталізму і, здається, дотепер цього не зрозуміли*” [УТ 13, с. 20]; *“може”* у прикладі 53.2: *“Що сталося, те вже сталося, може, так і повинно було бути”* [Д 4]).

В арабському матеріалі модальну невпевненість, еквівалентну семантиці українських модальних слів, виражають:

- сполучення імені (ربّ [*rubba*]) з часткою (ما [*mā*]) – ربّما [*rubba-mā*] *“мабуть”*, – що може приєднуватися до речення часткою-прийменником في [*fī*] (приклад 54.2: "[...] وربما في ذلك الكثير من الصحة [...]" *“[…] мабуть, у цьому є багато правди […]”* [AP 17]);

- іменна частка لعلّ [*la‘alla*] *“можливо”*, що керує флексією фатхою постпозитивного імені (приклад 55.2: "و لعل أهم تلك الأهداف سعي الكيان الغاصب لتوسيع رقعة الاحتلال وقتل البشر، مقاومين كانوا أو مدنيين، في محاولة لزرع الرعب في قلوب الناس والسيطرة عليهم نفسياً" *“Можливо, найважливіша мета [“стратегії ворога”* (استراتيجية العدوّ [*’istrātīğiyyatu-l-‘aduwwi*])] *полягає у прагненні узурпаторського єства збільшувати окуповану територію та вбивства людей, незважаючи, чи це повстанці, чи цивільні, щоб посіяти жах у серцях людей та контролювати їх психологічно”* [AX 8]);

- частка قد [*qad*], що у препозиції до дієслова імперфекта дійсного способу дії може отримувати синонімічні варіанти міжмовної трансформації – *“може / можливо / ймовірно”* (приклад 56.2: "...وهذه أقصر الطرق لسقوط حكم «الإخوان».. لكن الكارثة هنا أن هذا السقوط قد يكلف تدمير مصر.." *“...І це – найкоротший шлях для падіння правління «Братів-*[*мусульман*]*»… Однак трагедія полягає в тому, що це падіння, може / можливо / ймовірно, буде пов’язане зі спустошенням Єгипту…”* [AC 3]);

- дієслово يبدو [*yabdū*] з постпозитивною іменною часткою أنّ [*’anna*] – *“здається, (що)”* (приклад 57.2: "تحت سطح الداخلي التماسك السياسي، والتفوق الاقتصادي، والتقدم العلمي، والاستقرار الداخلي الذي يبدو أن المجتمع الإسرائيلي ينعم به، تقبع بعض المؤشرات التي تدل على وجود حرب خفية" *“Під поверхнею внутрішньої політичної цілісності, економічного піднесення, наукового прогресу та внутрішньої стабільності, якою, здається, насолоджується ізраїльське суспільство, приховуються певні ознаки, що вказують на існування прихованої війни”* [AP 14]).

Синтаксично модальні слова можуть займати позицію вставних слів, що доповнюють семантику модальних відношень в українському й арабському публіцистичному тексті вказівкою на емоційний стан адресанта, джерело повідомлення та його логічну впорядкованість.

В українському матеріалі для логізації авторських модальних відношень, пов'язаних з визначенням послідовності та завершеності публіцистичного викладу, використовуються, зокрема, такі вставні елементи:

- модальні прислівники-вставні слова *"по-перше / друге / третє / четверте…"* (приклад 58.2: *"По-перше, опорною базою Партії регіонів був і є Донбас* […]. *По-друге, індустрія Донбасу* […] *– це індустрія першої половини XX, а то й кінця XIX століть* […]. *По-третє, проголошена в Україні 1991 року незалежна держава одразу ж вислизнула з рук української нації* […]. *По-четверте, на Донеччині, на Слобожанщині, у Причорномор'ї та в Криму окреслені вище совєтські та нерадянські соціальні міфи не стали предметом цілеспрямованої деструкції і реконструкції* […]*"* [Д 19]);

- вставні словосполучення *("у першу чергу"* у прикладі 59.2: *"Візити патріарха Кирила до України з формального погляду, в першу чергу, відносяться до сфери уваги та інтересів українських православних"* [Д 12]; *"таким чином"* у прикладі 60.2: *"Таким чином, у XVII столітті інтереси цілої держави стали жертвою владних амбіцій та потягу до збагачення однієї людини"* [Д 11]);

- підсилювальна частка-вставне слово *"отже"* (приклад 61.2: *"Отже, маємо більш ніж достатньо підстав вважати, що з боку Росії існує серйозна загроза нашому суверенітету і що останніми роками вона веде фронтальний наступ на Україну в політичній, економічній, культурній та інших сферах"* [Д 14]).

Аналогами українських вставних елементів-носіїв семантики логізації модально-публіцистичних відношень в арабському матеріалі є:

- порядкові імена-числівники з флексією танвіном фатхи أولاً [*'awwalan*] *"по-перше"*, ثانياً [*śāniyan*] *"по-друге"* і т. д. (приклад 62.2: "بينما بقاء المشهد على حاله متعذر، أولاً، في ظل الحد الأقصى من العقوبات الأوروبية التي لا يتوقع سكوت الإيرانيين عنها. ثانياً، في ظل مضي طهران قدما في مشوارها النووي، حيث لا يمكن بقاء الغربيين إزاءه في حالة من التفرج إلى ما لا نهاية" *"Між іншим, залишати ситуацію у такому стані неможливо: по-перше, у контексті максимуму європейських санкцій, про які іранці не збираються*

мовчати, і, по-друге, у контексті руху Тегерана вперед у ядерній програмі, щодо якої представники Заходу не можуть залишатися без кінця спостерігачами” [AC 18]);

- словосполучення, що складається з частки-прийменника, імені та узгодженого імені-числівника – بالدرجة الأولى [*bi-d-daraǧati-l-’ūlā*] *“у першу чергу”* (приклад 63.2: "وحتى نستوعب سبب إصرار البوشناق المسلمين (بالدرجة الاولى) على مشروع انضمام البوسنة والهرسك الى الاتحاد الاوربي، فلا بد من معرفة أمرين مهمين [...]" *“Для того, щоб ми зрозуміли, чому боснійські мусульмани наполягають (у першу чергу) на проекті включення Боснії та Герцоговини до Європейського Союзу, потрібно зрозуміти два важливих моменти* [...]” [AP 1]);

- сполучення часток -ها [*hā-*] та -كـ [*-ka*] з вказівним іменем ذا [*-źā*] – هكذا [*hā-ka-źā*] *“таким чином”* (приклад 64.2: "وهكذا، فإن التسوية على أساس استراتيجية الممانعة والمقاومة، تثلّمت منذ الآن" *“Таким чином, врегулювання, базоване на стратегії спротиву та боротьби, віднині порушене”* [AX 4]; приклад 65.2: "هكذا انكشف «الإخوان» أمام الشعب بانتهازيتهم وكذبهم وفشلهم وعجزهم، فلم يعد أمامهم إلا القمع" *“Таким чином, «Брати-*[*мусульмани*]*» розкрили перед народом свій опортунізм, брехню, невдачу та слабкість; перед народом постала лише вирва”* [AC 6]);

- частка إذن [*’iźan*] *“отже”* (приклад 66.2: "إذن- نحن في الاستخلاص المكثف، أمام مجتمع استعماري استيطاني إحلالي يقوم بعملية مزدوجة في الآن ذاته [...]" *“Отже, резюмуючи, ми є перед імперіалістичним, колоніальним, розпусним суспільством, що здійснює подвійні вчинки* [...]*”* [AP 16]).

Українські вставні елементи також втілюють авторизаційне посилання на джерело повідомлення, що становить семантичний засіб, суголосний логізації публіцистичного викладу, уможливлюючи кваліфікацію мовцем-адресантом інформації щодо джерел чи способів її отримання з метою виділення “своєї” й “чужої” інформації з позиції власного суб’єктивного погляду [Телеки, Шинкарук 2007, с. 58-59] (зокрема, прийменниково-іменна конструкція *“за словами”* як препозитивний член вставного словосполучення у прикладі 67.2: *“Це бонус у шість мільярдів гривень. Більша частина з яких, за словами*

міністра, надійде в бюджет України вже цього року і буде витрачена на соціальні ініціативи президента” [ДТ 5]).

Арабським аналогом авторизаційно-модальних відношень українських вставних елементів може виступати сполучення імені з флексією танвіном фатхи та ідафної конструкції з препозитивною часткою -لـ [*li-*], а також з постпозитивною іменною часткою إنّ [*’inna*] зі сполучником -فـ [*fa-*] – وفقا لكلامـ(ه) [*wafqan li-kalāmi- (hi)*] *“за (його) словами, ...”* (приклад 68.2: "[...] ووفقا لكلام الوزير [...]" *“[...] за словами міністра, це спростовує твердження про те, що ті школи є проти навчання жінок [...]”* [АР 2]).

Вставні елементи в українському матеріалі ще втілюють модальні відношення автора, пов’язані з його емоційними переживаннями (зокрема, прийменниково-іменні вставні конструкції (словоформи іменників) – *“на жаль”* у прикладі 69.2: *“На жаль, багато українців усе ще наївно вважають, що варто президента Ющенка або Януковича змінити на президента Тимошенко, і все буде добре”* [Д 9], а також *“на щастя”* у прикладі 70.2: “*Моє покоління, на щастя, не знає тягот і позбавлень військового часу”* [Д 15]).

В арабському матеріалі аналогами українських вставних елементів, пов’язаних з модально-емоційними переживаннями автора, можуть вважатися:

- сполучення частки -لـ [*la-*] з іменем, що містить відповідну семантику – للأسف [*la-l-’asafi*] *“на жаль”* (приклад 71.2: "الخلافة الاسلامية لم توجد أساساً حتى نستعيدها، لكن للأسف، لا جدوى من محاولة إقناع المتطرفين بهذه الحقيقة لأنهم سيرفضون دائماً الخروج من العالم الافتراضي الذي صنعه مشايخهم" *“Ісламський халіфат не був фундаментом, щоб ми його повертали, однак, на жаль, марно намагатися переконати екстремістів у цій істині, оскільки вони будуть постійно відмовлятися вийти з того віртуального світу, який створили їхні шейхи”* [АС 2]; приклад 72.2: "لقد ظهرت للأسف بوادر لتزوير الانتخابات أثناء تصويت المصريين في الخارج" *“На жаль, вже виявились ознаки фальсифікації виборів під час голосування єгиптян за кордоном”* [АС 13]);

- ідафна конструкція з препозитивною часткою لـ- [*li-*] – لحسن الحظ [*li-ħusni-l-ħażżi*] *“на щастя”* (приклад 73.2: "ولحسن الحظ كانت الشركة تقع في منطقة قريبة من جامع ليماسول الكبير" *“На щастя, агенція розташовувалась поблизу лімасольської мечеті Джамі Кабір”* [АР 6]).

Узагальнено результати дослідження формальних засобів вираження модальних слів та вставних елементів як семантичних джерел проявлення модальних відношень в українській та арабській публіцистиці можна відобразити у таблицях 3.6-8 [Додаток 1, с. 250-252].

Таким чином, якщо в українському публіцистичному тексті семантичні функції модальних слів можуть виконувати прислівники (приклад 1-4.2, 11-14.2, 23-24.2, 38.2, 43.2, 50-51.2), займенники (приклади 29-31.2, 37.2), дієслова (приклади 52-53.2), частки (приклади 35.2 і 49.2), прикметники (приклад 44.2) та іменники (приклад 15.2), то в арабському матеріалі дослідження аналогами українських модальних слів постають як окремі лексеми (імена у формі знахідного відмінка у прикладах 5.2, 7.2, 17.2, 25.2, 45.2; імена, здатні виступати першими членами ідафи у прикладах 32-34.2, 46.2; частки у прикладах 9.2 та 55.2), так і їхні сполучення (частки з іменами у прикладах 6.2, 8.2, 10.2, 16.2, 18-22.2, 26.2, 39.2, 54.2; частки з дієсловами у прикладах 36.2, 40.2, 42.2, 56-57.2; ідафна конструкція імен, що може доповнюватися препозитивними / постпозитивними частками у прикладах 27-28.2; частка з дієсловом та іменем у прикладі 41.2).

При цьому в українському матеріалі дослідження модальні слова (зокрема, прислівники (приклади 1.2, 3-4.2, 11-13.2, 24.2, 50-51.2), дієслова (приклади 52-53.1) та частки (приклад 49.2)) синтаксично, як правило, займають позицію вставних елементів, пунктуаційно виділених комами (приклади 58-61.2, 67.2, 69-70.2). Натомість в арабському публіцистичному тексті модальні слова та вирази переважно не стоять у синтаксично-парентетичній позиції, оскільки:

1) арабські модальні слова та вирази пов’язані як фактори впливу (عامل [*ʿāmilun*]) з детермінуванням флексії імен та дієслів для вираження, відповідно,

форми відмінка (знахідний відмінок у прикладах 9.2, 55.2; родовий відмінок у прикладах 32, 34.2, 46.2) чи способу дії (усічений спосіб дії у прикладі 40.2, умовний спосіб дії імперфекта у прикладі 42.2);

2) арабські модальні слова та вирази можуть самі бути у синтаксичному керуванні препозитивних часток-прийменників (بـ- [*bi-*] у прикладах 6.2, 16.2, 19.2, 27-28.2; في [*fī*] у прикладі 8.2; على [*ʻalā*] у прикладі 26.2);

3) арабські модальні слова та вирази синтаксично приєднуються до речення за допомогою різноманітних часток (أنّ [*ʼanna*] у прикладах 10.2, 18.2, 22.2, 57.2; في [*fī*] у прикладах 20-21.2, 54.2; من [*min*] у прикладі 33.2; فإنّ [*fa-ʼinna*] у прикладі 27.2);

4) арабські модальні слова та вирази здатні виступати у синтаксичній функції підмета (لا أحد [*lā ʼaħada*] у прикладі 39.2) або обставини (فعلا [*fiʻlan*] у прикладі 5.2, طبعا [*ţabʻan*] у прикладі 17.2, دائما [*dāʼiman*] у прикладі 25.2, تماما [*tamāman*] у прикладі 45.2).

Окремі арабські модальні відповідники українських вставних елементів також можуть пунктуаційно виділятися комами (порядкові імена-числівники у прикладі 62.2, هكذا [*hā-ka-źā*] у прикладі 64.2, للأسف [*la-l-ʼasafi*] у прикладі 71.2), тире (حقيقة [*ħaqīqatan*] у прикладі 7.2, إذن [*ʼiźan*] у прикладі 66.2) і дужками (بالدرجة الأولى [*bi-d-daraǧati-l-ʼūlā*] у прикладі 63.2). Проте характер такої графічно-розділової виділеності в арабському матеріалі (внаслідок, зосібна, нестандартизованості арабської пунктуації [Чернов 1995, с. 443; Шагаль 1983, с. 101]) – непослідовний, зокрема, якщо у прикладі 65.2 вказівна сполука هكذا [*hā-ka-źā*] не містить розділових знаків, то у прикладі 64.2 – виділена комами.

Отже, попри формальну відмінність модальних слів і вставних елементів в українському й арабському публіцистичному тексті, семантичний план модальних відношень, засобами вираження яких вони є, спільний в обох мовах. Звідси широка семантична диференціація модальності впевненості (що здатна нашаровуватися значеннями істинності, звичайності / постійності, узагальнення / конкретизації, а також категоричності заперечення / ствердження текстового викладу автора), доповнена логіко-емоційними модальними відношеннями

вставних компонентів, об'єднує українську й арабську публіцистику, підтверджуючи її функціонально-стилістичну мету – формувати громадську думку шляхом логіко-експресивного впливу на адресата.

3.3 Типи модально-оцінних засобів в українському й арабському публіцистичному тексті

Категорія оцінки становить, з одного боку, семантичне джерело для функціонально-семантичного трактування модальності [ЛЭС, с. 303], а з іншого – стилетвірну ознаку публіцистичного тексту [Алєксєєва 2009, с.186; Ипполитова 1988, с. 7; УМЕ, с. 539]. Водночас спорідненість модальності з категорією оцінки підтверджується не тільки у функціонально-семантичному підході [Вольф 2002, с. 11-21], але й в логіко-семантичному [Арутюнова 1988, с. 11], комунікативному [Гуйванюк 2010] та семантико-прагматичному [Космеда 2001] вимірах, хоча міра такої спорідненості остаточно не визначена [Ніка 2009, с. 63-64]. Тому для з'ясування аксіологічних меж модальності в українському й арабському матеріалі дослідження слід звернути увагу на дискурсивні особливості публіцистичного тексту. Звідси українська і арабська публіцистика як ідеологічно-політичний текст [Серио 1999, с. 20-21, 24] становить засіб вираження оцінно-одновимірних когнітивно-риторичних констант [Бацевич 2003, с. 168-173], що детермінують лексичну семантику модальності або як оцінно-позитивну, або як оцінно-негативну.

В українській публіцистиці когнітивно-риторичні константи пов'язані, зокрема, з модально-негативною оцінкою поняття влади України, її суб'єктів та форм утілення. "Українська влада" / "влада України" як об'єкт публіцистичного викладу отримує модально-негативні предикати (приклад 1.3: *"*[*влада*] *з дивною легкістю (що межує з невіглаством і зухвалістю) руйнує уявлення* ["*про звичний порядок речей, про професіоналізм та адекватність"*]*"* [ДТ 1]; приклад 2.3: *"*[*влада*] *навіть не намагається робити вигляд, що їй цікаві потреби громадян"* [ДТ 12]; приклад 3.3: *"*[*влада*] *в умовах світової*

кризи зайвий раз підтвердила, що існує вона виключно заради себе коханої” [Д 15]) та означення (приклад 4.3: *“*[*влада*], *яка за мить відправила нас у минуле”* [Д 4]).

“Демонстративна некомпетентність” [Д 16] дій “влади України” піддається критиці (приклад 5.3: *“Спілкування влади з громадянами відбувається тільки для нав’язування свого погляду”* [Д 10], приклад 6.3: *“Імітування стабільності* [*владою*] *впродовж 2012-го призвело до того, що в останні два місяці року ситуація з державними фінансами може виявитися взагалі катастрофічною”* [УТ 3, с. 6]), супроводжуючись і підсилюючись риторичними питаннями, які, зокрема, втілюють авторські докоряння (приклад 7.3: *“Чи не час українській владі перестати дратувати світ?”* [ДТ 11]).

Модально-негативна оцінка “української влади” продовжується у критиці її форм втілення – “органів влади”, – зокрема, у негативних предикатах у прикладі 8.3: *“*[*органи влади*] *не перебувають у межах конституційного поля, а лише обслуговують інтереси невеликої групи людей,* [*“яка користується повноваженнями, яких їй ніколи не делегувало суспільство”*]*”* [УТ 12, с. 12].

Серед “органів влади [в Україні]” можна виокремити такі об’єкти модально-негативної публіцистичної оцінки:

- “уряд” (негативні предикати – приклад 9.3: *“*[*уряд*] *є суспільно небезпечним і має бути якнайшвидше ізольований* [*“від ухвалення державних рішень”*]*”* [Д 7]; негативні означення – приклад 10.3: *“*[*уряд*]*, який скоїв замах на конституційні права громадян”* [Д 7]);

- урядові відомства, зокрема Міністерство закордонних справ – “МЗС” (негативний предикат, доповнений дієприслівниковим зворотом у прикладі 11.3: *“Надійно розгубивши усі дипломатичні навики і здатність інколи промовчати, в МЗС перейшли на відверте хамство”* [УТ 7, с. 14]);

- “українські суди та їхні ухвали” (негативні означення об’єкта публіцистичного викладу – *“нестиковки”*, *“логічні суперечності”*, *“перекручування”*, *“граматичні помилки”* – у прикладі 12.3: *“Не треба бути фаховим юристом, щоб вжахнутися кількості нестиковок, логічних*

суперечностей, перекручувань, не кажучи вже про граматичні помилки в тих ухвалах [*українських судів*]*, які стають надбанням грамадськості”* [УТ 2, с. 15]);

- “Верховна Рада” (стверджувальний предикат щодо об’єкта публіцистичного викладу – *“недовіра людей до* [*Верховної Ради*] *1996 року на 52,5 % перевищувала рівень довіри”*, – що набуває модально-негативних відношень авторського здивування у межах риторичного запитання у прикладі 13.3: *“Чому люди мають дотримуватися, захищати чи відстоювати те, що за них написала група професійних юристів, а ухвалила Верховна Рада, недовіра до якої 1996 року на 52,5 % перевищувала рівень довіри?”* [Д 3]; негативний предикат – *“про Верховну Раду мені навіть соромно говорити”* – у поєднанні з негативним означенням – *“вищий законодавчий орган моєї держави, який постійно займається антиконстутиційною діяльністю”* – у прикладі 14.3: *“А про Верховну Раду мені навіть соромно говорити, тому що це вищий законодавчий орган моєї держави, який постійно займається атиконстутиційною діяльністю”* [Д 13]; негативний предикат – *“Верховну Раду* [*...*] *регіонали «використовують за призначенням»”* – у негативному контексті наступного висловлення про *“ухвалення трьох законопроектів, які начебто мають стимулювати інвестиційну діяльність”* у прикладі 15.3: *“Верховну Раду, перефразовуючи згаданого вище Володимира Олійника* [*“речник від правлячої партії”*]*, регіонали «використовують за призначенням». Серед найбільш резонансних останніх рішень – ухвалення трьох законопроектів, які начебто мають стимулювати інвестиційну діяльність у пріоритетних галузях економіки, а насправді фактично відновлюють спеціальні економічні зони, які в першій половині 2000-их років уже були інструментом ухиляння від сплати податків для підприємств обраних людей”* [УТ 8, с. 6-7]).

Водночас законодавча діяльність “Верховної Ради” як “органу влади” стає об’єктом негативної критики. Зокрема, це виявляється у модально-негативній оцінці “Законопроекту № 9073 «Про засади державної мовної

політики»” [ДТ 4] / “Законопроекту нардепів Ківалова-Колесніченка «Про засади державної мовної політики»” [Д 6] / “Законопроекту «Про основи державної мовної політики»” [ДТ 7] / “Законопроекту Ківалова-Колесніченка про основи мовної політики” [ДТ 6] / “нового закону про мови” [Д 5], який також отримує модально-негативні позначення – “скандальний закон про регіональні мови” [ДТ 3] / “закон про русифікацію України” або “екстремістський документ” [УТ 16, с. 10] – та характеризується негативними предикатами (приклад 16.3: *“Проект є антиконституційним, оскільки порушує статтю 10 чинної Конституції України”* [Д 6], приклад 17.3: *“*[*“Законопроект № 9073 «Про засади державної мовної політики»”*] *спричинив бурю в суспільстві як своїм антиукраїнським змістом, так і скандальним ухваленням”* [ДТ 4]) та означеннями (*“скандальний”* [ДТ 3], *“екстремістський”* [УТ 16, с. 10], *“антиконституційний і антидержавний”* [Д 6]). Як наслідок “закон” / “законопроект” у функції об’єкта модально-негативної оцінки отримує однозначний критичний висновок (приклад 18.3: *“Ухваленням Закону «Про засади державної мовної політики» влада остаточно й незворотньо довела свою нелегітимність. Уся: законодавча, виконавча, судова – байдуже. Ці хлопці й дівчата гуртуються не за нормами Конституції, а за звичаями банди, тому слід підкреслити: вся влада в Україні відсьогодні незаконна”* [УТ 15, с. 6]), що доповнюється авторським закликом-спонуканням до його усунення (приклад 19.3: *“Тож антиконституційний і антидержавний законопроект, яким «запущено механізм, що порве державу» (Максим Стріха), необхідно рішуче відхилити!”* [Д 6]).

“Влада України” крізь призму модально-негативної оцінки українського публіцистичного матеріалу також здатна набувати персоніфікованих рис, асоціюючись з відповідними групами суб’єктів текстового викладу:

- “очільники нинішньої влади та їхні пахолки” (негативні означення текстового об’єкта – *“намагання посіяти страх і деморалізацію у середовищі не тільки чинної, а й потенційної опозиції та у всьому українському суспільстві”* – у прикладі 20.3: *“Іншими словами, йдеться не про психологію*

очільників нинішньої влади та їхніх пахолків [...], *а про технології, використовувані ними у намаганні посіяти страх і деморалізацію у середовищі не тільки чинної, а й потенційної опозиції та у всьому українському суспільстві"* [Д 8]);

- "наші політичні діячі" (негативна номінація – *"жертви аборту"* – у саркастичному риторичному питанні та авторській спробі відповіді на нього у прикладі 21.3: *"Чи не поставити нам в Україні пам'ятник жертвам аборту? Мені уявляється, що це мав би бути величезний шлунок з іще більшими загребущими руками.* [...] *Правда, під ним варто ще зобразити жадібні лики багатьох жертв того діяння. Певне, там мали б зайняти місце чимало наших політичних діячів* [...]*"* [Д 20]);

- "сили, які маніфестували себе як патріотичні" (негативний предикат – *"*[*"п'ять років"*] *було згаяно найбездарнішим чином у сфері національної консолідації"* – у прикладі 22.3: *"На превеликий жаль, ті п'ять років, протягом яких сили, які маніфестували себе як патріотичні, мали президентську і частково прем'єрську владу, було згаяно найбездарнішим чином у сфері національної консолідації"* [Д 17]);

- "наші небожителі" (негативні предикати – *"починають страждати на жахливі провали в пам'яті"*, *"захоплені ситою діяльністю"*, *"*[*"їм"*] *плювати на всіх і на все"* – у прикладі 23.3: *"Досить їм* [*"нашим небожителям"*] *заякоритися нагорі, як вони починають страждати на жахливі провали в пам'яті. Вони захоплені ситою бездіяльністю.* [...] *Їм плювати на всіх і на все"* [ДТ 20]);

- "нинішня верхівка" (негативне означення – *"глибинна ненависть* [*"нинішньої верхівки"*] *до всього справді українського"* – у прикладі 24.3: *"Самоочевидним фактом є глибинна ненависть нинішньої верхівки до всього справді українського"* [Д 19]).

Суб'єктами модально-негативної критики "влади України" в українській публіцистиці також виступають:

- “Ющенко”, [ДТ 2; ДТ 4; УТ 11, с. 10; УТ 13, с. 20-21] / “Віктор Ющенко”, “Віктор Андрійович”, “ВАЮ”, “екс-лідер 46-мільйонної країни” [ДТ 2] / “Віктор, котрий Андрійович” [ДТ 13] (1) негативний предикат – *“стане лузером”* – у прикладі 25.3: *“У тому, що Віктор Ющенко стане лузером на останніх виборах, ніхто й не сумнівався”* [ДТ 2]; 2) негативно-іронічне означення – *“прекраснодушний”*, – нашароване на негативну підрядно-означальну частину складного речення – *“котрий воскресив з попелу вчорашніх ворогів і повернув їх із закордонних схованок від народного гніву”* – у прикладі 26.3: *“Восени 2005-го року, коли країну, як мокрим рядном, накрило відставкою першого помаранчевого уряду й універсалом прекраснодушного Ющенка, котрий воскресив з попелу вчорашніх ворогів і повернув їх із закордонних схованок від народного гніву, у Хмельницькому відбулася перша після Помаранчевої революції конференція обласної організації Партії регіонів”* [ДТ 4]; 3) негативна номінація – *“балакун* [*“Ющенко”*], – підсилюється протиставленням модально-позитивних авторських очікувань, втілених інтонаційно у виразі – *“ось вона, совість нації!”*, – і перетворюється на категоричну критику, коли об’єкту публіцистичного викладу приписується предикат – *“*[*“совість нації”*] *підписала гнівного листа проти руху «Україна без Кучми»”* – у прикладі 27.3: *“*[...] *10 років тому ми вважали цього балакуна* [*“Ющенка”*] *незламним витязем. Думали: ось вона, совість нації! А совість нації, як пригадуєте, підписала гнівного листа проти руху «Україна без Кучми»”* [УТ 11, с. 10]; 4) негативний предикат – *“втілив усю непослідовність нашої націонал-демократії, її схильність до дрібного інтриганства”* – у прикладі 28.3: *“Ющенко втілив усю непослідовність нашої націонал-демократії, її схильність до дрібного інтриганства, яке її представники вважають високою політикою”* [УТ 13, с. 20]; 5) негативне означення – *“*[*“Ющенко”*]*, геть позбавлений здатності до об’єктивного критичного ставлення до своєї особи”* – у поєднанні з негативними номінаціями публіцистичного об’єкта – *“полководець української поразки”*, *“могильник Майдану і Помаранчевої революції”*, *“найбільший «кочубей»”*, – а також разом з

негативним предикатом, доповненим підрядною означальною частиною – *“сам об’єктивно став найбільшим «кочубеєм», який здав країну цій зграї”* – у прикладі 29.3: *“Ющенко, геть позбавлений здатності до об’єктивного критичного ставлення до своєї особи, цей полководець української поразки, могильник Майдану і Помаранчевої революції, критикував «кочубеїв» (зрадників), не відчуваючи, що сам об’єктивно став найбільшим «кочубеєм», який здав країну цій зграї”* [УТ 13, с. 21]);

- “Янукович” [Д 10; ДТ 8; ДТ 13-14; ДТ 17; УТ 1, с. 8; УТ 9, с. 6] / “Віктор Янукович” [УТ 12, с. 12; ДТ 13-14, с. 21] / “Віктор Федорович” [ДТ 10; ДТ 19-20] / “Віктор, той що Федорович” [ДТ 13] / “президент Янукович”, “президент України” [ДТ 11] / “президент”, “гарант” [ДТ 17; УТ 1] (1) негативний предикат – *“*[*“з вуст гаранта”*] *лунають пустопорожні вислови”* у прикладі 30.3: *“*[...] *з вуст гаранта лунають пустопорожні вислови про «позитивні сигнали», «системні зрушення» та «комплексні перетворення», які навряд чи до кінця зрозумілі аудиторії, котрій призначаються, але мають створити в неї відчуття, що в державі все під контролем”* [УТ 1, с. 8]; 2) негативний предикат з підрядною означальною частиною – *“користується повноваженнями,* [...] *які* [...] *ніколи не отримував”* у прикладі 31.3: *“Віктор Янукович користується повноваженнями, мандата на які від громадян ніколи не отримував”* [УТ 12, с. 12]; 3) негативне означення “дій Віктора Федоровича” – *“курйози”*, *“ляпи”* і *“обмовки”* – у прикладі 32.3: *“Аналізувати дії Віктора Федоровича – марна справа.* [...] *Немає потреби вести перелік курйозів, конфузів, ляпів і обмовок.* [...] *Той, хто має очі, давно все розгледів; той, хто має вуха, – почув”* [ДТ 20]; 4) модально-негативне порівняння *“президента Януковича”* з *“останнім диктатором Європи Лукашенком”* у прикладі 33.3: *“*[...] *останній диктатор Європи Лукашенко не знайшов іншого способу нагадати про себе, як розпочати висилку дипломатів.* [...] *Я не виключаю, що так само, як свого часу Лукашенко, знущаючись над політичними в’язнями виторгував у Заходу допомогу, – президент Янукович задля можливості діалогу із Заходом розпочав переслідування Юлії Тимошенко та Юрія Луценка”* [ДТ

11]; 5) негативні означення *“односторонніх поступок Януковича” – “здача українських інтересів у Керченській протоці”*, *“ратифікація Верховною Радою вигідних насамперед Росії Угоди про зону вільної торгівлі в межах СНД”* та *“продавлювання закону Колесниченка-Ківалова про русифікацію України”* – у прикладі 34.3: *“Проігнорувавши попередні односторонні поступки Януковича, зокрема, здачу українських інтересів у Керченській протоці, ратифікацію Верховною Радою вигідної насамперед Росії Угоди про зону вільної торгівлі в межах СНД (чого, до речі, саме з цієї причини досі не зробила жодна держава Співдружності, крім Білорусі) та продавлювання закону Колесниченка-Ківалова про русифікацію України, на чергову їх порцію Кремль відповів подальшим тиском, метою якого, вочевидь, є остаточне доведення Банкової до повної та безумовної капітуляції, розпочати яку має вступ до Митного союзу та здача ГТС за Білоруським сценарієм”* [УТ 9, с. 6]; 6) модально-негативна оцінка *“російського протекторату В. Януковича”* у протиставленні / антитезі до *“Української держави Л. Кравчука, Л. Кучми і В. Ющенка”* у прикладі 35.3: *“*[...] *впала Українська держава Л. Кравчука, Л. Кучми і В. Ющенка. Виник російський протекторат В. Януковича”* [Д 10]).

При цьому модально-негативна оцінка “Януковича” у прикладі 34-35.3 проявляє ще одну негативну когнітивно-риторичну константу, пов’язану з критикою “російської влади”, яка ототожнюється в українській публіцистиці, зокрема, з такими об’єктами:

- “Росія” / “Російська Федерація” / “пострадянська Росія” [Ї, с. 177; УТ-20] (1) негативний предикат щодо *“процесів, що відбуваються в нинішній Російській Федерації”*, які *“не віщують нічого доброго всім її сусідам”*, а також негативний предикат щодо *“масової і елітарної свідомості Росії”*, яка *“не визнає легітимності існування* [...] *навіть українців як етносу”* у прикладі 36.3: *“*[...] *процеси, що відбуваються у нинішній Російській Федерації, не віщують нічого доброго всім її сусідам, але передовсім – Україні, бо масова і елітарна свідомість Росії не визнає легітимности існування не лише української держави, а навіть українців як етносу”* [Ї, с. 177]; 2) негативні предикати –

“[*“постраданську Росію”*] *мучить синдром втраченої величі*” та *“*[*Росія*] *нічого не може вдіяти з власною агресивністю”* – у прикладі 37.3: *“Постраданську Росію мучить синдром втраченої величі, й це небезпечно для інших, передусім для її сусідів.* [...] *Від Росії втікають, а вона поки що нічого не може вдіяти з власною агресивністю”* [УТ 20]);

- “Москва” (негативний предикат щодо *“фантомних болей Москви”*, які *“породжують агресивність”* у прикладі 38.3: *“Фантомні болі, що не дають спокою Москві, породжують агресивність”* [УТ 20]);

- “Кремль” (негативний предикат – *“користуючись слабкістю* [...] *України в цілому,* [*“Кремль”*] *планує вирвати в України якомога більше поступок”*, – доповнений негативним контекстом попереднього висловлення про *“продуманий* [*російський*] *наступ на Україну”* у прикладі 39.3: *“Нинішня лавина російських ініціатив – це новий, добре продуманий наступ на Україну. Користуючись слабкістю нинішньої влади й слабкістю України в цілому, Кремль планує вирвати в України якомога більше поступок у всіх сферах уже найближчим часом* [...]*”* [Д 9]);

- “нинішнє керівництво Росії” (негативні предикати з підрядною означальною частиною – *“зробило і робить багато кроків, які спонукають мислячих людей України серйозно непокоїтись”* – у прикладі 40.3: *“*[...] *нинішнє керівництво Росії зробило і робить багато кроків, які спонукають мислячих людей України серйозно непокоїтись з того приводу, чи не затягнуть нашу країну до складу нової імперії або чи не розчленують на частини з тим, щоб відібрати під свою руку деякі з них”* [Д 14]);

- “чинний режим у Росії” (негативні означення – *“всевладдя еліт”*, *“санкціонований згори крадіж”*, *“байдужість і хамство функціонерів”*, *“тотальний ідеологічний контроль”*, *“зовнішня експансія з претензіями на месіанство”* – у прикладі 41.3: *“Чинний режим у Росії чудово це* [*“політичну традицію неофеодалізму”*] *ілюструє: декорації ніби нові, а суть незмінна від часів Пєтра І – всевладдя еліт, санкціонований згори крадіж, байдужість і*

хамство функціонерів, тотальний ідеологічний контроль, зовнішня експансія з претензіями на месіанство” [УТ 14, с. 14]);

- “сьогоднішні господарі Кремля” (негативні предикати у складній безсполучниковій конструкції – *“переконані:* [...] *Україна повернеться в стійло”* – у прикладі 42.3: *“*[...] *сьогоднішні господарі Кремля переконані: київський плід достиг і з місяця на місяць сам упаде в руки, а Україна повернеться в стійло”* [ДТ 9]).

Водночас російська влада або “Росія” у негативно-модальному контексті *“фронтального наступу на Україну”* (приклад 43.3: *“*[...] *з боку Росії існує серйозна загроза нашому суверенітету і* [...] *останніми роками вона веде фронтальний наступ на Україну в політичній, економічній, культурній та інших сферах”* [Д 14]) стає передумовою для появи критики, зосередженої навколо таких об’єктів:

- “Південь України”, зокрема “Одеса” (1) негативний предикат – *“*[*“Південь України”*] *окупований іноземною державою”* – у прикладі 44.3: *“*[...] *Південь України окупований іноземною державою, базованою на ідеології відродження російсько-імперської Новоросії зокрема і найгірших традицій Російської імперії загалом”* [Д 1]; 2) негативні предикати з препозитивним означальним прислівником – *“відверто розмивається, нівелюється* [*“прив’язка до України в Одесі”*]*”* – у прикладі 45.3: *“Прив’язка до України в Одесі відверто розмивається, нівелюється”* [Д 2]);

- “[глава РПЦ] патріарх Кирило” та “політичне православ’я” (1) негативний предикат у контексті *“наступу на* [...] *Україну” – “*[*патріарх Кирило*] *намагається проштовхнути* [*“ідею єдиного народу у складі росіян, українців та білорусів”*]*”* – у прикладі 46.3: *“*[...] *патріарх* [*Кирило*] *просто в злегка завуальованій формі намагається проштовхнути ідею єдиного народу у складі росіян, українців та білорусів, або щось на кшталт цього.* [...] *Отже, наступ на демократичну і незалежну Україну явно не слабшає* [...]*”* [Д 12]; 2) негативні предикати з прислівником у значенні рішучого заперечення – *“мене не влаштовує й ніколи не влаштує* [*“так зване політичне православ’я”*]*”*, –

доповнені негативними означеннями *“політичного православ’я” – “попи на мерседесах”*, *“обслуга кремлівських чиновників”*, *“христочекісти”* – у прикладі 47.3: *“Мене не влаштовує й ніколи не влаштує так зване політичне православ’я в поєднанні з інтенсивною господарською діяльністю. Попи на мерседесах. Владики – за сумісництвом консультанти й водночас обслуга кремлівських чиновників. «Христочекісти», як влучно їх називають московські колеги”* [УТ 18, с. 17]).

Однак модально-негативна оцінка “української влади” в досліджуваному матеріалі протиставляється модально-позитивній оцінці “опозиції”, виформовуючи епічне тло для боротьби аксіологічних протилежностей. При цьому модально-позитивна оцінка “опозиції” розгортається від співчуття у контексті “репресій проти опозиційних лідерів [зокрема, Юрія Луценка]” (бажальний зворот у прикладі 48.3: *“Дай Боже йому* [*Юрієві Луценку*] *сили”* [ДТ 18]) до схвалення (1) спонукальний предикат – *“потрібно голосувати* [*“за одну із трьох прохідних опозиційних сил”*]”, – що в наступних висловленнях виступає *“єдиною можливістю зупинити* [...] *катастрофічний сценарій для країни* [...]*, завадивши* [*“режиму”*] *остаточно узурпувати владу”* у прикладі 49.3: *“*[...] *потрібно голосувати за одну із трьох прохідних опозиційних сил – УДАР, «Батьківщину» або ж «Свободу» (залежно від особистих симпатій і окремих пріоритетів кожного виборця). Це єдина можливість зупинити не просто гірший, а катастрофічний сценарій для країни, після реалізації якого не буде змоги змінити щось на краще, принаймні в межах цивілізованих, демократичних процедур ротації влади на основі представницької демократії. Зупинивши режим зараз, завадивши йому остаточно узурпувати владу й поспривши своїми голосами та активністю на виборах максимальному результатові опозиційних сил як за партійними списками, так і в одномандатних округах, українці збережуть для себе і для країни шанс на позитивні зміни в майбутньому”* [УТ 6, с. 13]; 2) позитивні означення *“нинішньої української опозиції”* у контексті її *“очевидних переваг перед керівництвом держави”*, зокрема у *“прихильності”* до: *“політичного*

плюралізму”, *“демократичних принципів формування влади”* і *“збереження національного суверенітету”* у прикладі 50.3: *“*[...] *вона* [*“нинішня українська опозиція”*] *має очевидні переваги перед керівництвом держави, які полягають насамперед у прихильності до політичного плюралізму, демократичних принципів формування влади та збереження національного суверенітету”* [УТ 17, с. 7]).

“Опозиція” як об’єкт української публіцистики також не позбавлена модально-негативної оцінки (1) негативні предикати – *“*[*“опозиція”*] *нічим не краща* [*від влади*]*”*, *“дуже мілко бореться* [*“за виживання”*]*”*, – доповнені негативними означеннями – *“ідейна девальвація і відсутність стратегій”*, *“жодного інтелектуального самовдосконалення”*, *“дріб’язковість і буденність”* – у прикладі 51.3: *“Опозиція нічим не краща* [*від влади*]. *Ув’язуючись у метушливу шарпанину з владою, вона дуже мілко бореться за виживання. Ідейна девальвація і відсутність стратегій. Жодного інтелектуального самовдосконалення, дріб’язковість і буденність – замість концептуальної альтернативи владі”* [ДТ 16]; 2) негативний предикат у контексті узагальненої впевненості автора – *“*[*“жоден із відомих опозиціонерів”*] *не відмовився б замінити* [*“Януковича”*]*”*, – доповнений негативною номінацією – *“повії”* – у прикладі 52.3: *“Жоден із відомих опозиціонерів не відмовився б замінити Януковича, а за таких повноважень, які має наш президент, зберегти демократичне обличчя неможливо. Коли вони постають перед дилемою: 10 млн – і ти тушка або нуль – і чиста совість, багато хто з них вибирає перше.* [...] *А ми ж не за повій голосували”* [УТ 5, с. 32]).

У такому випадку критика “опозиції” переростає у нову модально-позитивну альтернативу “українській владі” – “самосуд” (негативна оцінка *“влади”* у предикаті *“перетворюється на антивладу”* протиставляється переходу *“пересічних українців”* від *“цілковитої апатії, зневіри* [...] *до дієвої ненависті та самосуду”*, при цьому авторський негатив стає втіленням погрози, коли *“тектонічні зміни у свідомості українських мас”* порівнюються

з *“вулканом”*, *“близькість виверження”* якого підсилена видільною часткою *“уже”* й крапками очікувальної інтонації в кінці речення у прикладі 53.3: *“Тектонічні зміни в свідомості українських мас полягають у тому, що від цілковитої апатії, зневіри і впевненості, що правди в країні немає, від абсолютної недовіри до правоохоронних органів, судів, прокурорів, до влади центральної та місцевої пересічні українці переходять до дієвої ненависті та самосуду.* […] *Історія українського народу дає багато інформації для таких роздумів* […]. *Коли влада перетворюється на антивладу, втрачаючи залишки функціональної корисності для мас, скрізь, не лише в Україні, виникають певні громадські компенсатори.* […] *Цей вулкан уже близький до виверження…”* [УТ 19, с. 48]).

В арабському матеріалі дослідження когнітивно-риторичні константи стосуються модально-негативної оцінки окремих арабських політичних діячів та рухів (зокрема, на тлі розгортання революції в Єгипті), а також теми близькосхідного конфлікту.

Серед якісно-модальної критики суб’єктів арабської політики можна, зосібна, виділити “Братів-мусульман” (الإخوان المسلمون [*’Al-’Iĥwānu-l-muslimūna*]) – *“ісламістів”* (الإسلاميون [*’al-’islāmiyyūna*]) [АС 12] та *“фундаменталістів”* (المتشددون [*’al-mutašaddidūna*]) [АС 12], чий прихід до влади в Єгипті оцінюється як *“жах”* (букв.: *“жах, як наслідок приходу до влади фундаменталістів”* – الرعب النتائج عن وصول المتشددين [*’ar-ru‘bu-n-natā’iğu ‘an wuṣūli-l-mutašaddidīna ’ilā-l-ħukmi*]) [АС 12].

Звідси “Брати-мусульмани” постають публіцистичним об’єктом модально-негативної оцінки, якому приписуються негативні предикати (يرتكب [الجرائم التي] تتزايد كل يوم [*yartakibu* [*-l-ğarā’ima-l-latī*] *tatazāyadu kulla yawmin*] *“коять* [*злочини, які*] *зростають кожного дня”*, لا علاقة بالدين [*lā ‘alāqata bi-d-dīni*] *“не мають зв’язку з релігією”*) та означення (غدرهم [*ĝadru-hum*] *“їхнє віроломство”*, أكاذيبهم [*’akāźību-hum*] *“їхня брехня”*, خيانتهم للثورة [*ĥiyānatu-hum li-ś-śawrati*] *“їхня зрада революції”*), а також порівняння *“репресивного режиму* [*“Братів”*]*”* (نظام قمعي [*nižāmun qam‘iyyun*]) з *“режимом Мубарака”* (іменне

речення – إنّ «الإخوان» هم الوجه الآخر لنظام مبارك [*'inna-l-'Iĥwāna hum 'al-waǧhu-l-'āĥaru li-nižāmi Mubārak*] *"Дійсно, «Брати» – це інше обличчя режиму Мубарака"*) у прикладі 54.3:

"ان الجرائم التي يرتكبها الاخوان المسلمون تتزايد كل يوم وبالرغم من بشاعتها فهي تكشف حقيقة الاخوان. لقد اكتشف المصريون ان الاخوان لا علاقة لهم بالدين وعرفوا غدرهم وأكاذيبهم وخيانتهم للثورة. ان «الاخوان» هم الوجه الآخر لنظام مبارك. لقد استبدلنا بنظام مبارك نظاما قمعيا آخر يتاجر بالدين".

"Дійсно, злочини, які коять Брати-мусульмани, зростають кожного дня і, попри їхню жахливість, вони викривають правдиву сутність Братів. Єгиптяни вже виявили, що Брати не мають зв'язку з релігією, вони дізналися про їхнє віроломство, брехню та зраду революції. Дійсно, «Брати» – це інше обличчя режиму Мубарака. Ми вже проміняли режим Мубарака на інший репресивний режим, який торгує вірою" [AC 2].

При цьому порівняння "Братів-мусульман" з "режимом Мубарака" [AC 2] вказує на ще одну модально-аксіологічну константу – критику *"деспотичного режиму"* (النظام المستبد [*'an-nižāmu-l-mustabidu*]) [AX 6] *"правителя-тирана"* (الحاكم الطاغي [*'al-ħākimu-ţ-ţāĝī*]) [AX 6] *Хосні Мубарака* – حسني مبارك [*Ħusnī Mubārak*] [AX 6], – який характеризується негативними предикатами (يريد أن يعيد مصر الى الوراء ويعيد انتاج الفساد والاستبداد والقمع [*yurīdu 'an yu'īda Mişra 'ilā-l-warā'i wa yu'īda 'intāğa-l-fasādi wa-l-'istibdādi wa-l-qam'i*] *"хоче повернути Єгипет до минулого та повернути машину корупції, деспотизму і репресій"*) і протиставляється модально-позитивній оцінці *"революції"* (الثورة [*'aś-śawratu*]), що описується відповідними предикатами (تريد أن تبني مصر الديموقراطية وتعيد للانسان المصري حقوقه وكرامته [*turīdu 'an tabniya Mişra-d-dīmūqrāţiyyata wa tu'īda li-l-'insāni-l-mişriyyi ħuqūqa-hu wa karāmata-hu*] *"хоче побудувати демократичний Єгипет і повернути єгипетській людині її права та честь"*) у прикладі 55.3:

"هذه معركة [...] بين الثورة التي تريد أن تبني مصر الديموقراطية وتعيد للانسان المصري حقوقه وكرامته، ونظام مبارك الذي يريد أن يعيد مصر الى الوراء ويعيد انتاج الفساد والاستبداد والقمع".

"Битва [...] *є між революцією, яка хоче побудувати демократичний Єгипет і повернути єгипетській людині її права та честь, і режимом*

Мубарака, який хоче повернути Єгипет до минулого та повернути машину корупції, деспотизму і репресій” [AC 13].

Слід також зазначити, що, окрім “режиму «Братів-мусульман»” у цілому, до модально-негативної оцінки зокрема потрапляють його представники, серед яких Мухаммад Мурсі (محمد مرسي [*Muḥammad Mursī*]) [AC 6] – *“президентський делегат «Братів-мусульман»”* (مندوب لـ«الإخوان المسلمين» في الرئاسة [*mandūbun li-l-’Iĥwāni-l-muslimīna fī-r-ri’āsati*]) [AC 6] та *“новий диктатор”* (الدكتاتور الجديد [*’ad-diktātūru-l-ǧadīdu*]) [AC 6], котрий позначається негативним предикатом (يقتل المصريين بوحشية [*yaqtulu-l-miṣriyyina bi-l-waḥšiyyatin*] *“вбиває по-звірячому єгиптян”*) у прикладі 56.3:

"[...] يقتل المصريين بوحشية حتى يعيدهم الى قفص الخوف والإذعان".

“[*…*] *він* [*Мухаммад Мурсі*] *вбиває по-звірячому єгиптян, щоб повернути їх у клітку страху і покори”* [AC 6].

Водночас так само, як і модально-негативна оцінка Хосні Мубарака у прикладі 55.3, критика Мухаммада Мурсі у прикладі 56.3 протиставляється авторському модальному схваленню “революції” та очікуванню її майбутніх наслідків, що підкреслюється інтонаційно крапками і спрямовується для погрози модально-негативному об’єкту у прикладі 57.3:

"أقتل يا مرسي المصريين وامعن في القتل، ولكن إعلم ان القتل لن يحميك من مصيرك ولن يقضي على الثورة. رسالتك وصلت يا مرسي وبقدر قتلك للمصريين فإن رد الثورة عليك سوف يصلك قريباً.. أقرب ما تتصور."

“Вбивай, Мурсі, єгиптян, ретельно вбивай, однак знай, що вбивства не захистять тебе від власної долі і революцію не знищити. Послання тобі, Мурсі, відправлено і скільки б ти не вбивав єгиптян, відповідь революції буде швидко… Швидше, ніж ти уявляєш” [AC 6].

“Революція” також становить аксіологічну опозицію для модально-негативної оцінки “режиму «Братів-мусульман»”, який вважається перешкодою для *“майбутнього, на яке заслуговує* [*Єгипет*]*”* (المستقبل الذي تستحقه [مصر] [*’al-mustaqbalu-l-laźī tastaĥiqu-hu* [*Miṣru*]]) у прикладі 58.3:

"الثورة مستمرة حتى يسقط حكم «الاخوان» تماما كما سقط مبارك، عندئذ ستنطلق مصر الى المستقبل الذي تستحقه [...]".

“Революція триває, допоки повністю не впаде режим «Братів-[*мусульман*]*» так само, як упав* [*режим*] *Мубарака, тоді Єгипет увійде в те майбутнє, на яке він заслуговує* [...]*”* [AC 7].

Об’єктами модально-оцінних когнітивно-риторичних констант, що належать до теми близькосхідного конфлікту, постають Палестина та Ізраїль з його союзниками.

Ізраїль у близькосхідному контексті становить джерело модально-негативної оцінки в арабській публіцистиці, набуваючи, зокрема, негативної номінації *“звір”* (وحش [*waḥšun*]) з відповідним означенням – *“свавільний”* (سائب [*sā’ibun*]) – у прикладі 59.3:

"[...] وحش سائب مدجج بأسنان نووية ومبرمج بأطماع اقتصادية وسياسية بالغة العنصرية والشراهة [...]".

“[*Ізраїль*] *– свавільний звір, озброєний ядерними зубами і запрограмований економічними і політичними амбіціями, переповненими расизмом та жадібністю* [...]*”* [AP 13].

При цьому критика, адресована Ізраїлю, може зосереджуватися і навколо ізраїльського *“сіоністського суспільства”* (букв.: *“суспільство сіоністського буття”* – مجتمع الكيان الصهيوني [*muǧtami‘u-l-kiyāni-ṣ-ṣihyūniyyi*]) [AP 8] з його *“расистськими законами”* (القوانين العنصرية [*’al-qawānīnu-l-‘unṣuriyyatu*]) [AX 11], позначеного постпозитивними негативними означеннями у предикаті – *“було сформовано на основі…”* (تكوّن أساسًا على [*takawwana ’asāsan ‘alā*]) у прикладі 60.3:

"فهذا المجتمع تكوّن أساسًا على العدوان والاحتلال والاستيطان والتوسع وطرد السكان [...]".

“Це [*“ізраїльське сіоністське”*] *суспільство було сформовано на основі агресії, окупації, колонізації, експансії та вигнання мешканців* [...]*”* [AP 8].

Водночас модально-негативна оцінка Ізраїлю стає передумовою для критики самого факту його існування як держави, що втілюється у співвідношенні *“проголошення ізраїльської держави-окупації”* (إعلان قيام دولة

الاحتلال الإسرائيلي [*’i‘lānu qiyāmi dawlati-l-’iħtilāli-l-’isrā’īliyyi*]) як об’єкта публіцистичного викладу з негативним предикатом – *“зробило той день в історії найжорстокішою арабською катастрофою”* (جعل من ذلك اليوم تاريخًا لأقسى النكبات العربية [*ğa‘ala min źālika-l-yawmi ta’rīĥan li-’aqsā-n-nakbāti-l-‘arabiyyati*]) – у прикладі 61.3:

"في الخامس عشر من مايو العام 1948 تم إعلان قيام دولة الاحتلال الإسرائيلي على الأراضي المنهوبة من فلسطين، مما جعل من ذلك اليوم تاريخًا لأقسى النكبات العربية في العصر الحديث".

“15 травня 1948 року завершилося проголошення ізраїльської держави-окупації на пограбованих землях Палестини, що зробило той день в історії найжорстокішою арабською катастрофою в сучасній епосі” [AP 5].

У такому випадку Ізраїль може позначатись як *“ворог”* (العدوّ [*’al-‘aduwwu*]) [AX 7-8, 14, 16-17; AC 15] або *“ізраїльський ворог”* (العدوّ الإسرائيلي [*’al-‘aduwwu-l-’isrā’īliyyu*]) [AC 20], який виступає ще й *“окупантом й агресором”* (المحتلّ و المعتدي [*’al-muħtallu wa-l-mu‘tadī*]) у прикладі 62.3:

"[...] الكيان الصهيوني هو العدو والمحتل والمعتدي [...]".

“[...] сіоністське буття [*Ізраїлю*] *є ворогом, окупантом й агресором [...]”* [AX 14].

“Ізраїльський ворог” співвідноситься з поняттям *“ізраїльської агресії”* (العدوان الإسرائيلي [*’al-‘udwānu-l-’isrā’īliyyu*]) [AX 4-5], спрямованої, зокрема, на окупацію Палестини (негативний предикат – *“завершує* [*Ізраїль* (букв. *“сіоністське буття”*)] *окупацію Палестини”* – احتلاله لفلسطين يستكمل [الكيان الصهيوني] [*yastakmilu* [*’al-kiyānu-ş-şihyūniyyu*] -*’ħtilāla-hu li-Filasţīna*]) у прикладі 63.3:

"[...] أنه يمارس الكولونيالية بشكل مفضوح، وأنه يستكمل احتلاله لفلسطين بمحاولات استعمارية تنبع من أيديولوجيته العنصرية".

“[...] воно [*“сіоністське буття”*] *у ганебний спосіб займається колоніалізмом та завершує окупацію Палестини імперіалістичними намаганнями, які походять від ідеології расизму”* [AX 13].

Звідси виформовується модально-негативна оцінка Ізраїлю як *“окупаційної держави”* (دولة الاحتلال [*dawlātu-l-’iħtilāli*] – букв.: *“держава окупації”*) [AX 2; AP 7] та *“окупаційної влади”* (سلطة الاحتلال [*sulţatu-l-’iħtilāli*] –

букв.: *“влада окупації”*) [AC 17] з *“окупаційними військами / армією”* (/ قوات جيش الاحتلال [*quwwatu / ğayšu-l-’iħtilāli*] – букв.: *“війська / армія окупації”*) [AX 10 / AX 3; AX 16; AP 10].

Як наслідок, в арабському матеріалі дослідження виникає протиставлення модально-негативного осуду Ізраїлю модально-позитивному співчуттю *“окупованій Палестині”* (فلسطين المحتلة [*Filasţīnu-l-muħtallatu*]) [AX 3; AC 10; AP 19] / *“окупованій палестинській землі”* (الأرض الفلسطينية المحتلة [*’al-’arđu-l-filasţīniyyatu-l-muħtallatu*]) [AC 16] / *“окупованим арабським землям”* (الأراضي العربية المحتلة [*’al-’arāđī-l-‘arabiyyatu-l-muħtallatu*]) [AP 14] та її населенню – *“палестинським біженцям”* (اللاجئون الفلسطينيون [*’al-lāği’ūna-l-filasţīniyyūna*]) [AX 9; AX 12].

Об’єктами “окупації Палестини” можуть виступати:

- Дженін (негативні предикати щодо *“*[*ізраїльських*] *завойовників”* (الغزاة [*’al-ĝuzātu*]), які *“нищили, вбивали і руйнували”* (خربوا و قتلوا و هدموا [*ĥarabū wa qatalū wa hadamū*]), підсилюється інтонаційно обуренням у формі знаку оклику) у прикладі 64.3:

"هنا كانت هزيمة الغزاة بالرغم مما خربوا وقتلوا وهدموا!"

“Тут [*у Дженіні* (جنين [*Ğanīn*])] *була поразка завойовників, попри те, що вони нищили, вбивали і руйнували!”* [AP 3];

- Яфа (модально-негативна оцінка дій *“сіоністських банд”* (العصابات الصهيونية [*’al-‘işābātu-ş-şihyūniyyatu*]) у предикаті *“порушили домовленість з арабами”* (أخلت [...] باتفاق مع العرب [*’aĥlat* [...] *bi-’ttifāqin ma‘a-l-‘arabi*])) у прикладі 65.3:

"في 14 مايو سقطت يافا بعد أن أخلت العصابات الصهيونية باتفاق مع العرب [...]".

“14 травня впала Яфа після того, як сіоністські банди порушили домовленість з арабами [...]*”* [AP 4];

- Газа (модально-негативна оцінка дій Ізраїлю у предикаті *“проливає кров* [*“невинних грудних дітей, жінок, літніх людей та інших мешканців Гази”*]*”* (تسفك اسرائيل دماء [الأبرياء من الأطفال الرضّع والسيدات والمسنين وغيرهم من مواطني غزة] [*tasfiku ’Isrā’īlu dimā’a* [*-l-’abrayā’i mina-l-’aţfāli-r-ruđđa‘i wa-s-sayyidāti wa-l-musinnīna*

wa ĝayri-him min muwāţanī Ĝazza]]), що підсилюється питальною інтонацією авторського обурення) у прикладі 66.3:

"هل انتهت بالفعل مجزرة غزة؟ وهل ستكون دماء الأبرياء من الأطفال الرضّع والسيدات والمسنين وغيرهم من مواطني غزة هي آخر ما تسفكه إسرائيل من دماء؟ هل كانت إسرائيل في حاجة ماسة إلى كل هذا الدمار، وإلى إراقة كل تلك الدماء لتبدأ طريق السلام؟"

"Чи насправді завершилась різня в Газі? Чи буде кров невинних грудних дітей, жінок, літніх людей та інших мешканців Гази останньою, яку проливає Ізраїль? Чи була в Ізраїлю нагальна потреба в усій цій розрусі та пролитті всієї тієї крові, щоб почати шлях до миру?" [AP 7].

Модально-позитивна оцінка, пов'язана зі співчуттям "окупованій Палестині", також доповнюється модально-негативною опозицією у критиці:

- *"арабів"* (العرب [*'al-'arabu*]), котрі позначені негативними протиставними предикатами – *"замість того, щоб викрити безперервну смерть в країні* [...], *вони віришили* [...] *здійняти чим більше пилюки"* (بدل ان تفضحهم صورة الموت المستمر في بلد [...] قرّروا [...] بث أعلى قدر من الغبار [*badala 'an tafđaħa-hum şūrata-l-mawti-l-mustamiri fī baladin* [...] *qarrarū* [...] *baśśa 'a'lā qadrin mina-l-ĝubāri*]) – у прикладі 67.3:

"فجأة صار العرب رجالا، وبدل ان تفضحهم صورة الموت المستمر في بلد اسمه فلسطين، قرروا، على طريقة الاحتفالات الكبيرة، بث اعلى قدر من الغبار، باسم المصالحة الفلسطينية، وان يعقدوا القمم والاجتماعات وتشكيل الوفود واللجان لضمان المصالحة الفلسطينية".

"Раптом араби стали чоловіками і замість того, щоб викрити безперервну смерть в країні, яка називається Палестина, вони вирішили шляхом великих церемоній здійняти чим більше пилюки заради утвердження палестинського миру й проводити саміти та зібрання з формуванням делегацій для гарантування мирного процесу в Палестині" [AX 1];

- *"більшості арабських урядів"* (غالبية الحكومات العربية [*ĝālabiyyatu-l-ħukūmāti-l-'arabiyyati*]), які описуються негативними предикатами – *"взаємодіяли з ними* [*палестинськими біженцями*] *лише, як з тягарем для себе"* (لم تكن تتعامل مع هؤلاء [اللاجئين الفلاسطينيين] الا بوصفهم عالة عليها [*lam takun tata'āmalu ma'a hā'ulā'i* [*-l-lāği'īna-l-filasţīniyyīna*]*'illā bi-waşfi-him 'ālatan 'alay-hā*]), *"було*

відмовлено їм [*палестинським біженцям*] *у власних людських та цивільних правах”* (صودرت حقوقهم الانسانية والمدنية [*şūdirat ħuqūqu-humu-l-’insāniyyatu wa-l-madaniyyatu*]) – у прикладі 68.3:

"ولم تكن غالبية الحكومات العربية تتعامل مع هؤلاء الا بوصفهم عالة عليها.. فصودرت حقوقهم الانسانية والمدنية [...]".

“Більшість арабських урядів взаємодіяли з ними [*палестинськими біженцями*] *лише, як з тягарем для себе… А тому їм* [*палестинським біженцям*] *було відмовлено у власних людських та цивільних правах* [...]*”* [AX 12].

Водночас співчуття “окупованій Палестині” як аксіологічний об’єкт крізь призму модально-позитивної оцінки може нашаровуватися ідеєю *“помсти”* Ізраїлю (ثأر [*śa’run*]) та його *“расистському насильству”* (العنف العنصري [*’al-‘anfu-l-‘unşuriyyu*]) у прикладі 69.3:

"[...] يقول: (تحت ركام بيوتنا في جنين ونابلس لم يُدفن مستقبلنا فقط، بل مستقبله ومستقبل إسرائيل) إشارة واضحة المغزى ومقنعة المنطق، فهذا العنف العنصري للاجتياح الإسرائيلي أودع في باطن الأرض الفلسطينية بالفعل ثأراً هائلا لن يهدأ إلا باجتثاث مَن ارتكب الجريمة سواء على مستوى الأفراد أو على مستوى التركيبة المجتمعية أو السياسية".

“[*Ізраїльський письменник Мішель Варшавський* (الكاتب الإسرائيلي ميشيل فارشوسكي [*’al-kātibu-l-’isrā’īliyyu Mīšīl Fāršūskī*])] *каже, що: «Під завалами наших будинків у Дженіні та Наблюсі було поховано не лише наше майбутнє, але і його* [*Шарона* (شارون [*Šārūn*])] *майбутнє і майбутнє Ізраїлю» – значення цього натяку ясне й логіка переконлива; насправді, це расистське насильство ізраїльської інвазії заклало вглиб палестинської землі колосальну енергію помсти, що ніколи не згасне, допоки ті, хто скоював цей злочин, не будуть знищені незалежно, чи це окремі особи, чи суспільні або політичні структури”* [AP 19].

З модально-негативною оцінкою Ізраїлю також пов’язана критика його *“сіоністського союзника”* – Сполучених Штатів Америки (الولايات المتحدة معه [*’al-Wilāyātu-l-Mutaħiddatu ma‘a-hu*] [*’al-kiyāni-ş-şihyūniyyi*] حليف رئيسي [الكيان الصهيوني] *ħalīfun ra’īsiyyun*] – *“Сполучені Штати з ним* [“*сіоністським*

буттям”] *є головним союзником”* [AP 8]), котрі *“хочуть Палестину”* (ماذا تريد أميركا من العرب؟ الجواب بسيط: النفط و الاقتصاد و فلسطين [*Māźā turīdu ’Amīrikā mina-l-‘arabi. ’Al-ğawābu basīţun: ’an-nafţa wa-l-’iqtişāda wa Filasţīna*] – *“Що хоче Америка від арабів? Відповідь – проста: нафти, економіки й Палестини”* [AX 15]).

Тому модально-аксіологічна опозиція “Ізраїль – «окупована Палестина»” становить публіцистичний аргумент в обґрунтованні модально-негативної оцінки Америки як арабського *“ворога”* (عدوّ [*‘aduwwun*] *“ворог”* – однина від імені أعداء [*’a‘dā’un*] *“вороги”*) у прикладі 70.3:

"[...] أعداء [...] العرب، وفي مقدمهم إسرائيل وأميركا ومن وراءهما من عرب وعجم".

“[...] *вороги* [...] *арабів – в їхньому авангарді є Ізраїль та Америка і їхні арабські й іноземні союзники”* [AC 14].

Функцію “союзника Ізраїлю”, що належить Сполученим Штатам Америки як об’єкту модально-негативної оцінки, може так само виконувати *“Захід”* (الغرب [*’al-Ĝarbu*]), який отримує негативне означення *“лицемірний”* (المرائي [*’al-mirā’iyyu*]) та описується відповідними предикатами – *“підтримує та покриває один з найбільш расистських, агресивних і кровопролитних режимів* [*“Ізраїль як расистсько-релігійну державу”*]*”* (يدعم ويسلط عليهم واحدة من أشد الأنظمة عنصرية وإيغالاً في العدوانية وسفك الدماء [إسرائيل كدولة دينية عنصرية] [*yad‘amu wa yasluţu ‘alay-him wāĥidatan min ’ašaddi-l-’anžimati ‘unşuriyyatan wa ’īĝālan fī-l-‘udwāniyyati wa safki-d-dimā’i* [*’Isrā’īlu ka-dawlatin dīniyyatin ‘unşuriyyatin*]]) у прикладі 71.3:

"[...] الغرب المرائي الذي يتحدث عن الحرية والديمقراطية وحقوق الإنسان يدعم ويسلط عليهم واحدة من أشد الأنظمة عنصرية وإيغالاً في العدوانية وسفك الدماء. [...] وأعتقد أنه رغم ما يقال عن التقارب بين الحضارات والحوار بين الثقافات فإنه لن يحدث أي إنجاز حقيقي في ردم الهوة بين العالم العربي والغرب مادامت إسرائيل موجودة كدولة دينية عنصرية على أرض عربية مقدسة".

“[...] *лицемірний Захід, котрий говорить про свободу, демократію та права людини, підтримує та покриває один з найбільш расистських, агресивних і кровопролитних режимів.* [...] *Я впевнений, що, попри розмови про зближення між цивілізаціями та діалог культур, нічого по-справжньому не буде досягнуто, щоб усунути прірву між арабським світом та Заходом, допоки на*

святій арабській землі існуватиме Ізраїль як расистсько-релігійна держава” [AP 10].

Звідси дії “Заходу” – джерело модально-негативної оцінки *“західного імперіалізму”* (الاستعمار الغربي [*’al-’isti‘māru-l-ĝarbiyyu*]), який *“вирішує заснувати Ізраїль у змові з багатьма представниками аристократії”* (يلجأ إلى التأسيس لاسرائيل [...] بالتوطؤ مع العديد من أصحاب الألقاب الشريفة [*yalğa’u ’ilā-t-ta’sīsi li-’Isrā’īla* [...] *bi-t-tawāţu’i ma‘a-l-‘adīdi min ’aşħābi-l-’alqābi-š-šarīfati*]) у прикладі 72.3:

"[...] يلجأ إلى التأسيس لاسرائيل - دولة يهود العالم - [...]، وبالتواطؤ مع العديد من أصحاب الألقاب الشريفة".

“[*Західний імперіалізм*] *вирішує заснувати Ізраїль – світову державу євреїв* – [...] *у змові з багатьма представниками аристократії”* [AC 8].

При цьому модально-негативна оцінка Заходу здатна виходити за межі контексту близькосхідного конфлікту й набувати форми узагальненої констанції про заподіяну шкоду для:

- *“регіону Азії та арабських країн”* (المنطقة في آسيا و في البلاد العربية [*’al-minţaqatu fī ’Āsiyā wa fī-l-bilādi-l-‘arabiyyati*]), що постає у центрі модально-негативних означень “західного імперіалізму” – *“грабунок регіону”* (نهب المنطقة [*nahbu-l-minţaqati*]), *“спустошення його багатств”* (إفراغها من ثرواتها [*’ifrāĝu-hā min śarawāti-hā*]) – у прикладі 73.3:

"فالاستعمار الغربي تأسس على فكرة نهب المنطقة، وإفراغها من ثرواتها، دون أن يقدم لهذه الدول أو الشعوب أي منفعة".

“Західний імперіалізм базувався на ідеї грабунку регіону [*Азії та арабських країн*]*, спустошення його багатств, не надавши жодної користі* [*його*] *державам і народам”* [AP 9];

- *“мешканців Сходу”* (الشرقيون [*’aš-šarqiyyūna*]), вплив *“західного матеріалізму”* (المادية الغربية [*’al-mādiyatu-l-ĝarbiyyatu*]) на яких, негативно порівнюється з *“оніумом зі смертельними домішками миш’яку”* (أفيون ممزوج بالسم الناقع [*’afyūnun mamzūğun bi-s-sammi-n-nāqi‘i*]) й підсумовується як *“втрата, якій немає рівних”* (خسارة لا تفوقها خسارة [*ĥasāratun lā tafūqu-hā ĥasāratun*]) у прикладі 74.3:

"[...] المادية الغربية سيطرت على الشرقيين و كأفيون ممزوج بالسم الناقع خدر أبناء الشرق. و هذه خسارة لا تفوقها خسارة".

"[...] *західний матеріалізм полонив мешканців Сходу і, неначе опіум зі смертельними домішками миш'яку, одурманив жителів Сходу. Це втрата, якій немає рівних"* [АМ, с. 34].

Водночас, постаючи поза асоціативним зв'язком зі "створенням держави Ізраїль", "Захід" може втрачати аксіологічну однозначність когнітивно-риторичних констант, сприймаючись як у модально-негативних номінаціях (*"завойовник, окупант, насильник з військовою перевагою"* – الغازي والمحتل والمتغلّب المتفوّق عسكريًا [*'al-ĝāzī wa-l-muħtallu wa-l-mutaĝāllibu-l-mutafawwiqu 'askariyyan*]), так і в модально-позитивних (*"науковий та цивілізаційний передовик"* – المتقدم علميًا وحضاريًا [*'al-mutaqaddimu 'ilmiyyan wa ħađāriyyan*]) – приклад 75.3:

"منذ غزو نابليون لمصر عام 1798، طُرح الغرب على العرب كإشكالية، فهو الغازي والمحتل والمتغلّب المتفوّق عسكريًا، وهو كذلك المتقدم علميًا وحضاريًا [...]".

"З часу завоювання Наполеоном Єгипту у 1798 році, Захід постав для арабів як проблема: він – завойовник, окупант, насильник з військовою перевагою, але він також і науковий та цивілізаційний передовик [...]*"* [АР 15].

Окремо слід зазначити, що емоційно-експресивну функцію підсилення модально-позитивної / негативної оцінки в досліджуваному матеріалі може виконувати інтонація. Знаками оклику, зокрема, в українському публіцистичному тексті втілюються авторські модально-позитивні очікування (приклад 27.3), а також модально-негативне спонукання (приклад 19.3). В арабській публіцистиці знак оклику здатний втілювати модально-негативну семантику обурення (приклад 64.3). Питальна ж інтонація – як риторичний засіб активізації уваги адресата, апеляції до його точки зору з метою налагодження зворотного зв'язку – в українському публіцистичному тексті втілює модально-негативні докоряння (приклад 7.3), здивування (приклад 13.3) та сарказм адресанта (приклад 21.3), а в арабському матеріалі дослідження – модально-негативне обурення (приклад 66.3). Натомість крапки як в

українському (приклад 53.3), так і в арабському матеріалі (приклад 57.3) стають засобом вираження очікувальної інтонації у модальній семантиці погрози.

Окрім вищевказаних інтонаційних засобів, в українському й арабському публіцистичному тексті для увиразнення авторських модально-аксіологічних відношень так само ще використовуються лапки. З одного боку, вживання лапок в українському матеріалі дослідження вказує на цитування (*"«запущено механізм, що порве державу»"* з посиланням на Максима Стріху у прикладі 19.3 або *"«христочекісти»"* з посиланням на *"московських колег"* у прикладі 47.3) і становить засіб логіко-аргументаційної організації тексту та, відповідно, модальних відношень у ньому. З іншого боку, власне модально-виражальна функція лапок в українській публіцистиці проявляється у: 1) втіленні сумніву щодо сутності об'єктів повідомлення (сумнів у *"«позитивних сигналах»"*, *"«системних зрушеннях»"* та *"«комплексних перетвореннях»"*, що трансформується у модально-негативну оцінку *"пустопорожніх слів"* у прикладі 30.3); 2) втіленні іронії, що, за умови модально-негативної оцінки її об'єкта, перетворюється на сарказм (*"«використовувати* [*Верховну Раду*] *за призначенням»"* у прикладі 15.3); 3) позначенні переносного значення слова, що використовується для модальної оцінки об'єктів повідомлення (модально-негативна оцінка в асоціативному зв'язку лексем – *"«кочубеї»" – "зрадники"*, *"Ющенко" – "найбільший «кочубей»"* у прикладі 29.3).

В арабському матеріалі дослідження, подібно до української публіцистики, лапки вживаються, зокрема, для цитування, пов'язаного з утіленням логічної аргументованості авторських модальних відношень ("«تحت ركام بيوتنا [...] لم يدفن [...] فقط، بل [...] مستقبل اسرائيل»" [*Taḥta rukāmi buyūti-nā* [...] *lam yudafan* [...] *fa-qat, bal* [...] *mustaqbala 'Isrā'īla*] *"«Під завалами наших будинків* [...] *було поховано* [...] *і майбутнє Ізраїлю»"* з посиланням на Мішеля Варшавського у прикладі 69.3), а також для втілення переносного значення лексеми з метою модальної оцінки її об'єкта позначення (модально-негативна оцінка *"держави «Ізраїль»"* – "دولة «اسرائيل»" [*dawlatu 'Isrā'īla*] – як *"расистської і терористичної держави № 1"* (الدولة العنصرية و الإرهابية رقم 1 [*'ad-*

dawlatu-l-ʻunşuriyyatu wa-l-ʼirhābiyyatu raqmu-l-wāḥidi]) у прикладі 76.3: "[...] أصبحت دولة «إسرائيل» الدولة العنصرية والإرهابية رقم 1 على وجه الكرة الأرضية [...]" *"*[...] *утворилася держава «Ізраїль» – расистська і терористична держава № 1 на поверхні земної кулі* [...]*"* [АР 16]).

Узагальнено результати дослідженя інтонаційно виділених модально-оцінних відношень, лексично втілених в українській та арабській публіцистиці, можна відобразити у таблицях 3.9-10 [Додаток 1, с. 253-254].

Таким чином, аксіологічними опозиціями когнітивно-риторичних констант матеріалу дослідження є:

- для українського публіцистичного тексту: модально-позитивна оцінка "опозиції" (приклади 48-50.3) або "самосуду" (приклад 53.3) проти модально-негативної оцінки "української влади" (приклади 1-7.3), її "органів" як форм утілення (приклади 8-19.3) та суб'єктів (приклади 20-35.3), взаємопов'язаних з "російською владою" і її об'єктами (приклади 36-47.3);

- для арабського публіцистичного тексту: а) модально-позитивна оцінка "революції [в Єгипті]" (приклади 55.3, 57-58.3) проти модально-негативної оцінки "Братів-мусульман" та їхніх представників (приклади 54.3, 56.3), а також Хосні Мубарака (приклад 55.3) як противників єгипетської революції; б) модально-позитивна оцінка, спрямована або на співчуття "окупованій Палестині" (приклади 64-66.3), або на "помсту" (приклад 69.3) проти модально-негативної оцінки Ізраїлю (приклади 59-63.3, 76.3) та його "союзників" (приклади 70-75.3), доповненої критикою "арабів" (приклад 67.3) і "більшості арабських урядів" (приклади 68.3).

Водночас детермінування сприйняття об'єктів публіцистичного викладу або як модально-позитивних, або як модально-негативних становить, з одного боку, засіб вираження семантики якісно-оцінної категоричності, відображеної у модально-впевнених авторських відношеннях, а з іншого – спосіб розгортання текстових подій в епічно-ірреальному, гіперболізованому вимірі "боротьби добра проти зла" з аксіологічно незмінюваними учасниками.

При цьому формально-експліцитна вираженість семантики модально-оцінних відношень досліджуваного матеріалу у відповідній аксіологічно маркованій лексиці та експресивно-емоційній інтонації, нашарованій на модальну семантику грамем способу дії і лексико-граматичних категорій модальних та вставних елементів, може вважатися наслідком вияву особи українського й арабського автора-публіциста, поведінкові мотиватори якого – приховані, імпліцитні. Тому для повноти розуміння семантики модальних відношень на матеріалі українського й арабського публіцистичного тексту необхідно з'ясувати мовні підстави формування модальності, пов'язані з лінгвопрагматичним аналізом її суб'єктивної основи – людини (мовця / автора / адресанта).

Висновки до розділу 3

Спосіб дії – граматична категорія дієслова, яка вказує на відношення дії до дійсності, тобто виражає універсальне модальне ставлення мовця до умов здійснення дії чи реалізації стану в аспекті їх реальності / ірреальності. У такому розумінні модально-реальна / ірреальна семантика способу дії, хоч і спільна для української й арабської мов, проте формально по-різному втілена на матеріалі публіцистичних текстів.

У традиційній граматиці сучасної української літературної мови спосіб дії кваліфікують як самостійну тричленну дієслівну категорію, що об'єднує грамеми дійсного, умовного та наказового способу, а також може доповнюватися бажальною й спонукальною грамемами, що вважаються семантичними різновидами наказового і формальними варіантами умовного способу. Натомість парадигма категорії способу дії в арабській мові (залежно від поглядів західних граматистів на поняття إعراب [*'i'rābun*]), разом з грамемою наказового способу, що має власну форму вираження (імператив), об'єднує грамему дійсного, умовного та усіченого способу, і так само здатна нашаровуватися, зокрема, грамемами енергетичного та бажального способу дії.

Як наслідок, виникає ускладненість модально-семантичної кореляції грамем категорії способу дії в українській та арабській мовах, що на матеріалі публіцистичного тексту виявляється у контамінації семантики різних українських грамем у межах однієї арабської дієслівної форми, вирізняючи арабський публіцистичний текст і протиставляючи його українському досліджуваному матеріалу. Звідси ж виникає ускладнення для розмежування модально-реальних відношень від модально-ірреальних в українській та арабській публіцистиці. При цьому аналіз публіцистичного матеріалу обох мов вказує також на умовність протиставлення значення модальної реальності дії модальній ірреальності за умов гіперболізації текстових подій з іронічно-саркастичною тональністю автора.

Модальні слова та вставні елементи – семантичні засоби вираження модальних відношень мовця у їх семантико-функціональному трактуванні, що формально по-різному проявляються в українській та арабській публіцистиці.

Якщо в українському публіцистичному тексті семантичні функції модальних слів можуть виконувати прислівники, займенники, дієслова, частки, прикметники та іменники, то в арабському матеріалі дослідження аналогами українських модальних слів постають як окремі лексеми (імена у формі знахідного відмінка; імена як перші члени ідафи; частки), так і їхні сполучення (частки з іменами / дієсловами або сполучення частки з дієсловом та іменем, а також ідафна конструкція імен, що може доповнюватися препозитивними / постпозитивними частками).

При цьому в українському матеріалі дослідження модальні слова синтаксично, як правило, займають позицію вставних елементів, пунктуаційно виділених комами. Натомість в арабському публіцистичному тексті модальні слова та вирази переважно не стоять у синтаксично-парентетичній позиції, хоча окремі арабські модальні відповідники українських вставних елементів можуть пунктуаційно виділятися комами, тире й дужками. Проте характер такої графічно-розділової виділеності в арабському матеріалі не послідовний.

Однак, попри формальну відмінність модальних слів та вставних елементів в українському й арабському публіцистичному тексті, семантичний план модальних відношень, засобами вираження яких вони є, спільний в обох мовах. Звідси широка семантична диференціація модальності впевненості, доповнена логіко-емоційними модальними відношеннями вставних компонентів, об'єднує український та арабський публіцистичний текст, підтверджуючи його функціонально-стилістичну мету – формувати громадську думку шляхом логіко-експресивного впливу на адресата.

Когнітивно-риторичне детермінування сприйняття об'єктів українського й арабського публіцистичного викладу, або як модально-позитивних, або як модально-негативних, становить, з одного боку, спільний засіб вираження семантики якісно-оцінної категоричності, відображеної у модально-впевнених авторських відношеннях, а з іншого – однаковий спосіб розгортання текстових подій в епічно-ірреальному, гіперболізованому вимірі "боротьби добра проти зла" з аксіологічно незмінюваними учасниками. При цьому формально-експліцитна вираженість семантики модально-оцінних відношень досліджуваного матеріалу у відповідній аксіологічно маркованій лексиці та експресивно-емоційній інтонації, нашарованій на модальну семантику грамем способу дії і лексико-граматичних категорій модальних та вставних елементів, може вважатися наслідком вияву особи українського й арабського автора-публіциста, поведінкові мотиватори якого – приховані, імпліцитні. Тому для повноти розуміння семантики модальних відношень на матеріалі українського й арабського публіцистичного тексту необхідно з'ясувати мовні підстави формування модальності, пов'язані з лінгвопрагматичним аналізом її суб'єктивної основи – людини (мовця / автора / адресанта).

Основні положення та результати дослідження третього розділу дисертації викладено в публікаціях автора [Мацкевич 2012а; Мацкевич 2012б; Мацкевич 2012в].

РОЗДІЛ 4
ТИПИ ПРАГМАТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ Й АРАБСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ

4.1 Типи точок зору в українському й арабському публіцистичному тексті

Дослідницький пошук мовних підстав формування модальності, що пов'язані з лінгвопрагматичним аналізом її суб'єктивної (антропоцентричної) основи, зумовлює необхідність звернення до категорії точки зору як одного з важливих антропоцентрів комунікації. Поняття "точка зору" (англ. point of view; фр. point de vue; пол. punkt widzenia), введене в науковий обіг Г. Джеймсом у 1934 р. для аналізу наративу, розвивали Ж. Жене, Н. Фрідмен; при цьому фактично, про точку зору як "перспективу" розгортання тексту говорив М. Бахтін [Бацевич 2010, с. 156; Ваулина http; Зятькова http; Палійчук 2009, с. 433; Шмид 2003, с. 109]. Однак у науці існує велике різноманіття підходів до категорії "точка зору", які відрізняються одне від одного не лише термінологією чи принципами типології, але й поняттями, що лежать в їхній основі, особливо зважаючи на спільність цієї дослідницької проблеми для лінгвістики, літературознавства, наратології, дискурс-аналізу та інших напрямів гуманітарного знання [Алексієвець 2010, с. 252-253; Шмид 2003, с. 109]. Звідси для наукового опису точки зору мовця можуть вживатися різні терміни: емпатія (empathy), точка зору (vantage point) або простір точки зору (viewpoint space) [Kozai http]. Водночас значне місце посідає ця категорія в концепціях сучасних лінгвістів-когнітивістів, зокрема, Р. Лангакера, Р. Маклаурі, Ж. Фоконьє та інших [Бацевич 2005, с. 296; Бацевич 2010, с. 155-156].

Точка зору (viewpoint) у теорії Р. Лангакера – це взаємодія актуального місцезнаходження мовця, його кута зору (vantage point), з часо-просторової перспективи якого конструюється комунікативна ситуація та її об'єкти, а також орієнтації (orientation), що визначає центр візуального поля мовця; при цьому

візуалізація об’єктів може бути наперед заданою, оскільки “ми звикли бачити більшість об’єктів відповідно до нашого досвіду” [Langacker 1999, p. 123]; звідси візуалізація буває канонічна / конвенційна (canonical viewpoint) і не конвенційна / контекстуальна (unorthodox / contextual viewpoint): наприклад, звичною (канонічною / конвенційною) є візуалізація літака, що пролітає над будинком, а не навпаки [Langacker 2009, p. 6; Langacker 2008, p. 75; Langacker 1999, p. 122-123; Hübler 1998, p. 7; Sanders 1997, p. 86].

Ж. Фоконьє так само вказує, що точка зору (viewpoint) впливає на вибудовування й розгортання комунікативної ситуації в тексті та виступає провідником у лабіринті ментального простору (mental space) [Fauconnier 1994, p. xli], який становить динамічний процес взаємодії ситуації спілкування й лінгвістичних засобів її вираження крізь призму мовленнєво-мисленнєвих дій комунікантів [Langacker 2000, p. 47]. Звідси можна резюмувати, що точка зору пов’язана з перцептивними процесами людини (особи / фігури спостерігача) і розглядається в аспекті породження мовлення, комунікації [Бацевич 2005, с. 296; Бацевич 2010, с. 155-156; Жуйкова 2000, с. 56; Кравченко 1993, с. 46].

Як наслідок, згідно з Р. Маклаурі, точка зору (point of view) – це основа процесів пізнання й виформовування досвіду під впливом навколишньої дійсності [MacLaury 1995, p. 231].

У контексті когнітивно-прагматичних проблем пізнання й формування досвіду мовця крізь призму його лінгвокультурних особливостей та аспектів проекції світобачення можна віднайти дефініції: Є. Бартміньского (точка зору – це суб’єктивно-культурний чинник, що визначає спосіб мовлення про певний об’єкт / предмет, зокрема його категоризацію, вибір ономасіологічної бази при творенні його назви, вибір ознак предмета, що фіксуються у значенні і виступають членами судження у висловленні [Bartmiński 1990, s. 111]); Й. Мацкєвіч (точка зору як властивості понятійного інтерпретування світу, що пов’язані з позицією суб’єкта пізнання [Maćkiewicz 2000, s. 108]); О. Кравченко (точка зору – це людина, що пізнає світ, а тому становить втілення проблеми суб’єкта як керівного й регулювального початку мовної системи в цілому

[Кравченко 1993, p. 50]); Е. Фінеґан, Ж. Гюллемін-Флешер та С. Козаї (точка зору, її розгортання, пов'язане з мовцем, його суб'єктивністю як відображенням власної особистості в тексті, а також суб'єктивною оцінкою висловлення [Finegan 1995, p. 1; Guillemin-Flescher 1999, p. 162; Kozai http]).

З огляду на численність трактувань точки зору, слід звернути увагу на узагальнену лінгвопрагматичну концепцію Ф. Бацевича, який пропонує вважати це центральне поняття в структурі тексту найзагальнішою когнітивно-психологічною пресупозицією людини, що спирається на набутий раніше перцептивний і когнітивний досвід, віру, переконання тощо і визначає світосприйняття, категоризацію, оцінку сукупності сприйнятих зовнішніх вражень і внутрішніх відчуттів, а також певною мірою сам процес перцепції; у своїй сукупності точка зору визначає стратегії і тактики спілкування, моделі адресанта й адресата, а також формує сигнали, за допомогою яких можна ідентифікувати і різні уподобання автора тексту, і загальне враження адресата від самого тексту, сприйняття його як "свого" / "чужого", "прецедентного" / "нейтрального" / "патогенного" тощо [Бацевич 2010, с. 157, 162].

Таким чином, точкою зору можна вважати той когнітивно-перцептивний досвід мовця, що формує його загальну пресупозиційну базу, необхідну для визначення всіх (наприклад, модальних) компонентів розгортання тексту. Пресупозитивний характер точки зору як категорії, детермінованої досвідом мовця, його фоновими знаннями загалом, визначає і її текстотвірну роль, зокрема у конструюванні модальних відношень адресантів матеріалу дослідження. Звідси текстотвірний потенціал точки зору як прагматичного засобу вираження модальності здатний виступати мотиватором розподілу модальних відношень в українській та арабській публіцистиці.

У такому випадку прагматично мотивованими можуть вважатися модально-аксіологічні опозиції когнітивно-риторичних констант в українському й арабському публіцистичному тексті (проаналізовані у розділі 3.3, зокрема у таблиці 3.9 [Додаток 1, с. 253]), що становлять формальний засіб проявлення категорії точки зору – експлікованої пресупозитивної (закладеної

на рівні фонових знань) авторської симпатії / антипатії до текстових подій та їхніх учасників, узагальнено відображеної у таблиці 4.1 [Додаток 1, с. 255].

Відповідно до модально-оцінних відношень у когнітивно-риторичних константах матеріалу дослідження, авторська симпатія / антипатія розподіляється таким чином:

- в українському публіцистичному тексті: когнітивно-риторичне протиставлення модально-позитивної оцінки (симпатії) *"опозиції"* (приклад 1.4) або *"самосуду"* (приклад 2.4) модально-негативній оцінці (антипатії) *"української влади"*;

- в арабському публіцистичному тексті: а) когнітивно-риторичне протиставлення модально-позитивної оцінки (симпатії) *"революції* [*в Єгипті*]*"* модально-негативній оцінці (антипатії) *"суб'єктів-противників революції"*, зокрема *"Братів-мусульман"* (приклад 3.4); б) когнітивно-риторичне протиставлення модально-позитивної оцінки (симпатії) *"окупованої Палестини"* модально-негативній оцінці (антипатії) *"палестинських ворогів"*, зокрема Ізраїлю і його *"союзників"* (приклад 4.4).

Приклад 1.4 (симпатія у модально-позитивній оцінці "*нинішньої української опозиції"*, протиставлена антипатії до *"керівництва держави"* у предикаті – *"має* [*опозиція*] *очевидні переваги перед керівництвом держави"*):

"[...] *вона* [*"нинішня українська опозиція"*] *має очевидні переваги перед керівництвом держави, які полягають насамперед у прихильності до політичного плюралізму, демократичних принципів формування влади та збереження національного суверенітету"* [УТ 17, с. 7].

Приклад 2.4 (антипатія до *"влади"* у модально-негативному предикаті – *"перетворюється на антивладу"*, – протиставлена симпатії у модально-позитивній альтернативі – *"громадським компенсаторам"* у метафоризованій формі *"вулкану* [*самосуду*]*"*):

"[...] *коли влада перетворюється на антивладу, втрачаючи залишки функціональної корисності для мас, скрізь, не лише в Україні, виникають певні*

громадянські компенсатори. [...] *цей вулкан* [*самосуду*] *уже близький до виверження…"* [УТ 19, с. 48].

Приклад 3.4 (симпатія до *"революції"* – الثورة [*'aś-śawratu*] – як модально-позитивної передумови *"майбутнього, на яке заслуговує* [*Єгипет*]*"* – المستقبل الذي تستحقه [مصر] [*'al-mustaqbalu-l-laźī tastaħiqu-hu* [*Miṣru*]] – протиставлена антипатії до *"режиму «Братів-мусульман»"* – حكم «الاخوان» [*ħukmu-l-'Iĥwāni*] – модально-негативній перешкоді *"єгипетському майбутньому"*):

"الثورة مستمرة حتى يسقط حكم «الاخوان» تماما [...]، عندئذ ستنطلق مصر الى المستقبل الذي تستحقه [...]".

"Революція триває, допоки повністю не впаде режим «Братів-мусульман» [...]*, тоді Єгипет увійде в те майбутнє, на яке він заслуговує* [...]*"* [АС 7].

Приклад 4.4 (симпатія у модально-позитивному співчутті *"палестинській землі"* – الأرض الفلسطينية [*'al-'ardu-l-filasṭīniyyatu*] – як стимул до *"помсти"* – ثأر [*śa'run*], – протиставленої антипатії у модально-негативній оцінці *"расистського насильства ізраїльської інвазії"* – العنف العنصري للاجتياح الإسرائيلي [*'al-'anfu-l-'unṣuriyyu li-l-'iğtiyāħi-l-'isrā'īliyyi*]):

"[...] العنف العنصري للاجتياح الإسرائيلي أودع في باطن الأرض الفلسطينية بالفعل ثأراً هائلا لن يهدأ إلا باجتثاث مَن ارتكب الجريمة [...]".

"[...] *расистське насильство ізраїльської інвазії заклало вглиб палестинської землі колосальну енергію помсти, що ніколи не згасне, допоки ті, хто скоював цей злочин, не будуть знищені* [...]*"* [АР 19].

Таким чином, розподіл модально-позитивної / негативної оцінки у досліджуваному матеріалі постає прагматичним аспектом формального втілення точки зору, пресупозитивно поляризованої симпатією / антипатією її адресанта до текстової дійсності.

Водночас аксіологічна біполярність точки зору мовця у процесах категоризації текстових подій та їхніх учасників не лише визначає розподіл модально-позитивних / негативних відношень в українських та арабських публіцистичних когнітивно-риторичних константах, але й робить релевантним і

взаємодоповнювальним використання модальності впевненості. Так, з одного боку, модально-позитивні / негативні відношення у когнітивно-риторичних константах матеріалу дослідження втілюють семантику якісно-оцінної категоричності, що становить засіб розгортання модально-впевнених відношень. З іншого ж боку, якщо когнітивно-риторичні аксіологічні модальні опозиції – це детермінований точкою зору мовця (у функції узагальненої пресупозиції – авторських фонових знань) орієнтир для визначеної реакції (симпатії / антипатії) на певні актуальні політичні реалії українського й арабського суспільств, то модальність впевненості, зокрема у формі українських та арабських модальних і вставних елементів (проаналізованих у розділі 3.2, а саме у таблицях 3.6-8 [Додаток 1, с. 250-252]), – публіцистично-стилетвірний засіб підтвердження й пропагування відповідних модально-позитивних / негативних відношень. Узагальнено співвідношення між модальністю впевненості та точкою зору (зокрема, моделлю її адресанта) можна відобразити у таблиці 4.2 [Додаток 1, с. 256].

Звідси когнітивно-риторичні модально-аксіологічні опозиції як формальні засоби вираження точки зору адресанта, пов’язані з його симпатією / антипатією до текстових подій, можуть доповнюватися модальністю впевненості, а саме:

- в українському публіцистичному тексті: для підтвердження і пропагування когнітивно-риторичного аксіологічного розподілу модально-оцінних відношень (симпатії / антипатії) мовця, зосереджених навколо теми критики влади в Україні (приклад 5.4);

- в арабському публіцистичному тексті: для підтвердження і пропагування когнітивно-риторичного аксіологічного розподілу модально-оцінних відношень (симпатії / антипатії) мовця, зосереджених навколо теми революції в Єгипті (приклад 6.4), а також теми близькосхідного конфлікту (приклад 7.4).

Приклад 5.4 (модальність впевненості у формі модального прислівника *“звичайно”* доповнює модально-негативну оцінку (антипатію) суб’єктів

української влади – *“режиму Януковича”* і *“ПР* [*Партії регіонів*]*”*, – які *“виконують чорну роботу з підготовки ґрунту для російської окупації України”* і протиставляються модально-позитивній оцінці (симпатії) *“опозиційних сил”* у спонукальному предикаті – *“потрібно голосувати за одну із трьох прохідних опозиційних сил”*):

“Звичайно, режим Януковича прагне зберегти власний суверенітет і залишитися непідвладним Москві, [*... проте*] *й він , і ПР, яка є його опорою «фактично» виконують чорну роботу з підготовки ґрунту для російської окупації України.* [*... Тому*] *потрібно голосувати за одну із трьох прохідних опозиційних сил – УДАР, «Батьківщину» або «Свободу»* [...]. *Це єдина можливість зупинити не просто гірший, а катастрофічний сценарій для країни* [...]*”* [УТ 6, с. 12-13].

Приклад 6.4 (модальність впевненості у формі іменної частки إنّ [*’inna*] *“дійсно”* доповнює модально-негативну оцінку (антипатію) *“Братів-мусульман”*, чиї *“злочини”* – الجرائم [*’al-ğarā’imu*] – (серед яких є *“зрада революції”* – الخيانة للثورة [*’al-ĥiyānatu li-ś-śawrati*]) *“зростають кожного дня”* – تتزايد كل يوم [*tatazāyadu kulla yawmin*] – і протиставляються модально-позитивній оцінці (симпатії) *“революції”*, *“цілі”* якої – أهدافها [*’ahdāfu-hā*] – *“досягаються з волі Божої”* – تحقق بإذن الله [*tuħaqqiqu bi-’iźni-l-lāhi*]):

"ان الجرائم التي يرتكبها الاخوان المسلمون تتزايد كل يوم وبالرغم من بشاعتها فهي تكشف حقيقة الاخوان. لقد اكتشف المصريون ان الاخوان لا علاقة لهم بالدين وعرفوا غدرهم وأكاذيبهم وخيانتهم للثورة. [...] سيسقط حكم «الاخوان» قريبا وسيحاكمون على كل هذه الجرائم. الثورة مستمرة حتى تحقق أهدافها بإذن الله".

“Дійсно, злочини, які коять Брати-мусульмани зростають кожного дня і, попри їхню жахливість, вони викривають правдиву сутність Братів. Єгиптяни вже виявили, що Брати не мають зв’язку з релігією, вони дізналися про їхнє віроломство, брехню та зраду революції. [...] *Режим «Братів» скоро впаде і вони постануть перед судом за кожен цей злочин. Революція безперервна, допоки досягаються її цілі з волі Божої”* [АС 2].

Приклад 7.4 (модальність впевненості у формі частки з іменем – في الحقيقة [*fī-l-ħaqīqati*] *“насправді”*, – а також іменної частки إنّ [*’inna*] *“дійсно”* та сполучення дієслова з часткою й наступними іменемами з флексією фатхою – ليس إلا التعبير الدموي [*laysa ’illā-t-ta‘bīra-d-damawiyya*] *“*[*є*] *лише криваве вираження…”* – доповнює модальну оцінку *“війни за незалежність палестинців”* – حرب استقلال الفلسطينيين [*ħarbu-’stiqlāli-l-filasṭīniyyīna*] – як модально-позитивної альтернативи (симпатії), протиставленої модально-негативній оцінці (антипатії) *“безпрецедентного насильства, яке здійснюють ізраїльська армія та колоніальні поселенці”* – العنف الذي ينشره الجيش الإسرائيلي والمستوطنون [*’al-‘anfu-l-laźī yanšuru-hu-l-ǧayšu-l-’isrā’īliyyu wa-l-mustawṭinūna*]):

"([...] إن ما يسمّونه بالانتفاضة الثانية هي في الحقيقة حرب استقلال الفلسطينيين، والعنف الذي ينشره الجيش الإسرائيلي والمستوطنون، والذي لم يسبق له مثيل. ليس إلا التعبير الدموي، والمثير للشفقة، عن حقد استعماري ومنتقم أمام ثورة نعرف نتيجتها المحتومة. وهذه ليست أول مرة في نصف القرن الماضي تعبر قوة محتلة عن هزيمتها برجفة أخيرة من العدوانية المجرمة والتي لا جدوى منها)".

“[*На думку “ізраїльського письменника Мішеля Варшавського”* (الكاتب الإسرائلي ميشيل فارشوسكي [*’al-kātibu-l-’isrā’īliyyu Mīšīl Fāršūskī*])]: *«*[*…*] *Дійсно, те, що ми називаємо другою інтифадою, є, насправді, війною за незалежність палестинців; безпрецедентне насильство, яке здійснюють ізраїльська армія та колоніальні поселенці, – лише криваве і жалюгідне вираження колоніальної мстивої ненависті щодо революції, неминучі наслідки якої ми знаємо. Це не вперше, коли у середині минулого століття окупаційна сила засвідчує свою поразку останньою конвульсією безрезультатної злочинної агресії»”* [AP 19].

Отже, як засіб підтвердження й пропагування аксіологічних модальних відношень у когнітивно-риторичних константах українського й арабського матеріалу дослідження, модальність впевненості експлікує авторську точку зору, вказуючи на модель адресанта тексту – експерта-фахівця у поясненні сутності публіцистичних подій. Як наслідок, категорія точки зору – це прагматичний засіб вираження не лише модально-оцінних відношень, детермінованих у когнітивно-риторичних константах пресупозитивною симпатією / антипатією мовця до текстової дійсності, але й модальності

впевненості, залежної від авторського вибору моделі адресанта тексту – експерта-фахівця.

При цьому формування модально-впевненої моделі адресанта як експерта-фахівця може супроводжуватися семантикою модальності невпевненості у формі українських та арабських модальних і вставних елементів. У такому випадку авторська модальна невпевненість становить засіб вираження припущення експерта-фахівця щодо текстової дійсності, у центрі якої постають учасники та події модально-аксіологічних констант, зокрема:

- в українському матеріалі дослідження: текстові події та учасники теми критики влади в Україні (приклад 8.4);

- в арабському матеріалі дослідження: текстові події та учасники теми – а) революції в Єгипті (приклад 9.4) і б) близькосхідного конфлікту (приклад 10.4).

Приклад 8.4 (у контексті позначення *“сил, які маніфестували себе як патріотичні”* [Д 17] – *“націонал-демократи України”* як антипатійні об’єкти когнітивно-риторичної константи, пов’язаної з темою критики влади в Україні, отримують модально-негативну оцінку у предикаті *“проґавили* [*тотальне пограбування України в 1990-ті роки*]*”*, що супроводжується модальністю невпевненості у формі дієслова *“здається”* – засобу втілення авторського припущення щодо можливої відсутності розуміння в *“націонал-демократів”* підстав для їхньої модально-негативної оцінки):

“Вони [*“націонал-демократи України”*] *проґавили тотальне пограбування України в 1990-ті роки, замість формування народного капіталізму і, здається, дотепер цього не зрозуміли.* [...] *Проголосити суверенітет набагато простіше, ніж розбудувати справді незалежну державу”* [УТ 13, с. 20].

Приклад 9.4 (*“влада «Братів*-[*мусульман*]*»”* як антипатійний об’єкт когнітивно-риторичної константи, пов’язаної з темою революції в Єгипті, отримує модально-негативну оцінку у предикатах *“зраджує революцію і не розбудовує Єгипет”* – يغتال الثورة ولا يبني مصر [*yuġtālu-ś-śawrata wa lā yubnī Miṣra*],

– що супроводжується модальністю невпевненості у формі препозитивно-імперфектної частки قد [*qad*] *“може / можливо / ймовірно”* – засобу втілення авторського припущення щодо можливого *“спустошення Єгипту”* – تدمير مصر [*tadmīru Miṣra*] – внаслідок модально-негативних дій *“Братів”*):

"حكم «الإخوان» يغتال الثورة ولا يبني مصر [...] ...وهذه أقصر الطرق لسقوط حكم «الإخوان».. لكن الكارثة هنا أن هذا السقوط قد يكلف تدمير مصر.."

“Влада «Братів-[*мусульман*]*» зраджує революцію і не розбудовує Єгипет* [...] *…І це – найкоротший шлях для падіння влади «Братів»… Однак трагедія полягає в тому, що це падіння, може / можливо / ймовірно, буде пов’язане зі спустошенням Єгипту…”* [АС 3].

Приклад 10.4 (Ізраїль – як антипатійний об’єкт когнітивно-риторичної константи, пов’язаної з темою близькосхідного конфлікту, отримує модально-негативну оцінку у характеристиці дій *“узурпаторського єства* [*Ізраїлю*]*”* – الكيان الغاصب [*’al-kiyānu-l-ĝāşibu*], – що супроводжується модальністю невпевненості у формі іменної частки لعل [*la‘alla*] *“можливо”* – засобу втілення авторського припущення щодо мети модально-негативних дій Ізраїлю, позначених як *“стратегія ворога”* – استراتيجية العدوّ [*’istrātīğiyyatu-l-‘aduwwi*]):

"و لعل أهم تلك الأهداف سعي الكيان الغاصب لتوسيع رقعة الاحتلال وقتل البشر، مقاومين كانوا أو مدنيين، في محاولة لزرع الرعب في قلوب الناس والسيطرة عليهم نفسياً".

“Можливо, найважливіша мета [*“стратегії ворога”*] *полягає у прагненні узурпаторського єства збільшувати окуповану територію та вбивати людей, незважаючи, чи це повстанці, чи цивільні, щоб посіяти жах у серцях людей та контролювати їх психологічно”* [АХ 8].

Водночас модально-аксіологічна незмінність й опозиційна протиставленість учасників та подій текстової дійсності (об’єктів когнітивно-риторичних констант), що залежить від симпатії / антипатії адресанта (пресупозитивно мотивованої його точкою зору), детермінує семантику якісно-оцінної категоричності, характерну для модальності впевненості, та вказує на допоміжність модально-невпевнених відношень в українському й арабському публіцистичному тексті. Тому модальність впевненості протиставляється

модальності невпевненості як публіцистично-стилетвірний засіб підтвердження пропагування модально-оцінних відношень когнітивно-риторичних констант, необхідних для формування української та арабської громадської думки.

Окрім цього, детермінована точкою зору адресанта аксіологічно-опозиційна незмінність об'єктів якісно-оцінної категоричності модально-впевнених відношень, становить спосіб розгортання текстових подій досліджуваного матеріалу в епічно-ірреальному, гіперболізованому вимірі "боротьби добра проти зла". Звідси вираження ірреальної модальності у розгортанні текстової дійсності української та арабської публіцистики прагматично залежить від мовно-риторичних особливостей точки зору автора. При цьому серед таких мовно-риторичних особливостей у втіленні модальності ірреальності виділяються не лише гіперболізованість якісно-оцінних когнітивно-риторичних протиставлень текстових подій та їхніх учасників, але й іронічно-саркастичний виклад матеріалу дослідження (приклади 11-12.4).

Приклад 11.4 (у контексті когнітивно-риторичної константи критики *"влади в Україні"* модально-негативна оцінка *"МЗС* [*Міністерства закордонних справ*]*"*, яке *"перейшло на відверте хамство"*, разом з модальністю впевненості у формі означальних займенників *"весь" / "усі" / "всі"* доповнюється викладом реальної іронічно-саркастичної умови як гіперболізованої ірреально-умовної модальності, втіленої особовою формою дієслова дійсного способу дії майбутнього часу *"звучатиме"* у головній частині складнопідрядного речення з підрядним умови, приєднаним сполучником *"якщо"* з постпозитивним інфінітивом *"звести"*):

"В МЗС давно і послідовно підозрюють у змові весь Євросоюз на чолі з Європарламентом. Надійно розгубивши усі дипломатичні навики і здатність інколи промовчати, в МЗС перейшли на відверте хамство. Якщо реакцію міністерства на всі звинувачення європейських політиків звести до однієї фрази, то вона звучатиме так: «Да пашлі ви!»" [УТ 7, с. 14].

Приклад 12.4 (у тексті когнітивно-риторичної константи критики *"союзників Ізраїлю"* модально-негативна оцінка впливу *"Заходу"* як

“негативного явища” – ظاهرة سلبية [*žāhiratun salbiyyatun*] – разом з модальністю впевненості у формі сполучення заперечної частки لا [*lā*] з наступним іменем شكّ [*šakka*] та часткою أنّ [*’anna*] – *“безсумнівно, що ...”* – доповнюється викладом реальної іронічно-саркастичної умови як гіперболізованої ірреально-умовної модальності, втіленої формою перфекта дієслова дійсного способу дії майбутнього часу وجدت [*wağadta*] *“знайдеш”* у головній частині складнопідрядного речення з підрядним умови, приєднаним сполучником-часткою إذا [*’iźā*] *“якщо”* з постпозитивним перфектом дієслова فتحت [*fataḥta*] *“розкриєш”*):

"لا شك أن الغزو الثقافي يعتبر ظاهرة سلبية تواجهها الشعوب المختلفة التي ترزح تحت سيطرة الاستعمار. [...] و ينقد المادية الغربية (الأمريكية) قائلا: (إن هؤلاء الأمريكان قوم خلقوا من الإسمنت المسلح، لا روح فيهم و لا ذوق و لا ماضٍ. إذا فتحت صدر الواحد منهم وجدت في موضع القلب دولارا)".

“Безсумнівно, що культурна інвазія [*“Заходу”* (الغرب [*’al-Ĝarbu*])] *вважається негативним явищем, з яким стикалися різноманітні народи, що потерпали під владою імперіалізму.* [...] *Критикуючи західний (американський) матеріалізм,* [*Тауфік аль-Хакім* (توفيق الحكيم [*Tawfīqu-l-Ħakīm*]) – автор роману “Пташка зі Сходу” (رواية عصفور من الشرق [*riwāyatu ‘Uşfūrin mina-š-Šarqi*]), що стає для адресанта ілюстративним матеріалом утілення власного ставлення до текстових подій]*, каже: «Дійсно, ці американці – народ, створений із залізобетону: у них немає ані душі, ані смаку, ані минулого. Якщо розкриєш груди хоча б одного з них, то на місці серця знайдеш долар»”* [АМ, с. 27, 30].

Тому для розмежування модально-реальних відношень від модально-ірреальних в українській та арабській публіцистиці слід керуватися не стільки відповідними формами категорії способу дії (проаналізованими у розділі 3.1, зокрема у таблицях 3.1-4 [Додаток 1, с. 245-248]), скільки мовно-риторичними особливостями втілення точки зору адресанта – ірреальною гіперболізацією текстової дійсності, доповненою іронічно-саркастичним викладом.

Узагальнено розподіл модально-реальних / ірреальних відношень під впливом мовно-риторичних особливостей точки зору автора української та арабської публіцистики можна відобразити у таблиці 4.3 [Додаток 1, с. 257].

Отже, крізь гіперболізовану, іронічно-саркастичну призму модальності ірреальності аксіологічно-модальні опозиції когнітивно-риторичних констант досліджуваного матеріалу як носії семантики якісно-оцінної категоричності, властивої для розгортання модально-впевнених відношень (форма яких доповнюється українськими й арабськими модальними та вставними елементами з відповідною семантикою) становлять формальну основу для втілення точки зору мовця на рівні проявлення авторських пресупозицій (фонових знань), детермінованих біполярним розподілом симпатії / антипатії мовця до текстової дійсності, а також вибором моделі адресанта (експерта-фахівця) і мовно-риторичних особливостей (гіперболізації та іронічно-саркастичного викладу) в українському й арабському публіцистичному тексті.

Лінгвопрагматичну визначеність категорії точки зору для проявлення модальних відношень у досліджуваному матеріалі можна узагальнено відобразити у таблиці 4.4 [Додаток 1, с. 258].

Таким чином, пресупозиційна симпатія / антипатія у гіперболізованій, іронічно-саркастичній точці зору експерта-фахівця об’єднує український та арабський публіцистичний текст, виступаючи лінгвопрагматичним радикалом розгортання ірреально-впевненої якісно-оцінної (позитивної / негативної) модальної семантики як ізоморфної основи для виділення спільних семантико-прагматичних ознак (мовного типу) проявлення модальності в українській й арабській публіцистиці. Водночас спосіб вияву модальності точки зору прагматично мотивується також структурою емпатії та комунікативними смислами матеріалу дослідження.

4.2 Типи структур емпатії в українському й арабському публіцистичному тексті

Емпатія як термін науки про мову виник у функціональному синтаксисі, де першим його вжив С. Куно в монографії “Topic, Subject and the Speaker’s Empathy” для “характеристики ступенів порівняння, ідентифікації мовця з

учасником події, яку описують” [цит. за пр.: Шерстобитов http]. Тому емпатія – це міра або рівень співвідношення адресанта з одним із учасників ситуації, відображеної у висловленні, що виявляється у розгортанні інформації з його точки зору [Kuno 1987, p. 206; Kuno 1976, p. 431; Oshima http].

Як наслідок, емпатія може визначатися синонімом до поняття “точка зору” й розумітися як ідентифікація мовця з учасником або об’єктом повідомлюваної події, виклад будь-чого з певної точки зору [ЛЭС, с. 592; Чейф 1982, с. 313; Kaburaki 1999; Kuno 1987, p. 206; Oshima http; Menn 1999, p. 317-318; Yokoyama 1999, p. 68]. Звідси емпатія здатна варіюватися від об’єктивного викладу подій (емпатичного нуля) до абсолютного збігу точок зору мовця й учасника повідомлюваної ситуації [ЛЭС, с. 592; Kuno 1987, p. 206; Oshima http]. Хоча, на думку С. Шерстобитова, емпатію як лінгвістичний термін (і в цьому головна відмінність його вживання в лінгвістиці) не слід розуміти як співчуття чи злиття точок зору мовця з одним з об’єктів висловлення, оскільки значення цього поняття виражається лише у здатності людини уявляти себе тим, хто дивиться на світ очима іншої людини або з її точки зору і ця здатність, вочевидь, впливає на використання мови [Шерстобитов http].

У концепції породження висловлення і тексту В. Чейфа емпатія включається у контекст проблеми співвідношення повідомлюваного та його “упаковки” (packaging [Демьянков 1979, с. 373]) [Чейф 1982, с. 278-279, 314]) – форми висловлення, пов’язаної зі способом подання інформації мовцем (адресантом, автором), яке непрямо визначається змістом повідомлення (висловлення, тексту) і поточним станом свідомості адресата (слухача, читача) [Бацевич 2010, с. 164]. Таким чином, емпатія – це виклад подій, фактів тощо з певних позицій, які поділяє мовець, тобто виступає складником його точки зору (а не повним її аналогом) [Бацевич 2010, с. 165].

Жодна комунікативна одиниця не існує без емпатії її автора (адресанта), що як категорія синтетичної когнітивної та психоемоційної природи, виявляється в дискурсах (текстах) у функції джерела відбору учасників комунікативної події, складника інформаційної та прагматичної їх упаковки,

зокрема, у контексті формування перспективи з позиції об’єктивного (“оглядача”), суб’єктивного (“коментатора”) спостерігача або учасника комунікативної події [Бацевич 2010, с. 177].

Емпатія має свою структуру – фокус і тло; фокус емпатії – це учасник зображуваної у реченні (висловленні) події (у широкому сенсі слова), який перебуває у центрі уваги, інтересів (тобто емпатії) автора (адресанта, мовця); натомість тло емпатії – це учасник зображуваної у реченні (висловленні) події, який не перебуває у центрі уваги й інтересів автора (адресата, мовця) та формує тло, на якому виявляється фокус емпатії [Бацевич 2010, с. 166]. Звідси принцип емпатії – один з основних в організації дискурсу (тексту) та його складників: мовленнєвих жанрів й актів [СЛ, с. 143].

На думку К. Серажим, у сучасній лінгвістиці не існує вичерпного визначення емпатичного фокуса, хоча найповніше це поняття досліджено у працях Т. ван Дейка [Серажим 2002, с. 100]. Звідси фокус емпатії постає як термін, пов’язаний з референційними аспектами процесу вибору у висловленні об’єкта уваги мовця (акт фокалізації) з множини інших об’єктів, які утворюють його “оточення” (environment) або “периферію” (fringe) [Дейк 1978, с. 315-316].

Локалізація поняття “фокус емпатії” на рівні референції та референційних актів детермінує акт фокалізації як особливу функцію вибору (selection function), що визначається референтом, у функції якого може виступати: а) об’єкт, про який розповідається в тексті, тобто тема розмови (topic of conversation); б) об’єкт, про який розповідається в окремому реченні, тобто логічний суб’єкт або тема; в) те, що стверджується про тему розмови або речення, тобто відповідно судження або рема; г) лише ті об’єкти (предмети, ознаки чи відношення) з множини референтів логічного предиката / реми, які до певної міри “важливі” або особливо “релевантні” в контексті цієї розмови [Дейк 1978, с. 317-318]. При цьому акт фокалізації охоплює не тільки вибір об’єктів для усвідомленого сприйняття, але й приписування цим об’єктам певних ознак та / або встановлення між ними певних відношень: таким чином, об’єктом фокалізації може бути і сам об’єкт, і ознака або відношення, що

стосується одного чи декількох об’єктів [Бергельсон 1981, с. 343; Дейк 1978, с. 316; Кибрик 1982, с. 30; Лось 2008, с. 87].

Водночас, згідно з Т. ван Дейком, у процесі вимірювання значимості референтів важливо розрізняти типи фокусів, а саме: 1) семантичний фокус (на відміну від прагматичного) визначається у термінах, незалежних від контексту конкретної розмови, наприклад у термінах відношень між фактами й об’єктами, тобто на власне онтологічному рівні семантики; 2) прагматичний фокус – акт вибору, критерієм для якого є успішність та ефективність комунікації і взаємодії, тобто у творенні речень або їхніх частин відбувається вибір тих об’єктів (розмови), які мовець вважає найважливішими для слухача [Дейк 1978, с. 319]. Якщо семантичний фокус – це “те, про що йде мова” у тексті, або поняття, пов’язане з послідовністю речень / суджень в тексті й скероване на логіку викладу, то прагматичний фокус – це комунікативне поняття, пов’язане з послідовністю мовленнєвих актів і скероване на успішність взаємодії учасників спілкування [Бацевич 2010, с. 182; Дейк 1978, с. 319, 328-329].

Проте визначення фокусу емпатії, запропоноване Т. ван Дейком й обмежене референційною сферою структури речень (висловлень), може розширюватися розумінням цієї категорії як такої, що функціонує в міжособистісному спілкуванні загалом [Бацевич 2010, с. 179]. Так, зокрема, якщо в 70-80-х роках ХХ ст. це поняття асоціювалось в основному зі стосунками наратора і автора, рівнями оповіді тощо [Бацевич 2010, с. 181; Женетт: Т. 2 1998, с. 206; ПЭ, с. 890-891; СЗЛ, с. 148; Шмид 2003, с. 113], то в 90-х роках воно значно розширило свої межі: у сучасній науковій свідомості категорія фокусу виступає як одне з найважливіших понять антропологічно-культурного бачення природи досліджуваного явища, об’єднуючи в собі засади пізнання і ототожнення, співвідношення між “я” та “Іншим”, що полягає у становленні зв’язної ланки між двома полюсами тексту – адресантом й адресатом та між двома типами відношень: комунікативними очікуваннями адресата (ставлення реципієнта до тексту – тлумачення його як об’єктивного, щирого або, навпаки, як оманливого, іронічного, пародійного тощо) і

комунікативними навичками адресанта (ставлення автора до дійсності й до того, що саме і як він зображає – його прийняття, неприйняття, захоплення, іронія, огида тощо) [Бацевич 2010, с. 178-180; Серажим 2002, с. 101].

Як широка прагмасемантична категорія спілкування, фокус емпатії – це носій точки зору, той вихідний пункт, в який ставить себе мовець, конструюючи імена для інших об'єктів комунікативної ситуації й втілюючи зокрема щодо них свою модальність [Падучева 1985, с. 205; Шерстобитов http]. Звідси фокус емпатії постає засобом акцентування нюансів авторської точки зору, а його зміна (на яку впливають різноманітні фактори: процесуальність сприйняття людиною світу; зміни позиції адресанта (мовця, автора), зміни ролей учасників комунікативної ситуації, зміни смислу і значення певної події, ставлення до неї учасників інтеракції, зміни тематики у процесі спілкування [ПЭ, с. 890-891]), введення в поле зору адресата інших референтів, зміщення кута зору їх подання і т. д.– забезпечує рух подій, їхню сюжетну динаміку, плин оповіді у тексті загалом (відсутність такого руху призводить до повторення інформації, повернення мовця до однієї й тієї ж теми, акцентування уваги на уже обговорених учасниках чи об'єктах події тощо) [Бацевич 2010, с. 179].

Таким чином, семантико-прагматична структура емпатії, детермінована її фокусом, становить, з одного боку, референційну функцію вибору комунікативно значущої інформації і редукування менш значущої, а з іншого – категорію міжособистісного спілкування, що як елемент точки зору мовця становить фактор розгортання тексту і його компонентів. Тому, якщо точка зору у досліджуваному матеріалі – це модально-ірреальна, аксіологічно-гіперболізована, іронічно-саркастична модель сприйняття текстової дійсності адресантом як експертом-фахівцем, то аналіз структури емпатії у функції інформаційної складової змісту тексту, поданої з певних світоглядних позицій мовця (його точки зору загалом), – це механізм експлікації точки зору в об'єктах, які перебувають в центрі уваги – фокуса емпатії – автора.

В українському та арабському публіцистичному тексті методологічну основу для вияву фокуса емпатії становить аналіз об'єктів когнітивно-

риторичних констант (встановлених у розділі 3.3) як джерел проявлення авторських інтересів, зосереджених навколо аксіологічно-експресивної категоризації текстових подій та їхніх учасників.

Таким чином, зважаючи на когнітивно-риторичні об'єкти матеріалу дослідження, загальними фокусами емпатії можуть вважатися:

- для українського публіцистичного тексту: об'єкти когнітивно-риторичної константи, пов'язаної з темою критики влади в Україні, а саме – *"опозиція"* / *"самосуд"* і *"влада України"*;

- для арабського публіцистичного тексту: 1) об'єкти когнітивно-риторичної константи, пов'язаної з темою революції в Єгипті – *"єгипетська революція"* та її *"противники"*, зокрема, *"Брати-мусульмани"*; 2) об'єкти когнітивно-риторичної константи, пов'язаної з темою близькосхідного конфлікту – *"окупована Палестина"* та *"Ізраїль і його союзники"*, а також *"араби з більшістю арабських урядів"*.

Водночас аксіологічно-опозиційний розподіл об'єктів когнітивно-риторичних констант (встановлений у розділі 3.3) на матеріалі української та арабської публіцистики зумовлює не лише інтенційну зосередженість текстового викладу мовця, але й виявлення (у формі модальної, якісно-оцінної лексики) його ставлення до загальних фокусів емпатії, результатом якого постає їхнє семантичне якісно-оцінне протиставлення, узагальнено відображене у таблиці 4.5 [Додаток 1, с. 259].

Звідси в українському публіцистичному тексті загальний фокус емпатії *"влада України"* (що охоплює *"органи влади"* та їхніх суб'єктів) отримує якісно-негативну характеристику у предикатах – *"руйнує уявлення про звичайний порядок речей, про професіоналізм та адекватність"* [ДТ 1], *"навіть не намагається робити вигляд, що їй цікаві потреби громадян"* [ДТ 12], – а також означеннях, зокрема *"*[*влада*]*, яка за мить відправила нас у минуле"* [Д 4], і протиставляється якісно-позитивним загальним фокусам емпатії з відповідними предикатами, а саме: *"опозиції"*, котра *"має очевидні переваги перед керівництвом держави"* [УТ 17, с. 7], або *"самосуду"* (у

випадку критики *“опозиції”*, наприклад у якісно-негативній номінації *“повії”* [УТ 5, с. 32]), зокрема у метафоризованій формі *“вулкану”*, що *“близький до виверження”*, коли *“влада перетворюється на антивладу”* [УТ 19, с. 48].

При цьому загальний фокус емпатії *“влада України”* може так само пов’язуватись з критикою *“влади Росії”*, що, з одного боку, виступає додатковою авторською аргументаційною підставою – тлом – для розгортання якісно-негативної характеристики суб’єктів української влади, які не лише репрезентують *“авторитарний режим”*, що *“загнав себе в кут”* [УТ 6, с. 12], але й *“звичайно,* [*... прагнуть*] *зберегти власний суверенітет* [*... проте*] *«фактично» виконують чорну роботу з підготовки ґрунту для російської окупації України”* [УТ 6, с. 12-13]. З іншого боку, критика *“влади Росії”* здатна становити окремий загальний якісно-негативний фокус емпатії, пов’язаний з відповідними предикатами, які, зокрема, вказують на те, що *“з боку Росії існує серйозна загроза нашому* [*українському*] *суверенітету”* [Д 14], котра *“спонукає мислячих людей України серйозно непокоїтись”* [Д 14].

В арабському публіцистичному тексті загальний фокус емпатії *“Брати-мусульмани”* (що охоплює і Мухаммада Мурсі – *“президентського делегата «Братів-мусульман»”* – مندوب لـ«الإخوان المسلمين» في الرئاسة [*mandūbun li-l-’Iẖwāni-l-muslimīna fī-r-ri’āsati*] – [АС 6]) отримує якісно-негативну характеристику, зокрема, у предикаті *“коять* [*злочини, які*] *зростають кожного дня”* (تتزايد كل يوم [الجرائم التي] يرتكب [*yartakibu* [*-l-ğarā’ima-l-latī*] *tatazāyadu kulla yawmin*]) [АС 2], а також в означенні *“репресивний”* для вказівки на *“режим* [*“Братів”*]*”* (نظام قمعي [*nižāmun qam‘iyyun*]) [АС 2] та протиставляється предикатам якісно-позитивного фокуса емпатії – *“єгипетській революції”*, що *“хоче побудувати демократичний Єгипет і повернути єгипетській людині її права та честь”* (تريد أن تبني مصر الديموقراطية وتعيد للانسان المصري حقوقه وكرامته [*turīdu ’an tabniya Miṣra-d-dīmūqrāṭiyyata wa tu‘īda li-l-’insāni-l-miṣriyyi ħuqūqa-hu wa karāmata-hu*]) [АС 13].

Водночас фокус емпатії *“Брати-мусульмани”* може також пов’язуватись з критикою *“деспотичного режиму”* (النظام المستبد [*’an-nižāmu-l-mustabidu*]) [АХ

6] Хосні Мубарака, що становить додаткову авторську аргументаційну підставу – тло – для розгортання якісно-негативної характеристики *“Братів”*, які не тільки втілюють *“зраду* [*єгипетської*] *революції”* (букв.: *“їхня зрада революції”* – خيانتهم للثورة [*ĥiyānatu-hum li-ś-śawrati*]) [AC 2], але й вважаються *“іншим обличчям режиму Мубарака”* (الوجه الآخر لنظام مبارك [*’al-waǧhu-l-’āĥaru li-nižāmi Mubārak*]) [AC 2].

Критика Хосні Мубарака так само може становити окремий загальний якісно-негативний фокус емпатії, пов’язаний з відповідними предикатами, наприклад: *“*[*“режим Мубарака”* (نظام مبارك [*nižāmu Mubārak*])] *хоче повернути Єгипет до минулого й повернути машину корупції, деспотизму та репресій”* (يريد أن يعيد مصر الى الوراء ويعيد انتاج الفساد والاستبداد والقمع [*yurīdu ’an yu‘īda Miṣra ’ilā-l-warā’i wa yu‘īda ’intāğa-l-fasādi wa-l-’istibdādi wa-l-qam‘i*]) [AC 13].

Ще один арабський загальний фокус емпатії – Ізраїль – отримує якісно-негативну характеристику, зокрема, у предикаті *“завершує окупацію Палестини”* (يستكمل احتلاله لفلسطين [*yastakmilu-’ħtilāla-hu li-Filasṭīna*]) [AX 13], а також номінаціях *“ворог”* (العدوّ [*’al-‘aduwwu*]) [AX 7-8, 14, 16-17; AC 15] та *“звір”* (وحش [*waĥšun*]) з означенням *“свавільний”* (سائب [*sā’ibun*]) [AP 13] і протиставляється предикатам якісно-позитивного фокуса емпатії – *“окупованій Палестині”* (об’єктами якої можуть виступати Дженін [AP 3], Яфа [AP 4], Газа [AP 7]), яку *“*[*ізраїльські*] *завойовники”* (الغزاة [*’al-ĝuzātu*]) *“нищили, вбивали і руйнували”* (خربوا و قتلوا و هدموا [*Ĥarabū wa qatalū wa hadamū*]) [AP 3].

Окремо *“окупована Палестина”* як загальний якісно-позитивний фокус емпатії протиставляється предикатам якісно-негативних фокусів емпатії – *“арабам”* [AX 1] та *“більшості їхніх урядів”* [AX 12], які, відповідно, або *“замість того, щоб викрити безперервну смерть в* [*палестинській*] *країні* [...] *вирішили здійняти чим більше пилюки”* ([...] بدل ان تفضحهم صورة الموت المستمر في بلد قرّروا [...] بث أعلى قدر من الغبار [*badala ’an tafđaĥa-hum ṣūrata-l-mawti-l-mustamiri fī baladin* [...] *qarrarū* [...] *baśśa ’a‘lā qadrin mina-l-ĝubāri*]) [AX 1], або *“взаємодіяли з ними* [*палестинцями*] *лише, як з тягарем для себе”* (لم تكن تتعامل مع

هؤلاء [الفلسطينيين] الا بوصفهم عالة عليها [*lam takun tata‘āmalu ma‘a hā’ulā’i* [*-l-filasţīniyyīna*] *’illā bi-waşfi-him ‘ālatan ‘alay-hā*]) [AX 12].

Слід ще зазначити, що загальний якісно-негативний фокус емпатії Ізраїль може використовуватися у функції емпатичного тла для обґрунтування якісно-негативної критики іншого фокуса емпатії – *“ізраїльських союзників”*, зокрема: США як *“головного союзника* [*Ізраїлю*]*”* (حليف رئيسي [*ħalīfun ra’īsiyyun*]) [AP 8], що *“хоче* [...] *нафти, економіки й Палестини”* (النفط و الاقتصاد و [...] تريد أميركا فلسطين [*turīdu ’Amīrikā* [...] *’an-nafţa wa-l-’iqtişāda wa Filasţīna*]) [AX 15], а також Заходу з означенням *“лицемірний”* (المرائي [*’al-mirā’iyyu*]) [AP 10], який *“підтримує та покриває один з найбільш расистських, агресивних і кровопролитних режимів* [*“Ізраїль як расистсько-релігійну державу”*]*”* (يدعم ويسلط عليهم واحدة من أشد الأنظمة عنصرية وإيغالاً في العدوانية وسفك الدماء [إسرائيل كدولة دينية عنصرية] [*yad‘amu wa yasluţu wāħidatan min ’ašaddi-l-’anžimati ‘unşuriyyatan wa ’īĝālan fī-l-‘udwāniyyati wa safki-d-dimā’i* [*’Isrā’īlu ka-dawlatin dīniyyatin ‘unşuriyyatin*]]) [AP 10].

Аксіологічна біполярність характеристики об’єктів когнітивно-риторичних констант, втілена позитивними / негативними предикатами, означеннями й номінаціями, постає відображенням розгортання якісно-оцінної семантики навколо загальних фокусів емпатії української та арабської публіцистики. Якщо ж категорія оцінки становить семантичне джерело модальності, то семантико-позитивну / негативну характеристику фокусів емпатії втілюють відповідні лексичні модально-оцінні відношення мовця, визначені ірреально-впевненою категоричністю аксіологічної біполярності когнітивно-риторичних констант (проаналізованою в розділах 3.3 та 4.1) і доповнені модальністю впевненості модальних слів та вставних елементів (проаналізованою в розділах 3.2 та 4.1). Зважаючи ж на лінгвопрагматичну мотивованість модальних відношень мовця його точкою зору (проаналізованою у розділі 4.1), ірреально-впевнена якісно-оцінна модальність – це засіб формування модально-позитивної / негативної оцінки семантичного фокуса емпатії, що детермінується у прагматичному фокусі пресупозитивною

симпатією / антипатією до текстової дійсності у межах гіперболізованої, іронічно-саркастичної точки зору автора як експерта-фахівця.

Узагальнено розподіл модальних відношень досліджуваного матеріалу у семантичному й прагматичному фокусі емпатії можна відобразити у таблиці 4.6 [Додаток 1, с. 260].

Тому, з одного боку, позитивна / негативна характеристика об'єктів семантичного емпатичного фокуса досліджуваного матеріалу пов'язана з розгортанням відповідних якісно-оцінних модальних відношень мовця, доповнених ірреально-впевненою категоричністю аксіологічно-біполярних когнітивно-риторичних констант у темах критики влади в Україні, єгипетської революції та близькосхідного конфлікту. З іншого ж боку, модально-ірреальна, впевнена аксіологічність об'єктів семантичного фокуса емпатії мотивована пресупозиціями автора (фоновими знаннями загалом), закладеними в його експертно-фаховій, гіперболізованій, іронічно-саркастичній точці зору як частини прагматичного фокуса емпатії, зосередженого навколо проявлення симпатії до *"опозиції" / "самосуду"* (в українській публіцистиці) та *"єгипетської революції"* й *"окупованої Палестини"* (в арабській публіцистиці), а також антипатії до *"української влади"* (в українській публіцистиці) і *"Братів-мусульман"*, *"Ізраїлю з його союзниками"* та *"арабами з більшістю арабських урядів"* (в арабській публіцистиці).

Водночас модальність загального фокуса емпатії, складеного з взаємозв'язку позитивно / негативно-оцінного семантичного фокуса емпатії, пресупозитивно мотивованого симпатією / антипатією до його об'єктів у прагматичному фокусі, може виступати модально-емпатичною домінантою українського та арабського публіцистичного тексту. У такому випадку ірреально-впевнена якісно-оцінна модальність постає текстотвірним елементом комунікативних стратегій адресанта (загальних авторських інтенцій або комунікативних дій для оптимальної реалізації інтенцій, намірів спілкування мовця [Бацевич 2009, с. 133, 357]), пов'язаних з проявленням його відношень щодо загального фокуса емпатії.

Звідси ірреально-впевнена якісно-негативна модальність постає текстотвірною частиною комунікативної стратегії мовця, пов'язаної, зокрема, з вираженням осуду (приклади 1.5 і 2.5) як вияву несхвального авторського ставлення щодо загальних фокусів емпатії в українському та арабському публіцистичному тексті.

Приклад 1.5 (модальна, якісно-негативна оцінка фокуса емпатії – *"слухняного інструменту режиму" – "українських судів"* у контексті *"органів влади України"* втілюється як елемент комунікативної стратегії осуду в авторському несхваленні *"нестиковок"*, *"логічних суперечностей"*, *"перекручувань"* й *"граматичних помилок"* у судових ухвалах і протиставляється якісно-позитивному емпатичному фокусу – *"голосу натовпу* [*про самосуд*]*"* крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

"Не треба бути фаховим юристом, щоби вжахнутися кількості нестиковок, логічних суперечностей, перекручувань, не кажучи вже про граматичні помилки в тих ухвалах, які стають надбанням громадськості. [...] *взяття під контроль ключових посад у вищих судових органах зробило всю «третю владу» слухняним інструментом режиму.* [...] *Я чую* [*"голос натовпу"*]: *«Самосуд!..», «Самосуд!..»"* [УТ 2, с. 15].

Приклад 2.5 (модальна, якісно-негативна оцінка фокуса емпатії – *"окупаційної держави"* (دولة احتلال [*dawlatu-'ħtilālin*]) – Ізраїлю – втілюється як елемент комунікативної стратегії осуду в авторському несхваленні його *"кривавої спраги"* (التعطش للدماء [*'at-ta'aṭṭušu li-d-dimā'i*]), *"вбивств"* (القتل [*'al-qatlu*]), *"насилля"* (العنف [*'al-'anfu*]) та *"хворобливого садизму"* (السادية المريضة [*'as-sādiyyatu-l-marīđatu*]) і протиставляється якісно-позитивному емпатичному фокусу – *"чужому для нього* [*Ізраїлю*] *середовищу* [*Палестині*]*"* (سياق غريب عنها [*siyāqun ĝarībun 'an-hā*]) – крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

"[...] النهج الذي تسير عليه إسرائيل على مدى الستين عاماً الماضية يبدو أنه قد نمّى لديها نزعة التعطش للدماء، وكلما توحشت، ومارست القتل والعنف، تحولت ساديتها المريضة إلى نزعة أصيلة تمارس بها قدرتها على البقاء، كدولة احتلال مزروعة في سياق غريب عنها".

"[...] *шлях, яким прямує Ізраїль впродовж 60 минулих років, здається, розвинув у нього прагнення кривавої спраги і кожного разу, коли він звіріє й здійснює вбивства та насилля, перетворюється його хворобливий садизм на вроджену властивість, що забезпечує йому здатність існувати, як окупаційній державі посеред чужого для неї середовища"* [АР 7].

Водночас ірреально впевнена якісно-негативна модальність авторської комунікативної стратегії осуду в емпатичних фокусах українського та арабського матеріалу дослідження може переростати в комунікативну стратегію обурення (приклади 3.5 і 4.5), наслідком якої стає реалізація комунікативної стратегії погрози (приклади 5.5 і 6.5) для залякування відповідних об'єктів когнітивно-риторичних констант.

Приклад 3.5 (модально-негативна оцінка фокуса емпатії – *"нового режиму* [*президента В. Януковича*], – що як елемент комунікативної стратегії обурення втілюється в авторському несхваленні, зокрема, його *"нестримної жадоби наживи"*, *"безоглядного холуйського служіння Кремлю"* та *"руйнівної енергії"*, підсилюється іронічно-саркастичним порівнянням з *"темрявою, що вповзла в Україну"* і протиставляється якісно-позитивному емпатичному фокусу – *"ланцюговій реакції гніву і протестів"* у контексті *"самосуду"* – крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

"Єдиною ідеологією нового режиму – крім, звичайно, нестримної жадоби наживи – є безоглядне холуйське служіння Кремлю.

Вони працюють примітивно, без щонайменшої гнучкості, бажання знайти компроміс чи взяти до уваги електоральну ситуацію України. Нищать те, що для мільйонів громадян святе, гадаючи, що народ – бидло, зробить те, що йому накажуть. Жадоба реваншу – ось джерело їхньої руйнівної енергії. [...] *Проте ланцюгова реакція гніву і протестів* [...] *почалася* [...]. [...] *Темрява,*

що вповзла в Україну, несе загрозу всім […]. *Але темрява не вічна. І триватиме вона рівно стільки, скільки терпітимемо її ми"* [Д 10].

Приклад 4.5 (модально-негативна оцінка фокуса емпатії – Мухаммада Мурсі як представника *"Братів-мусульман"*, – що як елемент комунікативної стратегії обурення втілюється в авторському несхваленні його *"вбивств"* (القتل [*'al-qatlu*]) для повернення єгиптян у *"клітку страху і покори"* (قفص الخوف والإذعان [*qafaşu-l-ĥawfi wa-l-'iź'āni*]), підсилюється іронічно-саркастичним зауваженням-порівнянням з Ізраїлем у контексті авторської антипатії прикладу 2.5, якісно-негативну характеристику якого *"вже перевершили"* (لقد تفوّق [*la-qad tafawwaqa*]), і протиставляється якісно-позитивному емпатичному фокусу – *"революції"* (الثورة [*'aś-śawratu*]) – крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної когнітивно-риторичної константи):

"[...] يقتل المصريين بوحشية حتى يعيدهم الى قفص الخوف والإذعان. [...] لقد تفوق «الإخوان المسلمون» على إسرائيل في القتل، لكن الفرق أن اسرائيل تقتل من تعتبرهم أعداء إرهابيين، بينما مرسي يقتل مواطنين مصريين، كثيرون منهم انتخبوه للرئاسة، بل واحتفلوا بفوزه، وهم لا يعلمون أن مرشحهم الفائز هو الذي سيقتلهم رمياً بالرصاص ... [...] لكن الثورة بددت الخوف الى الأبد. المصريون مهما قتلهم مرسي لن يذعنوا ولن يخافوا ...".

"[…] *вбиває* [*Мухаммад Мурсі*] *по-звірячому єгиптян, щоб повернути їх у клітку страху і покори.* […] *«Брати-мусульмани» вже перевершили Ізраїль у вбивстві, однак різниця в тому, що Ізраїль вбиває тих, кого вважає ворогами-терористами, натомість Мурсі вбиває єгипетських громадян, більшість з яких голосувала за нього як президента і навіть святкувала його перемогу, не знаючи, що їхній кандидат-переможець буде вбивати їх розстрілом…* […] *Однак революція розсіяла страх навіки. Єгиптяни, скільки б не вбив їх Мурсі, не підкоряться й не боятимуться…"* [АС 6].

Приклад 5.5 (модально-негативна оцінка фокуса емпатії – *"влади"*, – що *"перетворюється на антивладу"*, стає як елемент комунікативної стратегії погрози авторською причиною для її залякування *"самосудом"*, *"вулкан* [*якого*] *уже близький до виверження"* і протиставляється *"владі"* як якісно-позитивний

емпатичний фокус крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

“Тектонічні зміни у свідомості українських мас полягають у тому, що від цілковитої апатії, зневіри і впевненості, що правди в країні немає пересічні українці переходять до дієвої ненависті та самосуду. [...] *Історія українського народу дає багато інформації для таких роздумів:* [...] *коли влада перетворюється на антивладу, втрачаючи залишки функціональної корисності для мас, скрізь, не лише в Україні, виникають певні громадські компенсатори.* [...] *Цей вулкан уже близький до виверження…”* [УТ 19, с. 48].

Приклад 6.5 (модально-негативна оцінка фокуса емпатії – *“*[*Мухаммада*] *Мурсі”*, – пов’язаного з *“вбивством* [*єгиптян*]*”* (القتل [*’al-qatlu*]), стає як елемент комунікативної стратегії погрози авторською причиною для його залякування *“революцією”* (الثورة [*’aś-śawratu*]), *“відповідь* [*якої*] *буде швидко”* (رد الثورة عليك سوف يصلك قريباً [*raddu-ś-śawrati ‘alay-ka sawfa yaşilu-ka qarīban*] – букв.: *“відповідь революції тобі* [*“Мурсі”*] *буде швидко”*), що протиставляється *“Мурсі”* як якісно-позитивний емпатичний фокус крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

"أقتل يا مرسي المصريين وامعن في القتل، ولكن إعلم ان القتل لن يحميك من مصيرك ولن يقضي على الثورة. رسالتك وصلت يا مرسي وبقدر قتلك للمصريين فإن رد الثورة عليك سوف يصلك قريباً.. أقرب ما تتصور".

“Вбивай, Мурсі, єгиптян, ретельно вбивай, однак знай, що вбивства не захистять тебе від власної долі і революцію не знищити. Послання тобі, Мурсі, відправлено і скільки б ти не вбивав єгиптян, відповідь революції буде швидко… Швидше, ніж ти уявляєш” [АС 6].

Ірреально-впевнене викриття модально-негативних характеристик емпатичних фокусів з позицій комунікативних стратегій авторського осуду, обурення та погрози спрямовується на ствердження ірреально-впевнених модально-позитивних відношень як елемента, зокрема, таких комунікативних

стратегій: агітації (приклад 7.5), адресованої об'єктам фокуса емпатії в українському публіцистичному тексті, а також співчуття (приклад 8.5), висловленого щодо емпатичного фокуса арабського публіцистичного тексту.

Приклад 7.5 (модально-позитивна оцінка фокуса емпатії – *"трьох прохідних опозиційних сил"* – втілюється як елемент комунікативної стратегії агітації в авторському схваленні опозиції у ролі *"єдиної можливості зупинити* [...] *катастрофічний сценарій для країни"*, що стає причиною для переконування адресата в необхідності *"голосувати за* [*"одну із трьох опозиційних сил"*]*"* і протиставляється *"*[*українському владному*] *режиму"* як якісно-негативному емпатичному фокусу крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

"[...] *потрібно голосувати за одну із трьох прохідних опозиційних сил – УДАР, "Батьківщину" або ж "Свободу" (залежно від особистих симпатій і пріоритетів кожного виборця). Це єдина можливість зупинити не просто гірший, а катастрофічний сценарій для країни, після реалізації якого не буде змоги змінити щось на краще, принаймні в межах цивілізованих, демократичних процедур ротації влади на основі представницької демократії. Зупинивши режим зараз, завадивши йому остаточно узурпувати владу й посприявши своїми голосами та активністю на виборах максимальному результатові опозиційних сил як за партійними списками, так і в одномандатних округах, українці збережуть для себе і для країни шанс на позитивні зміни в майбутньому"* [УТ 6, с. 13].

Приклад 8.5 (модально-позитивна оцінка фокуса емпатії – Палестини, – що як елемент комунікативної стратегії співчуття втілюється у висловленні авторського жалю щодо *"пограбованих земель"* (الأراضي المنهوبة [*'al-'arāđī-l-manhūbatu*]) та *"найжорстокішої арабської катастрофи в сучасній епосі"* (أقسى النكبات العربية في العصر الحديث [*'aqsā-n-nakbāti-l-'arabiyyati fī-l-'aşri-l-ħadīśi*]) і протиставляється *"проголошенню ізраїльської держави-окупації"* (إعلان قيام دولة الاحتلال الإسرائيلي [*'i'lānu qiyāmi dawlati-l-'iħtilāli-l-'isrā'īliyyi*]) як якісно-

негативному емпатичному фокусу крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

"في الخامس عشر من مايو العام 1948 تم إعلان قيام دولة الاحتلال الإسرائيلي على الأراضي المنهوبة من فلسطين، مما جعل من ذلك اليوم تاريخًا لأقسى النكبات العربية في العصر الحديث".

"15 травня 1948 року завершилося проголошення ізраїльської держави-окупації на пограбованих землях Палестини, що зробило той день в історії найжорстокішою арабською катастрофою в сучасній епосі" [АР 5].

Результати дослідження модальної структури емпатії у досліджуваному матеріалі відображені у таблиці 4.7 [Додаток 1, с. 261].

Таким чином, з одного боку, ірреально-впевнена якісно-оцінна модальність пов'язана з емпатичною структурою досліджуваного матеріалу у формуванні аксіологічної (позитивної / негативної) характеристики об'єктів семантичного фокуса емпатії, що детермінується пресупозитивною симпатією / антипатією прагматичного емпатичного фокуса у гіперболізованій, іронічно-саркастичній точці зору адресанта як експерта-фахівця. З іншого боку, ірреально-впевнена якісно-оцінна модальність загального (семантичного та прагматичного) фокуса емпатії може становити модально-емпатичну домінанту розгортання комунікативних стратегій автора, спрямованих, зокрема, на висловлення або модально-негативного осуду, обурення та погрози (в українському та арабському публіцистичному тексті), або модально-позитивної агітації (в українському публіцистичному тексті) чи співчуття (в арабському публіцистичному тексті).

4.3 Типи комунікативних смислів в українському й арабському публіцистичному тексті

Поняття "смисл", актуалізоване в науковому обігу в кінці XIX ст. німецьким філософом і логіком Ґ. Фреґе, впродовж XX ст. неоднаково трактувалось у межах різних сфер знання, збагачуючись змістом окремих наук і

напрямів досліджень, що призвело до значного розширення його змісту, включення в нього подекуди прямо протилежних ознак [Бацевич 2010, с. 16]. Тому американський психолог М. Б. Крілмен резюмує відсутність чітких дефініцій для поняття “смисл”, вказуючи, що частина дослідників зосередили свою увагу на його логіко-інтелектуальних властивостях, ще частина – на чуттєвих, емоційних ознаках, а інші ж лише постулюють недоступність та незрозумілість його суті [цит. за пр.: Гусев 1985, с. 43].

У лінгвістиці поняття “смисл” іноді вживають як синонім “значення”, проте контексти їхнього застосування не завжди однакові: “значення” пресупозиційно пов’язане з існуванням знакової системи і визначається як відносно стабільний у часі, інваріантний, конвенціоналізований зміст, а “смисл” – інформація (зміст), плинна в часі, суб’єктивна, залежна від мовних особистостей [Кобозева 2000, с. 13]. Водночас, згідно з А. Новіковим [Новиков http], загальні характеристики смислу – його універсальність, інваріантність, так само як і ситуативна обумовленість, мінливість та варіативність.

При цьому Дж. Ліч вважає, що пояснення відношень між смислом (sense), який часто описується як відповідник значення (meaning), та ілокутивною силою (illocutionary force), тобто скерованим мовленнєвим впливом адресанта на адресата, – це власне завдання лінгвістичної прагматики, яка, на відміну від семантики з вивченням бінарного відношення між знаком і значенням, встановлює особливості тренарного відношення, де третій член – мовець [Leech 1983, с. 30, 124]. Звідси “смисл” у контексті спілкування можна вважати підставовою дослідницькою одиницею лінгвопрагматики [Бацевич 2010, с. 16].

На думку Ф. Бацевича, поняття смислу пов’язане з існуванням трьох мовних модусів – мови, мовлення, комунікації; при цьому, зважаючи на послідовність розгортання процесу спілкування, в межах модусу комунікації є два типи смислів – особистісний та комунікативний [Бацевич 2010, с. 17].

Особистісний смисл – внутрішньо неповторна індивідуальна, потенційна інформація як складне психо-когнітивно-емотивне утворення, залежне від внутрішнього світу кожного з учасників спілкування, контексту комунікації та

багатьох інших складових частин [Бацевич 2010, с. 17]. Мовець, коли будує дискурс (“текст, занурений у життя”, тобто у сукупності прагматичних, соціокультурних, психологічних та інших чинників [Бацевич 2010, с. 12; ЛЭС, с. 137]) або його фрагменти: мовленнєві жанри (типовий спосіб побудови мовлення в конкретній ситуації, призначений для передавання певного змісту [Бацевич 2010, с. 14]), мовленнєві акти (висловлення як цілеспрямована мовленнєва дія, котру здійснюють відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, прийнятих у конкретному суспільстві [Бацевич 2010, с. 131; ЛЭС, с. 412]), спирається на свої особистісні смисли і (для їхньої трансляції в комунікації) поєднує їх з узуалізованими мовними значеннями та виформовує відповідні конкретній конситуації спілкування конфігурації смислів, які є комунікативними смислами [Бацевич 2010, с. 18-19].

Комунікативний смисл – це явлена інтенція комунікантів, тобто інформаційний компонент спілкування, що постає як семантична, синтактична і прагматична домінанта комунікативних стратегій учасників спілкування в межах певного контексту й ситуації із застосуванням вербальних, невербальних та паравербальних засобів [Бацевич 2010, с. 18-19; Бацевич 2009, с. 355].

Оскільки, на думку О. Бондарка, смисл полярний – з одного боку, діяльнісний (динамічний) полюс, з іншого – результативний (статичний), це поняття можна розглядати в аспекті мисленнєво-мовленнєвої діяльності або як процес, або як її результат [Бондарко http]. Ця сумарна домінанта виформовується як складний синтез апріорних і апостеріорних комунікативних смислів [Бацевич 2010, с. 18]. Апріорний комунікативний смисл – це смисл, наявний у свідомості учасників спілкування як потенційний складник, натомість апостеріорний смисл – це смисл, який безпосередньо виформовується у процесах поточного “тут і тепер” спілкування [Бацевич 2010, с. 18].

Комунікативні смисли можна розрізняти на рівні одиниць та категорій мовного коду в спілкуванні, а також на рівні комунікативних категорій (мовленнєвий акт / жанр, текст / дискурс) [Бацевич 2010, с. 18-19]. Кожен “вищий” рівень вияву комунікативного смислу містить “нижчий” як свою

складову, при цьому на найвищому – дискурсивному (текстовому) рівні – всі можливі вияви смислу синтезуються [Бацевич 2010, с. 21].

Таким чином, комунікативний смисл – це інформаційний компонент спілкування, що може бути апріорним й апостеріорним, причому за умов відсутності узгодження в учасників спілкування комунікативних очікувань і реальної структури повідомлюваного (зокрема на рівні засобів вираження модальності) виникають різноманітні комунікативні девіації. Якщо ж модальність – це семантико-прагматична категорія, пов'язана з суб'єктивним чинником експліцитної організації засобів мовного коду в спілкуванні, то модальність комунікативних смислів досліджуваного матеріалу може вважатися втіленням ставлення українського й арабського автора-публіциста до текстової дійсності, що постає частиною апріорного / апостеріорного вияву інформаційного компонента спілкування, підпорядкованого комунікативним стратегіям його учасників (адресанта й адресата).

Водночас розгортання ірреально-впевненої якісно-оцінної модальності як модально-емпатичної домінанти в комунікативних стратегіях осуду, обурення, погрози, а також агітації і співчуття мовця (проаналізованих у розділі 4.2, зокрема, у таблиці 4.7 [Додаток 1, с. 261]) становить основу для вираження комунікативних смислів досліджуваного матеріалу у контексті способів оптимальної реалізації у спілкуванні авторських загальних інтенцій. Тому вияв ірреально-впевнених якісно-оцінних модальних відношень українського й арабського адресантів, що зосереджуються навколо загальних емпатичних фокусів тексту, встановлених згідно з гіперболізовано-категоричним аксіологічно-біполярним розподілом об'єктів когнітивно-риторичних констант (проаналізованих у розділах 3.3, 4.1 та 4.2), виступає одним із текстотвірних елементів формування загальних інтенцій мовця (комунікативних стратегій), проявлених у його комунікативних смислах з визначеною модальністю.

Розподіл комунікативних смислів у межах ірреально-впевненої якісно-оцінної модально-емпатичної домінанти комунікативних стратегій адресантів

досліджуваного матеріалу узагальнено можна відобразити у таблиці 4.8 [Додаток 1, с. 262].

Звідси, з одного боку, на основі комунікативних стратегій осуду, обурення і погрози в досліджуваному матеріалі формуються ірреально-впевнені якісно-негативні відношення у комунікативних смислах, які відповідно інформують про авторське несхвалення (приклади 1.6 і 2.6), підсилене роздратуванням (приклади 3.6 і 4.6), трансформованим у залякування (приклади 5.6 і 6.6), що адресується об'єктам у якісно-негативному фокусі емпатії мовця для їхнього когнітивно-риторичного протиставлення якісно-позитивному емпатичному фокусу. З іншого боку, комунікативні стратегії агітації й співчуття спрямовані на вираження ірреально-впевнених якісно-позитивних модальних відношень у комунікативних смислах, пов'язаних з висловленням переконування в українському публіцистичному тексті (приклад 7.6) та жалю в арабському публіцистичному тексті (приклад 8.6), емпатично фокалізованих навколо якісно-позитивних об'єктів текстового викладу адресанта і протиставлених якісно-негативному фокусу його емпатії.

Приклад 1.6 (комунікативна стратегія авторського осуду виражається в модально-негативних відношеннях комунікативного смислу несхвалення якісно-негативного фокуса емпатії – *"режиму Януковича"* як *"української влади"*, – що характеризується прагненням *"повної русифікації* [*України*]*"* для позбавлення громадян їхніх прав і протиставляється *"опозиції"* з її *"очевидними перевагами"* як якісно-позитивному емпатичному фокусу крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

"[*Українська опозиція*] *має очевидні переваги перед режимом Януковича* [*... оскільки*] *режим прагне її* [*України*] *повної русифікації, причому не тільки й не стільки мовної чи культурної, як насадження російсько-євразійської моделі в усіх царинах життя.* [...] *Ця схема не передбачає жодних прав громадян: ані соціальних, ані економічних, ані суспільно-політичних"* [УТ 6, с. 11-12].

Приклад 2.6 (комунікативна стратегія авторського осуду виражається в модально-негативних відношеннях комунікативного смислу несхвалення якісно-негативного фокуса емпатії – *“Братів-мусульман”*, – які, зокрема, *“готові робити будь-що заради утримання влади”* (هم مستعدون لعمل أي شيء من أجل الاحتفاظ بالسلطة [*hum musta‘idūna li-‘amali ’ayyi šay’in min ’ağli-l-’iḥtifāẓi bi-s-sulţati*]) і протиставляється *“*[*єгипетській*] *революції”* – засобу *“падіння режиму «Братів»”* («يسقط حكم «الاخوان [*yasquţa ħukmu-l-’Iḥwāni*] букв.: *“впаде режим «Братів»”*) – як якісно-позитивному емпатичному фокусу крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

"[...] وانما كل قيادات «الاخوان المسلمين» [...] فهم يقولون ما لا يفعلون، ويعدون ولا يوفون بوعودهم اطلاقا، وهم مستعدون لعمل أي شيء من أجل الاحتفاظ بالسلطة. [...] الثورة مستمرة حتى يسقط حكم «الاخوان» تماما [...]".

“[...] *дійсно, всі очільники «Братів-мусульман»* [...] *кажуть те, що не виконують, обіцяють і абсолютно не дотримуються своїх обіцянок, вони готові робити будь-що заради утримання влади.* [*... Однак*] *революція триває, допоки повністю не впаде режим «Братів»* [...]*”* [АС 7].

Приклад 3.6 (комунікативна стратегія обурення автора виражається в модально-негативних відношеннях комунікативного смислу роздратування щодо об’єктів якісно-негативного фокуса емпатії – *“одноосібного напівавторитарного* [...] *режиму Януковича”* та його представників, – несхвалення яких, зокрема, мотивується відповідальністю за опущення України в *“зону темряви”* й підсилюється іронічно-саркастичними номінаціями – *“темрява”* і *“перекотиполе”* без *“честі, совісті та національної гідності”*, протиставляючись *“ланцюговій реакції гніву і протестів”* як якісно-позитивному емпатичному фокусу у контексті *“самосуду”* над *“темрявою, що вповзла в Україну”* крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

“[…] *в країні сформовано одноосібний напівавторитарний* (*поки що – «напів»*) *режим Януковича, який ігнорує Конституцію і закони України* […]. *За кілька місяців Україна стрімко, як на швидкісній шахтній кліті, опустилася зі сфери світла і сподівань на позитивні зміни в зону темряви* […]. *Люди без честі, совісті та національної гідності намагаються поставити Україну на коліна* […]. *Вони оголосили безжальну війну українській Україні, її національно-культурним та історичним цінностям.* […] *Їх навіть важко звинуватити в національному відступництві, бо вони – за певними винятками – перекотиполе, випадково занесене на нашу землю лихими вітрами історії.* […] *Проте ланцюгова реакція гніву і протестів* […] *почалася* […]. […] *Темрява, що вповзла в Україну,* […] *не вічна”* [Д 10].

Приклад 4.6 (комунікативна стратегія обурення автора виражається в модально-негативних відношеннях комунікативного смислу роздратування щодо якісно-негативного фокуса емпатії – Ізраїлю, – несхвалення дій якого мотивується *“різнею в Газі”* (مجزرة غزة [*mağzaratu Ĝazza*]) з пролиттям *“крові невинних”* (دماء الأبرياء [*dimā’u-l-’abrayā’i*]) та підсилюється інтонаційно градацією риторичних питань, протиставляючись Газі – жертві ізраїльських дій, частині *“окупованої Палестини”* – як якісно-позитивному емпатичному фокусу крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

"هل انتهت بالفعل مجزرة غزة؟ وهل ستكون دماء الأبرياء من الأطفال الرضّع والسيدات والمسنين وغيرهم من مواطني غزة هي آخر ما تسفكه إسرائيل من دماء؟ هل كانت إسرائيل في حاجة ماسة إلى كل هذا الدمار، وإلى إراقة كل تلك الدماء لتبدأ طريق السلام؟"

“Чи насправді завершилася різня в Газі? Чи буде кров невинних грудних дітей, жінок, літніх людей та інших мешканців Гази останньою, яку проливає Ізраїль? Чи була в Ізраїлю нагальна потреба в усій цій розрусі та пролитті всієї тієї крові, щоб почати шлях до миру?” [АР 7].

Приклад 5.6 (комунікативна стратегія погрози автора виражається в модально-негатвних відношеннях комунікативного смислу залякування якісно-негативного фокуса емпатії – *“російського протекторату В. Януковича”*, – що

характеризується, зокрема, *“безоглядним холуйським служінням Кремлю”* і протиставляється самосуду у формі *“ланцюгової реакції гніву і протестів”*, а також *“*[*суспільного*] *вибуху”* як якісно-позитивному емпатичному фокусу крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

“[...] *впала Українська держава Л. Кравчука, Л. Кучми і В. Ющенка. Виник російський протекторат В. Януковича.* [...] *Єдиною ідеологією нового режиму – крім, звичайно, нестримної жадоби наживи – є безоглядне холуйське служіння Кремлю.* [...] *Проте ланцюгова реакція гніву і протестів проти путінізації України почалася, і скінчиться вона вибухом, особливо в разі загострення соціально-економічної ситуації. Невідомо, коли цей вибух станеться, але достеменно відомо, що станеться.* [...] *державно-політичний злочин* [...] *так просто нинішнім «переможцям» не минеться*. [...] *Прийде час, коли населення східних та південних областей України зрозуміє, хто винний в їхньому злиденному існуванні”* [Д 10].

Приклад 6.6 (комунікативна стратегія погрози автора виражається в модально-негативних відношеннях комунікативного смислу залякування якісно-негативного фокуса емпатії – Ізраїлю, – що характеризується здійсненням *“расистського насильства ізраїльської інвазії”* (العنف العنصري للاجتياح الإسرائيلي [*’al-‘anfu-l-‘unşuriyyu li-l-’iğtiyāħi-l-’isrā’īliyyi*]) і протиставляється *“незгасній колосальній енергії помсти”* (ثأر هائل [*śa’run hā’ilun*]) *“палестинської землі”* (الأرض الفلسطينية [*’al-’arđu-l-filasţīniyyatu*]) як якісно-позитивному емпатичному фокусу крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

"[...] يقول: (تحت ركام بيوتنا في جنين ونابلس لم يُدفن مستقبلنا فقط، بل مستقبله ومستقبل إسرائيل) إشارة واضحة المغزى ومقنعة المنطق، فهذا العنف العنصري للاجتياح الإسرائيلي أودع في باطن الأرض الفلسطينية بالفعل ثأراً هائلا لن يهدأ إلا باجتثاث مَن ارتكب الجريمة سواء على مستوى الأفراد أو على مستوى التركيبة المجتمعية أو السياسية".

“[*На думку “ізраїльського письменника Мішеля Варшавського”* (الكاتب الإسرائلي ميشيل فارشوسكي [*’al-kātibu-l-’isrā’īliyyu Mīšīl Fāršūskī*])]: *«Під завалами наших будинків у Дженіні та Наблюсі було поховано не лише наше майбутнє, але і його* [*Шарона* (شارون [*Šārūn*])] *майбутнє і майбутнє Ізраїлю» – значення цього натяку ясне й логіка переконлива; насправді, це расистське насильство ізраїльської інвазії заклало вглиб палестинської землі колосальну енергію помсти, що ніколи не згасне, допоки ті, хто скоював цей злочин, не будуть знищені незалежно, чи це окремі особи, чи суспільні або політичні структури”* [АР 19].

Приклад 7.6 (комунікативна стратегія авторської агітації виражається в модально-негативних відношеннях комунікативного смислу переконування адресата, спрямованого на схвалення якісно-позитивного фокуса емпатії – *“розплати”* з *“рішучим опором суспільства”* як частини контексту про самосуд (приклад 5.6) – у формі спонукальних предикатів – *“мусять активно діяти”*, *“має стати”* – з видільною часткою *“тільки”*, що, зокрема, протиставляється *“руйначам української незалежності” – “режиму Януковича”* з його *“фатальними рішеннями* [*“для українських національних інтересів”*]*”* як якісно-негативному емпатичному фокусу крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

“Режим Януковича пробудив хижацькі апетити сусідів. [...] *Розплата прийде* [*..., але*] *безвідносно до того, коли Історія скаже своє слово (як це було в 1917, 1991 роках), організації громадянського суспільства та політичні сили України, яким не байдужа доля народу і держави, мусять активно діяти.* [...] *Дуже важливим аспектом діяльності з порятунку української державності має стати правдиве інформування громадськості* [...] *щодо справжніх причин та очікуваних наслідків від прийняття нинішнім режимом Януковича фатальних рішень щодо здачі українських національних інтересів.*

Тільки рішучий опір суспільства може остудити гарячі голови перекроювачів геополітичної карти Європи, руйначів української

незалежності, тих, хто зневажає волю поколінь українців, які понесли мільйонні жертви в боротьбі за вільну Україну" [Д 10].

Приклад 8.6 (комунікативна стратегія висловлення авторського співчуття виражається в модально-позитивних відношеннях комунікативного смислу жалю, адресованого для допомоги якісно-позитивному фокусу емпатії – Палестині, зазнавшій *"найбільшого горя* [*за 400 років*]*"* (أكبر المحن [*'akbaru-l-miħani*]), – що протиставляється якісно-негативному емпатичному фокусу – Британії (بريطانيا [*Birīṭāniyā*]) як винуватцю *"найбільшого* [*палестинського*] *лиха"* (أعظم هذه المصائب [*'a'žamu hāźihi-l-maşā'ibi*]) у контексті дій *"західних ізраїльських союзників"* (які *"підтримують і покривають* [...] *Ізраїль* [...] *як расистсько-релігійну державу"* – يدعم ويسلط [...] إسرائيل [...] كدولة دينية عنصرية [*yad'amu wa yasluṭu* [...] *'Isrā'īla* [...] *ka-dawlatin dīniyyatin 'unşuriyyatin*] – [AP 10]) – крізь ірреально-впевнену модальну призму розгортання категоричності гіперболізовано-біполярної аксіологічної когнітивно-риторичної константи):

"وأعظم هذه المصائب بدأت عام 1917، عندما أعطت بريطانيا وعد بلفور وفتحت أبواب فلسطين لاستعمار أوربي جديد، قتل البشر ودمر الحجر ومحا الذكر. هذه أكبر المحن التي لم يمر على فلسطين مثلها منذ أربعة آلاف عام، ولكنها لابد أن تزول".

"Найбільше лихо почалося у 1917 році, коли Британія видала Декларацію Бальфура й відкрила двері Палестини новому європейському колоніалізму, що вбив людей, зруйнував будинки й стер пам'ять. Це (є) найбільше горе, яке будь-коли за чотириста років переживала Палестина, однак необхідно, щоб воно завершилося" [AP 18].

Водночас ірреально-впевнена якісно-оцінна модальність комунікативних смислів у досліджуваному матеріалі не лише проявляє інтенції адресанта як інформаційний компонент його комунікативних стратегій, але й становить засіб вираження експертно-фахової гіперболізованої, іронічно-саркастичної точки зору автора (проаналізованої у розділі 4.1) у функції узагальненої пресупозиції, яка детермінує текстовий виклад, зокрема у розподілі авторської симпатії / антипатії до якісно-негативних / позитивних об'єктів емпатичного фокуса.

Звідси ірреально-впевнені якісно-оцінні модальні відношення у комунікативних смислах гіперболізованої, іронічно-саркастичної точки зору українського й арабського адресанта як експерта-фахівця можуть вважатись джерелом набуття елементів соціокультурної компетенції мовця, що контекстуально виявляється в оперуванні й усвідомленні пресупозитивних ідеологем (політичних пресупозицій) української та арабської лінгвокультур, які детермінують спосіб реакції адресанта (автора) й адресата (читача) на суспільно-політичні реалії, розповсюджувані засобами масової інформації у формі модально-аксіологічних когнітивно-риторичних констант. Тому у соціокультурному вимірі контексту (загальних умов розуміння норм і культурних чинників, прийнятних в українському й арабському суспільстві [Бацевич 2009, с. 72]) пресупозитивні ідеологеми формування точки зору автора, проявленої у відповідній модальності його комунікативних смислів, постають необхідною частиною комунікативного досвіду та відомостей про об’єкти текстових подій, якими для порозуміння й уникнення провалів у спілкуванні (комунікативних девіацій) повинні володіти адресант і адресат.

Якщо ж процес перцепції тексту визначається комунікативними очікуваннями адресата та мірою їхньої реалізації, то формування апріорних (потенційних) і апостеріорних (поточних) комунікативних смислів в українській та арабській публіцистиці визначається здатністю адресата володіти з адресантом спільними політичними пресупозиціями у соціокультурному контексті матеріалу дослідження.

У такому випадку апріорний комунікативний смисл для адресата полягає в очікуванні ствердження соціокультурного контексту політичних пресупозицій адресанта, які втілюються в ірреально-впевненій якісно-оцінній модальності комунікативних смислів, пов’язаних з критикою (авторським несхваленням, роздратуванням та залякуванням) негативних об’єктів фокуса емпатії матеріалу дослідження – *“української влади”* (в українському публіцистичному тексті) і *“Братів-мусульман”* з *“Ізраїлем та його союзниками”* (в арабському публіцистичному тексті), – що протиставляються у когнітивно-риторичних

константах позитивним об'єктам емпатичної фокалізації – *"української опозиції / самосуду"* (в українському публіцистичному тексті) та *"окупованій Палестині"* (в арабському публіцистичному тексті).

На необхідність узгодження апріорно-смислових комунікативних очікувань адресата з контекстом і пресупозиціями комунікативних смислів адресата може вказувати якісно-оцінна модальність заголовків та підзаголовків українського й арабського публіцистичного тексту, що налаштовує визначений спосіб розуміння / інтерпретації текстових подій адресатом і виступає засобом формування ініціальних (вступних) когнітивно-риторичних констант у розгортанні ірреально-гіперболізованої категоричності аксіологічної характеристики об'єктів емпатичного фокуса адресанта, наприклад:

- в українському публіцистичному тексті: *"«Лукашенізація» України"* (авторське модально-негативне порівняння *"президента Януковича"* у контексті *"української влади"* як негативно емпатичного фокуса з *"останнім диктатором Європи Лукашенком"*) [ДТ 11], *"Тривога на серці й туга в душі* [підзаголовок: *"Влада тріумфує, народ у розпачі, а мовний закон – у дії"*]*"* (модально-негативна характеристика *"влади* [*України*]*"* як негативного емпатичного фокуса, що *"тріумфує"* за умов *"народного розпачу"*) [Д 6], *"Запущено механізм, що порве державу* [підзаголовок: *"Про антидержавний законопроект"*]*"* (модально-негативна характеристика *"української влади"* як негативного фокуса емпатії, чиї законотворчі ініціативи *"порвуть державу"*) [Д 6], "Влада темряви" (*"влада* [*України*]*"* як негативний емпатичний фокус, що стає елементом модально-негативної метафори – *"*[*українська*] *влада темряви"*) [Д 10];

- в арабському публіцистичному тексті: "حكم «الإخوان» يغتال الثورة ولا يبني مصر" [*Ħukmu-l-'Iĥwāni yuġtālu-ś-śawrata wa lā yubnī Miṣra*] *"Уряд «Братів-*[*мусульман*]*» зраджує революцію і не розбудовує Єгипет"* (модально-негативна характеристика *"Братів-мусульман"* як негативного емпатичного фокуса, що *"зраджує революцію* [*в Єгипті*]*"*) [АС 3], "لماذا يقتل مرسي المصريين؟" [*Li-māźā yaqtulu Mursī-l-miṣriyyīna*] *"Чому Мурсі вбиває єгиптян?"* (ствердження

автором у формі питання модально-негативної характеристики *“*[*Мухаммада*] *Мурсі”* – члена *“Братів-мусульман”* – як негативного фокуса емпатії, який *“вбиває єгиптян”*) [АС 6], "اسرائيلي ... من يقتل فلسطينيي لبنان" [*’Isrā’īliyyun… Man yaqtulu filasţīniyyī Lubnāna*] *“Ізраїльтянин… Той, хто вбиває палестинців Лівану”* (модально-негативна характеристика Ізраїлю, зокрема його громадян, як негативного фокуса емпатії, що *“вбиває палестинців Лівану”*) [АХ 12], "جمالها يتحدى الزمن والغزاة، يافا.. عروس بحر الأراضي الفلسطينية" [*Ğamālu-hā yataħaddā-z-zamana wa-l-ĝuzāta, Yāfā…‘Arūsu baħri-l-’arāđī-l-filasţīniyyati*] *“Її краса протистоїть часу та* [*ізраїльським*] *завойовникам – Яфа… Наречена моря палестинських земель”* (модально-негативна характеристика Ізраїлю як негативного емпатичного фокуса, що виступає *“завойовником палестинських земель”*, а саме Яфи) [АР 4].

Водночас модальна впевненість адресанта в якісно-негативній характеристиці об’єктів фокуса його емпатії, що формується не лише категоричністю гіперболізовано-біполярних аксіологічних опозицій когнітивно-риторичних констант, але й модальними елементами (зокрема, в українському публіцистичному тексті – модальний прислівник *“звичайно”* (приклад 5.6) та видільна частка *“тільки”* (приклад 7.6); в арабському публіцистичному тексті – лексичні сполучення بالفعل [*bi-l-fi‘li*] *“насправді”* (приклад 6.6), إنّما كلّ [*’inna-mā kullu*] *“дійсно, всі …”* (приклад 2.6) та форми ступенів порівняння імен [*’a‘žamu*] أعظم *“найбільше* [*лихо*]*”* і [*’akbaru*] أكبر *“найбільше* [*горе*]*”* (приклад 8.6)), може вказувати на те, що авторський текст (український та арабський) адресується читачеві-однодумцеві, який найвірогідніше здатний апріорно поділяти з адресантом соціокультурний контекст його політичних пресупозицій, проявлених у відповідній модальності комунікативних смислів. За умов відсутності в адресата спільного соціокультурного контексту пресупозитивних ідеологем адресанта, що мотивують розподіл авторських якісно-оцінних ірреально-впевнених модальних відношень у комунікативних смислах українського та арабського матеріалу дослідження, виникає апостеріорний комунікативний смисл.

Таким чином, якщо апріорний комунікативний смисл для адресата визначатиметься готовністю до розуміння, несуперечливого сприйняття модальності комунікативних смислів адресанта, то апостеріорний комунікативний смисл – наслідок вичитування адресатом нових, неприйнятних авторських комунікативних смислів та модальності у них. Тому апріорні комунікативні смисли можуть становити перцептивно-інтерпретаційне підґрунтя для осмислення адресатом модальності комунікативних смислів українського й арабського публіцистичного тексту як прецедентної, пов'язаної з гіперболізованою, іронічно-саркастичною точкою зору адресанта у комунікативній ролі об'єктивізованого експерта-фахівця, а апостеріорні комунікативні смисли – як патогенної, пов'язаної з гіперболізованою, іронічно-саркастичною точкою зору адресанта у комунікативній ролі суб'єктивного експерта-фахівця.

Результати дослідження соціокультурного контексту проявлення модальних відношень у комунікативних смислах української та арабської публіцистики відображені у таблиці 4.9 [Додаток 1, с. 263].

Отже, модальність комунікативних смислів українського й арабського публіцистичного тексту, детермінована гіперболізованою, іронічно-саркастичною точкою зору адресанта як експерта-фахівця, постає засобом вияву авторських інтенцій як інформаційного компонента, з одного боку, ірреально-впевнених якісно-негативних модальних відношень, пов'язаних з висловленням несхвалення (приклади 1.6 і 2.6), роздратування (приклади 3.6 і 4.6) та залякування (приклади 5.6 і 6.6) у комунікативних стратегіях осуду, обурення й погрози, а з іншого – ірреально-впевнених якісно-позитивних модальних відношень, зосереджених навколо висловлення жалю (приклад 8.6) та переконування (приклад 7.6) в комунікативних стратегіях співчуття й агітації. Водночас, оскільки процес перцепції українського та арабського публіцистичного тексту визначається комунікативними очікуваннями адресата, залежними від міри їхньої узгодженості з соціокультурним контекстом пресупозитивних ідеологем адресанта, формування апріорних / апостеріорних

комунікативних смислів пов’язане з наявністю / відсутністю спільного комунікативного досвіду автора з читачем, зокрема на рівні розподілу ірреально-впевнених якісно-негативних / позитивних модальних відношень щодо фокалізованих об’єктів текстового викладу. Звідси апріорні комунікативні смисли визначаються для адресата контекстно-пресупозитивною готовністю сприйняття ірреально-впевненої якісно-оцінної модальності комунікативних смислів адресанта як об’єктивізованого експерта-фахівця з гіперболізованою, іронічно-саркастичною точкою зору. Натомість відсутність спільного комунікативного досвіду (контексту й пресупозицій) у комунікантів зумовлює суперечливість, неприйнятність для адресата ірреально-впевненої якісно-оцінної модальності комунікативних смислів адресанта і становить підґрунтя проявлення апостеріорних комунікативних смислів у досліджуваному матеріалі, спрямованих на ствердження адресатом суб’єктивізованості комунікативної ролі автора як експерта-фахівця з гіперболізованою, іронічно-саркастичною точкою зору.

Висновки до розділу 4

Крізь гіперболізовану, іронічно-саркастичну призму модальності ірреальності аксіологічно-модальні опозиції когнітивно-риторичних констант досліджуваного матеріалу як носії семантики якісно-оцінної категоричності, властивої для розгортання модально-впевнених відношень (зміст яких доповнюється відповідним значенням українських та арабських модальних і вставних елементів) становлять семантичну основу для втілення точки зору мовця на рівні проявлення авторських пресупозицій (фонових знань), детермінованих біполярним розподілом симпатії / антипатії мовця до текстової дійсності, а також вибором моделі адресанта (експерта-фахівця) і мовно-риторичних особливостей (гіперболізації та іронічно-саркастичного викладу) в українському та арабському публіцистичному тексті. Таким чином, пресупозиційна симпатія / антипатія у гіперболізованій, іронічно-саркастичній

точці зору експерта-фахівця об’єднує український та арабський публіцистичний текст, виступаючи лінгвопрагматичним радикалом розгортання ірреально-впевненої якісно-оцінної (позитивної / негативної) модальної семантики як ізоморфної основи для виділення спільних семантико-прагматичних ознак (мовного типу) проявлення модальності в українській й арабській публіцистиці. Водночас спосіб вияву модальності точки зору прагматично мотивується також структурою емпатії та комунікативними смислами матеріалу дослідження.

Якщо точка зору у досліджуваному матеріалі – це спільна модально-ірреальна, аксіологічно-гіперболізована, іронічно-саркастична модель сприйняття текстової дійсності українським й арабським адресантом як експертом-фахівцем, то структура емпатії у функції інформаційної складової змісту тексту, поданої з певних світоглядних позицій мовця (його точки зору загалом) – це механізм експлікації точки зору в об’єктах, які перебувають в центрі уваги – фокуса емпатії – автора, зокрема в його когнітивно-риторичних константах. Отже, з одного боку, ірреально-впевнена якісно-оцінна модальність пов’язана з емпатичною структурою досліджуваного матеріалу у формуванні аксіологічної (позитивної / негативної) характеристики об’єктів семантичного фокуса емпатії, що детермінується пресупозитивною симпатією / антипатією прагматичного емпатичного фокуса у гіперболізованій, іронічно-саркастичній точці зору адресанта як експерта-фахівця. З іншого боку, ірреально-впевнена якісно-оцінна модальність загального (семантичного та прагматичного) фокуса емпатії може становити модально-емпатичну домінанту розгортання комунікативних стратегій автора, спрямованих, зокрема, на висловлення або модально-негативного осуду, обурення та погрози (в українському й арабському публіцистичному тексті), або модально-позитивної агітації (в українському публіцистичному тексті) чи співчуття (в арабському публіцистичному тексті).

Модальність комунікативних смислів українського й арабського публіцистичного тексту, детермінована спільною гіперболізованою, іронічно-саркастичною точкою зору адресанта як експерта-фахівця, постає засобом

проявлення авторських інтенцій як інформаційного компонента, з одного боку, ірреально-впевнених якісно-негативних модальних відношень, пов'язаних з висловленням несхвалення, роздратування та залякування у комунікативних стратегіях осуду, обурення й погрози, а з іншого – ірреально-впевнених якісно-позитивних модальних відношень, зосереджених навколо висловлення жалю та переконування в комунікативних стратегіях співчуття й агітації.

Водночас, оскільки процес перцепції українського й арабського публіцистичного тексту визначається комунікативними очікуваннями адресата, залежними від міри їхньої узгодженості з соціокультурним контекстом пресупозитивних ідеологем адресанта, формування апріорних / апостеріорних комунікативних смислів пов'язане з наявністю / відсутністю спільного комунікативного досвіду автора з читачем, зокрема на рівні розподілу ірреально-впевнених якісно-негативних / позитивних модальних відношень щодо фокалізованих об'єктів текстового викладу. Звідси апріорні комунікативні смисли визначаються для адресата контекстно-пресупозитивною готовністю сприйняття ірреально-впевненої якісно-оцінної модальності комунікативних смислів адресанта як об'єктивізованого експерта-фахівця з гіперболізованою, іронічно-саркастичною точкою зору. Натомість відсутність спільного комунікативного досвіду (контексту й пресупозицій) у комунікантів зумовлює суперечливість, неприйнятність для адресата ірреально-впевненої якісно-оцінної модальності комунікативних смислів адресанта і становить підґрунтя проявлення апостеріорних комунікативних смислів у досліджуваному матеріалі, спрямованих на ствердження адресатом суб'єктивізованості комунікативної ролі автора як експерта-фахівця з гіперболізованою, іронічно-саркастичною точкою зору.

Основні положення та результати дослідження четвертого розділу дисертації викладено в публікаціях автора [Мацкевич 2013а; Мацкевич 2013б; Мацкевич 2013в].

ВИСНОВКИ

Аналіз теоретичного й практичного матеріалу дослідження дає змогу зробити такі висновки.

Модальність, попри різноманіття тлумачень, традиційно – це універсальна функціонально-семантична категорія, що постає як експліковане міжрівневими мовними засобами суб'єктивне ставлення мовця до змісту комунікативної одиниці крізь призму об'єктивної дійсності. Водночас функціонально-семантичне трактування модальності, детерміноване, зокрема, аксіологічною сутністю модальних значень, зумовлює проявлення цієї категорії як складного набору модальної інформації з великим діапазоном значень, вираженим за допомогою різнорідних засобів суб'єктивної обробки повідомлюваного.

Під впливом сучасного функціонально-комунікативного підходу до мови модальність починають сприймати як антропоцентричну категорію, що може виступати одним із найважливіших елементів текстотворення і текстосприйняття, пов'язаним з дією суб'єктивного чинника в мові, тобто з виявами прагматики. Звідси актуалізація антропоцентричної сутності текстової модальності визначає лінгвопрагматичний статус її семантичних засобів вираження, котрі втілюють відношення адресанта до тексту й постають основою вияву його суб'єктивного "я", пов'язаного з вираженням референційного центру власних світоглядних позицій та ціннісних орієнтацій – "точки зору". При цьому аналіз модальності точки зору мовця ґрунтується на встановленні структури авторської емпатії, що постає засобом розгортання його комунікативних смислів у тексті. Тому без з'ясування антропоцентричних вимірів модальності крізь призму її співвідношення з категоріями лінгвопрагматики (точкою зору, структурою емпатії та комунікативними смислами) адекватність аналізу суб'єктивно-модальної сутності комунікативних одиниць може бути порушена.

В основі функціонально-комунікативної методології дослідження модальності як антропоцентричної мовної універсалії – використання зіставно-типологічного методу, спрямованого на двостороннє, семасіологічне порівняння семантико-прагматичних засобів вираження модальності в українській та арабській мовах на матеріалі публіцистичних текстів. Вибір матеріалу дослідження мотивований визначенням модальності як однієї зі стилетвірних ознак публіцистики, що реалізується зазвичай у низці оцінно-суб'єктивних значень з високим ступенем експресії (схвалення, несхвалення, обурення, злості, іронії, незадоволення, погрози, розгубленості, сумніву, недовір'я тощо) і мотивується точкою зору мовця.

З-поміж традиційних семантичних засобів вираження модальності, як предмета зіставно-типологічного дослідження на матеріалі українського й арабського публіцистичного тексту, визначаються: 1) категорія способу дії; 2) модальні та вставні елементи; 3) модально-оцінна лексика, доповнена інтонацією.

Спосіб дії як граматична дієслівна категорія об'єднує українські й арабські грамеми спільною функцією втілення модально-реальної / ірреальної семантики, яка, проте, по-різному експлікується в досліджуваному матеріалі. Причина формальних відмінностей – визначення способу дії у традиційний граматиці сучасної української літературної мови як самостійної тричленної дієслівної категорії (що об'єднує грамеми дійсного, умовного та наказового способу, а також може доповнюватися бажальною й спонукальною грамемами) протиставляється залежності поглядів західних граматистів на поняття إعراب [*'i'rābun*] – аналога категорії способу дії в арабській мові, парадигма якої, разом з грамемою наказового способу, що має власну форму вираження (імператив), об'єднує грамему дійсного, умовного та усіченого способу, і так само здатна нашаровуватися, зокрема, архаїзованою грамемою енергетичного способу дії. Як наслідок, виникає ускладненість модально-семантичної кореляції грамем категорії способу дії в українській та арабській мовах, що виявляється у контамінації семантики різних українських грамем у межах однієї арабської

дієслівної форми. Звідси ж постають труднощі з розмежуванням модально-реальних відношень від модально-ірреальних в українській та арабській публіцистиці, що можуть також детермінуватися ірреальною гіперболізацією текстових подій з іронічно-саркастичною тональністю автора.

Модальні слова та вставні елементи – семантичні засоби вираження модальних відношень мовця у їх семантико-функціональному трактуванні, що формально по-різному проявляються в українській та арабській публіцистиці. Водночас широта визначення модальності як категорії для позначення різноманітних суб'єктивних відношень мовця до тексту зумовлює відсутність чіткого визначення частиномовних меж слів, які можна вважати модальними. Тому модальні слова як лексико-граматичний клас одиниць, не обмежуючись визначеним набором засобів втілення, можуть доповнюватися лексичними елементами різних частин мови, що здатні виражати модальну семантику. У такому розумінні модальні (так само, як і вставні) елементи споріднюються з поняттям дискурсивних слів – міжчастиномовною функціонально-комунікативною категорією – носієм авторської суб'єктивності, – що пов'язана з функцією втілення антропних ознак у тексті.

Якщо в українському публіцистичному тексті модальні слова – це прислівники, займенники, дієслова, частки, прикметники та іменники, то в арабському матеріалі дослідження – окремі лексеми (імена у формі знахідного відмінка; імена як перші члени ідафи; частки) та їхні сполучення (частки з іменами / дієсловами або сполучення частки з дієсловом та іменем, а також ідафна конструкція імен, що може доповнюватися препозитивними / постпозитивними частками). При цьому синтаксично-парентетична позиція українських модальних слів як вставних елементів не релевантна для арабських модальних слів та виразів (хоча окремі арабські модальні відповідники українських вставних елементів можуть пунктуаційно непослідовно виділятися комами, тире й дужками).

Натомість семантичний план модальних слів та вставних елементів в українському й арабському публіцистичному тексті – спільний. Широка

семантична диференціація модальності впевненості, доповнена логіко-емоційними модальними відношеннями вставних компонентів, об'єднує український та арабський публіцистичний текст, підтверджуючи його функціонально-стилістичну мету – формувати громадську думку шляхом логіко-експресивного впливу на адресата.

Семантика якісно-оцінної категоричності, відображена у модально-впевнених авторських відношеннях аксіологічно маркованої лексики та експресивно-емоційної інтонації, нашарованої на модальну семантику грамем способу дії і лексико-граматичних категорій модальних та вставних елементів, становить, з одного боку, спільне когнітивно-риторичне детермінування сприйняття об'єктів українського й арабського публіцистичного викладу, або як модально-позитивних, або як модально-негативних, а з іншого – однаковий спосіб розгортання текстових подій в епічно-ірреальному, гіперболізованому вимірі "боротьби добра проти зла" з аксіологічно незмінюваними учасниками.

Встановлена модальна семантика як наслідок вияву особи українського й арабського автора-публіциста – об'єкт лінгвопрагматичного аналізу для з'ясування її мовних підстав, пов'язаних з втіленням авторської точки зору.

Звідси ірреально-впевнена, аксіологічно-біполярна модальність когнітивно-риторичних констант у досліджуваному матеріалі становить спільну семантичну основу для вираження точки зору автора на рівні проявлення його пресупозицій, детермінованих біполярним розподілом симпатії / антипатії до текстової дійсності, а також вибором моделі адресанта (експерта-фахівця) і мовно-риторичних особливостей (гіперболізації та іронічно-саркастичного викладу) в українському та арабському публіцистичному тексті. Спосіб вияву модальності точки зору прагматично мотивується структурою емпатії та комунікативними смислами матеріалу дослідження.

Емпатія – це механізм експлікації точки зору в об'єктах, які перебувають в центрі уваги – фокуса емпатії – автора, зокрема в його когнітивно-риторичних константах. Тому ірреально-впевнена якісно-оцінна модальність, з одного боку, пов'язана з емпатичною структурою досліджуваного матеріалу у формуванні

аксіологічної (позитивної / негативної) характеристики об'єктів фокуса емпатії, а з іншого – становить модально-емпатичну домінанту розгортання комунікативних стратегій автора, спрямованих, зокрема, на висловлення або модально-негативного осуду, обурення та погрози (в українському та арабському публіцистичному тексті), або модально-позитивної агітації (в українському публіцистичному тексті) чи співчуття (в арабському публіцистичному тексті).

Модальність комунікативних смислів українського й арабського публіцистичного тексту, детермінована спільною гіперболізованою, іронічно-саркастичною точкою зору адресанта як експерта-фахівця, постає засобом проявлення авторських інтенцій як інформаційного компонента, з одного боку, ірреально-впевнених якісно-негативних модальних відношень, пов'язаних з висловленням несхвалення, роздратування та залякування у комунікативних стратегіях осуду, обурення й погрози, а з іншого – ірреально-впевнених якісно-позитивних модальних відношень, зосереджених навколо висловлення жалю та переконування в комунікативних стратегіях співчуття й агітації.

Таким чином, гіперболізована, іронічно-саркастична точка зору експерта-фахівця, пов'язана з експлікацією структури емпатії та комунікативних смислів, об'єднує український та арабський публіцистичний текст, виступаючи лінгвопрагматичним радикалом розгортання ірреально-впевненої якісно-оцінної (позитивної / негативної) модальної семантики як ізоморфної основи для виділення спільних семантико-прагматичних ознак (мовного типу) проявлення модальності в українській та арабській публіцистиці.

Встановлені результати дослідження визначають перспективу та окремі аспекти побудови сучасної антропозорієнтованої типологічної класифікації мов світу з урахуванням семантико-прагматичних параметрів вираження модальності, зокрема на матеріалі публіцистичних текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агафонова А. М. Авторизовані конструкції в сучасній українській мові: Автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / А. М. Агафонова. – Івано-Франківськ, 1999. – 19 с.

2. Адмони В. Г. Основы теории грамматики / В. Г. Адмони – М. ; Ленинград : Наука, 1964. – 106 с.

3. Акинина О. Г. Арабский язык / О. Г. Акинина. – М. : Восток-Запад, 2004. – 96 с. – (Популярные очерки о языках стран Азии и Африки).

4. Алексієвець О. Поняття “точка зору” та аспекти його дослідження / Оксана Алексієвець // Україна-Європа-Світ : міжнародний збірник наукових праць на пошану проф. М. М. Алексієвця / редкол. : Ю. М. Алексєєв, Л. М. Алексієвець, М. М. Алексієвець [та ін.]. – Тернопіль, 2010. – Вип. 5 : Україна-Європа-Світ : історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку : у 2 ч. – Ч. 1. – С. 252-256.

5. Алєксєєва Л. О. Виражальні засоби мови у текстах розмовного, художнього та публіцистичного стилів : монографія / Л. О. Алєксєєва. – Донецьк : Юго-Восток, 2009. – 204 с.

6. Амеліна С. М. Засоби вираження логічної модальності у сучасній німецькій мові / С. М. Амеліна // Англістика та американістика : збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 8. – С. 8-11.

7. Аристотель Аналитики первая и вторая / Аристотель ; [пер. с греч. : Б. А. Фохт]. – М. : Госполитиздат, 1952. – 439 с.

8. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений : Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.

9. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посібник / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.

10. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французкого языка / Ш. Балли ; пер. с франц. Е. В. Вентцель, Т. В. Вентцель ; ред., вступ. статья и прим. Р. А. Будагов. – М. : Изд-во иностр. лит., 1955. – 416 с.

11. Бацевич Ф. Punkt widzenia w tekscie i w dyskursie / Pod red. J. Bartmińskiego, S. Niebrzegowskiej-Bartmińskiej, R. Nycza. “Czerwona seria”. T.19. – Lublin : W-wo Uniwersytetu im. M. Curie-Skłodowskiej, 2004. – 361 s. [Рецензія] / Флорій Бацевич // Проблеми слов’янознавства. – 2005. – Вип. 55. – С. 294-298.

12. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики / Флорій Бацевич. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 281 с.

13. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія / Флорій Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.

14. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К : Академія, 2009. – 376 с. – (Альма-матер).

15. Безноса А. Модальність увічливості та пом’якшення категоричності висловлювання в українській мові [Електронний ресурс] / Алла Безноса. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nzvdpu_filol/2009_11/zbirnuk%2011%20%202009/modalnist%20yvichluvosti.pdf

16. Безпояско О. К. Граматика української мови : Морфологія : підручник / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.

17. Белкин В. М. Язык арабской прессы : публицистические тексты / В. М. Белкин. – М. : Изд. Московского университета, 1986. – 172 с.

18. Беляева Е. И. Функционально-семантические поля модальности в английском и русском языке / Е. И. Беляева. – Воронеж : Издательство Воронежского университета, 1985. – 179 с.

19. Бергельсон М. Б. Прагматический “принцип Приоритета” и его отражение в грамматике языка / М. Б. Бергельсон, А. Е. Кибрик // Известия АН СССР. СЛЯ. – 1981. – Т. 40, № 4. – С. 343-365.

20. Бернацька С. М. Модальне значення можливості / необхідності в сучасній українській мові : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / С. М. Бернацька. – К., 2011. – 23 с.

21. Бирюлин Л. А. Основные типы модальных значений, выделяемых в лингвистической литературе / Л. А. Бирюлин, Е. Е. Корди // Теория функциональной грамматики : Темпоральность. Модальность. – Ленинград : Наука, 1990. – С. 67-71.

22. Бондарко А. В. Вид и время русского глагола (значение и употребление) : пособие для студентов / А. В. Бондарко. – М. : Просвещение, 1971. – 239 с.

23. Бондарко А. В. Вступительные замечания / А. В. Бондарко // Теория функциональной грамматики : Темпоральность. Модальность. – Ленинград : Наука, 1990. – С. 59-67.

24. Бондарко А. В. Лингвистика текста в системе функциональной грамматики [Электронный ресурс] / А. В. Бондарко. – Режим доступа : http://www.philology.ru/linguistics1/bondarko-01.htm

25. Бондарко А. В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии / А. В. Бондарко. – 2-е изд. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 208 с.

26. Брицин В. М. Модальна граматика дискурсу як один із напрямів семантико-синтаксичних досліджень / В. М. Брицин // Мовознавство. – 2006. – № 2-3. – С. 101-110.

27. Будагов Р. А. Язык – Реальность – Язык / Р. А. Будагов. – М. : Наука, 1983. – 262 с.

28. Вайсгербер Й. Л. Родной язык и формирование духа / Й. Л. Вайсгербер ; Пер. с нем., вступ. ст. и коммент. О. А. Радченко. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 232 с. – (История лингвофилософской мысли).

29. Валгина Н. С. Теория текста [Электронный ресурс] / Валгина Н. С. – Режим доступа : http://evartist.narod.ru/text14/15.htm

30. Ваулина С. С. Авторская модальность как текстообразующая категория (к постановке проблемы) [Электронний ресурс] / С. С. Ваулина, О. В. Девина. – Режим доступа :

http://journals.kantiana.ru/upload/iblock/b34/tvaofaemyhgutp,%20bo.%20ac.%20zjrdyiodcyzk.pdf

31. Ваулина С. С. Эволюция средств выражения модальности в русском языке (XI – XVII вв.) / С. С. Ваулина. – Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1988. – 143 с.

32. Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови : монографія / М. М. Пилинський [та ін.]. – К. : Наукова думка, 1990. – 216 с.

33. Виноградов В. В. О категории модальности и модальных словах в русском языке / В. В. Виноградов // Виноградов В. В. Избранные труды. Исследования по русской грамматике / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1975а. – С. 53-87.

34. Виноградов В. В. Основные вопросы синтаксиса предложения (на материале русского языка) // Виноградов В. В. Избранные труды. Исследования по русской грамматике / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1975б. – С. 254-294.

35. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматика укр. мови / Іван Вихованець, Катерина Городенська ; За ред. Івана Вихованця. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.

36. Вихованець І. Р. Граматика української мови : Синтаксис : підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.

37. Войналович Л. П. Модальність як багатоаспектна лінгвістична категорія / Войналович Л. П. // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки. – 2013. – Книга 3. – С. 28-32.

38. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – Изд. 2-е, доп. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 280 с.

39. Гайдеґґер М. Дорогою до мови / Мартін Гайдеґґер ; Пер. Володимира Кам’янця. – Львів : Літопис, 2007. – 232 с.

40. Гак В. Г. О контрастивной лингвистике / В. Г. Гак // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. – М., 1989. – С. 5-17.

41. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французького язика : синтаксис / В. Г. Гак. – [2-е изд., исправ. и доп.]. – М. : Высшая школа, 1986. – 221 с.

42. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 138 с.

43. Гетманова А. Д. Учебник по логике / Гетманова А. Д. – 2-е изд. – М. : ВЛАДОС, 1995. – 303 с.

44. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник / В. О. Горпинич. – К. : Академія, 2004. – 336 с. – (Альма-матер).

45. Гранде Б. М. Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении / Б. М. Гранде. – 2-е изд., репринтное. – М. : Восточная литература, 2001. – 592 с.

46. Гуйванюк Н. В. Комунікативна модальність в уснорозмовному дискурсі / Н. В. Гуйванюк // Лінгвістика : Збірник наукових праць. – 2010. – № 3 (21), Ч. ІІ. – С. 86-94.

47. Гумбольдт В. фон Избранные труды по языкознанию : Пер. с нем. / Вильгельм фон Гумбольдт ; Общ. ред. Г. В. Рамишвили ; Послесл. А. В. Гулыги и В. А. Звегинцева. – 2-е изд. – Москва : Прогресс, 2000. – 400 с.

48. Гусев С. С. Проблема понимания в философии : Философско-гносеологический анализ / С. С. Гусев, Г. Л. Тульчинский. – М. : Политиздат, 1985. – 190 с.

49. Гуссерль Э. Логические исследования [Электронный ресурс] / Эдмунд Гуссерль ; перевод В. И. Молчанова. – Режим доступа : http://www.ruthenia.ru/logos/number/1997_09/02.htm

50. Дейк Т. А. ван Вопросы прагматики текста / Тойн А. ван Дейк // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. VIII. Лингвистика текста. – М., 1978. – С. 259-336.

51. Демесинова Г. Х. Основные понятия типологии языков [Электронный ресурс] / Г. Х. Демесинова. – Режим доступа : http://www.library.psu.kz/fulltext/transactions/318_demesinova_g.h._osnovnie_pon

yatiya_tipologii_yazikov_uchebno-metodicheskoe_posobie_discipline_osnovi_tipologicheskih_issledovaniy.doc

52. Демьянков В. З. “Субъект”, “тема”, “топик” в американской лингвистике последних лет (обзор II) / В. З. Демьянков // Известия АН СССР. СЛЯ. – 1979. – № 4. – С. 368-380.

53. Долинина А. Предисловие / А. Долинина // Арабская романтическая проза XIX – XX веков : Сборник. Пер. с араб. / [сост. Г. Боголюбовой, А. Долининой ; предисл. А. Долининой ; примеч. О. Фроловой]. – Ленинград : Художественная литература, 1981. – 320 с.

54. Доценко О. Л. Модальність у вираженні об’єктно-з’ясувальних відношень : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” [Електронний ресурс] / О. Л. Доценко. – Режим доступу : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=1934

55. Дресслер В. Синтаксис текста // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. VIII. Лингвистика текста. – М., 1978. – С. 111-137.

56. Дымарский М. Я. Дейктический модус текста и единицы текстообразования (на материале русского языка) / М. Я. Дымарский // Проблемы функциональной грамматики : Категории морфологии и синтаксиса в высказывании // Отв. ред. А. В. Бондарко, С. А. Шубик. – СПб : Наука, 2000. – С. 258-280.

57. Женетт Ж. Фигуры : В 2-х томах / Жерар Женетт. – М. : Изд. им. Сабашниковых, 1998. – Т. 2. – 472 с.

58. Жлуктенко Ю. О. Порівняльна граматика англійської та української мов : посібник для вчителів / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Рад. школа, 1960. – 157 с.

59. Жлуктенко Ю. О. Синхронно-порівняльна, або конфронтативна, лінгвістика / Ю. О. Жлуктенко // Німецько-українські мовні паралелі (Порівняльно-типологічна граматика) / За редакцією проф. Ю. О. Жлуктенка. – К. : Вища школа, 1977. – С. 5-13.

60. Жовтобрюх М. А. Курс сучасної української літературної мови : підручник. Частина І / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – 3-є вид. – К. : Рад. школа, 1965. – 423 с.

61. Жуйкова М. В. Роль спостерігача у вербалізації результатів когнітивної діяльності / М. В. Жуйкова, О А. Свідзинська // Мовознавство. – 2000. – № 6. – С. 56-62.

62. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови : Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.

63. Загнітко А. П. Український синтаксис : теоретико-прикладний аспект : навч. посібник / Анатолій Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 149 с.

64. Змеёва Т. Е. Оценочная модальность печатной рекламы предметов роскоши (на материале французского языка) / Татьяна Егоровна Змеёва // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2012. – № 1 (12). – С. 68-72.

65. Золотова Г. А. Коммуникативная грамматика русского языка / Г. А. Золотова, Н. К. Онипенко, М. Ю. Сидорова. – М. : РАН ; Институт русского языка им. В. В. Виноградова ; Московский гос. университет им. М. В. Ломоносова, Филологический факультет, 1998. – 524 с.

66. Зятькова Л. Я. Субъективная модальность политического дискурса [Электронный ресурс] / Зятькова Лариса Яковлевна. – Режим доступа : http://cheloveknauka.com/subektivnaya-modalnost-politicheskogo-diskursa

67. Иваненко Г. С. Определение информационной природы конфликтного высказывания [Электронный ресурс] / Иваненко Г. С. – Режим доступа : http://www.dialog-21.ru/digests/dialog2006/materials/html/Ivanenko.htm

68. Иванова О. В. Специфика реализации модальности как лексико-грамматической категории в английском языке / Иванова Оксана Викторовна // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2013. – № 12 (30) : в 2-х ч. – Ч. І. – С. 94-98.

69. Ипполитова Н. Б. Изобразительно-выразительные средства в публицистике : учебное пособие / Н. Б. Ипполитова. – Саранск : Мордов. ун-т, 1988. – 80 с.

70. Каксин А. Д. Средства выражения модальности и эвиденциальности в хантыйском языке (на материале казымского диалекта) : автореф. дис. … доктора филол. наук : спец. 10.02.02 “Языки народов Российской Федерации” (финно-угорские и самодийские) / А. Д. Каксин. – Саранск, 2011. – 51 с.

71. Кант И. Критика чистого разума / Кант ; Пер. с нем. Н. Лосского. – М. : Мысль, 1994. – 591 с.

72. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.

73. Кёрквуд Г. У. Перевод как основа контрастивного лингвистического анализа / Г. У. Кёрквуд // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. – М., 1989. – С. 341-349.

74. Кибрик А. А. Обосновано ли понятие «дискурс СМИ»? [Электронный ресурс] / А. А. Кибрик. – Режим доступа : http://www.philol.msu.ru/~otipl/new/main/people/kibrik-aa/files/Media_discourse@Orel_2008.pdf

75. Кибрик А. Е. Проблема синтаксических отношений в универсальной грамматике / А. Е. Кибрик // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XI. Современные синтаксические теории в американской лингвистике. – М., 1982. – С. 5-36.

76. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика : учебное пособие / И. М. Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.

77. Ковалев А. А. Учебник арабского языка / А. А. Ковалев, Г. Ш. Шарбатов. – 4-е изд. – М. : Восточная литература, 2004. – 751 с.

78. Ковалевська Т. Ю. Моделювання емпатії в сучасній українській мові [Електронний ресурс] / Ковалевська Тетяна Юріївна. – Режим доступу : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=1942

79. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – Вид. 2-ге, доп. і переробл. – К. : Вища школа, 1978. – 376 с.

80. Ковыршина Н. Б. Арабские страны. Лингвострановедение. Начальный курс / Н. Б. Ковыршина. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : АСТ : Восток-Запад, 2006. – 283 с.

81. Кодухов В. И. Общее языкознание: учебник для студентов филолог. специальностей ун-тов и пед. ин-тов / В. И. Кодухов. – М. : Высшая школа, 1974. – 303 с.

82. Кожина М. Н. Стилистика русского языка : учебник / М. Н. Кожина, Л. Р. Дускаева, В. А. Салимовский. – М. : Флинта, Наука, 2008. – 464 с.

83. Кожина М. Н. К основаниям функциональной стилистики / М. Н. Кожина. – Пермь : Пермское книжное издательство, 1968. – 252 с.

84. Козловський В. В. Про прагматичну спрямованість суб'єктивно-оцінного аспекту модальності / В. В. Козловський // Мовознавство. – 1991. – № 3.– С. 68-73.

85. Комарова З. И. Методология, метод, методика и технология научных исследований в лингвистике [Электронний ресурс] / З. И. Комарова. – Режим доступа : http://ifl.uspu.ru/images/stories/OA_/lec/Komarova.pdf

86. Колшанский Г. В. К вопросу о содержании языковой категории модальности / Г. В. Колшанский // Вопросы языкознания. – 1961. – № 1. – С. 94-98.

87. Королева Т. М. Интонация модальности в звучащей речи / Т. М. Королева. – К. ; Одесса : Выща шк. Головное изд-во, 1989. – 147 с.

88. Космеда Т. А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики : засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах : автореф. дис. … доктора філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова", 10.02.02 "Російська мова" / Т. А. Космеда. – Харків, 2001. – 32 с.

89. Костусяк Н. Категорія синтаксичної модальності та її грамемна реалізація [Електронний ресурс] / Наталія Костусяк. – Режим доступу : http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/851/1/Kostusyak.pdf

90. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посібник / І. М. Кочан. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К : Знання, 2008. – 423 с.

91. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник / М. П. Кочерган. – 3-тє вид. – К. : Академія, 2010. – 464 с. – (Альма-матер).

92. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 423 с. – (Альма-матер).

93. Кравченко А. В. К проблеме наблюдателя как системообразующего фактора в языке / А. В. Кравченко // Известия АН России. СЛЯ. – 1993. – № 3 (Т. 52). – С. 45-56.

94. Краснова Т. И. Субъективность – Модальность (материалы активной грамматики) : научное издание / Т. И. Краснова. – СПб : Изд-во СПбГУЭФ, 2002. – 189 с.

95. Крачковский И. Ю. Арабская литература в XX в. // Избранные сочинения : [в 6 т.]. Том III / академик Игнатий Юлианович Крачковский ; [ред. : Е. Э. Бертельс, Х. И. Кильберг]. – М. ; Ленинград : Изд. АН СССР, 1956а. – С. 86-106.

96. Крачковский И. Ю. Новоарабская литература // Избранные сочинения : [в 6 т.]. Том III / академик Игнатий Юлианович Крачковский ; [ред. : Е. Э. Бертельс, Х. И. Кильберг]. – М. ; Ленинград : Изд. АН СССР, 1956б. – С. 65-85.

97. Крымский А. Е. История новой арабской литературы (XIX – начало XX века) / А. Е. Крымский ; отв. ред. : А. Б. Халидов. – М. : Наука, 1971. – 795 с.

98. Куделин А. Б. Средневековая арабская поэтика : (Вторая пол. VIII – XI в.) / А. Б. Куделин. – М. : Наука, 1983. – 260 с.

99. Кузьмина Е. М. Субъективная модальность в научном дискурсе : семантика и средства выражения : автореф. дис. … канд. филол. наук : специальность 10.02.01 “Русский язык” / Е. М. Кузьмина. – СПб, 2011. – 23 с.

100. Кунцман П. Філософія : dtv-Atlas : Пер. з 10-го нім. вид. / П. Кунцман, Ф.-П. Буркард, Ф. Відман ; Худож. Аксель Вайс ; Наук. ред. пер. В. П. Розумний. – К. : Знання-Прес, 2002. – 270 с.

101. Кухаренко В. А. Интерпретация текста : учеб. пособие / В. А. Кухаренко. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.

102. Ленкова Т. А. К проблеме публицистического стиля и письменного дискурса СМИ / Т. А. Ленкова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 13 (194). – Филология. Искусствоведение. Вып. 43. – С. 94-98.

103. Лось А. Л. “Фокус эмпатии” в художественном повествовании на примере романа Д. Стил “Закат в Сан-Тропе” / А. Л. Лось // Вестник МГПУ. Серия “Филология. Теория я зыка. Языковое образование”. – № 2 (27). – 2008. – С. 87-90.

104. Лысова З. С. Модальный анализ : онтология, логика и лингвистика [Электронний ресурс] / З. С. Лысова. – Режим доступа : http://vestnik-samgu.samsu.ru/gum/2007web52/phyl/2007520103.pdf

105. Ляпон М. В. К вопросу о языковой специфике модальности / М. В. Ляпон // Известия Академии наук СССР. СЛЯ. – 1971. – Т. 30. – Вып. 3. – С. 230-240.

106. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения / В. Матезиус // Пражский лингвистический кружок : Сборник статей / Составление, редакция и предисловие Н. А. Кондрашова. – М. : Прогресс, 1967. – С. 239-245.

107. Мацкевич А. Категорія способу дії як засіб вираження модальності в українській та арабській мовах / Мацкевич Андрій // Семантика мови і тексту : матеріали XI Міжнародної наукової конференції (Івано-Франківськ, 26-28 вересня 2012 р.). – Івано-Франківськ, 2012а. – С. 365-367.

108. Мацкевич А. Р. Комунікативні смисли модальності в арабському публіцистичному тексті / Мацкевич А. Р. // Наукові записки. Серія

“Філологічна”. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2013а. – Вип. 33. – С. 96-98.

109. Мацкевич А. Р. Концепція ’i‘rāb як засіб вираження модальності в арабському дієслові / Мацкевич А. Р. // Мова і культура. (Науковий журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012б. – Вип. 15. – Т. V (159). – С. 140-145.

110. Мацкевич А. Р. Модальні слова та вставні компоненти як засоби втілення модальності в українській та арабській мовах / Мацкевич А. Р. // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2012в. – Вип. 30. – С. 62-64.

111. Мацкевич А. Р. Модальность фокуса эмпатии в арабском публицистическом тексте / Мацкевич Андрей Романович // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2013б. – № 4 (22) : в 2-х ч. – Ч. II. – С. 112 – 114.

112. Мацкевич А. Р. Напрямки арабської стилістики у дослідженні публіцистичного стилю / Мацкевич А. Р. // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2012г. – Вип. 26. – С. 189-192.

113. Мацкевич А. Р. Співвідношення модальності і точки зору в арабському публіцистичному тексті / А. Р. Мацкевич // Східний світ. – К. : Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАНУ, 2013в. – № 1. – С. 59-62.

114. Мацкевич А. Р. Стилетвірні ознаки українського й арабського публіцистичного тексту / Мацкевич А. Р. // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2013г. – Вип. 37. – С. 200-202.

115. Мацько Л. І. Стилістика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.

116. Мерло-Понти М. О феноменологии языка [Электронный ресурс] / М. Мерло-Понти ; перевод В. М. Рыкунова. – Режим доступа : http://anthropology.rinet.ru/old/6/merlo.htm

117. Милосердова Е. В. Семантика и прагматика модальности : (на материале простого предложения современого немецкого языка) / Е. В. Милосердова. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1991. – 194 с.

118. Мовленнєві жанри в міжкультурній комунікації : монографія / авт. кол. : Р. Помірко, Ф. Бацевич, А. Паславська та ін. – Львів : ПАІС, 2010. – 280 с.

119. Нестеренко Т. Проблема модальності в українському мовознавстві. Категорійні та комунікативні підходи / Тетяна Нестеренко // Наукові записки. Серія : Філологічні науки. – 2008. – Випуск 80. – С. 71-76.

120. Ніка О. І. Мовноуніверсальний характер модальності як ключ до дослідницького моделювання [Електронний ресурс] / О. І. Ніка. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Apul/2008_17.pdf

121. Ніка О. Модальність у взаємозв'язках класичної логіки і лінгвістики / О. Ніка // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – 18 / 2007. – С. 30-33.

122. Ніка О. І. Модус у староукраїнській літературній мові другої половини XVI – першої половини XVII ст. : монографія / О. І. Ніка. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2009. – 444 с.

123. Новиков А. И. Смысл : семь дихотомических признаков [Электронный ресурс] / А. И. Новиков. – Режим доступа : http://teneta.rinet.ru/rus/ne/novikov_smysl-sem.html

124. Омашева Ж. М. Сопоставительные и контрастивные исследования в современной лингвистике [Электронный ресурс] / Ж. М. Омашева. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/6_PNI_2011/Philologia/3_69370.doc.htm

125. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах [Електронний ресурс] / Онищенко Ірина Володимирівна. – Режим доступу : http://www.lib.ua-ru.net/inode/3968.html

126. Падучева Е. В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью (Референциальные аспекты семантики местоимений) / Е. В. Падучева. – М. : Наука, 1985. – 272 с.

127. Падучева Е. В. Семантические исследования (Семантика времени и вида в русском языке ; Семантика нарратива) / Е. В. Падучева. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 464 с.

128. Палійчук А. Л. Суб’єктивна авторська модальність як складова частина інтимізації / А. Л. Палійчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. Мовознавство. – 2009. – № 5. – С. 432-436.

129. Панфилов В. З. Категория модальности и ее роль в конструировании структуры предложения и суждения / Панфилов В. З. // Вопросы языкознания. – 1977. – № 4. – С. 37-48.

130. Парамонова В. С. К вопросу о модальности художественного текста [Электронный ресурс] / Парамонова В. С. – Режим доступа : http://конференция.com.ua/pages/view/370

131. Педченко С. Частки як репрезентанти волітивних субкатегоріальних суб’єктивно-модальних значень / Світлана Педченко // Лінгвістичні студії : Збірник наукових праць. – 2009. – Випуск 18. – С. 37-40.

132. Петров В. В. Философия, семантика, прагматика / В. В. Петров // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XVI. Лингвистическая прагматика. – М., 1985. – С. 471-476.

133. Пикалюк Р. В. Міжрівнева системна кореляція як синергійний чинник формування текстової модальності (на матеріалі художньої прози І. Багряного) / Пикалюк Р. В. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки. Мовознавство : Збірник наукових праць / Відп. ред. Л. І. Мацько. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – С. 62-67.

134. Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова : підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін. ; ред. М. Я. Плющ. – 5-те вид., стер. – К. : Вища школа, 2005. – 430 с.

135. Погорецька Є. В. Особливості перекладу газетно-інформативних текстів арабської літературної мови / Є. В. Погорецька // Українська орієнталістика : Зб. наук. праць викл. та студ. Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія» і Київ. нац. лінгв. ун-ту до 90-річчя професора Омеляна Йосиповича Пріцака / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія» ; Київ. нац. лінгв. ун-т ; Голов. ред. І. В. Срібняк. – К., 2009-2010. – Вип.4-5. – С. 76-82.

136. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підручник / О. Д. Пономарів. – 3-тє вид, перероб. і доповн. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2000. – 248 с.

137. Потебня А. А. Мысль и язык : собрание трудов / А. А. Потебня ; Подготовка текста Ю. С. Рассказова и О. А. Сычева, комментарии Ю. С. Рассказова. – М. : Лабиринт, 1999. – 268 с.

138. Потебня А. Из записок по русской словесности. Т. 1 : Введение / А. Потебня. – Воронеж : типография Н. Д. Гольдштейна, 1874. – 157 с.

139. Приходько А. И. Статус оценочной модальности в языке / Приходько А. И. // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Серия “Филология. Социальные коммуникации”. – 2011. – Том 24 (63), № 3. – С. 260-264.

140. Рамишвили Г. В. Вильгельм фон Гумбольдт – основоположник теоретического языкознания / Г. В. Рамишвили // Гумбольдт В. фон Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт ; перевод с немецкого языка под редакцией и с предисловием Г. В. Рамишвили. – М. : Прогресс, 2000. – С. 5-32.

141. Ранинен А. А. Категория модальности на страницах газет как объект анализа языка СМИ / А. А. Ранинен // Научный журнал “Вестник Югорского государственного университета”. – 2011. – Выпуск 1 (20). – С. 89-91.

142. Ревзина О. Г. Дискурс и дискурсивные формации / О. Г. Ревзина // Критика и семиотика. – 2005. – Вып. 8. – С. 66-78.

143. Романова Т. В. Модальность как текстообразующая категория в современной мемуарной литературе : монография / Т. В. Романова. – СПб. : Санкт-Петербургский государственный университет, 2003. – 298 с.

144. Романова Т. В. Модальность. Оценка. Эмоциональность : монография / Т. В. Романова. – Нижний Новгород : НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2008. – 309 с.

145. Русская грамматика : в 2 т. / АН СССР ; Ин-т рус. яз. – М. : Наука, 1980. – Т. 2. – 712 с.

146. Рыбалкин В. С. Классическое арабское языкознание / В. С. Рыбалкин. – К. : Стилос, 2003. – 406 с.

147. Сагадеев А. В. Ибн Рушд (Аверроэс) / А. В. Сагадеев. – М. : Мысль, 1973. – 207 с. – (Мыслители прошлого).

148. Сафонова Н. Еволюція поглядів на суб'єктивну модальність / Наталія Сафонова // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2004. – Вип. 34. Ч. І. – С. 74-80.

149. Сафонова Н. Семантичні та прагматичні компоненти категорії суб'єктивної модальності драматургічного дискурсу / Наталія Сафонова // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – 2007. – Т. 16 – С. 101-113.

150. Сахарук І. Сфери-джерела прецедентності в текстах українських друкованих ЗМІ / Інна Сахарук // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 25. – С. 162-167.

151. Семенов Д. В. Синтаксис современного литературного арабского языка / Д. В. Семенов. – М. ; Ленинград. : Изд. АН СССР, 1941. – 180 с.

152. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище методологія, архітектоніка, варіативність [На матеріалах сучасної газетної публіцистики] : монографія / К. С. Серажим ; за ред. В. Різуна. – К. : [б. в.], 2002. – 392 с.

153. Серио П. Как читают тексты во Франции / П. Серио ; вступ. ст., пер. с фр. И. Н. Кузнецовой // Квадратура смысла : Французская школа анализа дискурса : Пер. с фр. и португ. / Общ. ред. и вступ. ст. П. Серио ; предисл. Ю. С. Степанова. – М. : Прогресс, 1999. – С. 12-53.

154. Скаличка В. О современном состоянии типологии / В. Скаличка ; перевод с чешского Н. А. Кондрашова // Новое в лингвистике. Вып. III. – М. : Издательство иностранной литературы, 1963. – С. 19-35.

155. Смущинська І. В. Суб'єктивна модальність французької прози : монографія / І. В. Смущинська. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2001. – 255 с.

156. Соловьева О. Н. Логическая и лингвистическая интерпретация модальности в трудах языковедов [Электронный ресурс] / О. Н. Соловьева. – Режим доступа : http://www.vestospu.ru/archive/2012/stat/solov_2012_4.pdf

157. Спиркин А. Л. Некоторые особенности внутренней стратификации речевых стилей современного арабского языка в сопоставлении с русским (к постановке проблемы) [Электронный ресурс] / А. Л. Спиркин. – Режим доступа : http://www.vestnik.mgimo.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=119#content

158. Спиркин А. Л. Функционально-стилистическая идентификация арабской публицистической письменной речи (АППР) [Электронный ресурс] / А. Л. Спиркин. – Режим доступа : http://elibrary.ru/item.asp?id=12534603

159. Степанов Ю. С. Имена, предикаты, предложения : семиологическая грамматика / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1981. – 361 с.

160. Сурдель Д. Цивилизация классического ислама / Доминик Сурдель, Жанин Сурдель ; пер. с фр. В. Бабинцева. – Екатеринбург : У-Фактория, 2006. – 544 с. – (Великие цивилизации).

161. СУЛМ 1969 – Сучасна українська літературна мова : Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1969. – 584 с.

162. СУЛМ 1972 – Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1972. – 515 с.

163. СУЛМ 1973 – Сучасна українська літературна мова : Стилістика / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973. – 588 с.

164. Сепир Э. Положение лингвистики как науки / Э. Сепир // Звегинцев В. А. История языкознания XIX – XX веков в очерках извлечениях : Часть II / В. А. Звегинцев. – Изд. 3-е, доп. – М. : Просвещение, 1965. – С. 231-253.

165. Сусов И. П. Контрастивное языкознание / Профессор И. П. Сусов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://homepages.tversu.ru/~ips/6_09.htm

166. Телеки М. М. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру : монографія / М. М.Телеки, В. Д. Шинкарук. – Київ ; Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 176 с.

167. Ткачук В. М. Категорія суб'єктивної модальності / Ткачук Вадим ; [наук. ред., передм. : А. П. Загнітко]. – Тернопіль : Підручники й посібники, 2003. – 240 с.

168. Тураева З. Я. Лингвистика текста и категория модальности / З. Я. Тураева // Вопросы языкознания. – 1994. – № 3. – С. 105-114.

169. Уорф. Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку / Б. Л. Уорф // Звегинцев В. А. История языкознания XIX – XX веков в очерках извлечениях : Часть II / В. А. Звегинцев. – Изд. 3-е, доп. – М. : Просвещение, 1965. – С. 255-281.

170. Федосеева А. В. Синтаксические категории предикативности и модальности. Особенности коммуникативно-прагматического исследования / А. В. Федосеева // Русская словесность в контексте современных интеграционных процессов : материалы Международной научной конференции / Волгоград, 24 – 27 апреля 2005 г. / оргкомитет : О. В. Иншаков (пред.) [и др.]. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2005. – С. 214-217.

171. Фейс Р. Модальная логика / Р. Фейс ; перевод с дополнениями под редакцией Г. Е. Минца. – М. : Наука, 1974. – 520 с.

172. Филиппова И. Н. Сравнительная типология немецкого и русского языков : учебное пособие / И. Н. Филиппова. – М. : Флинта, Наука, 2012. – 144 с.

173. Фильчук Т. Ф. Современный публицистический дискурс в контексте постмодернистской парадигмы / Т. Ф. Фильчук // Вісник Харків. нац. у-тету. Серія : Філологія. – 2009. – № 873. – Вип. 58. – С. 57-63.

174. Фильштинский И. М. История арабской литературы : V – начало X века / И. М. Фильштинский. – М. : Наука, 1985. – 528 с.

175. Фильштинский И. М. История арабской литературы : X – начало XVIII века / И. М. Фильштинский. – М. : Наука, 1991. – 728 с.

176. Финкильберг Н. Д. Арабский язык. Курс теории перевода / Н. Д. Финкильберг. – М. : Восток-Запад, 2004. – 232 с.

177. Хамрай О. О. Обмеження структури арабської граматики / О. О. Хамрай. – К. : Видавництво Інституту сходознавства НАНУ, 2009. – 229 с.

178. Харченко С. В. Семантико-синтаксична та комунікативна структура речень спонукальної модальності : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” [Електронний ресурс] / С. В. Харченко. – Режим доступу : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=3277

179. Церцвадзе М. Г. Виды модальных значений и средства их выражения в современном русском языке [Электронный ресурс] / Церцвадзе М. Г. – Режим доступа : cdn.scipeople.com/materials/19881/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F.doc

180. Чейф У. Данное, контрастивность, определенность, подлежащее, топики и точка зрения / У. Чейф // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XI. Современные синтаксические теории в американской лингвистике. – М., 1982. – С. 277-316.

181. Чернікова О. І. Зіставно-типологічне дослідження звукових повторів у художньому мовленні : методологія та методика / Чернікова О. І. // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – № 1. – 2011. – С. 159-164.

182. Чернов П. В. Справочник по грамматике арабского литературного языка / П. В. Чернов. – М. : Восточная литература, 1995. – 473 с.

183. Чолкан В. А. Речення з суб’єктивно-модальними формами в сучасній українській мові : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” [Електронний ресурс] / В. А. Чолкан. – Режим доступу : http://lawdiss.org.ua/ard/01cvasum.shtml

184. Шабат С. Т. Категорія питальної модальності в сучасній українській мові : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” [Електронний ресурс] / С. Т. Шабат. – Режим доступу : http://www.lib.ua-ru.net/inode/3970.html

185. Шагаль В. Э. Арабский мир : пути познания. Межкультурная коммуникация и арабский язык / В. Э. Шагаль. – М. : Институт востоковедения РАН, 2001. – 288 с.

186. Шагаль В. Э. Учебник арабского языка / В. Э. Шагаль, М. Н. Мерекин, Ф. С. Забиров ; под. ред. В. Д. Ушакова. – М. : Воениздат, 1983. – 784 с.

187. Швец А. В. Публицистический стиль современного русского литературного языка / А. В. Швец. – К. Вища школа, 1979. – 128 с.

188. Шевцова М. А. К вопросу об антропологическом аспекте категории модальности вынужденности в испанском языке [Электронный ресурс] / М. А. Шевцова. – Режим доступа : http://esp-centr.sfedu.ru/documents_centr/conf/Shevcova.pdf

189. Шевченко Л. І. Проблеми інтелектуальної еволюції української літературної мови : теорія аналізу : монографія / Л. І. Шевченко. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2001. – 478 с.

190. Шерстобитов С. В. “Центр значимости” как компонент анализа субъективного смысла высказывания [Электронный ресурс] / Сергей Викторович Шерстобитов. – Режим доступа : http://clubnlp.ru/viewtopic.php?p=24951&sid=3ef3139ad61a66fe67400b365a85aaae

191. Шкіцька І. Ю. Реалізація суб’єктивно-модальних значень у структурі безособово-інфінітивних речень сучасної української мови автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / І. Ю. Шкіцька. – Харків, 2005. – 20 с.

192. Шмелева Т. В. Смысловая организация предложения и проблема модальности / Т. В. Шмелева // Актуальные проблемы русского синтаксиса / Под ред. К. В. Горшковой и Е. В. Клобукова. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – С. 78-100.

193. Шмид В. Нарратология / В. Шмид. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 312 с. – (Studia philologica).

194. Штейнталь Г. Грамматика, логика и психология (их принципы и их взаимоотношения (извлечения) / Г. Штейнталь // Звегинцев В. А. История языкознания XIX – XX веков в очерках извлечениях : Часть I / В. А. Звегинцев. – Изд. 3-е, доп. – М. : Просвещение, 1964. – С. 127-135.

195. Штернеманн Р. Введение в контрастивную лингвистику / Р. Штернеманн (рук.) и колектив авторов // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. – М., 1989. – С. 144-178.

196. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / К. Ф. Шульжук. – 2-ге вид., доп. – К. : Академія, 2010. – 408 с. – (Альма-матер).

197. Юшманов Н. В. Грамматика литературного арабского языка / Н. В. Юшманов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 1999. – 160 с.

198. Ярцева В. Н. Предисловие / В. Н. Ярцева // Методы сопоставительного изучения языков / Отв. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Наука, 1988. – С. 3-5.

199. Abdul-Raof Hussein Arabic Stylistics. A Coursebook / Hussein Abdul-Raof. – Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 2001. – 164 p.

200. Bartmiński J. Punkt widzenia, perspektywa, jezykowy obraz świata / Jerzy Bartmiński // Jezykowy obraz świata. – Lublin : W-wo Un-tu M.Curie-Sklodowskiej, 1990. – S. 109-123.

201. Boudemagh Wided Modality in English, French and Arabic Biomedical Discourse : A Contrastive Study of Drug Information Leaflets [Electronic resource] / Miss Boudemagh Wided. – Mode of access : http://bu.umc.edu.dz/theses/anglais/BOU1192.pdf

202. Bybee J. L. Modality in Grammar and Discourse : An Introductory Essay / Joan L. Bybee, Suzanne Fleischman // Modality in Grammar and Discourse / Edited by Joan L. Bybee and Suzanne Fleischman. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing, 1995. – P. 1-14.

203. Bybee J. L. Morphology: A Study of the Relation Between Meaning and Form / Joan L. Bybee. – Amsterdam : John Benjamins Publishing, 1985. – 234 p.

204. Bybee J. The Evolution of Grammar : Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World / Joan Bybee, Revere Perkins, William Pagliuca. – Chicago : University of Chicago Press, 1994. – 398 p.

205. Chellas B. F. Modal Logic : An Introduction / Brian F. Chellas. – Cambridge University Press, 1980. – 312 p.

206. El-Hassan S. Modality in English and Standard Arabic : paraphrase and equivalence / Shahir El-Hassan // Journal of King Saud University. Arts. – 1990 / 1400. – Volume 2, No 2. – P. 149-166.

207. Fauconnier G. Mental Spaces : Aspects of Meaning Construction in Natural Language / Gilles Fauconnier. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – 190 p.

208. Finegan E. Subjectivity and Subjectification : an introduction / Edward Finegan // Subjectivity and Subjectification : Linguistic perspectives / Edited by Dieter Stein and Susan Wright. – New York : Cambridge University Press, 1995. – P. 1-15.

209. Guillemin-Flescher J. Qualification and Point of View / Jacqueline Guillemin-Flescher // Function and Structure : In Honor of Susumu Kuno / Edited by Akio Kamio, Ken-Ichi Takami. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing, 1999. – P. 159-191.

210. Haan F. de The Interaction of Modality and Negation : A Typological Study / Ferdinand de Haan. – New York ; London : Garland Publishing, 1997. – 257 p.

211. Hogeweg L. The semantics of tense, aspect and modality in the languages of the world / Lotte Hogeweg, Helen de Hoop and Andrej Malchukov // Cross-linguistic Semantics of Tense, Aspect, and Modality / Edited by Lotte Hogeweg, Helen de Hoop and Andrej Malchukov. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2009. – P. 1-12.

212. Hübler A. The Expressivity of Grammar : Grammatical Devices Expressing Emotion across Time / Axel Hübler. – Berlin : Walter de Gruyter, 1998. – 253 p.

213. Jespersen O. The philosophy of grammar / Otto Jespersen. – London : George Allen & Unwin Ltd., 1958. – 400 p.

214. Kaburaki (Tomoda) E. Observations on three anaphoric expressions in Japanese / Etsuko Kaburaki Tomoda // Function and Structure : In Honor of Susumu Kuno / edited by Akio Kamio, Ken-ichi Takami. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1999. – P. 137-158.

215. Kamal Gatt'a Nasir Al-Tamimi Probability meaning of some English and Arabic verbs in some religious texts : a contrastive study [Electronic resource] / Asst. Lecturer Kamal Gatt'a Nasir Al-Tamimi. – Mode of access : http://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=46886

216. Kozai S. Hybridity of Subjectivity in Korean with Reference to English and Japanese [Electronic resource] / Soichi Kozai. – Mode of access : http://csjarchive.cogsci.rpi.edu/proceedings/2006/docs/p2540.pdf

217. Kuno S. Functional syntax : anaphora, discourse and empathy / Susumo Kuno. – Chicago : The University of Chicago Press, 1987. – 320 p.

218. Kuno S. Subject, theme and the speaker's empathy – a reexamination of relativization phenomena / Susumo Kuno // Subject and topic / Edited by Charles N. Li. – New York ; San Francisco ; London : Academic Press, 1976. – P. 417-444.

219. Langacker R. W. Cognitive Grammar : A Basic Introduction / Ronald W. Langacker. – Oxford ; New York : Oxford University Press, 2008. – 562 p.

220. Langacker R. W. Foundations of Cognitive Grammar. Volume I. Theoretical prerequisites / Ronald W. Langacker. – Stanford : Stanford University Press, 1999. – 540 p.

221. Langacker R. W. Grammar and Conceptualization / Ronald W. Langacker. – Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2000. – 427 p.

222. Langacker R. W. Investigations in Cognitive Grammar / Ronald W. Langacker. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2009. – 396 p. – (Cognitive Linguistics Research).

223. Leech G. N. Principles of Pragmatics / Geoffrey N. Leech. – London ; New York : Longman, 1983. – 250 p.

224. Lyons J. Introduction to Theoretical Linguistics / John Lyons. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 536 p.

225. Maćkiewicz J. Potoczne w naukowym – niebezpieczenstwa i korzysci / Jolanta Maćkiewicz // Acta Universitatis Wratislaviensis, No 2218, Jezyk a Kultura, tom 13. – Wrocław, 2000. – S. 107-113.

226. MacLaury R. E. Vantage Theory / Robert E. MacLaury // Language and the cognitive construal of the world. (Trends in linguistics : Studies and monographs, 82) / John R. Taylor & Robert E. Maclaury (eds.). – Berlin : Mouton De Gruyer, 1995. – P. 231-276.

227. Menn L. The role of empathy in sentence production : a functional analysis of aphasic and normal elicited narratives in Japanese and English / Lise Menn, Akio Kamio, Makoto Hayashi, Ikuyo Fujita, Sumiko Sasanuma, and Larry Boles // Function and Structure : In Honor of Susumu Kuno / edited by Akio Kamio, Ken-ichi Takami. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1999. – P. 317-355.

228. Michot Y. Al-Nukat wa-l-fawa'id : An Important Summa of Avicennian Falsafa / Yahya Michot // Classical arabic philosophy : sources and reception

(Warburg Institute Colloquia no.11) / Edited by Peter Adamson. – London : Warburg Institute, Turin : Nino Aragno Editore, 2007. – P. 90-124.

229. Narrog Heiko Modality, mood and change of modal meanings : A new perspective / Heiko Narrog // Cognitive Linguistics. Volume 16, Issue 4, De Gruyter Mouton, 2005. – P. 677-731.

230. Oshima D. Y. On Empathic and Logophoric Binding [Electronic resource] / David Y. Oshima. – Mode of access : http://www.linguistics.ucla.edu/people/schlenker/BW-Oshima.pdf

231. Palmer F. R. Mood and Modality / F. R. Palmer. – 2nd edition. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 236 p.

232. Sanders J. Perspective, Subjectivity, and Modality from a Cognitive Linguistic Point of View / Jose Sanders and Wilbert Spooren // Discourse and Perspective in Cognitive Linguistics / Edited by Wolf-Andreas Liebert, Gisela Redeker and Linda R. Waugh. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing, 1997. – P. 86-114. – (Current Issues in Linguistic Theory, 151).

233. Sībawaihi Le Livre de Sībawaihi. Traité de grammaire arabe. Tome premier / Sībawaihi ; Texte arabe publié par Hartwig Derenbourg. – Hildesheim ; New York : Georg Olms Verlag, 1970. – 460 p. + [44 p.].

234. Stetkevych J. The Modern Arabic Literary Language : Lexical and Stylistic Developments / Jaroslav Stetkevych. – Washington, D. C. : Georgetown University Press, 2006. – 135 p.

235. Wright W. A Grammar of the Arabic Language. Volume I / W. Wright. – 3d edition. – Beirut : Librairie du Liban, 1996a. – 317 p.

236. Wright W. A Grammar of the Arabic Language. Volume II / W. Wright. – 3d edition. – Beirut : Librairie du Liban, 1996b. – 450 p.

237. Yasser Salim Hilal Al Mukhaini Modality in legal texts : an analytic study in translation between English and Arabic [Electronic resource] / Yasser Salim Hilal Al Mukhaini. – Mode of access : http://eprints.usm.my/10001/1/MODALITY_IN_LEGAL_TEXTS_AN_ANALYTIC_STUDY_IN_TRANSLATION_BETWEEN_ENGLISH_AND_ARABIC.pdf

238. Yokoyama O. T. The speech act empathy hierarchy and Russian possessives / Olga T. Yokoyama // Function and Structure : In Honor of Susumu Kuno / edited by Akio Kamio, Ken-ichi Takami. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1999. – P. 57-82.

239. Zayed S. H. A pragmatic approach to modality and the modals : With application to literary Arabic [Electronic resource] / Sayed Hassan Zayed. – Mode of access : https://www.era.lib.ed.ac.uk/handle/1842/6720

240. أبو الوليد بن رشد، تلخيص كتاب أرسطوطاليس في العبارة / أبو الوليد بن رشد؛ تحقيق و تعليق دكتور محمد سليم سالم. – مصر : مطبعة دار الكتب، 1978. – 212 ص.

241. ابن الأثير، المثل السائر في أدب الكاتب و الشاعر / ضياء الدين بن الأثير. – القسم الثالث. – الفجّالة – القاهرة : دار نهضة مصر للطباعة و النشر، [دون تأريخ]. – 312 ص.

242. أحمد المتوكل، الوظائف التداولية في اللغة العربية / تأليف الدكتور أحمد المتوكل. – الدار البيضاء : دار الثقافة، 1985. – 193 ص.

243. أحمد الهاشمي، جواهر البلاغة في المعاني و البيان و البديع / تأليف : السيد أحمد الهاشمي؛ ضبط و تدقيق و توثيق : د. يوسف الصميلي. – صيدا – بيروت : المكتبة العصرية، 1999. – 408 ص.

244. الحاج موسى ثالث، مفهوم الجهة في اللسانيات الحديثة : دراسة نظرية و تطبيقية على اللغة العربية المعاصرة [المصدر الالكتروني] / الحاج موسى ثالث. – نظام الدخول : http://repository.ksu.edu.sa/jspui/bitstream/123456789/11634/1/th0420f.pdf

245. الشريف الجرجاني، كتاب التعريفات / علي بن محمد الشريف الجرجاني. – بيروت : مكتبة لبنان، 1985. – 382 ص.

246. آن روبول، التداولية اليوم : علم جديد في التواصل / آن روبول، جاك موشلار؛ ترجمة : د. سيف الدين دغفوس، د. محمد الشيباني؛ مراجعة : د. لطيف زيتوني. – بيروت : المنظمة العربية للترجمة، 2003. – 287 ص.

247. بسّام قطوس، المختصر في النحو و الإملاء و الترقيم / الدكتور بسّام قطوس. – إربد : مؤسسة حماده للخدمات و الدراسة الجامعية، 2000. – 143 ص.

248. جيرار جهامي، ابن رشد : تلخيص منطق أرسطو. المجلد الأول / دراسة و تحقيق د. جيرار جهامي. – بيروت : دار الفكر اللبناني، 1992. – 330 ص.

249. حسن نور الدين، الدليل إلى قواعد اللغة العربية / الدكتور حسن نور الدين. – بيروت : دار العلوم العربية، 1996. – 264 ص.

250. سامي عطا حسن، الجملة المعترضة في القرآن. مفهومها و أغراضها البلاغية [المصدر الالكتروني] / دكتور سامي عطا حسن. – نظام الدخول : http://www.dahsha.com/old/viewarticle.php?id=33467

251. صابر الحباشة، التداولية و الحجاج : مداخل و نصوص / صابر الحباشة. – دمشق : صفحات للدراسات و النشر، 2008. – 152 ص.

252. صلاح فضل، علم الأسلوب : مبادئه و إجراءاته / دكتور صلاح فضل. – القاهرة – بيروت : دار الشروق، 1998. – 366 ص.

253. عبد السلام المسدي، الأسلوبية و الأسلوب / د. عبد السلام المسدي. – طبعة ثالثة. – تونس : الدار العربية للكتاب، [دون تأريخ]. – 278 ص.

254. عدنان بن ذريل، النصّ و الأسلوبية بين النظرية و تطبيق (دراسة) / عدنان بن ذريل. – دمشق : اتحاد الكتاب العربي، 2000. – 199 ص.

255. علي الجارم، البلاغة الواضحة : البيان، المعاني، البديع للمدرسة الثانوية / علي الجارم، مصطفى أمين. – القاهرة : دار المعارف، 1999a. – 308 ص.

256. على الجارم، النحو الواضح في قواعد اللغة العربية للمرحلة الابتدائية. الجزء الأول. / تأليف : على الجارم، مصطفى أمين. – القاهرة : دار المعارف، 1999b. – 88 ص.

257. على الجارم، النحو الواضح في قواعد اللغة العربية للمرحلة الابتدائية. الجزء الثاني. / تأليف : على الجارم، مصطفى أمين. – القاهرة : دار المعارف، 1999ğ. – 172 ص.

258. علي عبد الواحد وافى، فقه اللغة / الدكتور علي عبد الواحد وافى. – الطبعة الثالثة. – القاهرة : نهضة مصر للطباعة و النشر و التوزيع، 2004. – 248 ص.

259. فيليب بلانشيه، التداولية : من أوستن إلى غوفمان / فيليب بلانشيه؛ ترجمة : صابر الحباشة. – اللاذقية : دار الحوار للنشر و التوزيع، 2007. – 215 ص.

260. محمد بن عبد الرحمن القزويني الخطيب، التخليص في علوم البلاغة / الإمام جلال الدين محمد بن عبد الرحمن القزويني الخطيب؛ ضبط و شرح : عبد الرحمن البرقوقي. مصر : دار الفكر العربي، [دون تأريخ]. – 439 ص.

261. محمد زرقان الفرخ، الواضح في القواعد و الإعراب / تأليف : محمد زرقان الفرخ. – دمشق : الإصدارة الشخصية الخاصة، 2000. – 495 ص.

262. محمد عبد المطلب، البلاغة و الأسلوبية / الدكتور محمد عبد المطلب. – بيروت – الجيزة : مكتبة لبنان ناشرون، الشركة المصرية العالمية للنشر – لونجمان، 1994. – 385 ص.

263. محمد عبد المنعم خفاجي، الأسلوبية و البيان العربي / دكتور محمد عبد المنعم خفاجي، دكتور محمد السعدي فرهود، دكتور عبد العزيز شرف. – القاهرة : الدار المصرية اللبنانية، 1992. – 174 ص.

264. محمد علي السراج، اللباب في اللغة و آلات الأدب / تأليف : محمد علي السراج. – دمشق : دار الفكر، 1983. – 303 ص.

265. مسعود صحراوي، التداولية عند العلماء العربي : دراسة تداولية لظاهرة الأفعال الكلامية في التراث اللساني العربي / د. مسعود صحراوي. – بيروت : دار الطليعة، 2005. 241 ص.

266. هنريش بليث، البلاغة و الأسلوبية نحو نموذج سيميائي لتحليل النصّ / هنريش بليث؛ ترجمة و تعليق د. محمد العمري. – الطبعة الثانية. – دار البيضاء – بيروت : أفريقيا الشرق، 1999. – 125 ص.

СПИСОК ДОВІДНИКОВИХ ДЖЕРЕЛ

267. ЛСД – Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К. : Академія, 2006. – 752 с. – (Nota bene).

268. ЛЭС – Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.

269. НФЭ – Новая философская энциклопедия : В 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-научн. фонд ; Научно-ред. совет : предс. В. С. Степин, заместители предс. : А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. – М. : Мысль, 2010.– Т. II. – 2010. – 638 с.

270. ПЭ – Постмодернизм. Энциклопедия / сост. и науч. ред. : А. А. Грицанов, М. А. Можейко. – Минск : Интерпрессервис ; Книжный Дом. 2001. – 1040 с. – (Мир энциклопедий).

271. СЗЛ –Современное зарубежное литературоведение (страны Западной Европы и США) : концепции, школы, термины. Энциклопедический справочник / Науч. ред. и сост. : И. П. Ильин, Е. А. Цурганова. – М. : Интрада, 1999. – С. 147-150.

272. СК – Руднев В. П. Словарь культуры XX века [Электронный ресурс] / Руднев В. П. – Режим доступа : http://www.lib.ru/CULTURE/RUDNEW/slowar.txt

273. СЛ – Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

274. СЛТ – Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Изд. 2-ое, стереотип. – М. : Сов. энциклопедия, 1969. – 608 с.

275. СЛТ 2 – Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.

276. СЛТ 3 – Кротевич Є. В. Словник лінгвістичних термінів / Є. В. Кротевич, Н. С. Родзевич ; загальна редакція Є. В. Кротевича. – Київ : Видавництво Академії наук Української РСР, 1957. – 236 с.

277. СЛТ 4 – Розенталь Д. Э. Справочник лингвистических терминов : пособие для учителей / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – М. : Просвещение, 1972. – 496 с.

278. УМ – Єрмоленко С. Я. Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор ; За ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 223 с.

279. УМЕ – Українська мова : Енциклопедія / Редкол. : Русанівський В. М. ... [та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

280. ФЭС – Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция : Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

281. DLP – Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics / David Crystal. – 6th ed. – Malden ; Oxford ; Victoria : Blackwell Publishing, 2008. – 529 p.

282. MLI –منبر اللغة الإنجليزيه وأدابها [المصدر الالكتروني]. – نظام الدخول : http://www.omanaou.com/vb/archive/index.php/t-21909.html

283. MLM – أحمد مختار عمر، معجم اللغة المعاصرة : المجلد الثالث / الأستاذ الدكتور أحمد مختار عمر. – القاهرة : عالم الكتب، 2008. – ص. 1659-2523.

284. MMA – مبارك مبارك، معجم المصطلحات الألسنية : فرنسي - إنكليزي - عربي / الدكتور مبارك مبارك. – بيروت : دار الفكر اللبناني، 1995. – 341 ص.

285. MM‘A – مجدي وهبه، معجم المصطلحات العربية في اللغة و الأدب / مجدي وهبه، كامل المهندس. – الطبعة الثانية. – بيروت : مكتبة لبنان، 1984. – 484 ص.

286. QM –قاموس المعاني. قاموس عربي انجليزي [المصدر الالكتروني]. – نظام الدخول : http://www.almaany.com/home.php?language=arabic&lang_name=English&word=%D8%AC%D9%87%D8%A9

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

277. AM – فرامرز ميرزائي، الغزو الثقافي و الأدب الروائي في مصر \ الدكتور فرامرز ميرزائي \\ مجلة العلوم الإنسانية للجمهورية الإسلامية الإيرانية. – السنة الخامسة (2000)، الخريف، العدد 7 (4). – ص 27-34.

278. AP 1 – إبراهيم المليفي، البوسنة والهرسك.. نار تحت الرماد [المصدر الالكتروني] / إبراهيم المليفي // مجلة العربي. – العدد 563، 10/2005. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.net/Article.asp?ART=9993&ID=105

279. AP 2 – زكريا عبد الجواد، عندما يصبح (بشر الهامش) وقوداً لحروب الآخرين [المصدر الالكتروني] / زكريا عبد الجواد // مجلة العربي. – العدد 530، 1/2003. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.net/Article.asp?ART=10459&ID=142

280. AP 3 – تحسين يقين، جنين.. التاريخ يمرّ من هنا.. [المصدر الالكتروني] / تحسين يقين - عبد الباسط خلف // مجلة العربي. – العدد 620، 7/2010. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.net/ArticlePRN.asp?ID=3723

281. AP 4 – تحسين يقين، جمالها يتحدى الزمن والغزاة، يافا.. عروس بحر الأراضي الفلسطينية [المصدر الالكتروني] / تحسين يقين - عبد الحكيم أبو جاموس // مجلة العربي. – العدد 632، 7/2011. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.net/SubjectArticle.asp?ID=2184

282. AP 5 – أشرف أبو اليزيد، معرض في كتاب.. حق العودة إلى القُدْس [المصدر الالكتروني] / أشرف أبو اليزيد // مجلة العربي. – العدد 630، 5/2011. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.net/Article.asp?ART=2406&ID=35

283. AP 6 – إبراهيم المليفي، قبرص الهوية المنشقة [المصدر الالكتروني] / إبراهيم المليفي // مجلة العربي. – العدد 614، 1/2010. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.net/Article.asp?ART=4649&ID=51

284. AP 7 – سليمان إبراهيم العسكري، غزة.. حلقة في الصراع العربي - الإسرائيلي طويل الأجل [المصدر الالكتروني] / سليمان إبراهيم العسكري // مجلة العربي. – العدد 604، 3/2009. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.com/Article.asp?Art=6119&ID=61

285. AP 8 – سليمان إبراهيم العسكري، العرب بين أمريكا والكيان الصهيوني [المصدر الالكتروني] / سليمان إبراهيم العسكري // مجلة العربي. – العدد 632، 7/2011. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.com/ArticlePRN.asp?ID=2156

286. AP 9 – سليمان إبراهيم العسكري، العرب.. هل يتجهون شرقًا؟ [المصدر الالكتروني] / سليمان إبراهيم العسكري // مجلة العربي. – العدد 626، 1/2011. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.com/ArticlePRN.asp?ID=2681

287. AP 10 – سليمان إبراهيم العسكري، ثقافتنا العربية وثقافتهم الغربية [المصدر الالكتروني] / سليمان إبراهيم العسكري // مجلة العربي. – العدد 522، 5/2002. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.com/arabi/Data/2002/5/1/Art_52195.XML

288. AP 11 – سليمان إبراهيم العسكري، بيان المثقفين الأمريكيين : دعوة للحوار... أم للحرب؟ [المصدر الالكتروني] / سليمان إبراهيم العسكري // مجلة العربي. – العدد 523، 6/2002. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.net/Article.asp?Art=9841&ID=149

289. AP 12 – سليمان إبراهيم العسكري، الثقافة المهيمنة.. مرض العصر [المصدر الالكتروني] / سليمان إبراهيم العسكري // مجلة العربي. – العدد 530، 1/2003. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.com/ArticlePRN.asp?ID=10429

290. AP 13 – سليمان إبراهيم العسكري، في (الطريق إلى عين حارود) القراءة الغائبة [المصدر الالكتروني] / سليمان إبراهيم العسكري // مجلة العربي. – العدد 527، 10/2002. – نظام الدخول : http://3arabimag.com/Article.asp?Art=10971&ID=145

291. AP 14 – حسن عبد ربه المصري، إسرائيل .. وحربها الخفيّة [المصدر الالكتروني] / حسن عبد ربه المصري // مجلة العربي. – العدد 492، 11/1999. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.com/Article.asp?Art=9079&ID=182

292. AP 15 – كرم الحلو، رؤيتنا للغرب... نظرة نقدية [المصدر الالكتروني] / كرم الحلو // مجلة العربي. – العدد 588، 11/2007. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.com/Article.asp?ART=8878&ID=79

293. AP 16 – نواف الزرو، الإرهاب الصهيوني وفتاوى الحاخامات [المصدر الالكتروني] / نواف الزرو // مجلة العربي. – العدد 616، 3/2010. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.com/Article.asp?ART=4290&ID=49

294. AP 17 – ثامر توفيق ابو بكر، العلمانيون في إسرائيل [المصدر الالكتروني] / ثامر توفيق ابو بكر // مجلة العربي. – العدد 543، 2/2004. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.net/Article.asp?Art=9017&ID=127

295. AP 18 – سلمان أبو ستة، أوربّا تعود إلى القدس [المصدر الالكتروني] / سلمان أبو ستة // مجلة العربي. – العدد 606، 5/2009. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.com/ArticlePRN.asp?ID=5695

296. AP 19 – سليمان إبراهيم العسكري، حلم طوباوي أم واقع ثقافي؟ دولة ثنائية القومية في فلسطين المحتلة [المصدر الالكتروني] / سليمان إبراهيم العسكري // مجلة العربي. – العدد 524، 7/2002. – نظام الدخول : http://www.alarabimag.net/Article.asp?Art=10288&ID=148

297. AP 20 – جمال حسين علي، شوارع بغداد... ما الذي تبقى؟ / جمال حسين علي // مجلة العربي. – العدد 524، 7/2002. – ص 36 – 51.

298. AC 1 – مصطفى اللباد، تركيا وإسرائيل و«الربيع العربي» بينهما [المصدر الالكتروني] / مصطفى اللباد // السفير. – 2013/03/25، العدد : 12439. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2420&ChannelId=58241&ArticleId=2500

299. AC 2 – علاء الاسواني، كيف يتحول المؤمن إلى جلاد؟ [المصدر الالكتروني] / علاء الاسواني // السفير. – 2013/03/27، العدد : 12440. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2421&ChannelId=58266&ArticleId=2579&Author=%D8%B9%D9%84%D8%A7%D8%A1

300. AC 3 – طلال سلمان، حكم «الإخوان» يغتال الثورة ولا يبني مصر [المصدر الالكتروني] / طلال سلمان // السفير. – 2013/03/13، العدد : 12429. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2410&ChannelId=57991&ArticleId=1359&Author=%D8%B7%D9%84%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%84%D9%85%D8%A7%D9%86

301. AC 4 – زياد حيدر، الرقة... مدينة سورية جديدة على سلم الدمار [المصدر الالكتروني] / زياد حيدر // السفير. – 2013/03/06، العدد : 12423. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2403&ChannelId=57809&ArticleId=553&Author=%D8%B2%D9%8A%D8%A7%D8%AF

302. AC 5 – فواز طرابلسي، هي ثورة [المصدر الالكتروني] / فواز طرابلسي // السفير. – 2013/01/30، العدد : 12393. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2372&ChannelId=57030&ArticleId=2717&Author=%D9%81%D9%88%D8%A7%D8%B2%D8%B7%D8%B1%D8%A7%D8%A8%D9%84%D8%B3%D9%8A

303. AC 6 – علاء الاسواني، لماذا يقتل مرسي المصريين؟ [المصدر الالكتروني] / علاء الاسواني // السفير. – 2013/01/29، العدد : 12392. – نظام الدخول : http://assafir.com/Article.aspx?EditionId=2371&articleId=2496&ChannelId=57016&

Author=%D8%B9%D9%84%D8%A7%D8%A1%20%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B3%D9%88%D8%A7%D9%86%D9%8A

304. AC 7 – علاء الاسواني، كيف تكذب وتحتفظ بوضوئك؟ [المصدر الالكتروني] / علاء الاسواني // السفير. – 2012/12/25، العدد : 12366. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2344&ChannelId=56341&ArticleId=2225&Author=%D8%B9%D9%84%D8%A7%D8%A1

305. AC 8 – طلال سلمان، الحكم الديني على طريق الطغيان [المصدر الالكتروني] / طلال سلمان // السفير. – 2013/01/16، العدد : 12382. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2361&ChannelId=56766&ArticleId=1231&Author=%D8%B7%D9%84%D8%A7%D9%84

306. AC 9 – عبد الحسين شعبان، المسيحيون والبيئة الطاردة [المصدر الالكتروني] / عبد الحسين شعبان // السفير. – 2012/06/29، العدد : 12219. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2188&ChannelId=52440&ArticleId==2764&Author

307. AC 10 – حلمي موسى، منشآت التحلية في إسرائيل... هل تبعدها عن «حروب المياه»؟ [المصدر الالكتروني] / حلمي موسى // السفير. – 2012/06/14، العدد : 12207. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2175&ChannelId=52086&ArticleId=1399&Author=%D8%AD%D9%84%D9%85%D9%8A%20%D9%85%D9%88%D8%B3%D9%89

308. AC 11 – سمير كرم، معضلات التدخل الخارجي في سوريا [المصدر الالكتروني] / سمير كرم // السفير. – 2012/06/08، العدد : 12202. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2170&ChannelId=51957&ArticleId==736&Author

309. AC 12 – كامل صالح، منع النساء من الرقص إنهاء فن كان مقدساً [المصدر الالكتروني] / كامل صالح // السفير. – 2012/05/23، العدد : 12189. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2157&ChannelId=51604&ArticleId==2275&Author

310. AC 13 – علاء الاسواني، هل هذه الانتخابات عادلة؟ [المصدر الالكتروني] / علاء الاسواني // السفير. – 2012/05/22، العدد : 12188. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2156&ChannelId=51579&ArticleId=

2117&Author=%D8%B9%D9%84%D8%A7%D8%A1%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B3%D9%88%D8%A7%D9%86%D9%8A

311. AC 14 – ادمون صعب، «حرب آخرين» بدماء السوريين! [المصدر الالكتروني] / ادمون صعب // السفير. – 2012/03/22، العدد : 12141. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2107&ChannelId=50242&ArticleId=2370&Author=%D8%A7%D8%AF%D9%85%D9%88%D9%86%20%D8%B5%D8%B9%D8%A8

312. AC 15 – على الطريق، لكي يعود العراق .. عراق العرب [المصدر الالكتروني] / على الطريق // السفير. – 2012/03/29، العدد : 12146. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2112&ChannelId=50377&ArticleId=2995&Author=%D8%B7%D9%84%D8%A7%D9%84%20%D8%B3%D9%84%D9%85%D8%A7%D9%86

313. AC 16 – امجد سمحان، ألاسرى الفلسطينيون يدخلون مرحلة الخطر : سعدات بين 14 أسيراً في المستشفى [المصدر الالكتروني] / امجد سمحان // السفير. – 2012/04/30، العدد : 12171. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2138&ChannelId=51086&ArticleId==2886&Author

314. AC 17 – الياس سحاب، هل هي مؤشرات الانتفاضة الثالثة؟ [المصدر الالكتروني] / الياس سحاب // السفير. – 2012/07/10، العدد : 12228. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2197&ChannelId=52665&ArticleId==865&Author

315. AC 18 – حبيب فياض، العقوبات الغربية و الخيارات الإيرانية [المصدر الالكتروني] / حبيب فياض // السفير. – 2012/07/06، العدد : 12225. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2194&ChannelId=52590&ArticleId=509&Author=%D8%AD%D8%A8%D9%8A%D8%A8

316. AC 19 – سمير كرم، عندما يأتي دور السعودية [المصدر الالكتروني] / سمير كرم // السفير. – 2012/07/27، العدد : 12243. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2214&ChannelId=53090&ArticleId=2729&Author=%D8%B3%D9%85%D9%8A%D8%B1

317. AC 20 – فواز طرابلسي، حوار هادئ في ذكرى حرب تموز [المصدر الالكتروني] / فواز طرابلسي // السفير. – 2012/07/25، العدد : 12241. – نظام الدخول : http://www.assafir.com/Article.aspx?EditionId=2212&ChannelId=53029&ArticleId=2597&Author=%D9%81%D9%88%D8%A7%D8%B2

318. AX 1 – ابراهيم الأمين، جنون عرب أميركا [المصدر الالكتروني] / ابراهيم الأمين // الأخبار. – العدد ١٩٦٥، الاربعاء، ٢٧ آذار، ٢٠١٣. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/180144

319. AX 2 – مالك سمارة، الحبّ في زمن الأبارتهيد : بين زوجتي وعيوني بندقية [المصدر الالكتروني] / مالك سمارة // الأخبار. – العدد ١٩٨٢، ١٧ نيسان، ٢٠١٣. – نظام الدخول : https://al-akhbar.com/node/181407

320. AX 3 – ابراهيم الأمين، رسائل ردع أم استفزاز؟ طائرة حيفا وصدى الأزمة السورية [المصدر الالكتروني] / ابراهيم الأمين // الأخبار. – العدد ١٩٩٠، الجمعة، ٢٦ نيسان، ٢٠١٣. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/182057

321. AX 4 – ناهض حتر، بهدوء | سوريا، الرد على العدوان يساوي الوجود [المصدر الالكتروني] / ناهض حتر // الأخبار. – العدد ١٩٢٠، الجمعة، ١ شباط، ٢٠١٣. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/176705

322. AX 5 – يحيى دبوق، النتيجة المؤجّلة للعدوان : انتهاء الحصار على غزة [المصدر الالكتروني] / يحيى دبوق // الأخبار. – العدد ١٨٦٢، الاثنين، ١٩ تشرين الثاني، ٢٠١٢. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/171867

323. AX 6 – علي مشيمع، تناقضات مقصودة : مفارقات بين البحرين وسوريا [المصدر الالكتروني] / علي مشيمع // الأخبار. – العدد ١٨١٤، الجمعة، ٢١ أيلول، ٢٠١٢. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/167722

324. AX 7 – صباح أيوب، Guten Tag [المصدر الالكتروني] / صباح أيوب // الأخبار. – العدد ١٨٠٢، الجمعة، ٧ أيلول، ٢٠١٢. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/166640

325. AX 8 – رامي زريق، استراتيجية العدو [المصدر الالكتروني] / رامي زريق // الأخبار. – العدد ١٨٧٠، الجمعة، ٣٠ تشرين الثاني، ٢٠١٢. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/172622

326. AX 9 – ابراهيم الأمين، الهجرة المعاكسة ... الى فلسطين [المصدر الالكتروني] / ابراهيم الأمين // الأخبار. – العدد ١٩٠٠، الثلاثاء، ٨ كانون الثاني، ٢٠١٣. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/175032

327. AX 10 – فادي أبو سعدى، ما بين طريق أوباما وطريق الفلسطينيين إلى بيت لحم [المصدر الالكتروني] / فادي أبو سعدى // الأخبار. – العدد ١٩٦٢، الجمعة، ٢٢ آذار، ٢٠١٣. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/179891

328. AX 11 – يحيى دبوق، فلسطينيّو الـ48 يعزفون عن التصويت [المصدر الالكتروني] / يحيى دبوق // الأخبار. – العدد ١٩١٢، الثلاثاء، ٢٢ كانون الثاني، ٢٠١٣. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/176013

329. AX 12 – ابراهيم الأمين، اسرائيلي ... من يقتل فلسطينيي لبنان [المصدر الالكتروني] / ابراهيم الأمين // الأخبار. – العدد ١٧٣٨، الجمعة، ٢٢ حزيران، ٢٠١٢. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/96005

330. AX 13 – رامي زريق، جدران الانعزال [المصدر الالكتروني] / رامي زريق // الأخبار. – العدد ١٧١٠، الجمعة، ١٨ أيار، ٢٠١٢. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/64602

331. AX 14 – رامي زريق، تسلّل [المصدر الالكتروني] / رامي زريق // الأخبار. – العدد ١٧١٦، الجمعة، ٢٥ أيار، ٢٠١٢. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/93987

332. AX 15 – رامي زريق، هوس أميركا [المصدر الالكتروني] / رامي زريق // الأخبار. – العدد ١٧٤٤، الجمعة، ٢٩ حزيران، ٢٠١٢. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/96524

333. AX 16 – ابراهيم الأمين، هل تفعلها إسرائيل؟ [المصدر الالكتروني] / ابراهيم الأمين // الأخبار. – العدد ١٧٥٨، الاثنين، ١٦ تموز، ٢٠١٢. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/97843

334. AX 17 – ابراهيم الأمين، سلاح كيميائي في حوزة حزب الله؟ [المصدر الالكتروني] / ابراهيم الأمين // الأخبار. – العدد ١٧٦٥، الثلاثاء، ٢٤ تموز، ٢٠١٢. – نظام الدخول : http://al-akhbar.com/node/98501

335. AX 18 – نقولا ناصيف، انفجار دمشق : رؤوس المشورة أم رؤوس القرار؟ [المصدر الالكتروني] / نقولا ناصيف // الأخبار. – العدد ١٧٦٥، الثلاثاء، ٢٤ تموز، ٢٠١٢. – نظام الدخول : http://al-akhbar.com/node/98492

336. AX 19 – ياسين تملالي، في انتظار الربيع الاجتماعي [المصدر الالكتروني] / ياسين تملالي // الأخبار. – العدد ١٦١٨، الاربعاء، ٢٥ كانون الثاني، ٢٠١٢. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/33503

337. AX 20 – فداء عيتاني، إستقل يا نجيب! [المصدر الالكتروني] / فداء عيتاني // الأخبار. – العدد ١٧٠٨، الاربعاء، ١٦ أيار، ٢٠١٢. – نظام الدخول : http://www.al-akhbar.com/node/64438

338. Д 1 – Музичко О. Російська імперія в риштуванні [Електронний ресурс] / Олександр Музичко // День. – 2012. – № 156. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/rosiyska-imperiya-v-rishtuvanni

339. Д 2 – Ковальов П. Вигнання українства... [Електронний ресурс] / Павло Ковальов // День. – 2013. – № 2. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/politika/vignannya-ukrayinstva

340. Д 3 – Друзенко Г. «Синдром непричетності» [Електронний ресурс] / Геннадій Друзенко // День. – 2013. – № 70. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/sindrom-neprichetnosti

341. Д 4 – Рибна А. Тривога на серці й туга в душі [Електронний ресурс] / Аксиня Рибна // День. – 2012. – № 152. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/trivoga-na-serci-y-tuga-v-dushi

342. Д 5 – Партико З. Старе вино – в нові міхи [Електронний ресурс] / Зіновій Партико // День. – 2012. – № 124. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/stare-vino-v-novi-mihi

343. Д 6 – Погребенник В. Запущено механізм, що порве державу [Електронний ресурс] / Володимир Погребенник // День. – 2012. – № 104. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/zapushcheno-mehanizm-shcho-porve-derzhavu

344. Д 7 – Палій О. Україна між Тунісом і Єгиптом [Електронний ресурс] / Олександр Палій // День. – 2011. – № 17. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/ukrayina-mizh-tunisom-i-iegiptom

345. Д 8 – Грабовський С. Технології морального терору знову в дії [Електронний ресурс] / Сергій Грабовський // День. – 2010. – № 239. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/tehnologiyi-moralnogo-teroru-znovu-v-diyi

346. Д 9 – Лєсной В. Хто об’єднає Україну? [Електронний ресурс] / Володимир Лєсной // День. – 2010. – № 83. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/hto-obiednaie-ukrayinu

347. Д 10 – Щербак Ю. Влада темряви [Електронний ресурс] / Юрій Щербак // День. – 2010. – № 79. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/vlada-temryavi

348. Д 11 – Ковальчук Я. «Харківські статті» : ходіння колами історії [Електронний ресурс] / Ярослав Ковальчук // День. – 2010. – № 75. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/harkivski-statti-hodinnya-kolami-istoriyi

349. Д 12 – Лєсной В. Мистецтво проповіді... як засіб політичної боротьби [Електронний ресурс] / Володимир Лєсной // День. – 2010. – № 132. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/mistectvo-propovidi-yak-zasib-politichnoyi-borotbi

350. Д 13 – Штанько А. Чому стільки аморальності? [Електронний ресурс] / Анатолій Штанько // День. – 2009. – № 74. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/chomu-stilki-amoralnosti

351. Д 14 – Костюкевич В. Русофобія як клеймо для патріотів [Електронний ресурс] / Валерій Костюкевич // День. – 2009. – № 70. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/rusofobiya-yak-kleymo-dlya-patriotiv

352. Д 15 – Дишкант В. Кому служить українська влада? [Електронний ресурс] / Вадим Дишкант // День. – 2009. – № 5. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/komu-sluzhit-ukrayinska-vlada

353. Д 16 – Черевко А. «Подарунок» для Президента [Електронний ресурс] / Анна Черевко // День. – 2012. – № 117. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/podarunok-dlya-prezidenta

354. Д 17 – Лосєв І. Професор Гантінгтон та державна єдність України [Електронний ресурс] / Ігор Лосєв // День. – 2010. – № 142. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/profesor-gantington-ta-derzhavna-iednist-ukrayini

355. Д 18 – Лєсной В. Де ж ви, українські патріоти? [Електронний ресурс] / Володимир Лєсной // День. – 2010. – № 103. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/de-zh-vi-ukrayinski-patrioti

356. Д 19 – Грабовський С. Що за система будується в Україні? [Електронний ресурс] / Сергій Грабовський // День. – 2010. – № 210. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/shcho-za-sistema-buduietsya-v-ukrayini

357. Д 20 – Луканов Ю. Пропоную встановити пам’ятник «жертвам аборту» [Електронний ресурс] / Юрій Луканов // День. – 2008. – № 79. – Режим доступу : http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/proponuyu-vstanoviti-pamyatnik-zhertvam-abortu

358. ДТ 1 – Мамчук О. Країна, яка не втомлюється дивувати [Електронний ресурс] / Олександр Мамчук // Дзеркало Тижня. Україна. – 2013. – № 1. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/internal/krayina-yaka-ne-vtomlyuyetsya-divuvati.html

359. ДТ 2 – Ведернікова І. Ющенко. Невільне падіння [Електронний ресурс] / Інна Ведернікова // Дзеркало Тижня. Україна. – 2012. – № 27. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/yuschenko_nevilne_padinnya.html

360. ДТ 3 – Швирков О. Український націоналізм : пацієнт швидше живий, ніж мертвий? [Електронний ресурс] / Олександр Швирков // Дзеркало Тижня. Україна. – 2012. – № 27. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/ukrayinskiy_natsionalizm__patsient_shvidshe_zhiviy,__nizh_mertviy.html

361. ДТ 4 – Кабачинська С. Тиха ненависть, що рве береги ? [Електронний ресурс] / Світлана Кабачинська // Дзеркало Тижня. Україна. – 2012. – № 24. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/tiha_nenavist,_scho_rve_beregi.html

362. ДТ 5 – Мостова Ю. Семостійний Янукович [Електронний ресурс] / Юлія Мостова // Дзеркало Тижня. Україна. – 2012. – № 20. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/semostiyniy_yanukovich.html

363. ДТ 6 – Шибалов Є. Захист? Від чого? [Електронний ресурс] / Євген Шибалов // Дзеркало Тижня. Україна. – 2012. – № 20. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/zahist_vid_chogo_.html

364. ДТ 7 – Денисова О. Партія регіонів починає… і отримує [Електронний ресурс] / Оксана Денисова // Дзеркало Тижня. Україна. – 2012. – № 19. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/partiya_regioniv_pochinae_i_otrimue.html

365. ДТ 8 – Ніколов Ю. Янукович оновив парк броньованих «мерседесів» [Електронний ресурс] / Юрій Ніколов // Дзеркало Тижня. Україна. – 2012. – № 19. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/yanukovich_onoviv_park_bronovanih_mersedesiv.html

366. ДТ 9 – Немирич С. Коронація [Електронний ресурс] / Сергій Немирич // Дзеркало Тижня. Україна. – 2012. – № 17. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/koronatsiya.html

367. ДТ 10 – Шибалов Є. Цікаве суспільствознавство [Електронний ресурс] / Євген Шибалов // Дзеркало Тижня. Україна. – 2012. – № 13. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/tsikave__suspilstvoznavstvo_.html

368. ДТ 11 – Безсмертний Р. «Лукашенізація» України [Електронний ресурс] / Роман Безсмертний // Дзеркало Тижня. Україна. – 2012. – № 8. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/lukashenizatsiyaukrayini.html

369. ДТ 12 – Шибалов Є. Привіт із майбутнього [Електронний ресурс] / Євген Шибалов // Дзеркало Тижня. Україна. – 2012. – № 1. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/privit_iz_maybutnogo.html

370. ДТ 13 – Шибалов Є. Особистий рахунок до Януковича [Електронний ресурс] / Євген Шибалов // Дзеркало Тижня. Україна. – 2011. – № 37. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/osobistiy_rahunok_do_yanukovicha.html

371. ДТ 14 – Мостова Ю. Вікно в кінці тунелю [Електронний ресурс] / Юлія Мостова // Дзеркало Тижня. Україна. – 2011. – № 31. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/vikno_v_kintsi_tunelyu.html

372. ДТ 15 – Покальчук О. Поміщик нашого часу [Електронний ресурс] / Олег Покальчук // Дзеркало Тижня. Україна. – 2011. – № 25. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/pomischik_nashogo_chasu.html

373. ДТ 16 – Басараб М. Український ворог – мінімалізм [Електронний ресурс] / Михайло Басараб // Дзеркало Тижня. Україна. – 2011. – № 18. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/ukrayinskiy_vorog__minimalizm.html

374. ДТ 17 – Шибалов Є. Соціальна кома [Електронний ресурс] / Євген Шибалов // Дзеркало Тижня. Україна. – 2011. – № 18. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/sotsialna_koma.html

375. ДТ 18 – Ар'єв В. Знищення непокірного [Електронний ресурс] / Володимир Ар'єв // Дзеркало Тижня. Україна. – 2011. – № 18. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/znischennya_nepokirnogo.html

376. ДТ 19 – Рахманін С. Модерн [Електронний ресурс] / Сергій Рахманін // Дзеркало Тижня. Україна. – 2011. – № 13. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/modern.html

377. ДТ 20 – Рахманін С. Острів лотофагів [Електронний ресурс] / Сергій Рахманін // Дзеркало Тижня. Україна. – 2011. – № 7. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/ostriv_lotofagiv.html

378. Ї – Лосєв І. Росія після відлиги : спогади про майбутнє / Ігор Лосєв. – Незалежний культурологічний часопис «Ї». – 2004. – № 31. – С. 172-177.

379. УТ 1 – Лєліч М. Янукович 2.0 / Мілан Лєліч // Український тиждень. – 2013. – № 10 (278). – С. 8.

380. УТ 2 – Макаров Ю. Самосуд / Юрій Макаров // Український тиждень. – 2013. – № 8 (276). – С. 15.

381. УТ 3 – Олексієнко О. Ціна "стабільності" : регіонали приховують бюджетну кризу / Олесь Олексієнко // Український тиждень. – 2012. – № 47 (264). – С. 6-7.

382. УТ 4 – Лосєв І. Паркет і бруківка / Ігор Лосєв // Український тиждень. – 2012. – № 47 (264). – С. 12.

383. УТ 5 – Винничук Ю. А ковчег пливе / Юрій Винничук // Український тиждень. – 2013. – № 3 (271). – С. 32.

384. УТ 6 – Олексієнко О. Знову проти / Олесь Олексієнко // Український тиждень. – 2012. – № 42 (259). – С. 10-13.

385. УТ 7 – Винничук Ю. Від пакращення до повного ідіотизму / Юрій Винничук // Український тиждень. – 2012. – № 42 (259). – С. 14.

386. УТ 8 – Олексієнко О. Використовувати за призначенням / Олесь Олексієнко // Український тиждень. – 2012. – № 37 (254). – С. 6-7.

387. УТ 9 – Крамар О. Неадекватність / Олександр Крамар // Український тиждень. – 2012. – № 35 (252). – С. 6-7.

388. УТ 10 – Скумін А. Операція «Фальсифікація» / Андрій Скумін // Український тиждень. – 2012. – № 35 (252). – С. 10-11.

389. УТ 11 – Винничук Ю. Ще не вмерли наші граблі / Юрій Винничук // Український тиждень. – 2012. – № 30 (247). – С. 10-11.

390. УТ 12 – Скумін А. Режим у законі / Андрій Скумін // Український тиждень. – 2012. – № 29 (246). – С. 12-13.

391. УТ 13 – Лосєв І. «Націонал-демократія померла, хай живе націонал-демократія!» / Ігор Лосєв // Український тиждень. – 2012. – № 29 (246). – С. 20-21.

392. УТ 14 – Макаров Ю. Роздуми над автоматом Калашнікова / Юрій Макаров // Український тиждень. – 2012. – № 28 (245). – С. 14.

393. УТ 15 – Макаров Ю. Жодної підтримки тимчасовому уряду! / Юрій Макаров // Український тиждень. – 2012. – № 27 (244). – С. 6-7.

394. УТ 16 – Олексієнко О. Харків-2? / Олесь Олексієнко // Український тиждень. – 2012. – № 27 (244). – С. 10-11.

395. УТ 17 – Крамар О. Обережно – провокації! Олександр Крамар // Український тиждень. – 2012. – № 26 (243). – С. 6-7.

396. УТ 18 – Макаров Ю. Здається, я вірю/ Юрій Макаров // Український тиждень. – 2012. – № 26 (243). – С. 17.

397. УТ 19 – Лосєв І. Робін Гуд, Кармалюк, Залізняк та інші? / Ігор Лосєв // Український тиждень. – 2012. – № 26 (243). – С. 48.

398. УТ 20 – Панченко В. Тріада Юрія Шевельова [Електронний ресурс] / Володимир Панченко // Український тиждень. – 2010. – № 1 (114). – Режим доступу : http://tyzhden.ua/Publication/962

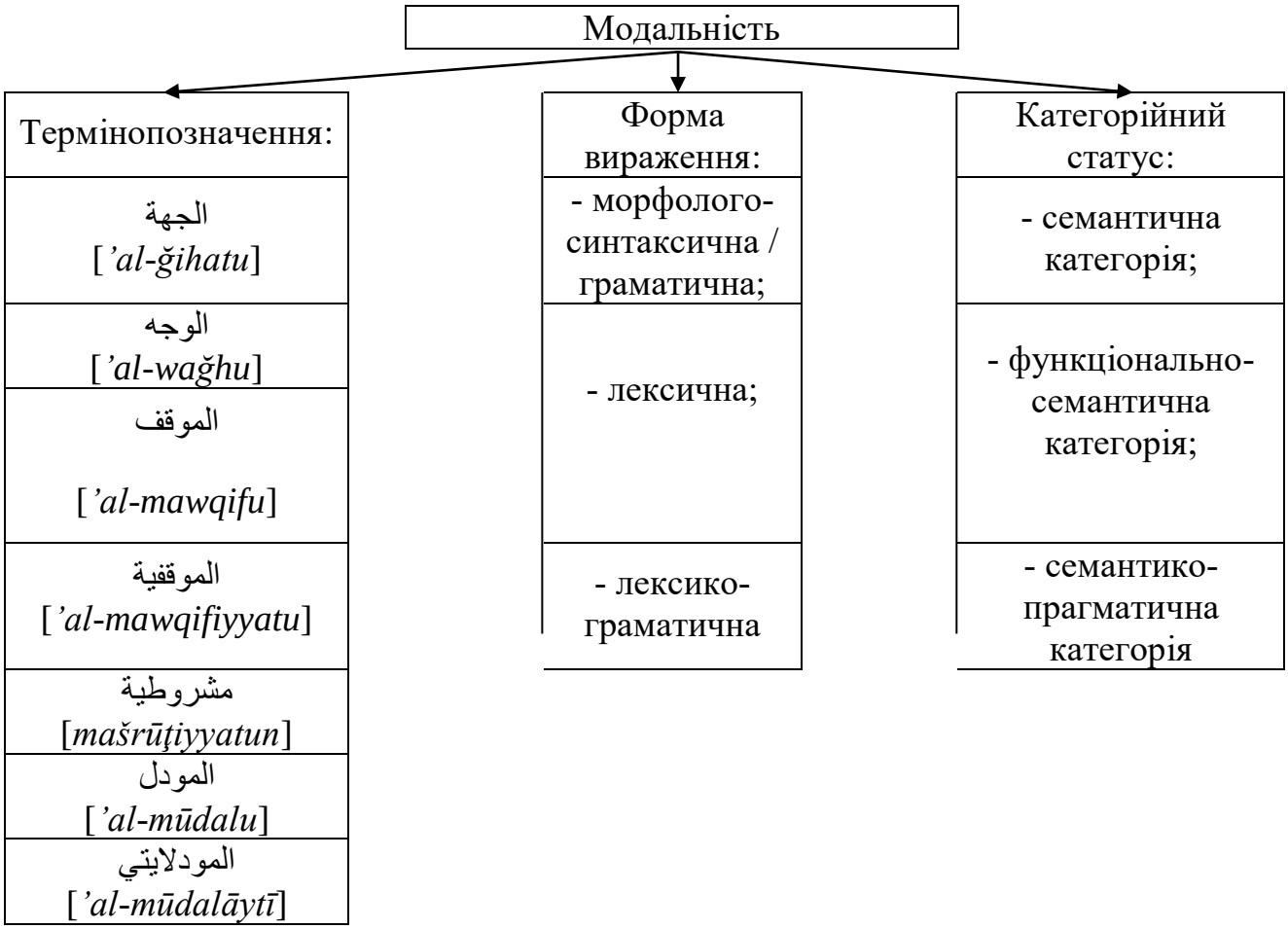
ДОДАТКИ

Додаток 1
Таблиці основної частини дисертації

Таблиця 1.1

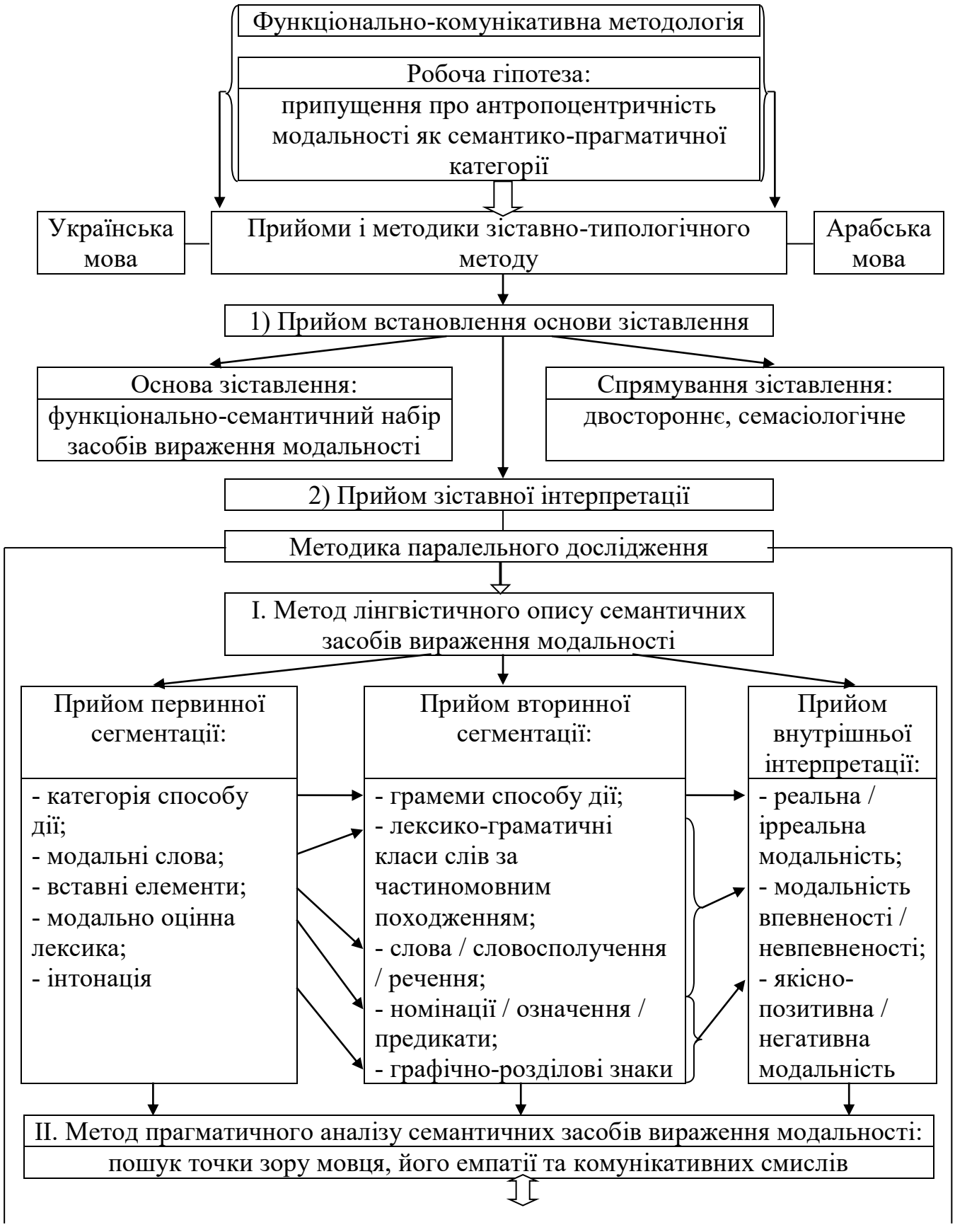
Дослідницькі інтерпретації категорії модальності

в арабському мовознавстві

Таблиця 2.1

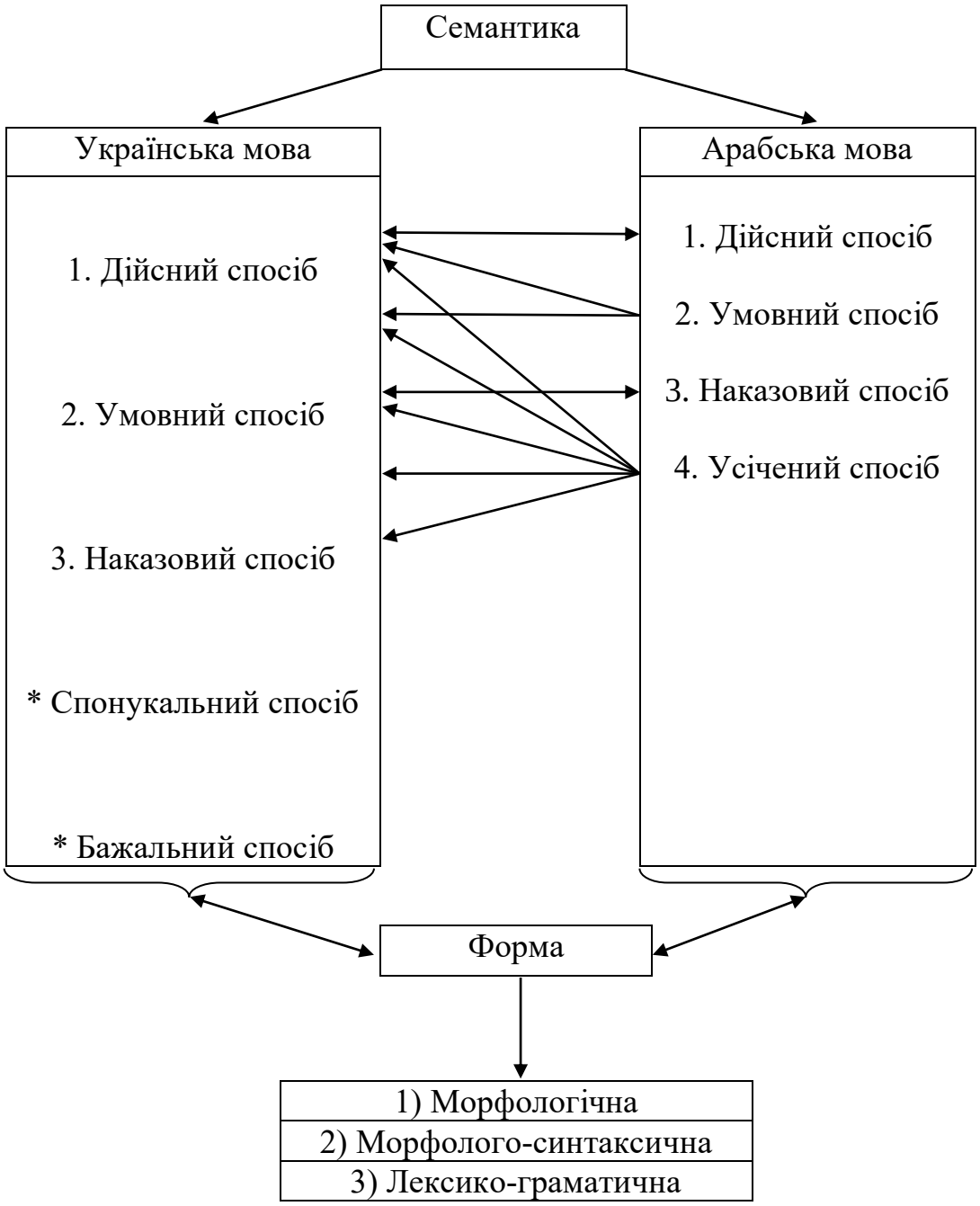
Методологія лінгвістичного дослідження українських та арабських семантико-прагматичних засобів вираження модальності

Двостороннє, семасіологічне зіставлення отриманих результатів

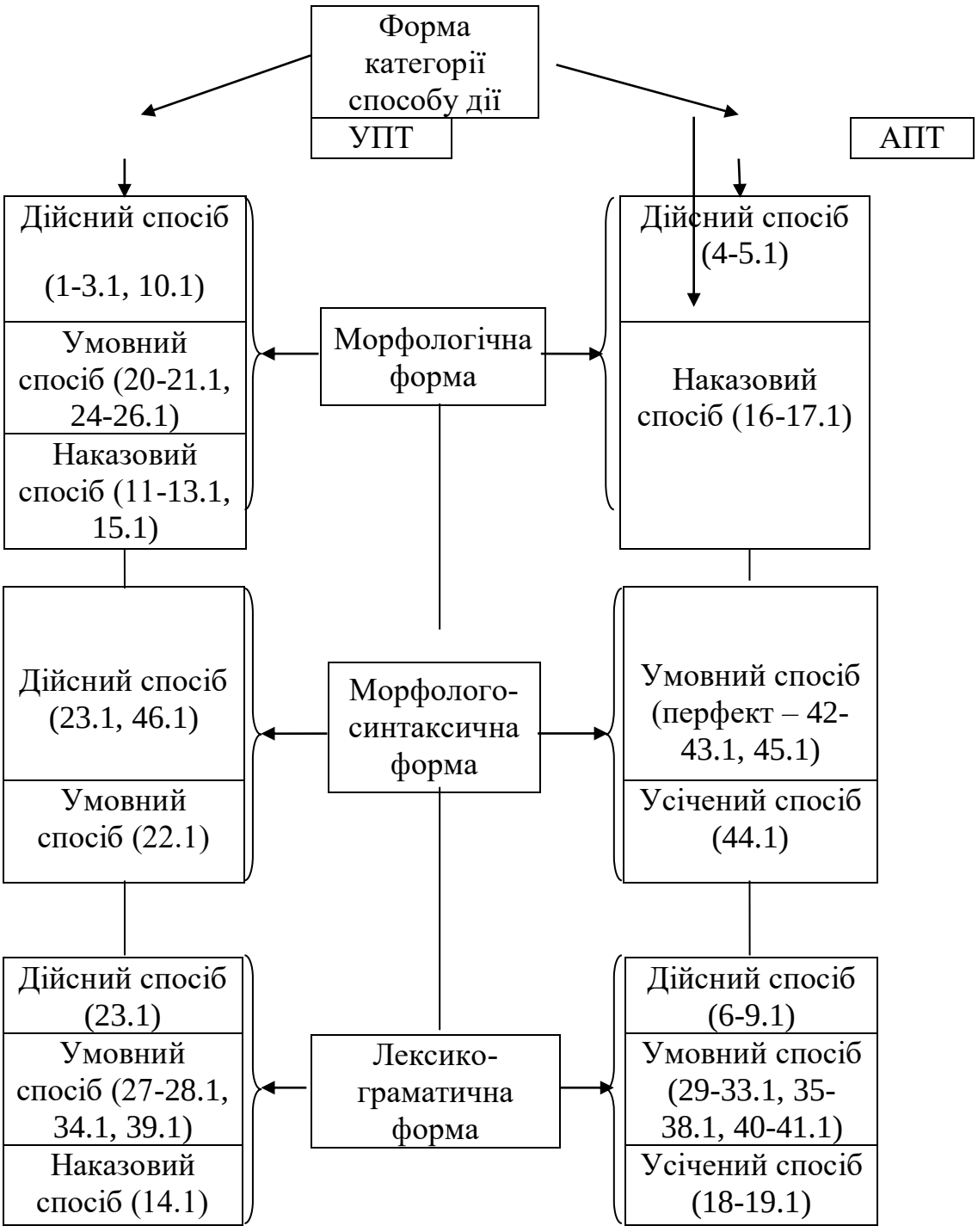
Таблиця 3.1

Традиційний розподіл семантики грамем категорії способу дії та форма їх вираження в українській та арабській мовах

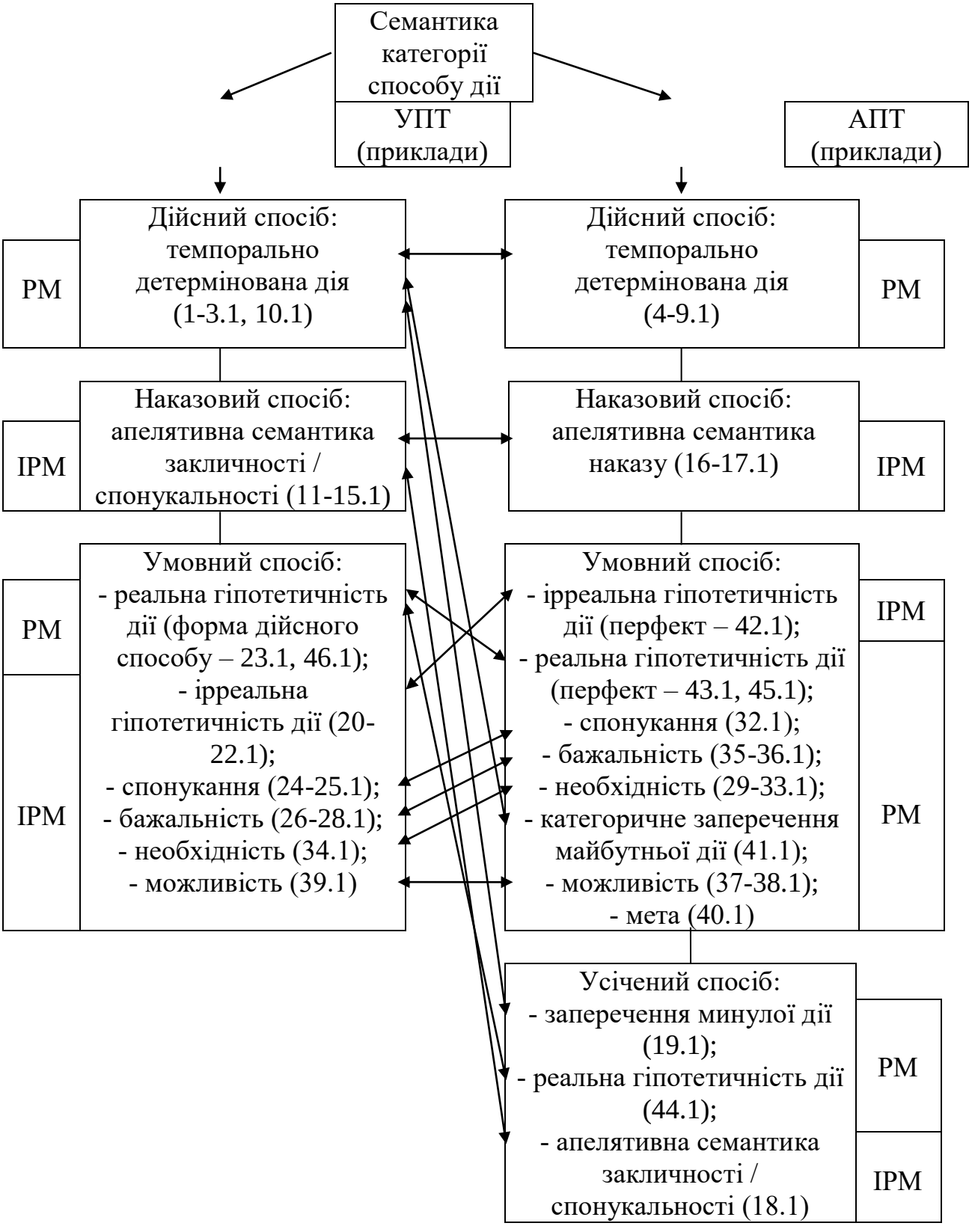
Таблиця 3.2

Форма вираження модальної семантики грамем категорії способу дії в українському й арабському публіцистичному тексті

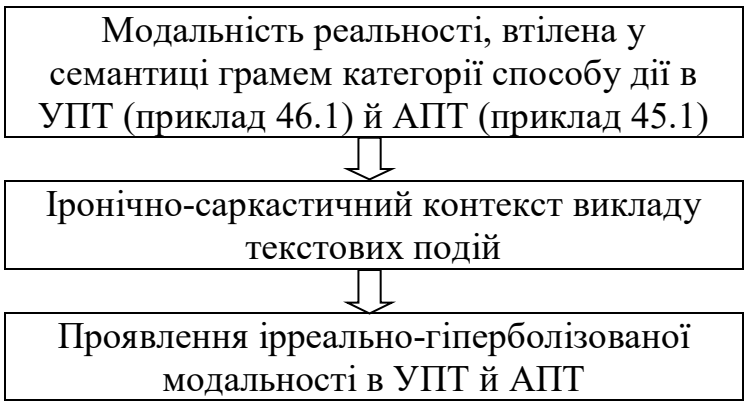
Таблиця 3.3

Розподіл реальної та ірреальної модальності в семантиці грамем категорії способу дії в українському й арабському публіцистичному тексті

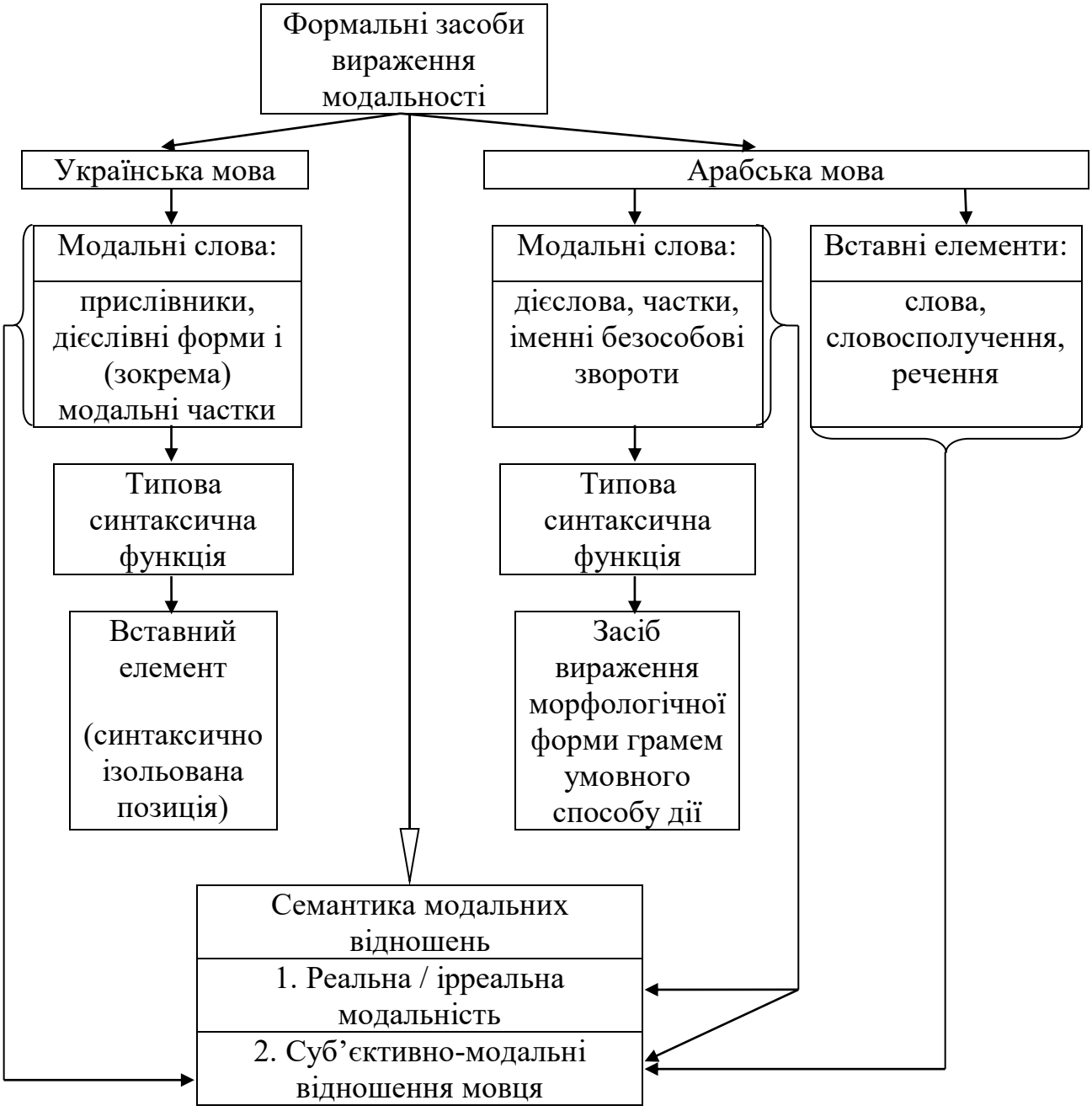
Таблиця 3.4

Мовно-риторичний контекст (умови розуміння) проявлення модальності категорії способу дії в українському й арабському публіцистичному тексті

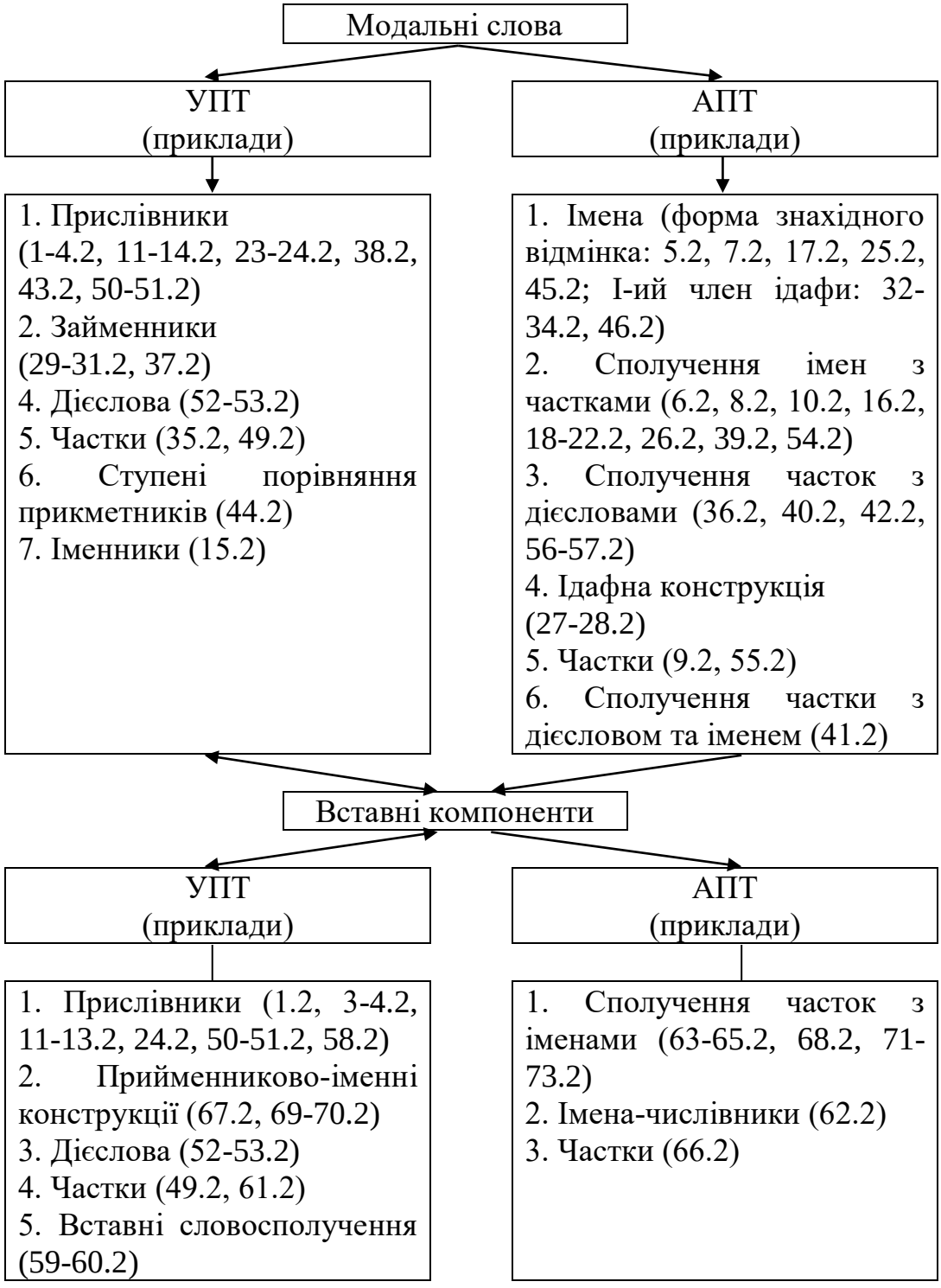
Таблиця 3.5

Модальні слова та вставні елементи як формальні (лексико-граматичні) засоби вираження семантики модальності в українській та арабській мовах

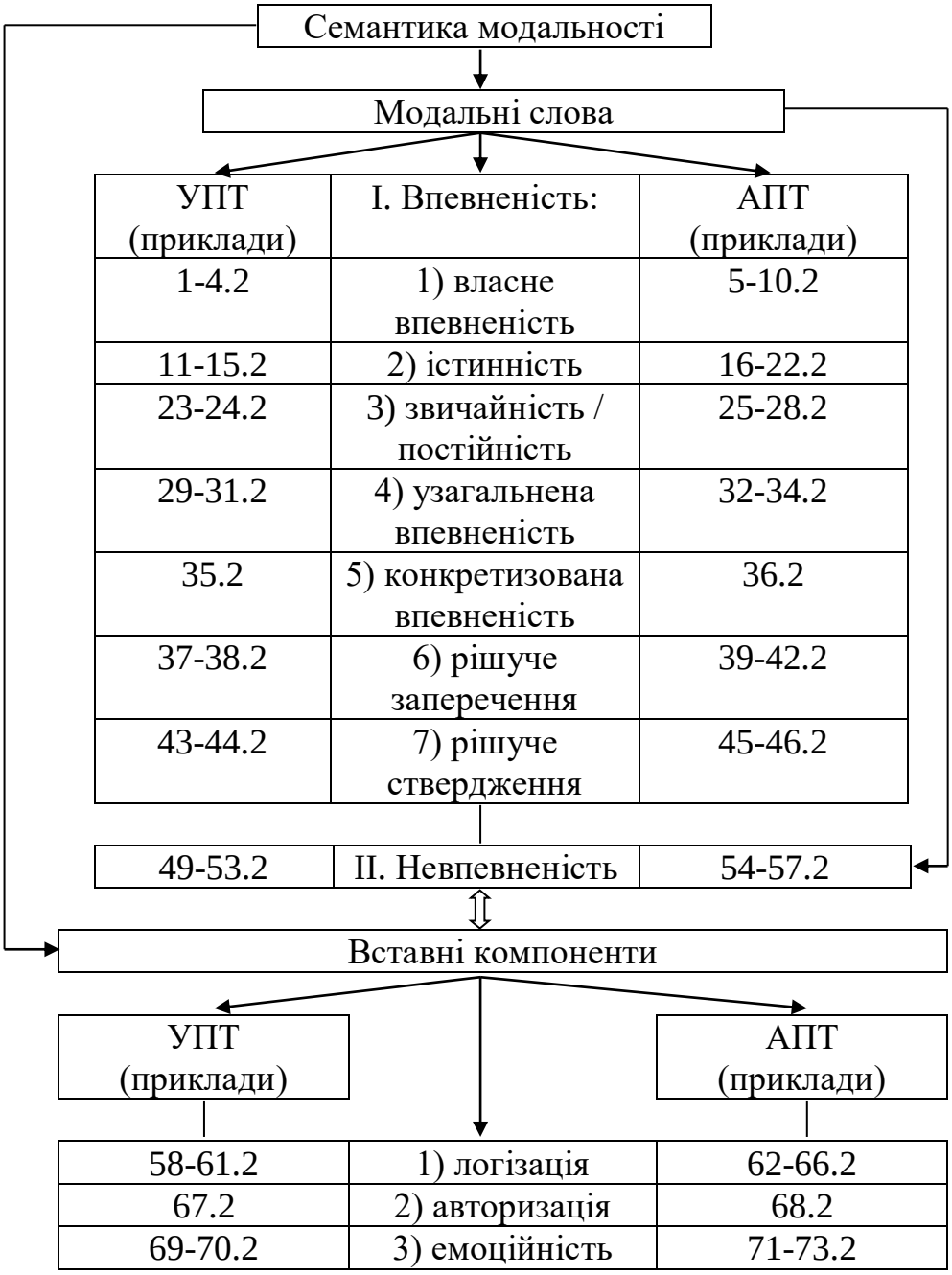
Таблиця 3.6

Формальні засоби вираження модальних та вставних компонентів в українському й арабському публіцистичному тексті

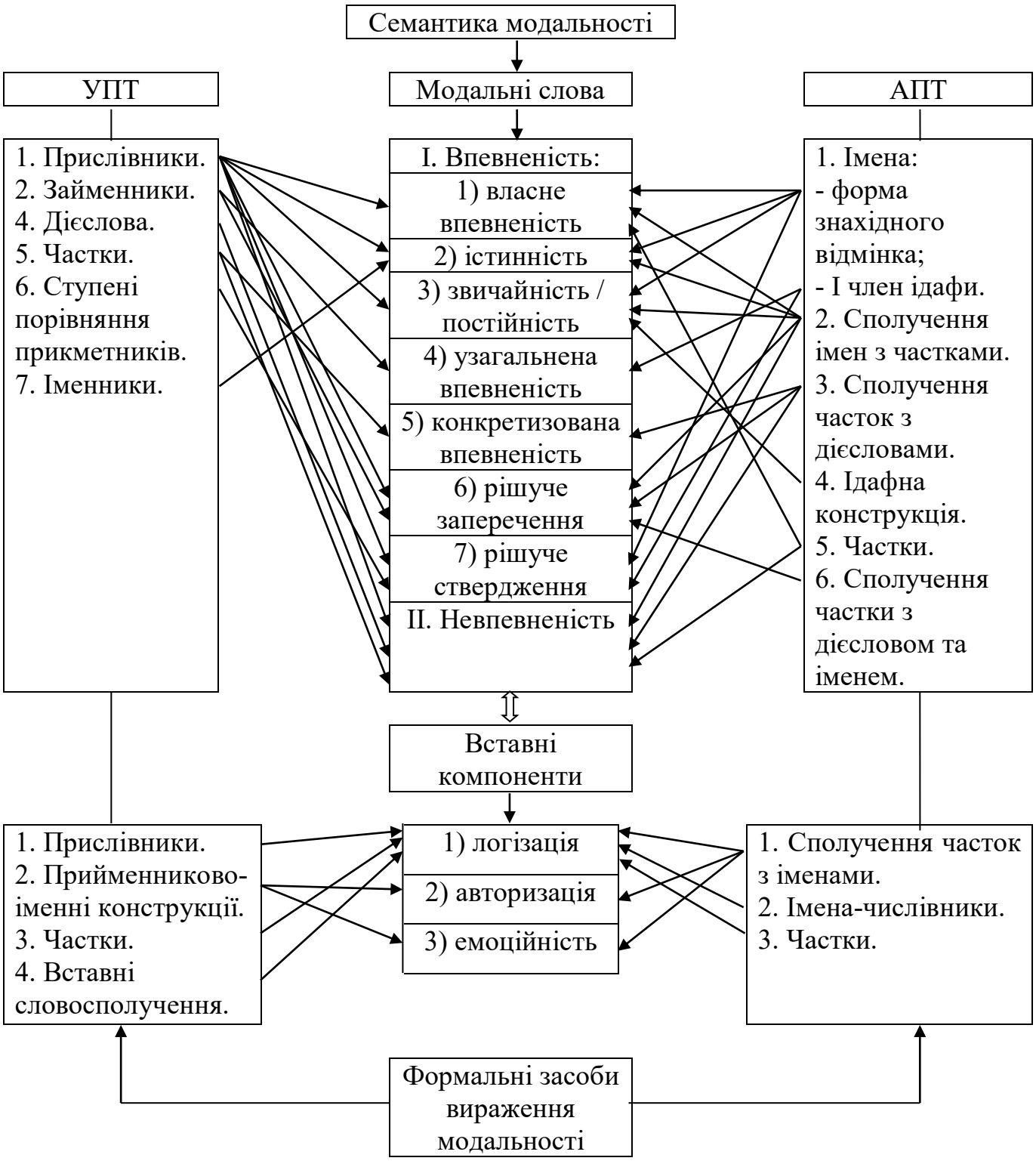
Таблиця 3.7

Модальні слова та вставні компоненти як засоби вираження семантики модальності в українському й арабському публіцистичному тексті

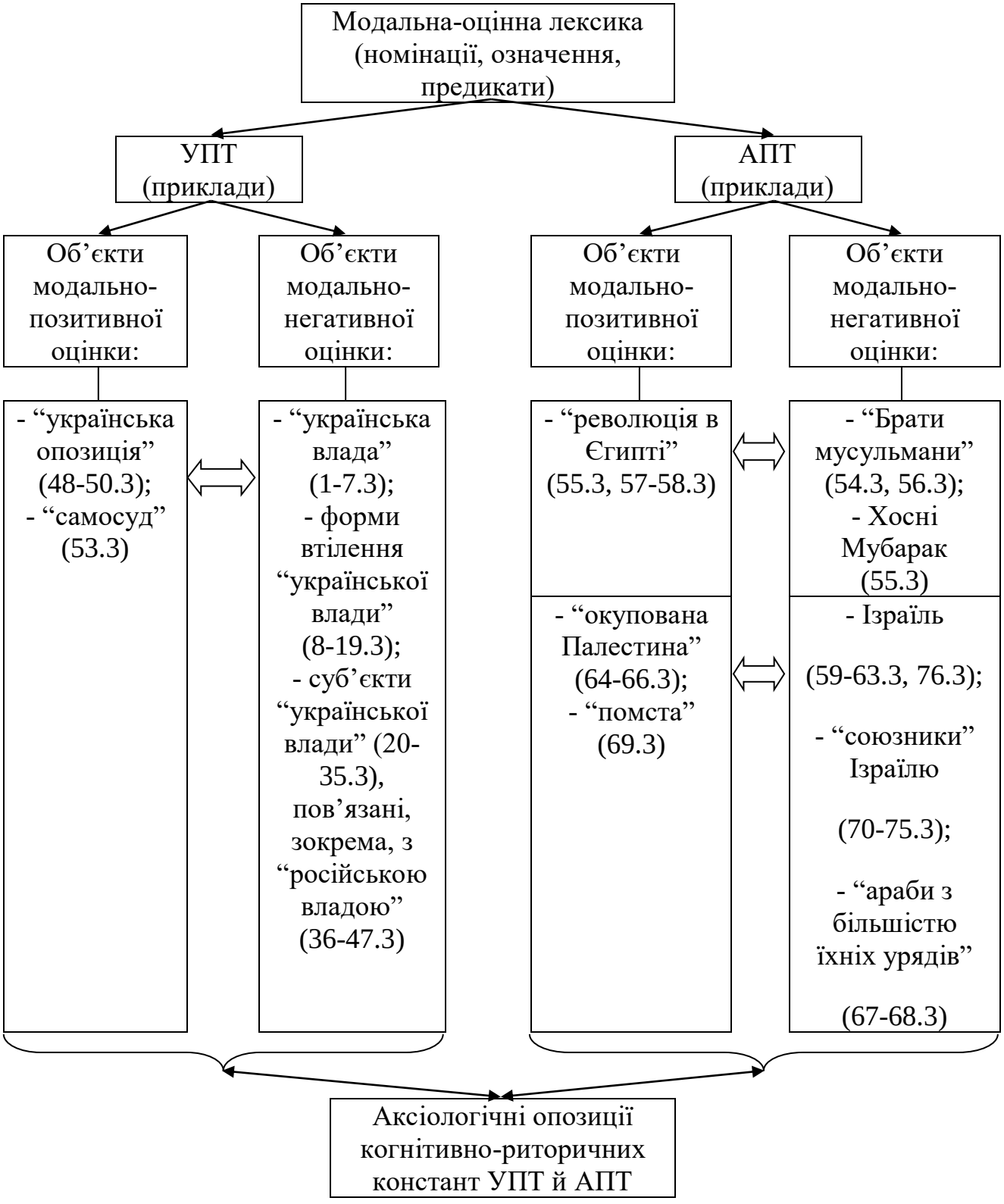
Таблиця 3.8

Розподіл семантики та засобів вираження модальних слів та вставних компонентів в українському й арабському публіцистичному тексті

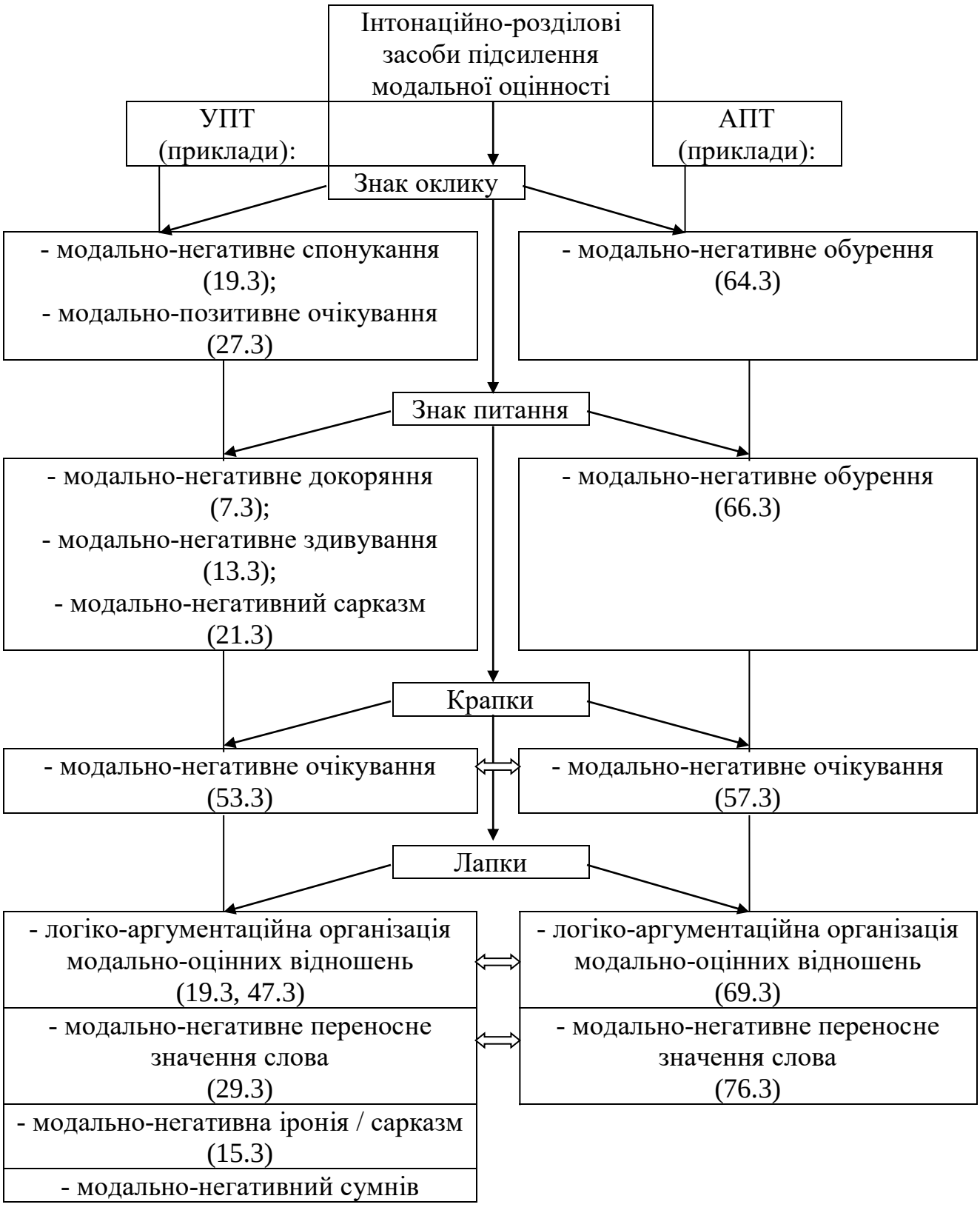
Таблиця 3.9

Лексична семантика модально-оцінних відношень в аксіологічних опозиціях когнітивно-риторичних констант українського й арабського публіцистичного тексту

Таблиця 3.10

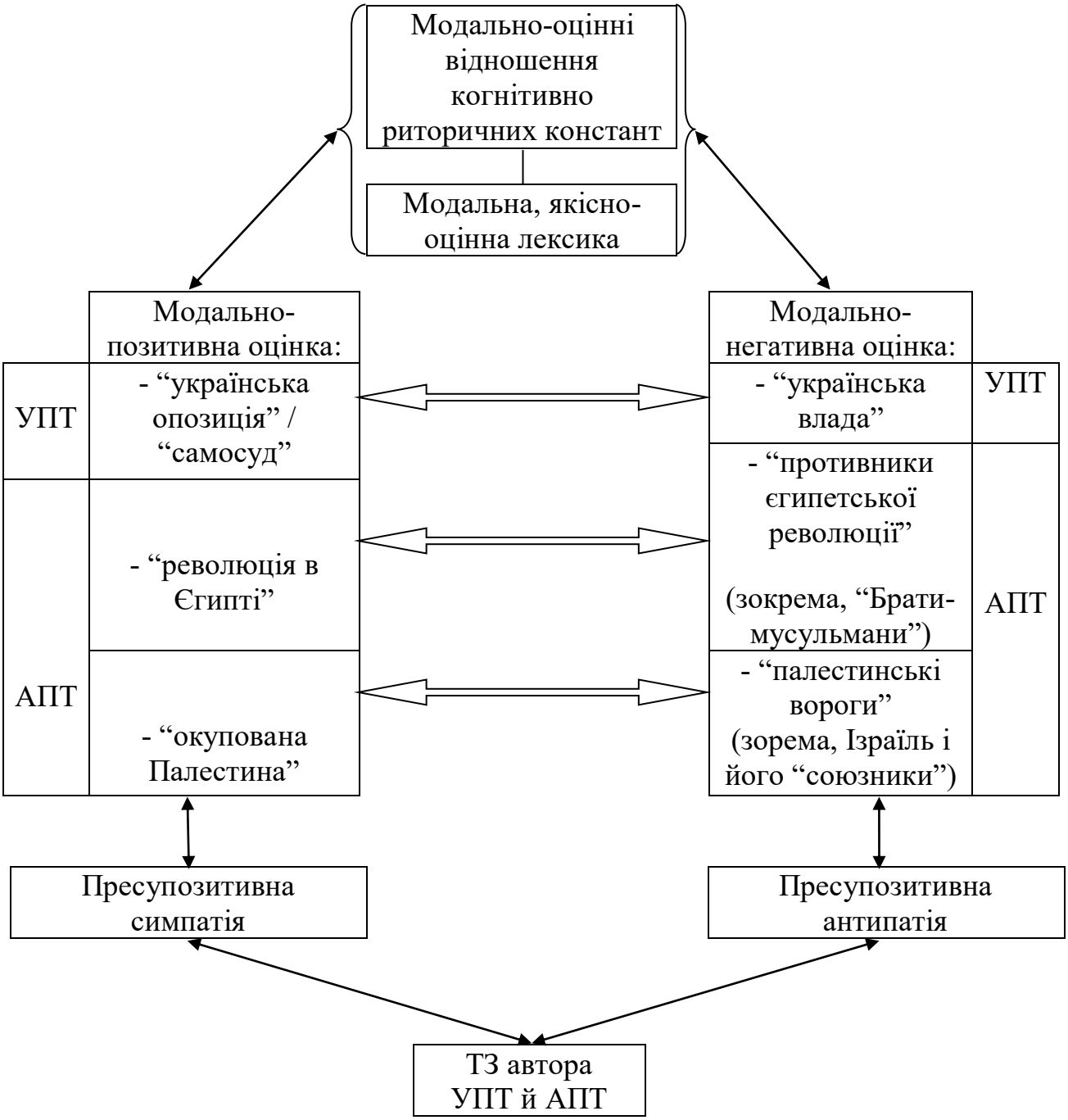
Емоційно-експресивні функції інтонаційно-розділових знаків у виділенні модально-оцінних відношень в українському й арабському публіцистичному тексті

(30.3)

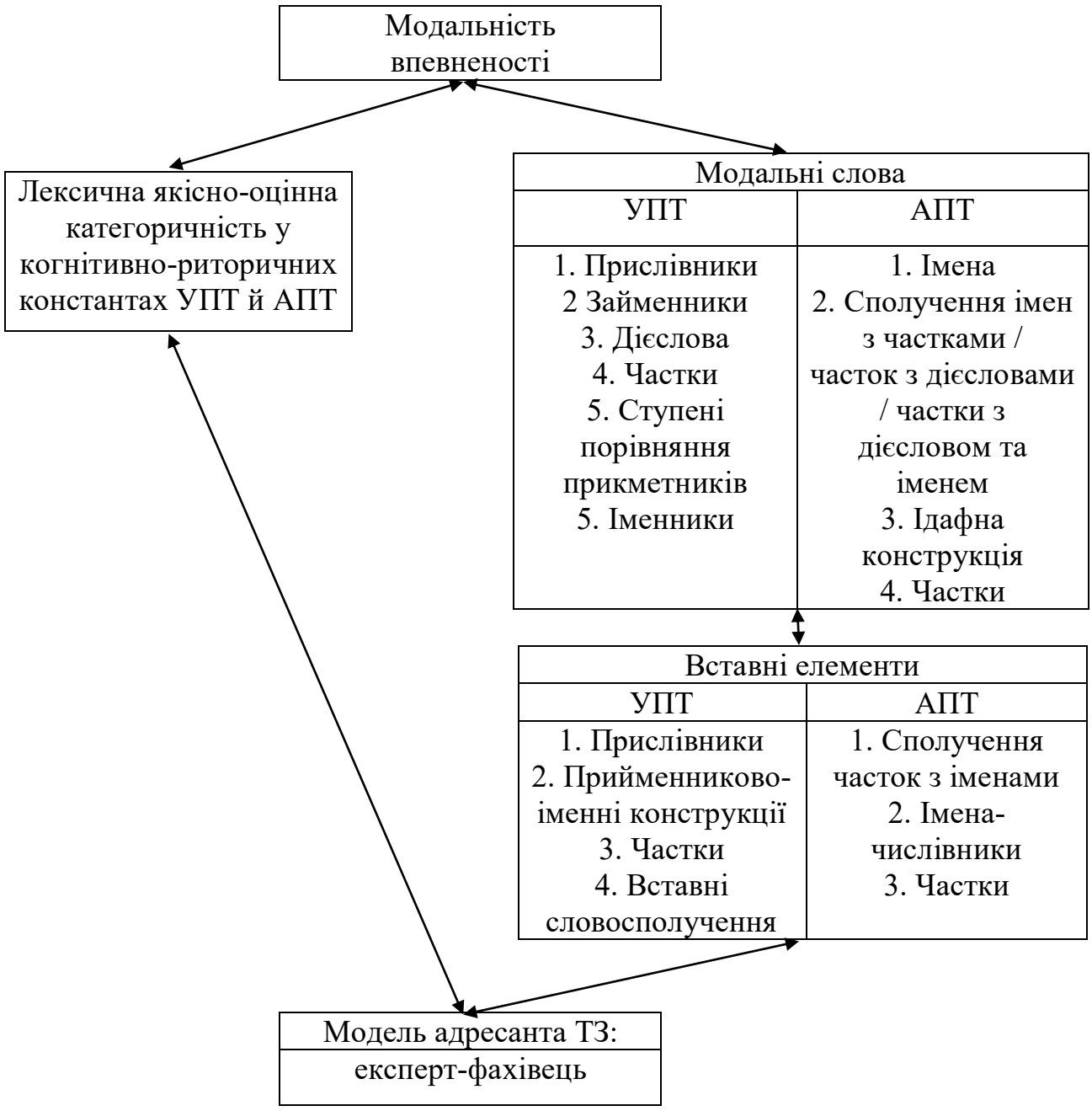
Таблиця 4.1

Пресупозиції авторської точки зору
у модально-аксіологічних опозиціях когнітивно-риторичних констант
українського й арабського публіцистичного тексту

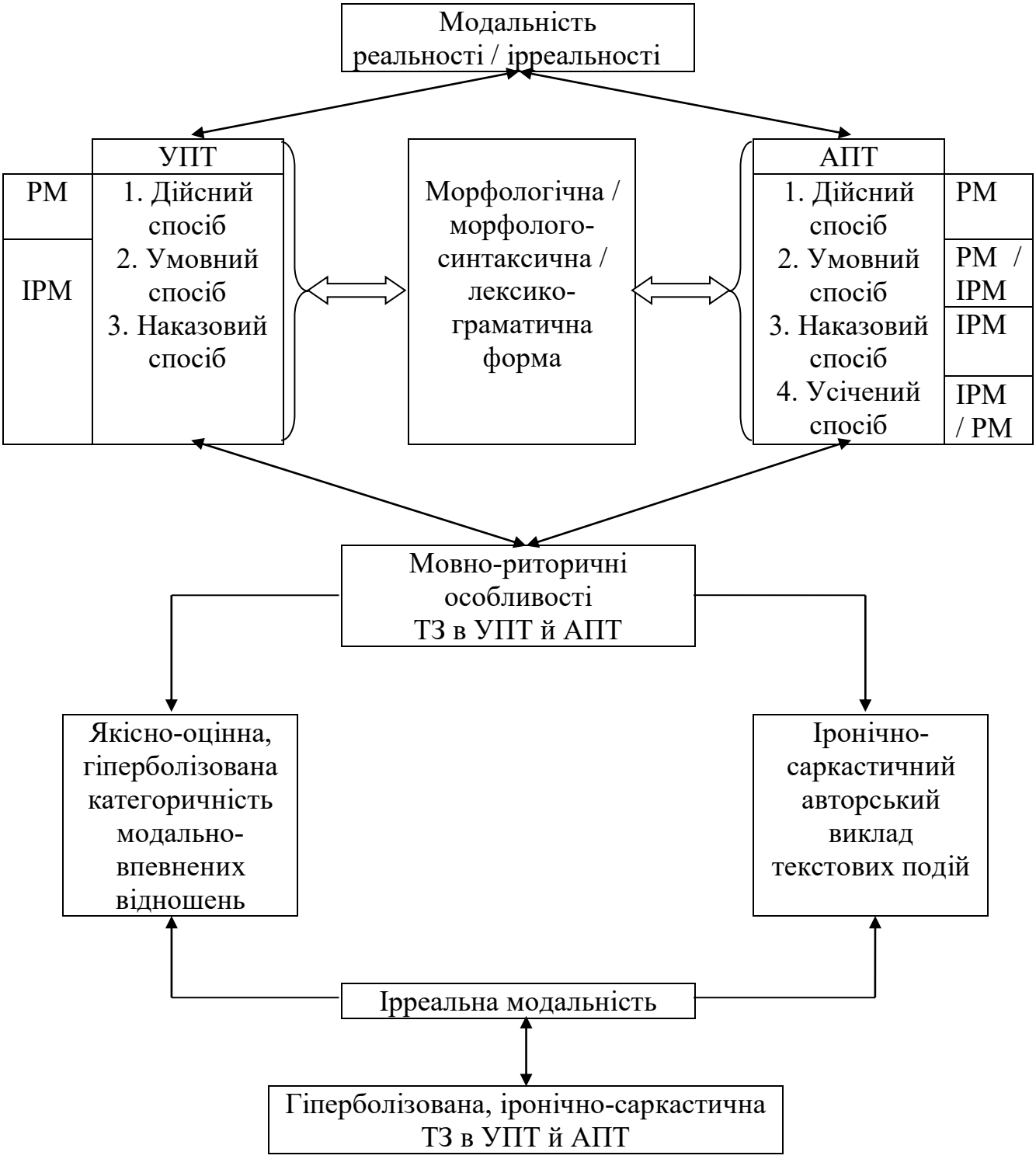
Таблиця 4.2

Модель адресанта точки зору як джерело проявлення модально-впевнених відношень в українському й арабському публіцистичному тексті

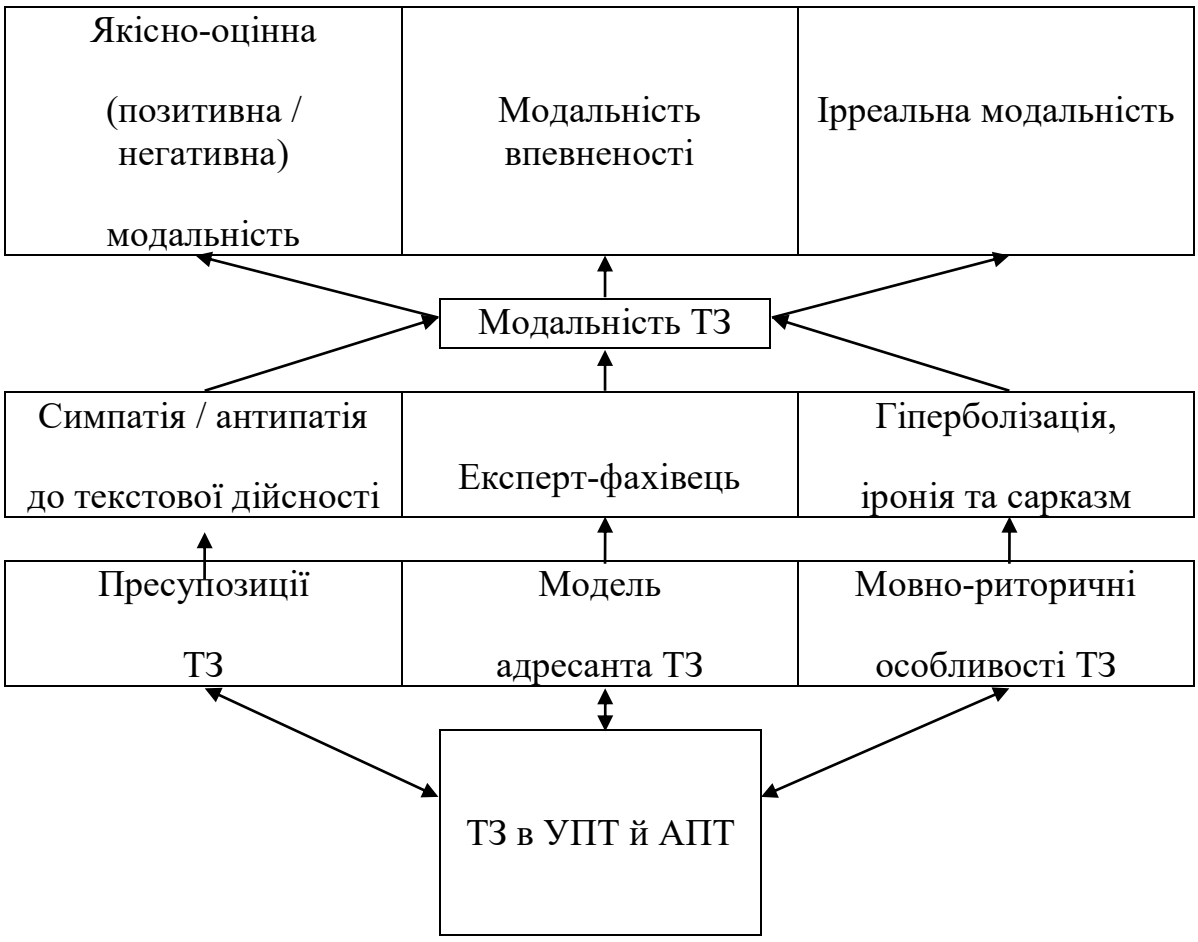
Таблиця 4.3

Розподіл реальних / ірреальних модальних відношень у контексті мовно-риторичних особливостей точки зору в українському й арабському публіцистичному тексті

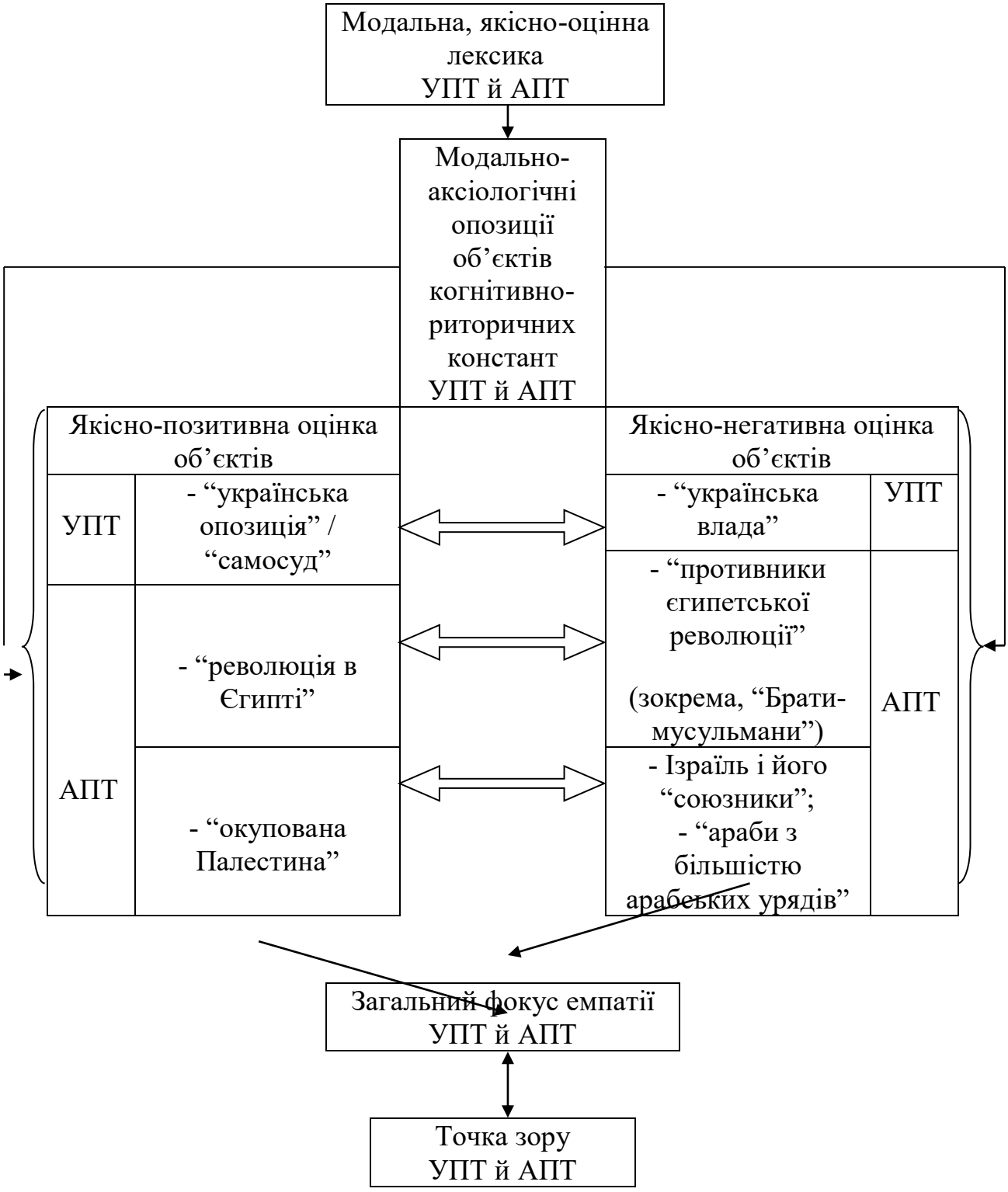
Таблиця 4.4

Точка зору як прагматичний засіб вираження модальності в українському й арабському публіцистичному тексті

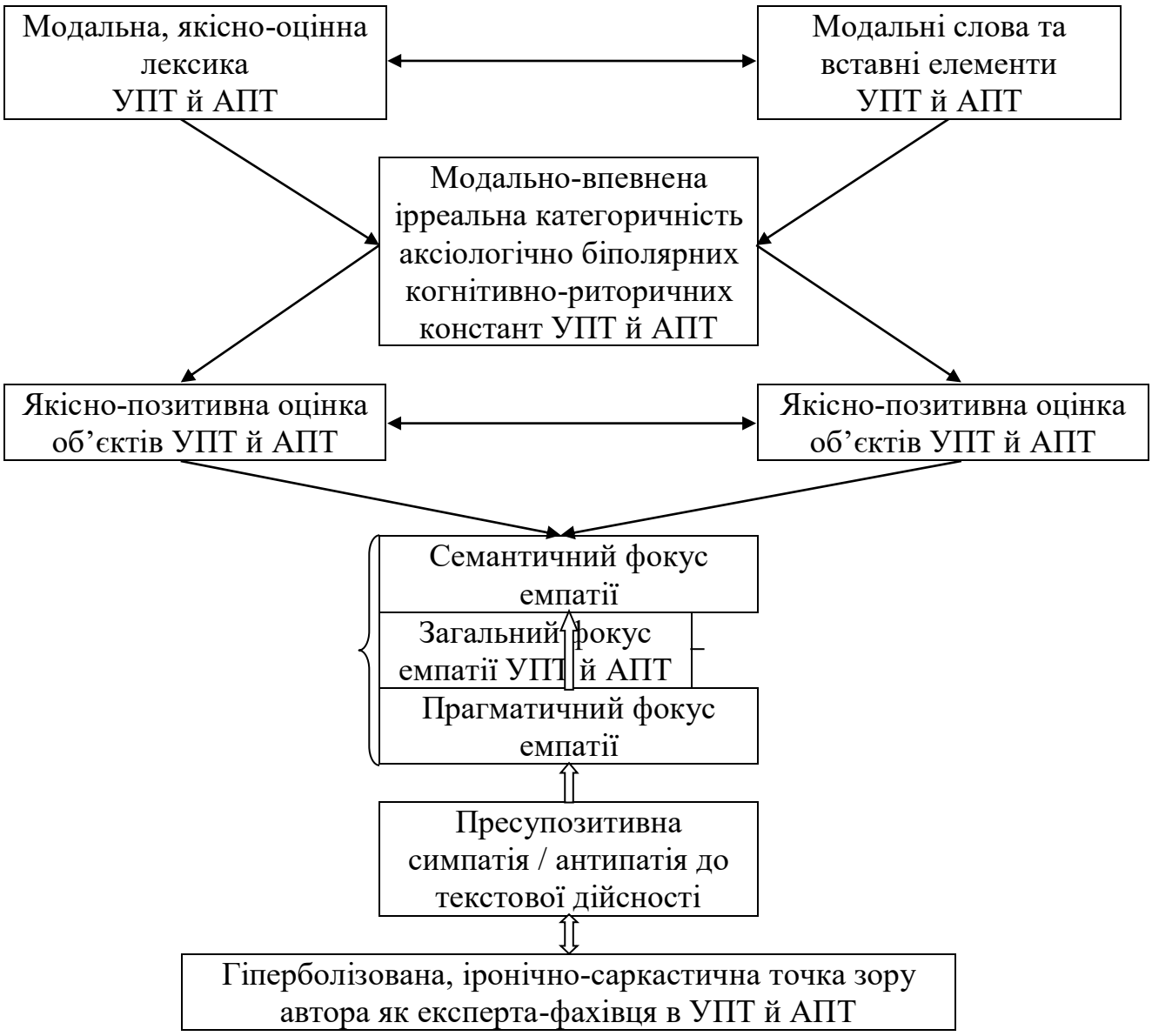
Таблиця 4.5

Об’єкти модально-аксіологічних опозицій когнітивно-риторичних констант як загальні фокуси емпатії в українському й арабському публіцистичному тексті

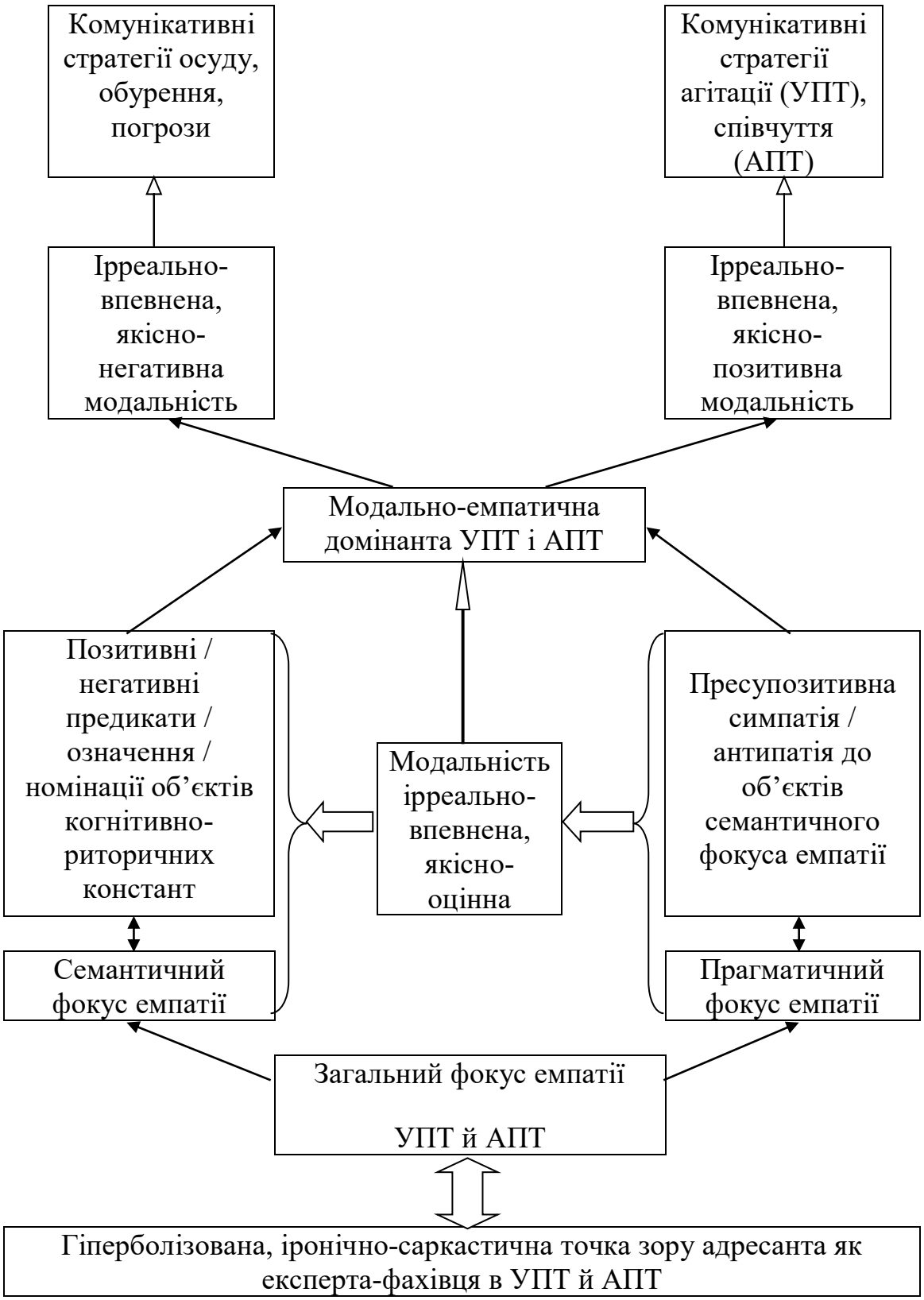
Таблиця 4.6

Модальні відношення у семантичному й прагматичному фокусі емпатії в українському й арабському публіцистичному тексті

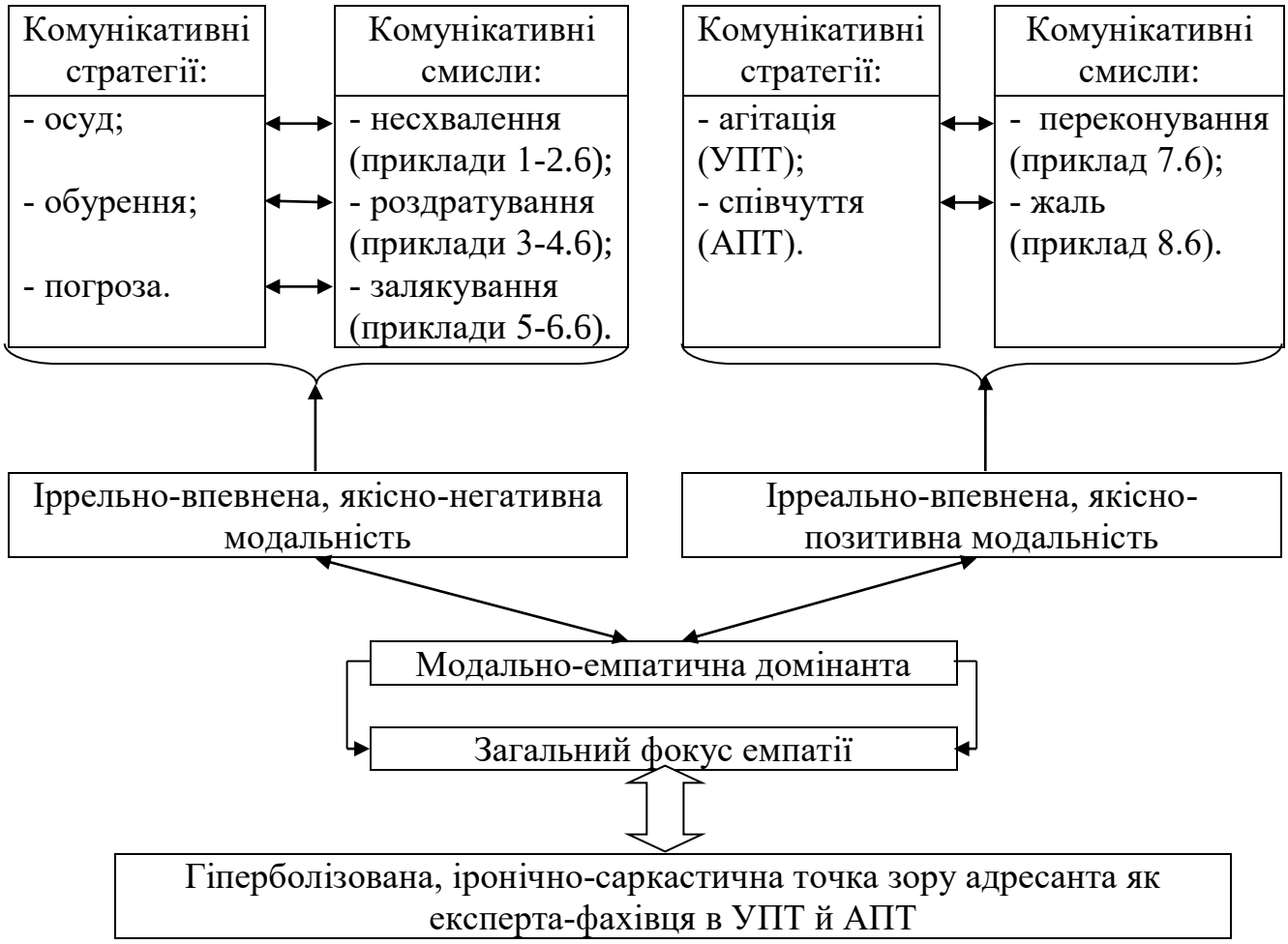
Таблиця 4.7

Модальність загального фокуса емпатії
в українському й арабському публіцистичному тексті

Таблиця 4.8

Співвідношення комунікативних смислів
та модально-емпатичної домінанти комунікативних стратегій
в українському й арабському публіцистичному тексті

Таблиця 4.9

Контекст модальності комунікативних смислів
в українському й арабському публіцистичному тексті

Додаток 2

Транслітерований текст

арабського ілюстративного матеріалу дослідження

Приклад 4.1 [AC 1]:

"تاريخياً تصعد العلاقات التركية - الإسرائيلية في الأوقات التي تتقاطع فيها المصالح الوطنية لكل من تركيا وإسرائيل [...]"

[*Tarīĥiyyan taṣ‘adu-l-‘ilāqatu-t-turkiyyatu-l-’isrā’īliyyatu fī-l-’awqāti-l-latī tataqāta‘u fī-hā-l-maṣāliĥu-l-waṭaniyyatu li-kullin min Turkiyā wa ’Isrā’īla* [...]]

Приклад 5.1 [AC 4]:

"جرّت المعارضة المسلحة الجيش السوري إلى معركة جديدة تنذر بمزيد من الدمار والموت المجاني [...]"

[*Ğarat-l-mu‘āraḑatu-l-musalliĥatu-l-ğayša-s-sūriyya ’ilā ma‘rikatin ğadīdatin tanźiru bi-mazīdin mina-d-dimāri wa-l-mawti-l-mağāniyyi* [...]]

Приклад 6.1 [AP 20, с. 51]:

"من وسط ظلمة الليل سوف يبزغ فجر جديد ويعود لبغداد تألقها بعد أن تتخلص من كل كوابيسها"

[*Min wasaṭi žulmati-l-layli sawfa yabzuĝu fağrun ğadīdun wa ya‘ūdu li-Baĝdāda ta’alluqa-hā ba‘da ’an tataĥallaṣa min kulli kawābīsa-hā*]

Приклад 7.1 [AC 1]:

"كما أن علاقات متميزة تركية - إسرائيلية ستؤثر في حسابات أنقرة للجدوى السياسية من علاقاتها الاقتصادية المتميزة مع إيران، خصم إسرائيل الإقليمي اللدود"

[*Kammā ’anna ‘ilāqātin mutamayyizatan turkiyyatan - ’isrā’īliyyatan sa-tu’aśśiru fī ħisābāti ’Anqarata li-l-ğadwā-s-siyāsiyyati min ‘ilāqāti-hā-l-’iqtiṣādiyyati-l-mutamayyizati ma‘a ’Īrāna, ĥaṣmi ’Isrā’īla-l-’iqlīmiyyi-l-ladūdi*]

Приклад 8.1 [AP 10]:

"وقد اختار الغرب بعناية أشد العناصر عداء للعرب وأكثرها عنصرية وهو الصهيونية اليهودية حتى يضرب به العالم العربي ويشتت انتباهه"

[*Wa qadi-’ĥtāra-l-Ğarbu bi-‘ināyatin ’ašadda-l‘anāşiri ‘adā’an li-l-‘arabi wa ’akśara-hā ‘unşuriyyatan wa huwa-ş-şihyūniyyatu-l-yuhūdiyyatu ħattā yađruba bi-hi-l-‘alāma-l-‘arabiyya wa yušattitu-’ntibāhā-hu*]

Приклад 9.1 [AC 6]:

"لقد تفوق «الإخوان المسلمون» على إسرائيل في القتل، لكن الفرق أن اسرائيل تقتل من تعتبرهم أعداء إرهابيين، بينما مرسي يقتل مواطنين مصريين، كثيرون منهم انتخبوه للرئاسة، بل واحتفلوا بفوزه، وهم لا يعلمون أن مرشحهم الفائز هو الذي سيقتلهم رمياً بالرصاص ..."

[*La-qad tafawwaqa-l-«’Iĥwānu-l-muslimūna» ‘alā ’Isrā’īla fī-l-qatli, lākinna-l-farqa ’anna ’Isrā’īla taqtulu man ta‘tabiru-hum ’a‘dā’an ’irhābiyyīna, bayna-mā Mursī yaqtulu mawāţanīna mişriyyīna, kaśīrūna min-humi-’ntaĥabū-hu li-r-ri’āsati, bal wa-’ħtalafū bi-fawzi-hi, wa hum lā ya‘limūna ’anna muraššaħa-humu-l-fā’iza huwa-l-laźī sa-yaqtulu-hum ramyan bi-r-ruşāşi*…]

Приклад 16.1 [AX 20]:

"إستقل يا نجيب!"

[*’Istaqilla yā Nağību*]

Приклад 17.1 [AC 6]:

"أقتل يا مرسي المصريين وامعن في القتل، ولكن إعلم ان القتل لن يحميك من مصيرك ولن يقضي على الثورة. رسالتك وصلت يا مرسي وبقدر قتلك للمصريين فإن رد الثورة عليك سوف يصلك قريباً.. أقرب ما تتصور"

[*’Uqtul yā Mursī-l-mişriyyīna wa ’am‘in fī-l-qatli, wa lākin ’i‘lam ’anna-l-qatla lan yaħmiya-ka min maşīri-ka wa lan yaqđiya ‘alā-ś-śawrati. Risālatu-ka waşalat yā Mursī wa bi-qadri qatli-ka li-l-mişriyyīna fa-’inna radda-ś-śawrati ‘alay-ka sawfa yaşilu-ka qarīban… ’Aqrabu mā tataşawwaru*]

Приклад 18.1 [AX 14]:

"[...] لننتهز مناسبة ذكرى تحرير الجنوب [...] لنذكر أنفسنا بأن الكيان الصهيوني هو العدو والمحتل والمعتدي [...]"

[[...] *li-nantahiz munāsabata źikrā taħrīri-l-ğanūbi* [...] *li-nuźkir ’anfusa-nā bi-’anna-l-kiyāna-ş-şihyūniyya huwa-l-‘aduwwu wa-l-muħtallu wa-l-mu‘tadī* [...]]

Приклад 19.1 [AP 1]:

"ثلاث حروب شنها الصرب على سلوفينيا وكرواتيا والبوسنة والهرسك, وفي النزاع الاخير لم تقع حرب بالصورة التقليدية بين طرفين بل إبادة جماعية أزهقت آلاف الأرواح وهدمت مئات المساجد والمآذن, وأوربا لا تزال تفكر وتدرس!!!"

[*Śalāśu-l-ħurūbin šanna-hā-ş-şirbu ‘alā Slūfīniyā wa Kruwātiyā wa-l-Būsnati wa-l-Hirsak, wa fī-n-nizā‘i-l-’aĥīri lam taqa‘ ħarbun bi-ş-şūrati-t-taqlīdiyyati bayna ţarafayni bal ’ibādatun ğamā‘iyyatun ’azhaqat ’ālāfa-l-’arwāħi wa haddamat mi’āti-l-masāğidi wa-l-māźini, wa ’Ūrubā lā tazālu tafkuru wa tadrusu!!!*]

Приклад 29.1 [AP 18]:

"وأعظم هذه المصائب بدأت عام 1917، عندما أعطت بريطانيا وعد بلفور وفتحت أبواب فلسطين لاستعمار أوربي جديد، قتل البشر ودمر الحجر ومحا الذكر. هذه أكبر المحن التي لم يمر على فلسطين مثلها منذ أربعة آلاف عام، ولكنها لابد أن تزول"

[*Wa ’a‘žamu hāźihi-l-maşā’ibi bada’at ‘āma ’alfin wa tis‘i mi’atin wa sab‘ata ‘ašara, ‘indamā ’a‘ţat Birīţāniyā wa‘da Balfūr wa fataħat ’abwāba Filasţīna li-’sti‘mārin ’Ūrubiyyin ğadīdin, qatala-l-bašara wa damara-l-ħuğara wa maħā-ź-źikra. Hāźihi ’akbaru-l-miħani-l-latī lam yamurra ‘alā Filasţīna miśla-hā munźu ’arba‘ati ’ālāfi ‘āmin, wa lākinna-hā lā budda ’an tazūla*]

Приклад 30.1 [AC 2]:

"يجب أن نذكر أن ارتكاب الجرائم باسم الدين قد حدث في الأديان جميعا"

[*Yağibu ’an naźkura ’anna-’rtikāba-l-ğarā’imi bi-’smi-d-dīni qad ħadaśa fī-l-’adyāni ğamī‘an*]

Приклад 31.1 [AC 2]:

"[...] يجب عليه أن يقاتل بضراوة أعداء الدين لإعلاء كلمة الله"

[[...] *yağibu ‘alay-hi ’an yuqātila bi-đarāwatin ’a‘dā’a-d-dīni li-’i‘lā’i kālimati-l-Lāhi*]

Приклад 32.1 [AP 12]:

"إن الهجمة العالمية للثقافة المهيمنة, والمتمثلة بالثقافة الأمريكية تحديدا, تواجه مقاومة في كل مكان, وتختلف قوة تلك المقاومة من بلد لآخر, ومن مجتمع لمجتمع, لكن هي مقاومة, تمتد من أوربا, إلى الشرق بكل تلوّن ثقافاته, إلى ثقافات المجتمع البدائية في إفريقيا وكثير من بقاع العالم, وبالتأكيد لن تستسلم أيّ منها بسهولة ويسر, وعلينا ألا ننسى أن تلك الثقافات هي أكثر عراقة وحكمة ومخزوناً من تلك التي تحاول الهيمنة اليوم"

[*’Inna-l-hağmata-l-‘ālamiyyata li-ś-śaqāfati-l-muhayminati, wa-l-mutamaśśilati bi-ś-śaqāfati-l-’amrīkiyyati taħdīdan, tuwāğihu muqāwamatun fī kulli makānin, wa taĥtalifu quwwatu tilka-l-muqāwamati min baladin li-’āĥara , wa min muğtami‘in li-muğtami‘in, lākinna hiya muqāwamatun, tamtaddu min ’Ūrubā, ’ilā-š-Šarqi bi-kulli talawwūni śaqāfāti-hi, ’ilā śaqāfāti-l-muğtami‘i-l-badā’iyyati fī ’Ifrīqiyā wa kaśīrin min biqā‘i-l-‘ālami, wa bi-t-ta’kīdi lan tastaslima ’ayyun min-hā bi-suhūlatin wa yusrin, wa ‘alay-nā ’allā nansā ’anna tilka-ś-śaqāfāti hiya ’akśaru ‘arāqatan wa ħikmatan maĥzūnan min tilka-l-latī tuħāwilu-l-haymanata-l-yawma*]

Приклад 33.1 [AP 2]:

"[...] كان علينا أن نتوقف مرات عدة للتفتيش من نقاط عسكرية [...]"

[[...] *kāna ‘alay-nā ’an natawaqqafa marrātin ‘iddatan li-t-taftīši min niqāţin ‘askariyyatin* [...]]

Приклад 35.1 [AP 18]:

"وبالرغم من أنه دُهش في جولاته من خصوبة الأراضي، ونشاط المزارعين الفلسطينيين، وجودة الفواكه والثمار التي زرعوها، واستقبالهم له بكل حرارة وكرم، إلا أنه وصفهم بألفاظٍ عنصرية، وتمنى، وهو يجول في تلك السهول والتلال الخصبة، أن يختفي هؤلاء الفلسطينيون ويذهبوا إلى الجحيم، ويأتي مكانهم الإسرائيليون القدماء «ليستعيدوا أرض أجدادهم»"

[*Wa bi-r-raĝmi min ’anna-hu duhiša fī ğawlāti-hi min ĥuşūbati-l-’arāđī, wa našāţi-l-muzāri‘īna-l-filasţīniyyīna, wa ğawdati-l-fawākihi wa-ś-śimāri-l-latī zara‘ū-hā, wa-*

’stiqbāli-him la-hu bi-kulli ħarāratin wa karamin, ’illā ’anna-hu waşafa-hum bi-’alfāžin ‘unşuriyyatin, wa tamannā, wa huwa yağūlu fī tilka-s-suhūli wa-t-tilāli-l-ĥaşibati, ’an yaĥtafiya hāwlā’i-l-filasţīniyyūna wa yaźhabū ’ilā-l-ğaħīmi, wa ya’tiya makāna-humi-l-’isrā’īliyūna-l-qudamā’u «li-yasta‘īdū ’arđa ’ağdādi-him»]

Приклад 36.1 [AC 19]:

"وربما يكون المعنى الحقيقي لهذا القرار ان المملكة السعودية تريد ان تقرأ نيات اميركا السياسية بشأنها في الاعوام التالية"

[*Wa rubba-mā yakūnu-l-ma‘nā-l-ħaqīqiyyu li-hāźā-l-qarāri ’anna-l-Mamlakata-s-Sa‘ūdiyyata turīdu ’an taqra’a niyyāti ’Amīrikā-s-siyāsiyyata bi-ša’ni-hā fī-l-’a‘wāmi-t-taliyyati*]

Приклад 37.1 [AM, с. 46]:

"في الحقيقة استطاع الاستعمار الغربي أن يفرض ثقافته اللادينية العلمانية على جيل الشباب و من ثم ظهرت العلمانية و العبثية و الإحساس بالغربة و اللامبالاة و اللامعقولية في الحياة، بين الشباب المثقفين كنتائج لهذه الثقافة المفروضة"

[*Fī-l-ħaqīqati-’staţa‘a-l-’isti‘māru-l-ĝarbiyyu ’an yafrađa śaqāfata-hu-l-lādīniyyata-l-‘ulmāniyyata ‘alā ğīli-š-šabābi wa min śumma žaharati-l-‘ulmāniyyatu wa-l-‘abśiyyatu wa-l-’iħsāsu bi-l-ĝurbati wa-l-lāmubālāti wa-l-lāma‘qūliyyati fī-l-ħayāti, bayna-š-šabābi-l-muśaqqafīna ka-natā’iğa li-hāźihi-śaqāfati-l-mafrūđati*]

Приклад 38.1 [AC 19]:

"[...] النظام السعودي قريب من اي نظام يمكن ان يقيمه الاسلاميون وخاصة «الاخوان المسلمون» [...]"

[[...] *’an-nižāmu-s-sa‘ūdiyyu qarībun min ’ayyi nižāmin yumkinu ’an yuqīma-hu-l-’islāmiyyūna wa ĥāşşatan «’Al-’Iĥwānu-l-muslimūna»* [...]]

Приклад 40.1 [AC 6]:

"كل هذه أساطير يخدع بها «الإخوان» أنفسهم وأتباعهم ليخفوا حقيقة أنهم باتوا مكروهين من الشعب المصري الذي خدعوه وقمعوه وقتلوه"

[*Kullu hāźihi ’asāţīru yaĥda‘u bi-hā-l-«’Iĥwānu» ’anfusu-hum wa ’atbā‘u-hum li-yaĥfū ħaqīqatan ’anna-hum bātū makrūhīna mina-š-ša‘bi-l-mişriyyi-l-laźī ĥada‘ū-hu wa qama‘ū-hu wa qatalū-hu*]

Приклад 41.1 [AP 19]:

"[...] فهذا العنف العنصري للاجتياح الإسرائيلي أودع في باطن الأرض الفلسطينية بالفعل ثأراً هائلا لن يهدأ إلا باجتثاث مَن ارتكب الجريمة سواء على مستوى الأفراد أو على مستوى التركيبة المجتمعية أو السياسية"

[[...] *fa-hāźā-l-‘anfu-l-‘unşuriyyu li-l-’iğtiyāħi-l-’isrā’īliyyi ’awda‘a fī bāţini-l-’arđi-l-filasţīniyyati bi-l-fi‘li śa’ran hā’ilan lan yahda’a ’illā bi-’ğtiśāśi mani-’rtakaba-l-ğarīmata sawā’an ‘alā mustawā-l-’afrādi ’aw ‘alā mustawā-t-tarkībati-l-muğtami‘iyyati ’aw-s-siyasiyyati*]

Приклад 42.1 [AX 3]:

"علماً أنه لو كان الحزب يقف خلف العملية، لكان هو من يبعث برسالة دقيقة الى العدو [...]"

[*‘Ilman ’anna-hu law kāna-l-Ħizbu yaqifu ĥalfa-l-‘amaliyyati, la-kāna huwa man yab‘aśu bi-risālatin daqīqatin ’ilā-l-‘aduwwi* [...]]

Приклад 43.1 [AX 2]:

"[...] إذا تزوّج فلسطيني يحمل الهوية الفلسطينية، بفلسطينية تحمل الهوية الإسرائيلية أو العكس، فستلاحقهما التعقيدات إلى آخر حياتهما الزوجية [...]"

[[...] *’iźā tazawwağa filasţīniyyun yaħmilu-l-huwiyyata-l-filasţīniyyata, bi-filasţīniyyatin taħmilu-l-huwiyyata-l-’isrā’īliyyata ’awi-l-‘aksa, fa-sa-tulāħiqu-humā-t-ta‘qīdātu ’ilā ’āĥiri ħayāti-himā-z-zawğiyyati* [...]]

Приклад 44.1 [AX 17]:

"[...] هو في حقيقة الأمر اعتقاد خاطئ إن لم يكن أكثر"

[[...] *huwa fī-l-ħaqīqati ’i‘tiqādun ĥāţi’un ’in lam yakun ’akśara*]

Приклад 45.1 [AM, c. 27, 30]:

"لا شك أن الغزو الثقافي يعتبر ظاهرة سلبية تواجهها الشعوب المختلفة التي ترزح تحت سيطرة الاستعمار. [...] و ينقد المادية الغربية (الأمريكية) قائلا: (إن هؤلاء الأمريكان قوم خلقوا من الإسمنت المسلح، لا روح فيهم و لا ذوق و لا ماضٍ. إذا فتحت صدر الواحد منهم وجدت في موضع القلب دولارا)"

[*Lā šakka ’anna-l-ĝazwa-ś-śaqafiyya ya‘tabiru žāhiratan salbiyyatan tuwāğihu-hā-š-šu‘ūbu-l-muĥtalifatu-l-latī tarzaħu taħta sayţarati-l-’isti‘māri.* [...] *Wa yanqudu-l-māddiyyata-l-ĝarbiyyata (-l-’amrīkiyyata) qā’ilan: «’Inna hā’ulā’i-l-’amrīkāna qawmun ĥuliqū mina-l-’isminti-l-musallaħi, lā rūħun fī-him wa lā źawqun wa lā māđin. ’Iźā fataħta śadra-l-wāĥidi min-him wağadta fī mawđi‘i-l-qalbi dūlāran»*]

Приклад 5.2 [AC 10]:

"وفعلا أمر بن غوريون بإنشاء لجنة حكومية [...]"

[*Wa fi‘lan ’amara Bnu Ĝūriyūn bi-inšā’i lağnatin ħukūmiyyatin* [...]]

Приклад 6.2 [AP 19]:

"[...] فهذا العنف العنصري للاجتياح الإسرائيلي أودع في باطن الأرض الفلسطينية بالفعل ثأراً هائلا لن يهدأ إلا باجتثاث مَن ارتكب الجريمة سواء على مستوى الأفراد أو على مستوى التركيبة المجتمعية أو السياسية"

[[...] *fa-hāźā-l-‘anfu-l-‘unşuriyyu li-l-’iğtiyāħi-l-’isrā’īliyyi ’awda‘a fī bāţini-l-’arđi-l-filasţīniyyati bi-l-fi‘li śa’ran hā’ilan lan yahda’a ’illā bi-’ğtiśāśi mani-’rtakaba-l-ğarīmata sawā’an ‘alā mustawā-l-’afrādi ’aw ‘alā mustawā-t-tarkībati-l-muğtami‘iyyati ’aw-s-siyasiyyati*]

Приклад 7.2 [AP 11]:

"[...] وبذلك يكون البيان - حقيقة - مقدمة صادقة لحوار إنساني عظيم, يفتح الطريق أمام مستقبل جديد للبشرية تسوده العدالة والحرية والرخاء"

[[...] *wa bi-źālika yakūnu-l-bayānu – ħaqīqatan – muqaddimatan şādiqatan li-ħiwārin ’insāniyyin ‘ažīmin, yaftaħu-ţ-ţarīqa ’amāma mustaqbalin ğadīdin li-l-bašariyyati tasūdu-hu-l-‘adālatu wa-l-ħuriyyatu wa-r-raĥā’u*]

Приклад 8.2 [AM, с. 28]:

"في الحقيقة استطاع الاستعمار الغربي أن يفرض ثقافته اللادينية العلمانية على جيل الشباب و من ثم ظهرت العلمانية و العبثية و الإحساس بالغربة و اللامبالاة و اللامعقولية في الحياة، بين الشباب المثقفين كنتائج لهذه الثقافة المفروضة"

[*Fī-l-ħaqīqati-’staţa‘a-l-’isti‘māru-l-ĝarbiyyu ’an yafrađa śaqāfata-hu-l-lādīniyyata-l-‘ulmāniyyata ‘alā ğīli-š-šabābi wa min śumma žaharati-l-‘ulmāniyyatu wa-l-‘abśiyyatu wa-l-’iħsāsu bi-l-ĝurbati wa-l-lāmubālāti wa-l-lāma‘qūliyyati fī-l-ħayāti, bayna-š-šabābi-l-muśaqqafīna ka-natā’iğa li-hāźihi-śaqāfati-l-mafrūđati*]

Приклад 9.2 [AC 2]:

"ان الجرائم التي يرتكبها الاخوان المسلمون تتزايد كل يوم وبالرغم من بشاعتها فهي تكشف حقيقة الاخوان"

[*’Inna-l-ğarā’ima-l-latī yartakibu-hā-l-’Iĥwānu-l-muslimūna tatazāyadu kulla yawmin wa bi-raĝmi min bašā‘ati-hā fa-hiya takšifu ħaqīqata-l-’Iĥwāni*]

Приклад 10.2 [AX 18]:

"والواضح أن مقتل المسؤولين الأربعة كان صيداً سياسياً ثميناً للمعارضة السورية [...]"

[*Wa-l-wāđiħu ’anna maqtala-l-mas’ūlīna-l-’arba‘ati kāna şaydan siyāsiyyan śamīnan li-l-mu‘ārađati-s-sūriyyati* [...]]

Приклад 16.2 [AP 19]:

"لكن الفئة الأكثر معاناة في هذه الدولة هم العرب الفلسطينيون بالطبع"

[*Lākinna-l-fi’ata-l-’akśara mu‘ānātan fī hāźihi-d-dawlati humu-l-‘arabu-l-filasţīniyyūna bi-ţ-ţab‘i*]

Приклад 17.2 [AP 6]:

"[...] طبعا كان جوابنا هو الموافقة [...]"

[[...] *ţab‘an kāna ğawābu-nā huwa-l-muwāfaqatu* [...]]

Приклад 18.2 [AC 19]:

"ومفهوم ان هذا يعني ان «الاخوان المسلمين» وحلفاءهم السلفيين سيتعهدون للاميركيين بالاستمرار في امدادهم بالنفط من كل منطقة الخليج"

[*Wa mafhūmun ’anna hāźā ya‘nī ’anna-l-«’Iĥwāna-l-muslimīna» wa ĥulafā’a-hum-s-salafiyyīna sa-yata‘hidūna li-l-’amīrikiyyīna bi-l-’istimrāri fī ’imdādi-him bi-n-nafţi min kulli Minţaqati-l-ĥalīği*]

Приклад 19.2 [AP 19]:

"إنه بالتأكيد مفهوم مناقض للفلسفة الموجودة في قلب الصهيونية [...]"

[*’Inna-hu bi-t-ta’akīdi mafhūmun munāqidun li-l-falsafati-l-mawğūdati fī qalbi-ş-şihyūniyyati* [...]]

Приклад 20.2 [AX 19]:

"لا شك في أهمية هذه المكاسب [...]"

[*Lā šakka fī ’ahamiyyati hāźihi-l-makāsibi* [...]]

Приклад 21.2 [AC 9]:

"ولا شك في أن هناك أسباباً سياسية واجتماعية وثقافية [...]"

[*Wa lā šakka fī ’anna hunāka ’asbāban siyāsiyyatan wa ’iğtimā‘iyyatan wa śaqāfiyyatan* [...]]

Приклад 22.2 [AM, с. 27]:

"لا شك أن الغزو الثقافي يعتبر ظاهرة سلبية تواجهها الشعوب المختلفة التي ترزح تحت سيطرة الاستعمار [...]"

[*Lā šakka ’anna-l-ĝazwa-ś-śaqafiyya ya‘tabiru žāhiratan salbiyyatan tuwāğihu-hā-š-šu‘ūbu-l-muĥtalifatu-l-latī tarzaħu taħta sayţarati-l-’isti‘māri* [...]]

Приклад 25.2 [AP 11]:

"مشكلة العقل العربي أنـه لايـفـكر دائـما إلا فـي الصـدام وهوعاجـز عن القيام به"

[*Muškilatu-l-‘aqli-l-‘arabiyyi ’anna-hu lā yafkuru dā’iman ’illā fī-ş-şidāmi wa huwa ‘āğizun ‘ani-l-qiyāmi bi-hi*]

Приклад 26.2 [AP 1]:

"كانت صربيا على الدوام ترى في البوسنة والهرسك امتدادا طبيعيا لصربيا الكبرى [...]"

[*Kānat Şirbiyā ‘alā-d-dawāmi tarā fī-l-Būsnati wa-l-Hirsaki-’mtidādan ţabī‘iyyan li-Şirbiyā-l-Kūbrā* [...]]

Приклад 27.2 [AC 11]:

"بطبيعة الحال فإن الولايات المتحدة تقود التدخل الخارجي غير المباشر [في سوريا] وتقود في الوقت نفسه الدعوة الى التدخل الخارجي المباشر"

[*Bi-ţabī‘ati-l-ħāli fa-’inna-l-Wilāyāta-l-Muttaħiddata taqūdu-t-tadaĥĥula-l-ĥāriğiyya ĝayra-l-mubāširi* [*fī Sūriyā*] *wa taqūdu fī-l-waqti nafsi-hi-d-da‘wata ’ilā-t-tadaĥĥuli-l-ĥāriğiyyi-l-mubāširi*]

Приклад 28.2 [AC 11]:

"وبطبيعة الحال لم يفت الوزيرة الاميركية ان تذكر ان «حضور إيران متجسد بعمق في سوريا»، وأن التحذيرات الروسية من أن التدخل الخارجي يمكن ان يثير حرباً إقليمية [...]"

[*Wa bi-ţabī‘ati-l-ħāli lam yafiti-l-wazīratu-l-’amīrikiyyatu ’an taźkura ’anna «ħuđūra ’Īrāna mutağassidun bi-‘umqin fī Sūriyā», wa ’anna-t-taħźīrāti-r-rūsiyyata min ’anna-t-tadaĥĥula-l-ĥāriğiyya yumkinu ’an yuśīra ħarban ’iqlīmiyyatan* [...]]

Приклад 32.2 [AC 7]:

"[...] وانما كل قيادات «الاخوان المسلمين» [...] فهم يقولون ما لا يفعلون [...]"

[[...] *wa ’inna-mā kullu qiyādāti-l-«’Iĥwāni-l-muslimīna»* [...] *fa-hum yaqūlūna mā lā yaf‘alūna* [...]]

Приклад 33.2 [AP 8]:

"ولا تخشى أي من هذه الحكومات أيًا من ممارسات البطش واستخدام القوة المفرطة مع الشعب الفلسطيني الأعزل [...]، ولا في تعارض هذه الممارسات من مقولات الديمقراطية التي تتشدق بها آلة الإعلام الغربي عن الكيان الصهيوني بسبب الدعم الكامل من قبل الولايات المتحدة وحلفائها الأوربيين"

[*Wa lā taĥšā ’ayyun min hāźihi-l-ħukūmāti ’ayyan min mumārasāti-l-baţši wa-’stiĥdāmi-l-quwwati-l-mufriţati ma‘a-š-ša‘bi-l-filasţīniyyi-l-’a‘zali* [...], *wa lā fī ta‘āruđi hāźihi-l-mumārasāti min maqūlāti-d-dīmuqrāţiyyati-l-latī tatašaddaqu bi-hā*

’ālatu-l-’i‘lāmi-l-ĝarbiyyi ‘ani-l-kiyāni-ş-şihyūniyyi bi-sababi-da‘mi-l-kāmili min qibali-l-Wilāyāti-l-Muttaħidati wa ħulafā’i-hā-l-’ūrubiyyīna]

Приклад 34.2 [AX 16]:

"بات واضحاً أن ميزان القوى الدولي يمنع على مجلس الأمن إصدار أي قرار بتدخل عسكري مباشر في سوريا بهدف إسقاط النظام"

[*Bāta wāđiħan ’anna mīzāna-l-quwā-d-dawliyya yamna‘u ‘alā Mağlisi-l-’Amni ’işdāra ’ayyi qarārin bi-tadaĥĥulin ‘askariyyin mubāširin fī Sūriyā bi-hadafi ’isqāti-n-nižāmi*]

Приклад 36.2 [AP 19]:

"[...] والعنف الذي ينشره الجيش الإسرائيلي والمستوطنون، والذي لم يسبق له مثيل. ليس إلا التعبير الدموي، والمثير للشفقة، عن حقد استعماري ومنتقم أمام ثورة نعرف نتيجتها المحتومة"

[[...] *wa-l-‘anfu-l-laźī yanšuru-hu-l-ğayšu-l-’isrā’īliyyu wa-l-mustawţinūna, wa-l-laźī lam yasbaq la-hu maśīlun. Laysa ’illā-t-ta‘bīra-d-damawiyya, wa-l-muśīra li-š-šafaqati, ‘an ħiqdin ’isti‘māriyyin wa muntaqamin ’amāma śawratin na‘rifu natīğata-hā-l-maħtūmata*]

Приклад 39.2 [AP 4]:

"لا أحد يسأل الفلسطينيين عن خياراتهم وطموحاتهم وآمالهم.."

[*Lā ’aħada yas’alu-l-filasţīniyyīna ‘an ĥiyārāti-him wa ţumūħāti-him wa ’āmāli-him*…]

Приклад 40.2 [AP 11]:

"إن تاريخ البشرية لم يشهد قط جريمة دون دافع"

[*’Inna ta’rīĥa-l-bašariyyati lam yašhad qaţţu ğarīmatan dūna dāfi‘in*]

Приклад 41.2 [AC 19]:

"والسعوديون لا يشكون ابداً في ان الاسلاميين سيبذلون اقصى ما بوسعهم لإقناع الاميركيين بأنهم سيبقون على تحالفهم معهم اذا ما آلت السلطة اليهم في السعودية"

[*Wa-s-sa‘ūdiyyūna lā yašukkūna ’abadan fī ’anna-l-’islāmiyyīna sa-yabźulūna ’aqşā mā bi-wus‘i-him li-’iqnā‘i-l-’amīrikiyyīna bi-’anna-hum sa-yabqūna ‘alā taħālufi-him ma‘a-hum ’iźā mā ’ālati-s-sulţatu ’ilay-him fī-s-Sa‘ūdiyyati*]

Приклад 42.2 [AX 16]:

"[...] لن ينفع أحداً القراءات الاستراتيجية ولا التحليل والتمنيات ولا الدعاء"

[[...] *lan yanfa’a ’aħadan ’al-qirā’ātu-l-’istrātīğiyyatu wa lā-t-taħlīlu wa-t-tamaniyyātu wa lā-d-du‘ā’u*]

Приклад 45.2 [AC 2]:

"إن ذهن المتطرف عاجز تماماً عن رؤية الواقع [...]"

[*’Inna źihna-l-mutaţţarifi ‘āğizun tamāman ‘an ru’yati-l-wāqi‘i* [...]]

Приклад 46.2 [AP 18]:

"وأعظم هذه المصائب بدأت عام 1917، عندما أعطت بريطانيا وعد بلفور وفتحت أبواب فلسطين لاستعمار أوربي جديد، قتل البشر ودمر الحجر ومحا الذكر. هذه أكبر المحن التي لم يمر على فلسطين مثلها منذ أربعة آلاف عام، ولكنها لابد أن تزول"

[*Wa ’a‘žamu hāźihi-l-maşā’ibi bada’at ‘āma ’alfin wa tis‘i mi’atin wa sab‘ata ‘ašara, ‘indamā ’a‘ţat Birīţāniyā wa‘da Balfūr wa fataħat ’abwāba Filasţīna li-’sti‘mārin ’ūrūbiyyin ğadīdin, qatala-l-bašara wa damara-l-ħuğara wa maħā-ź-źikra. Hāźihi ’akbaru-l-miħani-l-latī lam yamurra ‘alā Filasţīna miśla-hā munźu ’arba‘ati ’ālāfi ‘āmin, wa lākinna-hā lā budda ’an tazūla*]

Приклад 48.2 [AC 7]:

"[...] وانما كل قيادات «الاخوان المسلمين» [...] فهم يقولون ما لا يفعلون، ويعدون ولا يوفون بوعودهم اطلاقا، وهم مستعدون لعمل أي شيء من أجل الاحتفاظ بالسلطة. [...] جرب يا عزيزي القارئ أن توجه النقد لمرشد «الاخوان» على «فيس بوك» أو «تويتر» وسوف تنهمر عليك شتائم فاحشة يقذفك بها شباب متدين خصصه مكتب الارشاد لمهمة سب معارضي «الاخوان» على «الانترنت». كيف يكون كذابا شتاما من يقدم نفسه على أنه أخ مسلم، بينما الاسلام يحضنا على الاستقامة والصدق وحسن المعاملة؟ [...] أتوقع في الفترة

القادمة المزيد من اجراءات القمع والاعتداءات والاغتيالات ضد كل من يعارض «الاخوان». واجبنا الآن اسقاط الدستور المشوه اللقيط بكل الطرق السلمية"

[[...] *wa ’inna-mā kullu qiyādāti-l-«’Iĥwāni-l-muslimīna»* [...] *fa-hum yaqūlūna mā lā yaf‘alūna, wa ya‘idūna wa lā yawfūna bi-wu‘udi-him ’iţlāqan, wa hum musta‘idūna li-‘amali ’ayyi šayy’in min ’ağli-l-’iĥtifāži bi-s-sulţati.* [...] *Ğurrib yā ‘azīzī-l-qāri’a ’an tuwağğiha-n-naqda li-muršidi-l-«’Iĥwāni» ‘alā «Fiys būk» ’aw «Twīttir» wa sawfa tanhmaru ‘alay-ka šatā’imu fāĥišatun yaqźifu-ka bi-hā šabābun mutadayyinun ĥaşşaşa-hu maktabu-l-’iršādi li-muhimmati sabbi mu‘āriđī-l-«’Iĥwāni» ‘alā-l-«’intirnit». Kayfa yakūnu kaźźāban šattāman man yuqaddimu nafsa-hu ‘alā ’anna-hu ’aĥun muslimun bayna-mā-l-’islāmu yaħuđđuna ‘alā-l-’istiqāmati wa-ş-şidqi wa ħusni-l-mu‘āmalati?* [...] *’Atawaqqa‘u fī-l-fatrati-l-qādimati-l-mazīda min ’iğrā’āti-l-qam‘i wa-l-’i‘tidā’āti wa-l-’iğtiyālāti đidda kullin man yu‘āriđu-l-«’Iĥwāna». Wāğibu-nā-l-’āna ’isqāţu-d-dastūri-l-mušawwahi-l-laqīţi bi-kulli-ţuruqi-s-silmiyyati*]

Приклад 54.2 [AP 17]:

"[...] وربما في ذلك الكثير من الصحة [...]"

[[...] *wa rubba-mā fī źālika-l-kaśīru mina-ş-şiħħati* [...]]

Приклад 55.2 [AX 8]:

"و لعل أهم تلك الأهداف سعي الكيان الغاصب لتوسيع رقعة الاحتلال وقتل البشر، مقاومين كانوا أو مدنيين، في محاولة لزرع الرعب في قلوب الناس والسيطرة عليهم نفسياً"

[*Wa la‘alla ’ahamma-l-’ahdāfi sa‘yu-l-kiyāni-l-ĝāşibi li-tawsī‘i ruq‘ati-l-’iħtilāli wa qatli-l-bašari, muqāwimīna kānū ’aw madaniyyīna, fī muħāwalati li-zar‘i-r-ru‘bi fī qulūbi-n-nāsi wa sayţarati ‘alay-him nafsiyyan*]

Приклад 56.2 [AC 3]:

"...وهذه أقصر الطرق لسقوط حكم «الإخوان».. لكن الكارثة هنا أن هذا السقوط قد يكلف تدمير مصر.."

[*...Wa hāźihi ’aqşaru-ţ-ţuruqi li-suqūţi ħukmi-l-«’Iĥwāni»... Lākinna-l-kāriśata hunā ’anna hāźā-s-suqūţa qad yukallifu tadmīra Mişra...*]

Приклад 57.2 [AP 14]:

"تحت سطح الداخلي التماسك السياسي، والتفوق الاقتصادي، والتقدم العلمي، والاستقرار الداخلي الذي يبدو أن المجتمع الإسرائيلي ينعم به، تقبع بعض المؤشرات التي تدل على وجود حرب خفية"

[*Taħta saṭħi-d-dāĥiliyyi-t-tamāsuki-s-siyāsiyyi, wa-t-tafawwuqi-l-'iqtiṣādiyyi, wa-t-taqaddumi-l-'ilmiyyi, wa-l-'istiqrāri-d-dāĥiliyyi-l-laźī yabdū 'anna-l-muğtami'a-l-'isrā'īliyya yan'amu bi-hi, taqba'u ba'đu-l-mu'ašširāti-l-latī tadullu 'alā wuğūdi ħarbin ĥafiyyatin*]

Приклад 62.2 [AC 18]:

"بينما بقاء المشهد على حاله متعذر، أولاً، في ظل الحد الأقصى من العقوبات الأوروبية التي لا يتوقع سكوت الإيرانيين عنها. ثانياً، في ظل مضي طهران قدما في مشوارها النووي، حيث لا يمكن بقاء الغربيين إزاءه في حالة من التفرج إلى ما لا نهاية"

[*Bayna-mā baqā'u-l-mašhadi 'alā ħāli-hi muta'aźźirun, 'awwalan, fī žilli-l-ħaddi-l-'aqṣā mina-l-'uqūbāti-l-'ūrūbiyyati-l-latī lā yatawaqqa'u sukūtu-l-'īrāniyyīna 'an-hā. Śāniyan, fī žilli muđiyyi Ţihrāna qadaman fī mišwāri-hā-n-nūriyyi, ħayśu lā yumkinu baqā'u-l-ĝarbiyyīna 'izā'a-hu fī ħālatin mina-t-tafarruği 'ilā mā lā nihāyata*]

Приклад 63.2 [AP 1]:

"وحتى نستوعب سبب إصرار البوشناق المسلمين (بالدرجة الاولى) على مشروع انضمام البوسنة والهرسك الى الاتحاد الاوربي، فلا بد من معرفة أمرين مهمين [...]"

[*Wa ħattā nastaw'ibu sababa 'iṣrāri-l-bušnāqi-l-muslimīna (bi-d-darağati-l-'ūlā) 'alā mašrū'i-'nđimāmi-l-Būsnati wa-l-Hirsaki 'ilā-l-'Ittiħādi-l-'Ūrubiyyi, fa-lā budda min ma'rifati 'amrayni muhimmayni* [...]]

Приклад 64.2 [AX 4]:

"وهكذا، فإن التسوية على أساس استراتيجية الممانعة والمقاومة، تتلّمت منذ الآن"

[*Wa hākaźā, fa-'inna-t-taswiyyata 'alā 'asāsi 'istrātīğiyyati-l-mumāna'ati wa-l-muqāwamati, taśallamat munźu-l-'āni*]

Приклад 65.2 [AC 6]:

"هكذا انكشف «الإخوان» أمام الشعب بانتهازيتهم وكذبهم وفشلهم وعجزهم، فلم يعد أمامهم إلا القمع"

[*Hākaźā-’nkašafa-l-«’Iĥwānu» ’amāma-š-ša‘bi bi-’ntihāziyyati-him wa kaźbi-him wa fašli-him wa ‘ağzi-him, fa-lam ya‘ud ’amāma-hum ’illā-l-qam‘a*]

Приклад 66.2 [AP 16]:

"إذن- نحن في الاستخلاص المكثف، أمام مجتمع استعماري استيطاني إحلالي يقوم بعملية مزدوجة في الآن ذاته [...]"

[*’Iźan – naħnu fī-l-’istiĥlāşi-l-mukaśśifi, ’amāma muğtami‘in ’isti‘māriyyin ’istiyţāniyyin ’iħlāliyyin yaqūmu bi-‘amaliyyatin muzdawiğatin fi-l-’āni źāti-hi* [...]]

Приклад 68.2 [AP 2]:

"[...] ووفقا لكلام الوزير فإن ذلك يدحض مايقال عن ان تلك المدارس ضد تعليم الفتيات [...]"

[[...] *wa wafqan li-kalāmi-l-wazīri fa-’inna źālika yadħađu mā yuqālu ‘an ’inna tilka-l-madārisa đidda ta‘līmi-l-fatayāti* [...]]

Приклад 71.2 [AC 2]:

"الخلافة الاسلامية لم توجد أساساً حتى نستعيدها، لكن للأسف، لا جدوى من محاولة إقناع المتطرفين بهذه الحقيقة لأنهم سيرفضون دائماً الخروج من العالم الافتراضي الذي صنعه مشايخهم"

[*’Al-ĥilāfatu-l-’islāmiyyatu lam tuğid ’asāsan ħattā nasta‘īda-hā, lākinna la-l-’asafi, lā ğadwā min muħāwalati ’iqnā‘i-l-mutaţarrifīna bi-hāźihi-l-ħaqīqati li-’anna-hum sa-yarfuđūna dā’iman ’al-ĥurūğa mina-l-‘ālami-l-’iftirāđiyyi-l-laźī şana‘a-hu mašāyiĥu-hum*]

Приклад 72.2 [AC 13]:

"لقد ظهرت للأسف بوادر لتزوير الانتخابات أثناء تصويت المصريين في الخارج"

[*La-qad žahirat la-l-’asafi bawādiru li-tazwīri-l-’intiĥābāti ’aśnā’a taşwīti-l-mişriyyīna fī-l-ĥāriği*]

Приклад 73.2 [AP 6]:

"ولحسن الحظ كانت الشركة تقع في منطقة قريبة من جامع ليماسول الكبير"

[*Wa li-ħusni-l-ħažži kānati-š-širkatu taqa‘u fi minţaqatin qarībatin min ğāmi‘i Līmāsūla-l-kabīri*]

Приклад 54.3 [AC 2]:

"ان الجرائم التي يرتكبها الاخوان المسلمون تتزايد كل يوم وبالرغم من بشاعتها فهي تكشف حقيقة الاخوان. لقد اكتشف المصريون ان الاخوان لا علاقة لهم بالدين وعرفوا غدرهم وأكاذيبهم وخيانتهم للثورة. ان «الاخوان» هم الوجه الآخر لنظام مبارك. لقد استبدلنا بنظام مبارك نظاما قمعيا آخر يتاجر بالدين"

[*’Inna-l-ğarā’ima-l-latī yartakibu-hā-l-’Iĥwānu-l-muslimūna tatazāyadu kulla yawmin wa bi-r-raĝmi min bašā‘ati-hā fa-hiya takšifu ħaqīqata-l-’Iĥwāni. La-qadi-’ktašafa-l-mişriyyūna ’anna-l-’Iĥwāna lā ‘alāqata la-hum bi-d-dīni wa ‘arafū ĝadra-hum wa ’akāźība-hum wa ĥiyānata-hum li-ś-śawrati. ’Inna-l-«’Iĥwāna» humu-l-wağhu-l-’āĥaru li-nižāmi Mubārak. La-qadi-’stabdalnā bi-nižāmi Mubārak nižāman qam‘iyyan ’āĥara yutāğiru bi-d-dīni*]

Приклад 55.3 [AC 13]:

"هذه معركة [...] بين الثورة التي تريد أن تبني مصر الديموقراطية وتعيد للانسان المصري حقوقه وكرامته، ونظام مبارك الذي يريد أن يعيد مصر الى الوراء ويعيد انتاج الفساد والاستبداد والقمع"

[*Hāźihi ma‘rakatun* [...] *bayna-ś-śawrati-l-latī turīdu ’an tabniya Mişra-d-dīmūqrāţiyyata wa tu‘īda li-l-’insāni-l-mişriyyi ħuqūqa-hu wa karāmata-hu, wa nižāmi Mubārak ’al-laźī yurīdu ’an yu‘īda Mişra ’ilā-l-warā’i wa yu‘īda ’intāğa-l-fasādi wa-l-’istibdādi wa-l-qam‘i*]

Приклад 56.3 [AC 6]:

"[...] يقتل المصريين بوحشية حتى يعيدهم الى قفص الخوف والإذعان"

[[...] *yaqtulu-l-mişriyyina bi-l-waħšiyyatin ħattā yu‘īda-hum ’ilā qafaşi-l-ĥawfi wa-l-’iź‘āni*]

Приклад 57.3 [AC 6]:

"إقتل يا مرسي المصريين وامعن في القتل، ولكن إعلم ان القتل لن يحميك من مصيرك ولن يقضي على الثورة. رسالتك وصلت يا مرسي وبقدر قتلك للمصريين فإن رد الثورة عليك سوف يصلك قريباً.. أقرب ما تتصور"

[*’Uqtul yā Mursī-l-miṣriyyīna wa ’am‘in fī-l-qatli, wa lākin ’i‘lam ’anna-l-qatla lan yaħmiya-ka min maṣīri-ka wa lan yaqđiya ‘alā-ś-śawrati. Risālatu-ka waṣalat yā Mursī wa bi-qadri qatli-ka li-l-miṣriyyīna fa-’inna radda-ś-śawrati ‘alay-ka sawfa yaṣilu-ka qarīban… ’Aqrabu mā tataṣawwaru*]

Приклад 58.3 [AC 7]:

"الثورة مستمرة حتى يسقط حكم «الاخوان» تماما كما سقط مبارك، عندئذ ستنطلق مصر الى المستقبل الذي تستحقه [...]"

[*’Aś-śawratu mustamiratun ħattā yasquṭa ħukmu-l-«’Iĥwāni» tamāman kammā saqaṭa Mubārak, ‘inda’iźin sa-tanṭaliqu Miṣru ’ilā-l-mustaqbali-l-laźī tastaħiqu-hu* [...]]

Приклад 59.3 [AP 13]:

"[...] وحش سائب مدجج بأسنان نووية ومبرمج بأطماع اقتصادية وسياسية بالغة العنصرية والشراهة [...]"

[[...] *waħšun sā’ibun mudağğağun bi-’asnānin nawawiyyatin wa mubarmağin bi-’aṭmā‘in ’iqtiṣādiyyatin wa siyāsiyyatin bāliĝati-l-‘unṣuriyyati wa-š-šarāhati* [...]]

Приклад 60.3 [AP 8]:

"فهذا المجتمع تكوّن أساسًا على العدوان والاحتلال والاستيطان والتوسع وطرد السكان [...]"

[*Fa-hāźā-l-muğtami‘u takawwana ’asāsan ‘alā-l-‘adawāni wa-l-’iħtilāli wa-l-’istiyṭāni wa-t-tawassu‘i wa ṭardi-s-sukkāni* [...]]

Приклад 61.3 [AP 5]:

"في الخامس عشر من مايو العام 1948 تم إعلان قيام دولة الاحتلال الإسرائيلي على الأراضي المنهوبة من فلسطين، مما جعل من ذلك اليوم تاريخًا لأقسى النكبات العربية في العصر الحديث"

[*Fī-l-ĥāmisi ‘ašara min ‘āmi ’alfin wa tis‘i-mi’atin wa śamāniyatin wa ’arba‘īna tamma ’i‘lānu qiyāmi dawlati-l-’iħtilāli-l-’isrā’īliyyi ‘alā-l-’arāđī-l-manhūbati min*

Filasţīna, mimmā ğa‘ala min źālika-l-yawmi ta’rīĥan li-’aqsā-n-nakbāti-l-‘arabiyyati fī-l-‘aşri-l-ħadīśi]

Приклад 62.3 [AX 14]:

"[...] الكيان الصهيوني هو العدو والمحتل والمعتدي [...]"

[[...] *’al-kiyānu-şihyūniyyu huwa-l-‘aduwwu wa-l-muħtallu wa-l-mu‘tadī* [...]]

Приклад 63.3 [AX 13]:

"[...] أنه يمارس الكولونيالية بشكل مفضوح، وأنه يستكمل احتلاله لفلسطين بمحاولات استعمارية تنبع من أيديولوجيته العنصرية"

[[...] *’anna-hu yumārisu-l-kūlūniyāliyyata bi-šaklin mafđūĥin, wa ’anna-hu yastakmilu-’ħtilāla-hu li-Filasţīna bi-muħāwalātin ’isti‘māriyyatin tunbi‘u min ’ayduyūlūğiyyati-hi-l-‘unşuriyyati*]

Приклад 64.3 [AP 3]:

"هنا كانت هزيمة الغزاة بالرغم مما خربوا وقتلوا وهدموا!"

[*Hunā kānat hazīmatu-l-ĝuzāti bi-r-raĝmi mimmā ĥarabū wa qatalū wa hadamū!*]

Приклад 65.3 [AP 4]:

"في 14 مايو سقطت يافا بعد أن أخلت العصابات الصهيونية باتفاق مع العرب [...]"

[*Fi-r-rābi‘a ‘ašara min māyū saqaţat Yāfā ba‘da ’an ’aĥlati-l-‘işābātu-ş-şihyūniyyatu bi-’ttifāqin ma‘a-l-‘arabi* [...]]

Приклад 66.3 [AP 7]:

"هل انتهت بالفعل مجزرة غزة؟ وهل ستكون دماء الأبرياء من الأطفال الرضّع والسيدات والمسنين وغيرهم من مواطني غزة هي آخر ما تسفكه إسرائيل من دماء؟ هل كانت إسرائيل في حاجة ماسة إلى كل هذا الدمار، وإلى إراقة كل تلك الدماء لتبدأ طريق السلام؟"

[*Hali-’ntahat bi-l-fi‘li mağzaratu Ĝazza? Wa hal sa-takūnu dimā’u-l-’abrayā’i mina-l-’aţfāli-r-ruđđa‘i wa-s-sayyidāti wa-l-musinnīna wa ĝayri-him min muwāţanī Ĝazza hiya ’āĥirun mā tasfiqu-hu ’Isrā’īlu min dimā’in? Hal kānat ’Isrā’īlu fī ħāğatin*

māssatin ’ilā kulli hāźā-d-damāri, wa ’ilā ’irāqati kulli tilka-d-dimā’i li-tabda’a ţarīqa-s-salāmi?]

Приклад 67.3 [AX 1]:

"فجأة صار العرب رجالا، وبدل ان تفضحهم صورة الموت المستمر في بلد اسمه فلسطين، قرروا، على طريقة الاحتفالات الكبيرة، بث اعلى قدر من الغبار، باسم المصالحة الفلسطينية، وان يعقدوا القمم والاجتماعات وتشكيل الوفود واللجان لضمان المصالحة الفلسطينية"

[*Fuğ’ata şāra-l-‘arabu riğālan, wa badala ’an tafđaħa-hum şūrata-l-mawti-l-mustamiri fī baladin ’ismu-hu Filasţīnu, qarrarū, ‘alā ţarīqati-l-’iħtifālāti-l-kabīrati, baśśa ’a‘lā qadrin mina-l-ĝubāri, bi-’smi-l-muşālaħati-l-filasţīniyyati, wa ’an ya‘qidū-l-qimama wa-l-’iğtimā‘āti wa taškīla-l-wufūdi li-đamāni-l-muşālaħati-l-filasţīniyyati*]

Приклад 68.3 [AX 12]:

"ولم تكن غالبية الحكومات العربية تتعامل مع هؤلاء الا بوصفهم عالة عليها.. فصودرت حقوقهم الانسانية والمدنية [...]"

[*Wa lam takun ĝālabiyyatu-l-ħukūmāti-l-‘arabiyyati tata‘āmalu ma‘a hā’ulā’i ’illā bi-waşfi-him ‘ālatan ‘alay-hā… Fa-şūdirat ħuqūqu-humu-l-’insāniyyatu wa-l-madaniyyatu* […]]

Приклад 69.3 [AP 19]:

"[...] يقول: (تحت ركام بيوتنا في جنين ونابلس لم يُدفن مستقبلنا فقط، بل مستقبله ومستقبل إسرائيل) إشارة واضحة المغزى ومقنعة المنطق، فهذا العنف العنصري للاجتياح الإسرائيلي أودع في باطن الأرض الفلسطينية بالفعل ثأراً هائلا لن يهدأ إلا باجتثاث مَن ارتكب الجريمة سواء على مستوى الأفراد أو على مستوى التركيبة المجتمعية أو السياسية"

[[…] *yaqūlu: «Taħta rukāmi buyūti-nā fī Ĝanīn wa Nāblūs lam yudafan mustaqbala-nā faqat, bal mustaqbala-hu wa mustaqbala’Isrā’īla»’išāratu wāđiħati-l-maĝzī wa muqni‘ati-l-manţiqi, fa-hāźā-l-‘anfu-l-‘unşuriyyu li-l-’iğtiyāħi-l-’isrā’īliyyi ’awda‘a fī bāţini-l-’arđi-l-filasţīniyyati bi-l-fi‘li śa’ran hā’ilan lan yahda’a ’illā bi-’ğtiśāśi*

mani-’rtakaba-l-ğarīmata sawā’an ‘alā mustawā-l-’afrādi ’aw ‘alā mustawā-t-tarkībati-l-muğtami‘iyyati ’aw-s-siyasiyyati]

Приклад 70.3 [AC 14]:

"[...] أعداء [...] العرب، وفي مقدمهم إسرائيل وأميركا ومن وراءهما من عرب وعجم"

[[...] *’a‘dā’u-* [...] *-l-‘arabi, wa fī muqaddami-him ’Isrā’īlu wa ’Amīrikā wa min warā’i-himā min ‘arabin wa ‘ağamin*]

Приклад 71.3 [AP 10]:

"[...] الغرب المرائي الذي يتحدث عن الحرية والديمقراطية وحقوق الإنسان يدعم ويسلط عليهم واحدة من أشد الأنظمة عنصرية وإيغالاً في العدوانية وسفك الدماء. [...] وأعتقد أنه رغم ما يقال عن التقارب بين الحضارات والحوار بين الثقافات فإنه لن يحدث أي إنجاز حقيقي في ردم الهوة بين العالم العربي والغرب مادامت إسرائيل موجودة كدولة دينية عنصرية على أرض عربية مقدسة"

[[...] *’al-Ĝarbu-l-mirā’iyyu-l-laźī yataħaddaśu ‘ani-l-ħuriyyati wa-d-dīmūqrāţiyyati wa ħuqūqi-l-’insāni yad‘amu wa yasluţu ‘alay-him wāħidatan min ’ašaddi-l-’anžimati ‘unşuriyyatan wa ’īĝālan fī-l-‘udwāniyyati wa safki-d-dimā’i.* [...] *Wa ’a‘taqidu ’anna-hu raĝma mā yuqālu ‘ani-t-taqārubi bayna-l-ħađārāti wa-l-ħiwāri bayna-ś-śaqāfāti fa-’inna-hu lan yaħduś ’ayyu ’inğāzin ħaqīqiyyin fī radmi-l-huwwati bayna-l-‘ālami-l-‘arabiyyi wa-l-Ĝarbi mā dāmat ’Isrā’īlu mawğūdatan ka-dawlatin dīniyyatin ‘unşuriyyatin ‘alā ’arđin ‘arabiyyatin muqaddasatin*]

Приклад 72.3 [AC 8]:

"[...] يلجأ إلى التأسيس لاسرائيل - دولة يهود العالم - [...]، وبالتواطؤ مع العديد من أصحاب الألقاب الشريفة"

[[...] *yalğa’u ’ilā-t-ta’sīsi li-’Isrā’īla – dawlati yuhūdi-l-‘ālami –* [...], *bi-t-tawāţu’i, ma‘a-l-‘adīdi min ’aşħābi-l-’alqābi-š-šarīfati*]

Приклад 73.3 [AP 9]:

"فالاستعمار الغربي تأسس على فكرة نهب المنطقة، وإفراغها من ثرواتها، دون أن يقدم لهذه الدول أو الشعوب أي منفعة"

[*Fa-l-’isti‘māru-l-ĝarbiyyu ta’assasa ‘alā fikrati nahbi-l-minţaqati, wa ’ifrāĝi-hā min śarawāti-hā, dūna ’an yuqaddima li-hāźihi-d-duwali ’awi-š-šu‘ūbi ’ayya manfa‘atin*]

Приклад 74.3 [AM, c. 34]:

"[...] المادية الغربية سيطرت على الشرقيين و كأفيون ممزوج بالسم الناقع خدر أبناء الشرق. و هذه خسارة لا تفوقها خسارة"

[[…] *’al-māddiyyatu-l-ĝarbiyyatu sayţarat ‘alā-š-šarqiyyīna wa ka-’afyūnin mamzūğin bi-sammi-n-nāqi‘i ĥaddara ’abnā’a-š-Šarqi. Wa hāźihi ĥasāratun lā tafūqu-hā ĥasāratun*]

Приклад 75.3 [AP 15]:

"منذ غزو نابليون لمصر عام 1798، طُرح الغرب على العرب كإشكالية، فهو الغازي والمحتل والمتغلّب المتفوّق عسكريًا، وهو كذلك المتقدم علميًا وحضاريًا [...]"

[*Munźu ĝazwi Nābuliyūn li-Mişra ‘āma ’alfin wa sab‘i-mi’atin wa śamāniyatin wa tis‘īna, ţaraħa-l-Ĝarbu ‘alā-l-‘arabi ka-’iškāliyyatin, fa-huwa-l-ĝāzī wa-l-muħtallu wa-l-mutaĝāllibu-l-mutafawwiqu ‘askariyyan, wa huwa ka-źālika-l-mutaqaddimu ‘ilmiyyan wa ħađāriyyan* […]]

Приклад 76.3 [AP 16]:

"[...] أصبحت دولة «إسرائيل» الدولة العنصرية والإرهابية رقم 1 على وجه الكرة الأرضية [...]"

[[...] *’aşbaħat dawlatu «’Isrā’īla»-d-dawlata-l-‘unşuriyyata wa-l-’irhābiyyata raqma-l-wāħidi ‘alā wağhi-l-kurrati-l-’arđiyyati* […]]

Приклад 3.4 [AC 7]:

"الثورة مستمرة حتى يسقط حكم «الاخوان» تماما [...]، عندئذ ستنطلق مصر الى المستقبل الذي تستحقه [...]"

[*’Aś-śawratu mustamiratun ħattā yasquţa ħukmu-l-«’Iĥwāni» tamāman* […], *‘inda’iźin sa-tanţaliqu Mişru ’ilā-l-mustaqbali-l-laźī tastaħiqu-hu* […]]

Приклад 4.4 [AP 19]:

"[...] العنف العنصري للاجتياح الإسرائيلي أودع في باطن الأرض الفلسطينية بالفعل ثأراً هائلا لن يهدأ إلا باجتثاث مَن ارتكب الجريمة [...]"

[[...] *fa-hāźā-l-‘anfu-l-‘unşuriyyu li-l-’iğtiyāħi-l-’isrā’īliyyi ’awda‘a fī bāţini-l-’arđi-l-filasţīniyyati bi-l-fi‘li śa’ran hā’ilan lan yahda’a ’illā bi-’ğtiśāśi mani-’rtakaba-l-ğarīmata* [...]]

Приклад 6.4 [AC 2]:

"ان الجرائم التي يرتكبها الاخوان المسلمون تتزايد كل يوم وبالرغم من بشاعتها فهي تكشف حقيقة الاخوان. لقد اكتشف المصريون ان الاخوان لا علاقة لهم بالدين وعرفوا غدرهم وأكاذيبهم وخيانتهم للثورة. [...] سيسقط حكم «الاخوان» قريبا وسيحاكمون على كل هذه الجرائم. الثورة مستمرة حتى تحقق أهدافها بإذن الله"

[*’Inna-l-ğarā’ima-l-latī yartakibu-hā-l-’Iĥwānu-l-muslimūna tatazāyadu kulla yawmin wa bi-raĝmi min bašā‘ati-hā fa-hiya takšifu ħaqīqata-l-’Iĥwāni. La-qadi-’ktašafa-l-mişriyyūna ’anna-l-’Iĥwāna lā ‘alāqata la-hum bi-d-dīni wa ‘arafū ĝadra-hum wa ’akāźība-hum wa ĥiyānata-hum li-ś-śawrati.* [...] *Sa-yasquţu ħukmu-l-«’Iĥwāni» qarīban wa sa-yuħākimūna ‘alā kulli hāźihi-l-ğarā’imi. ’Aś-śawratu mustamiratun ħattā tuħaqqiqu ’ahdāfa-hā bi-’iźni-l-Lāhi*]

Приклад 7.4 [AP 19]:

"([...] إن ما يسمّونه بالانتفاضة الثانية هي في الحقيقة حرب استقلال الفلسطينيين، والعنف الذي ينشره الجيش الإسرائيلي والمستوطنون، والذي لم يسبق له مثيل. ليس إلا التعبير الدموي، والمثير للشفقة، عن حقد استعماري ومنتقم أمام ثورة نعرف نتيجتها المحتومة. وهذه ليست أول مرة في نصف القرن الماضي تعبر قوة محتلة عن هزيمتها برجفة أخيرة من العدوانية المجرمة والتي لا جدوى منها)"

[[...] *«’Inna mā yusammūna-hu bi-l-’intifāđati-ś-śāniyati hiya fī-l-ħaqīqati ħarbu-’stiqlāli-l-filasţīniyyīna, wa-l-‘anfu-l-laźī yanšuru-hu-l-ğayšu-l-’isrā’īliyyu wa-l-mustawţinūna, wa-l-laźī lam yasbaq la-hu maśīlun. Laysa ’illā-t-ta‘bīra-d-damawiyya, wa-l-muśīra li-š-šafaqati, ‘an ħiqdin ’isti‘māriyyin wa muntaqamin ’amāma śawratin na‘rifu natīğata-hā-l-maħtūmata. Wa hāźihi laysat ’awwala marratin fī nişbi-l-qarni-l-māđī tu‘abbiru quwwatun muħtallatun ‘an hazīmata-hā bī-rağfatin ’aĥīratin mina-l-‘udwāniyyati-l-muğrimati wa-l-latī lā ğadwā min-hā»*]

Приклад 9.4 [AC 3]:

"حكم «الإخوان» يغتال الثورة ولا يبني مصر [...] ...وهذه أقصر الطرق لسقوط حكم «الإخوان».. لكن الكارثة هنا أن هذا السقوط قد يكلف تدمير مصر.."

[*Ħukmu-l-«'Iĥwāni» yuĝtālu-ś-śawrata wa lā yubnī Mişra* [...] *...Wa hāźihi 'aqşaru-ţ-ţuruqi li-suqūţi ħukmi-l-«'Iĥwāni»... Lākinna-l-kāriśata hunā 'anna hāźā-s-suqūţa qad yukallifu tadmīra Mişra*…]

Приклад 10.4 [AX 8]:

"و لعل أهم تلك الأهداف سعي الكيان الغاصب لتوسيع رقعة الاحتلال وقتل البشر، مقاومين كانوا أو مدنيين، في محاولة لزرع الرعب في قلوب الناس والسيطرة عليهم نفسياً"

[*Wa la'alla 'ahamma-l-'ahdāfi sa'yu-l-kiyāni-l-ĝāşibi li-tawsī'i ruq'ati-l-'iħtilāli wa qatli-l-bašari, muqāwimīna kānū 'aw madaniyyīna, fī muħāwalati li-zar'i-r-ru'bi fī qulūbi-n-nās wa sayţarati 'alay-him nafsiyyan*]

Приклад 12.4 [AM, c. 27, 30]:

"لا شك أن الغزو الثقافي يعتبر ظاهرة سلبية تواجهها الشعوب المختلفة التي ترزح تحت سيطرة الاستعمار. [...] و ينقد المادية الغربية (الأمريكية) قائلا: (إن هؤلاء الأمريكان قوم خلقوا من الإسمنت المسلح، لا روح فيهم و لا ذوق و لا ماضٍ. إذا فتحت صدر الواحد منهم وجدت في موضع القلب دولارا)"

[*Lā šakka 'anna-l-ĝazwa-ś-śaqafiyya ya'tabiru žāhiratan salbiyyatan tuwāğihu-hā-š-šu'ūbu-l-muĥtalifatu-l-latī tarzaħu taħta sayţarati-l-'isti'māri.* [...] *Wa yanqudu-l-māddiyyata-l-ĝarbiyyata (-l-'amrīkiyyata) qā'ilan: «'Inna hā'ulā'i-l-'amrīkāna qawmun ĥuliqū mina-l-'isminti-l-musallaħi, lā rūħun fī-him wa lā źawqun wa lā māđin. 'Iźā fataħta śadra-l-wāhidi min-him wağadta fī mawđi'i-l-qalbi dūlāran»*]

Приклад 2.5 [AP 7]:

"[...] النهج الذي تسير عليه إسرائيل على مدى الستين عاماً الماضية يبدو أنه قد نمّى لديها نزعة التعطش للدماء، وكلما توحشت، ومارست القتل والعنف، تحولت ساديتها المريضة إلى نزعة أصيلة تمارس بها قدرتها على البقاء، كدولة احتلال مزروعة في سياق غريب عنها"

[[...] *'an-nahğu-l-laźī tusīru 'alay-hi 'Isrā'īlu 'alā mudā-s-sittīna 'āman 'al-māđiyati yabdū 'anna-hu qad nammā laday-hā naz'ata-t-ta'aţţuši li-d-dimā'i, wa kulla-ma*

tawaħħašat, wa mārasati-l-qatla wa-l-ʻanfa, taħawwalati-s-s-sādiyyatu-hā-l-marīđatu ʼilā nazʻatin ʼaşīlatin tumārisu bi-hā qudratu-hā ʻalā-l-baqāʼi, ka-dawlati-ʼħtilālin mazrūʻatin fī siyāqin ĝarībin ʻan-hā]

Приклад 4.5 [AC 6]:

"[...] يقتل المصريين بوحشية حتى يعيدهم الى قفص الخوف والإذعان. [...] لقد تفوق «الإخوان المسلمون» على إسرائيل في القتل، لكن الفرق أن اسرائيل تقتل من تعتبرهم أعداء إرهابيين، بينما مرسي يقتل مواطنين مصريين، كثيرون منهم انتخبوه للرئاسة، بل واحتفلوا بفوزه، وهم لا يعلمون أن مرشحهم الفائز هو الذي سيقتلهم رمياً بالرصاص ... [...] لكن الثورة بددت الخوف الى الأبد. المصريون مهما قتلهم مرسي لن يذعنوا ولن يخافوا ..."

[[...] *yaqtulu-l-mişriyyina bi-l-waħšiyyatin ħattā yuʻīda-hum ʼilā qafaşi-l-ĥawfi wa-l-ʼiźʻāni.* [...] *La-qad tafawwaqa-l-«ʼIĥwānu-l-muslimūna» ʻalā ʼIsrāʼīla fī-l-qatli, lākinna-l-farqa ʼanna ʼIsrāʼīla taqtulu man taʻtabiru-hum ʼaʻdāʼan ʼirhābiyyīna, bayna-mā Mursī yaqtulu mawāţanīna mişriyyīna, kaśīrūna min-humi-ʼntaĥābū-hu li-r-riʼāsati, bal wa-ʼħtalafū bi-fawzi-hi, wa hum lā yaʻlimūna ʼanna muraššaħa-humu-l-fāʼiza huwa-l-laźī sa-yaqtulu-hum ramyan bi-r-ruşāşi…* [...] *Lākinna-ś-śawrata baddadati-l-ĥawfa ʼilā-l-ʼabadi. ʼAl-mişriyyūna mahmā qatala-hum Mursī lan yaźʻanū wa lan yuĥāfū…*]

Приклад 6.5 [AC 6]:

"أقتل يا مرسي المصريين وامعن في القتل، ولكن إعلم ان القتل لن يحميك من مصيرك ولن يقضي على الثورة. رسالتك وصلت يا مرسي وبقدر قتلك للمصريين فإن رد الثورة عليك سوف يصلك قريباً.. أقرب ما تتصور"

[*ʼUqtul yā Mursī-l-mişriyyīna wa ʼamʻin fī-l-qatli, wa lākin ʼiʻlam ʼanna-l-qatla lan yaħmiya-ka min maşīri-ka wa lan yaqđiya ʻalā-ś-śawrati. Risālatu-ka waşalat yā Mursī wa bi-qadri qatli-ka li-l-mişriyyīna fa-ʼinna radda-ś-śawrati ʻalay-ka sawfa yaşilu-ka qarīban… ʼAqrabu mā tataşawwaru*]

Приклад 8.5 [AP 5]:

"في الخامس عشر من مايو العام 1948 تم إعلان قيام دولة الاحتلال الإسرائيلي على الأراضي المنهوبة من فلسطين، مما جعل من ذلك اليوم تاريخًا لأقسى النكبات العربية في العصر الحديث"

[*Fī-l-ĥāmisi ‘ašara min ‘āmi ’alfin wa tis‘i-mi’atin wa śamāniyatin wa ’arba‘īna tamma ’i‘lānu qiyāmi dawlati-l-’iĥtilāli-l-’isrā’īliyyi ‘alā-l-’arāđī-l-manhūbati min Filasţīna, mimmā ğa‘ala min źālika-l-yawmi ta’rīĥan li-’aqsā-n-nakbāti-l-‘arabiyyati fī-l-‘aşri-l-ħadīśi*]

Приклад 2.6 [AC 7]:

"[...] وانما كل قيادات «الاخوان المسلمين» [...] فهم يقولون ما لا يفعلون، ويعدون ولا يوفون بوعودهم اطلاقا، وهم مستعدون لعمل أي شيء من أجل الاحتفاظ بالسلطة. [...] الثورة مستمرة حتى يسقط حكم «الاخوان» تماما [...]"

[[...] *wa ’inna-mā kullu qiyādāti-l-«’Iĥwāni-l-muslimīna»* [...] *fa-hum yaqūlūna mā lā yaf‘alūna, wa ya‘idūna wa lā yawfūna bi-wu‘udi-him ’iţlāqan, wa hum musta‘idūna li-‘amali ’ayyi šayy’in min ’ağli-l-’iĥtifāži bi-s-sulţati.* [...] *’Aś-śawratu mustamiratun ħattā yasquţa-l-ħukmu-l-«’Iĥwāni» tamāman* [...]]

Приклад 4.6 [AP 7]:

"هل انتهت بالفعل مجزرة غزة؟ وهل ستكون دماء الأبرياء من الأطفال الرضّع والسيدات والمسنين وغيرهم من مواطني غزة هي آخر ما تسفكه إسرائيل من دماء؟ هل كانت إسرائيل في حاجة ماسة إلى كل هذا الدمار، وإلى إراقة كل تلك الدماء لتبدأ طريق السلام؟"

[*Hali-’ntahat bi-fi‘li mağzaratu Ĝazza? Wa hal sa-takūnu dimā’u-l-’abrayā’i mina-l-’aţfāli-r-ruđđa‘i wa-s-sayyidāti wa-l-musinnīna wa ĝayri-him min muwāţanī ĝazza hiya ’āĥirun mā tasfiqu-hu ’Isrā’īlu min dimā’in? Hal kānat ’Isrā’īlu fī ħāğatin māssatin ’ilā kulli hāźā-d-damāri wa ’ilā ’irāqati kulli tilka-d-dimā’i li-tabda’a ţarīqa-s-salāmi?*]

Приклад 6.6 [AP 19]:

"[...] يقول: (تحت ركام بيوتنا في جنين ونابلس لم يُدفن مستقبلنا فقط، بل مستقبله ومستقبل إسرائيل) إشارة واضحة المغزى ومقنعة المنطق، فهذا العنف العنصري للاجتياح الإسرائيلي أودع في باطن الأرض الفلسطينية بالفعل ثأراً هائلا لن يهدأ إلا باجتثاث مَن ارتكب الجريمة سواء على مستوى الأفراد أو على مستوى التركيبة المجتمعية أو السياسية"

[[…] *yaqūlu: «Taḥta rukāmi buyūti-nā fī Ĝanīn wa Nāblūs lam yudafan mustaqbala-nā faqat, bal mustaqbala-hu wa mustaqbala'Isrā'īla»'išāratu wāđiḥati-l-maĝzī wa muqni'ati-l-manţiqi, fa-hāźā-l-'anfu-l-'unşuriyyu li-l-'iğtiyāḥi-l-'isrā'īliyyi 'awda'a fī bāţini-l-'arđi-l-filasţīniyyati bi-l-fi'li śa'ran hā'ilan lan yahda'a 'illā bi-'ğtiśāśi mani-'rtakaba-l-ğarīmata sawā'an 'alā mustawā-l-'afrādi 'aw 'alā mustawā-t-tarkībati-l-muğtami'iyyati 'aw-s-siyasiyyati*]

Приклад 8.6 [AP 18]:

"وأعظم هذه المصائب بدأت عام 1917، عندما أعطت بريطانيا وعد بلفور وفتحت أبواب فلسطين لاستعمار أوربي جديد، قتل البشر ودمر الحجر ومحا الذكر. هذه أكبر المحن التي لم يمر على فلسطين مثلها منذ أربعة آلاف عام، ولكنها لابد أن تزول"

[*Wa 'a'žamu hāźihi-l-maşā'ibi bada'at 'āma 'alfin wa tis'i mi'atin wa sab'ata 'ašara, 'indamā 'a'ţat Birīţāniyā wa'da Balfūr wa fataḥat 'abwāba Filasţīna li-'sti'mārin 'ūrubiyyin ğadīdin, qatala-l-bašara wa damara-l-ḥuğara wa maḥā-ź-źikra. Hāźihi 'akbaru-l-miḥani-l-latī lam yamurra 'alā Filasţīna miśla-hā munźu 'arba'ati 'ālāfi 'āmin, wa lākinna-hā lā budda 'an tazūla*]